

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

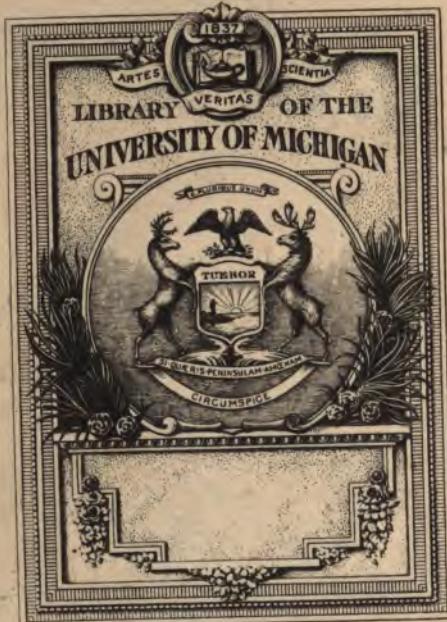
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 406247

4555 **Dobrizhoffer** (Mart.), *Historia de Abiponibus, equestri, ilicosaque Paraquariæ natione.* Viennæ, 1784. 3 vols. 8vo, plates, half bound in cloth, extra, lettéred, uncut, the bolts even not open, 2l. 12s. 6d.

'Dobrizhoffer fut envoyé dans les missions de l'Amérique en 1749, et passa 18 années parmi Guarans et les Abipones. A l'expulsion des Jésuites des possessions espagnoles, il rentra dans sa patrie, et après la suppression de la compagnie, il s'établit à Vienne. Marie frèse se plaisait à entendre raconter sa vie aventureuse. Il mourut à Vienne en 1791.'—*Decker.*

'Ouvrage contenant les détails les plus curieux et plus extraordinaires que l'on ait sur la des sauvages du Paraguay.'—*Brunet.* See also *Southey's Brazil.*

F
2699
A2
DC3

HISTORIA
DE
ABIPONIBUS
EQUESTRI, BELLICOSAQUE
PARAQUARIAE
NATIONE

LOCUPLETATA

COPIOSIS BARBARARUM GENTIUM, URBUM,
FLUMINUM, FERARUM, AMPHIBIORUM, INSECTORUM, SFR.
PENTIUM PRÆCIPUORUM, PISCUM, AVIUM, ARBORUM,
PLANTARUM, ALIARUMQUE IUSDEM PROVINCLÆ,
PROPRIETATUM OBSERVATIONIBUS,

AUTHORE
MARTINO, DOBRIZHOFFER
PRESBYTERO, ET PER ANNOS DUO DE
VIGINTI PARAQUARIAE MISSIONARIO.

VIENNÆ,
TYPIS JOSEPHI NOB. DE KURZBEK
QES. REG. AUL. TIPOG. ET BIBLIOP.
ANNO 1784.

**Pluris est oculatus testis unus, quam auriti
decem;
Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, plane
sciunt.**

Plautus in triculento a. 6.

Anthropology

bullock

5-20-24

112.60

34

PRÆFATIO AD LECTOREM.

In America de rebus Europæis: In Austriam post annos duos, & viginti redux de America, nis interrogabar identidem. Alios sciscitandi, me respondendi onere ut levarem, ad hos commentariolos lucubrandos animum, manumque adjeci, virorum etiam principum hortatu. Rem & ançipitis aleæ, & fastidii plenissimam sum aggressus, hac scilicet ætate, Aristarchorum fecissima, qui partus non nisi suos, vel suorum dilaudare, alicnos foetus, cœu abortivos aspernari confueverunt.

X

De

W

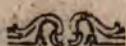

De Paraquaria, quis nescit? scripsere multi multa: Pauci, quos æquus amavit Jupiter, ingenui: Nemo omnia. Eandem a me cram-bem recoqui, cave, existimes; Historiæ equidem meæ argumentum sunt Abipones Barbari, bellicosique equites, quorum ne nomen quidem, postquam libros Americanos ad unum omnes excusseris, vix aliquando, ac ne vix quidem uspiam deprehendas, Paraquariensisbus etsi provinciis, si quod aliud, magnopere formidandum; Ea enim natio avitæ libertatis usque tenax, non bellatorum numero, sed nocendi artibus eximia præ cæteris Barbaris arma, terroremque late circumferebat. Hispanus miles, Americam ingressus, quantum magnitudine animi, armorumque felicitate ante alias Europæ gentes fuit, tantum per omnes antipodium fines victoris timendi nomine inclaruit passim. Vix jam, qui vim vi repellerent, Indi erant super, Hispanica virtute Americanam multitu, dinem opprimente. Si qui tamen imprudente- ausi vomentibus ignem tubis clavas, hastas, sar-gittas, fundas, lignum scilicet, lapidem, arundinem ferro, ærique opponere, perspexerint denique satis esse, ut se quis victum fateretur. si cum celtiberis advenis dimicasset. Hi parva sæpe manu ingentes Barbarorum exercitus dele- verunt alias, alias ne tentato quidem certamine Hispanus triumphum, Indus receptui canebat. Peruviano, Mexicanoque imperio, chili, Quito, Paraquaria, Tucumania, alias ut taceam vastissimas provincias, insulasque, sub jugum missis, nationes pleræque omnes etsi Hispano dudum parerent dominatui, Abipones tamen jam astu ad fugam, jam armis ad victoriam usi libertatem

¶

tem ad nostra usque tempora sartam, rectamque servarunt suam; Quin per annos sat multos Hispanorum colonias perpetuis incursionibus, cladibusque cruentis toties eheu! fūnestarunt. Anno demum 1747 per nostros homines ad colonias sensim adducti sunt, ubi humanitatem juxta, ac Deum docerentur, inciperentque, quod dudum oportuit, Monarchæ Catholico, Paraquariae universæ dominatori, obtemperare.

Septennum ipsum in quatuor Abiponum coloniis versatus illorum mores, ritus, superstitiones, militarem disciplinam, acceptas, illatasque clades, politicas, œconomicasque rationes, coloniarum recentium vicissitudines continuo inspexi, ac, nūc fide, quam elegantia majori conscripsi, venia certe dignus; Equis enim Livii, Sallustii, Cæsaris, Stradæ, vel Maf- fei amænitates a me expectet, cul tot annos nullum cūm Musis commercium, cum latio nullum intercessit. Quamvis, de Barbaris dum scribo, ne barbara quoque oratio prodiret, aut proletaria, religiose curavi. Omne tulisse punctum mihi videbor certe, ingenuitatem si perspèxeris meam. Candor equidem historici lūculentissimus semper fuit historiæ ornatus. Vera, & quoad eius fieri potuit, certissima scribere, id maxime mihi cordi erat. Non ut me legas, me admireris, me laudes, sed ut fidem mihi habeas, id jure abs te peto. Incredibilia videbuntur non pauca, vel exaggerata illis, qui, quantum America ab Europa abest, tantum Americanos Barbaros a cultioribus Europæis differre, ignorant.

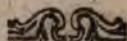
Rerum Abiponensium narrationi antiquitatis jam exempla, jam sententias, ut sale cibos condire solemus, frequenter inspersi, non philologi famam, quod ridiculum, aucupaturus, sed ut Abiponum seu ritus, seu opiniones apud alios Europæ, Asiacque populos dudum viguisse, intento veluti digito commonstrarē. Multus, fateor, sed neutiquam nimius in Abiponum bellis describendis fui, in quibus plus clamoris fere, quam sanguinis profusum. Id enim vero Titi livii exemplo faciendum duxi, qui non solum cruenta ad cannas, ad Trasymenum lacum, ad Trebiam, ad Thermopylas prælia, sed & tumultuarias Romæ nascentis velitaciones cum Albanis, sabinis, Fidenatibus, Vejentibus, aliisque vicinioribus populis suscep̄tas prolixa narratione est prosecutus. Quamvis Abipones populabundi magis in Hispanorum fines excurserent, quam justi belli more, repetitis tamen identidem assultibus per annos plurimos tantam hominum contrucidarunt multitudinem, ut fidem, ac prope dixerim, numerum excedat. Tempora, quibus res quæque gestæ sunt, rarius adnotavi, partim hallucinandi periculo absterritus, partim brevitatis studio compulsus; Malo equidem nonnulla, in quibus parum momenti, te ignorare, quam decipi. Præcipua hæc mihi scribenti cura, & legis instar semper fuit, ne quid dubium, neu minus mihi exploratum pro certo affirmarem. Si quæ mihi haud usquequa comperta ex idoneis authoribus refero, ii tales erant, quibus perinde, ac oculis meis fidem a me deberi existimabam. De rebus a me seu gestis, seu toleratis frequens, ut res ferebat, mentio recurrit, ne

{man-

22

manea esset historia. Ecquis id mihi vitio dederit, nisi & (si parvæ cum magnis conferre liceat) Julio Cæsari, & Paulo Apostolo succenseat, quod tum facinora sua, tum ærumnas ipsi literis confignarint. Haec tenus scriptionis meæ argumentum, causas, institutumque exposui. Jam, ne historiæ meæ lectio tibi offensiculæ, mihi fraudi esset, monitis pauculit mihi videbaris præmuniendus.

Ab aliis Ameriæ historicis negari quædam, quæ affirmo, affirmari, quæ nego, si quando intellexeris, cave, quæsto, præcipiti iudicio seu me, seu alios, qui repugnare videntur, erroris, falsitatibus insimules exemplo. Quid si utriusque verissima referant? aliis scilicet de Mexico, de Peruvio, de California loquentibus, me Paraquariae res duntaxat enarrante; Quod enim de Americae regione altera certissimum, de altera haud item affirmari potest. Provinciæ illæ ut immensis a se terrarum spatiorum sejunguntur, sic Cœlo, solo, rebus, rerumque proprietatibus differunt magnopere. Quot, quantaque, superi boni, discrimina regionum, gentium, linguarum, morum, fructuum, ipsius observavi! Non omnis fert omnia tellus Peruvium, Mexicum, chili, Quito &c. auro, argento, gemmis, unionibus abundant; Paraquaria his omnino destituitur, sed omni pecorum genere ad invidiam opulentissima. Abipones, Mocabii, Tobæ, Quaykurus, Aucas bellicosissimi non nisi ad pugnas aspirant; E contrario Vilelæ, lules, eunipies, Quayakies &c. otium, pacemque impense colunt. Quid quod

& variis eiusdem provinciae tractus incredibiliter a se discrepant. Quam dissimilis sui ubique Paraquaria! Hinc in immensam camporum planitatem ad ducentas leucas quaquaversus excurrit, quin vel arborem usquam deprehendas, rarissime, nisi Cœlo pluvio, aquam. Illinc in arduos montes assurgit, sylvisque perpetuis cingitur, quin Campum detegas vel palmarem. Istinc Abiponum in territoriis per longissima terrarum spatia nec in superficie, neque in visceribus telluris lapillum unicum inveneris; Alibi longe, lateque vias saxis asperas, rupes altissimas quaquaversus suspicies. Sæpe diebus pluribus iter faciens stillam aquæ, quæ aviculæ sufficeret, nequidquam desideres; sæpe alias cum flaviis, amnibus, lacubus, paludibusque timendis quotidie luctandum tibi erit. Si igitur Paraquariam planam, Campestrem, palustrem, aquosam scripserit alter, alter aridam, montuosam, sylvestrem, saxosamque affirmarit, utriusque tuto credes, cum hic de isto, ille de alio territorio egisse videatur. Hac usus circumspectione historicos multos mendacii suspicione absolves, vix tamen poteris omnes.

Enim vero risum mihi sæpe, sæpe bilem civere libelli, qui absurdissimas de America fabulas pro historiis, ficta pro factis, opiniones, conjecturas, imo & somnia pro veritate lectori venditant, multo tamen ære coemuntur, multorum manibus, nec sine assensu teruntur passim. operæ pretium facturus mihi videor, si errorum, qui in Americanas irrepescere historias, fontes detexero. Multis, dum vix a litore Ameri-

mericam salutarunt, jam ad scribendum pruriunt manus. Ad pascendam Europæorum aviditatem mira, ac inaudita potius, quam vera nunciare curant. Ex ore obvii Hispani, Indi, æthiopis pendent, & quidquid rumuscotorum de Indiarum proprietatibus, de Indorum ritibus collegere, literis mandant. Decipiuntur ipsi, decipiunt alios; Nam linguae seu Hispanicæ, seu Americanæ ignari, vel eius scientia leviter tincti nec interrogare indigenas rite norunt, neque perperam respondentes intelligere; quippe quibuscum nutibus, signisque potius, quam vocibus loquuntur. Nautarum rudium, Militum, mercatorum, aliorumque, qui litoralia Americæ loca turbinis instar pervolarunt potius quam perlustrarunt, narrationes profecto infausti illi canales sunt, per quos tot fabulæ, erroresque historicis, geographicisque lexicis affluxerunt. Vix ullum Americanæ provinciæ, urbis, nationis, fluvii nomen in illis videas, quod literarum jam adjectione, jam subtræctione miserri-
mè mutilatum, mancumque aliqua sui parte non esset. Ex tot imperitorum hominum, ut vulgo inscribuntur, itinerariis Europæi lexicorum, encyclopædiarumque textores rerum mirabilium promiscuam farraginem corradunt, miscent quadra rotundis, falsa veris substituunt, verbo, centonem, ni chaos mavis dicere, conficiunt, omnium, qui Americam diutius, penitusque inspexerant, risu decumano explodendum.

Næ illud scriptorum genus multo pestilenterius, qui jam partium studio, jam invidia, odioque afflati putidissimis mendaciis, atrocibus

calumniis paginas omnes impudenter referciunt.
Laudandos vituperant, vituperandos laudant.
Quis demum enumeret istiusmodi de Paraqua-
ria libellos, quos cordatior quisque non publi-
ca typi luce dignos, sed infami rogo mulctan-
dos judicavit. Res christiana in nulla Americæ
parte luculentiores fecit progressus, quam in
Paraquaria apud Quaranos, duorum supra tri-
ginta oppidorum, que sibi condiderant, habi-
tatores. Nusquam certe florentior pietas, ma-
gnificentior cultus divini, templorumque status,
ordo, concinnitasque; Nusquam stabiliores rei
domesticæ opportunitates, & artium utilissima-
rum exercitatio major. Nulla, nisi vehemen-
tissime fallor, Americæ natio Regiis in castris
seu frequentiorem, seu utiliorem operam in
alterum jam seculum navavit. Hæc omnibus,
qui de Paraquaria norunt aliquid, prorsus in-
dubitata. Sacerdotes tamen impigri, quorum
sudore, ac sanguine a gente olim ferocissima
id impetratum est, calumniatores, insectatores-
que plures, quam Penelope procos, semper nu-
merarunt. Ad conflandam illis invidiam nullum
fecere finem alia, atque alia confingendi. At
enim laudes amplissimæ, quibus strenuus Qua-
ranicarum coloniarum cultores tot Hispani Mo-
narchæ, tot Episcopi, tot gubernatores, Præ-
fæcti &que Regi liberaliter prosecuti sunt, apud
prudentiores, sanæque mentis Europæos plus
utique ponderis, quam malevolorum frivolæ
criminationes, habuerunt.

Liber

Liber de Quaranicis oppidis lingua gallica scriptus dudum in manus forte incidit meas. Tribus paginis vix dum perlectis sex, & virginis enormia, quæ excusari neutiquam possint, mendacia detexi, calamoque annotavi; Verum numerando alia, atque alia demum fessus librum tot calumniis fartum indignabundus abjeci denique. Paraquariam se vidisse (in mappa foris geographica) affirmat mendax blatero, sed id ut crederem, induci haud possum; Nam hyemem istic inchoari mense Augusto scribit, qui tamen mensis hyemis exitus, veris principium est, quo & reflorescunt arbores, & aves nidos architectantur suos. Id Paraquariensium nemo ignorat. Hic tamen commentarius, et si mendaciorum colluvies, ac caluminiarum sit, in vasto, celebrique historiarum peregrinarum volumine nobilem obtinuit locum, & Sol Paraquariae perperam creditur, quamvis ad cæcandas Europæorum mentes unice natus. Alium de Paraquaria, in quo pariter sancta veritas crudelissime vapulat, libellum gallica quoque lingua vulgatum multis abhinc annis pervolvi. Mirabar historici mendacis, & acerrime dudum refutati, impudentiam simul, simul incredibilem multotum assensum, eorum maxime, qui styli amænitate capiuntur, corticemque pluris, quam nucleum faciunt. Anglus quidam, homo festivus, de hoc authore nuperrime scripsit: *Amplissima stolidæ audacia, & impudentiæ supellecili est dotatus. Multum peregrinatus fuit, sed & multum mentitus &c.* Multis osculis veneror Britannicum penicillum, quod vivis adeo, sincerisque coloribus authoris istius, Europæ aliis nominibus notissimi, imaginem depinxit.

Plu-

Plures alii de Paraquaria libelli in Europæorum manibus versantur passim, in quibus quo minus veritatis, eo plus convictorum deprehendi. Sed enim ut falsa interdum veris videntur probabiliora, Aristotle testante, sic scriptores mendaciores præ veracibus, sincerisque majori sæpe in pretio a rudibus habentur. Nil id miror; Nam & vespertiliones caliginem noctis præ luce meridiana amant.

Opportune mihi hoc loco in mentem venit illius, quod librorum censor Luxemburgensis in suo: *journal historique, & littéraire* anno 1782 die 15. Junii scripserat, dum literæ, ut vulgo inscribuntur, ædificantes (*lettres edifiantes, & curieuses écrites des missions étrangères*) In Gallia rursus duobus, & viginti voluminibus typo edebantur, quæ literæ ut dilaudatæ fuerunt a viris clarissimis Fontenelle, Buffon, Mayran, Montesquieu, le Franc &c. Sic ab alio quodam hominum genere convitiis perditissime exagitantur. *Legitur*, ait dictus criticus, *quod Missionarii in exteris, transmarinisque provinciis de moribus, ritibus, institutis variarum gentium; De artibus item, & scientiis investigarunt. Magni sunt sapientissima illorum industrie, quibus usi sunt ad detegendam rerum veritatem, & ad seipso ab erroris, opinionumque vulgarium periculo eximendos; Quidni igitur viris eiusmodi, qui, annos complures in remotis provinciis versati, sagaci oculo, animo sincero, & spiritu scientiis variis illustrato observarunt omnia, fides babenda erit tutius, quam peregrinis illis vagabundis, arrogantibusque, qui, quin ad interiora regionum illarum penetra-*
rint

rint unquam, quin linguas, quæ istic in usu, condidicerint, judicium tamen ferunt de universa aliqua natione ex illis duntaxat rebus, quas in litoribus, ubi e navi exscenderant, obiter spectarunt, Missionariosque illos ceu fanaticos, superstitiones, ignorantesque per ora bonum tradunt, qui imaginariis, quas venditant, eorum observationibus videntur refragari. Haec tenuis ille. Verissima hæc viri in omni scientiarum genere versatissimi sententia quem non convincent? Præclare tamen mecum agi existimabo, si eruditorum, qui ne latum quidem unguem a patrio unquam recessere nido, vulgus Paraquariæ res penitus non perspexerit, quam ego, qui eas coram vidi tamdiu. Multi, quo ruderis sunt, eo magis præcipites ad carpendum quemvis esse solent, helleboro, quantum Anticyra habet, vix denique curandi.

Quæ longo viginti duorum annorum usu apud Paraquarios didici, quæ in Indorum, Hispanorumque coloniis, in crebris, diuturnisque per sylvas, montes, campos, fluviosque vastiores itineribus ipsius spectavi, si minus facunda, splendidaque, certe, quantum licuit, accurata, candidaque narratione exposui, ut adeo saltem fide dignus mihi videar. Haud tamen eum me puto, qui nec hallucinari possem, neque corrigi vellem. De errore si me conviceris, vietas dabo manus, ut mollem intra digitos ceram me experieris. Lente equidem festinandum suadeo; Nam & ego scribendo peccare potui, & tu perperam judicando. Tantum abest, ut opusculum meum numeris omnibus absolutum unquam crederem, ut etiam,

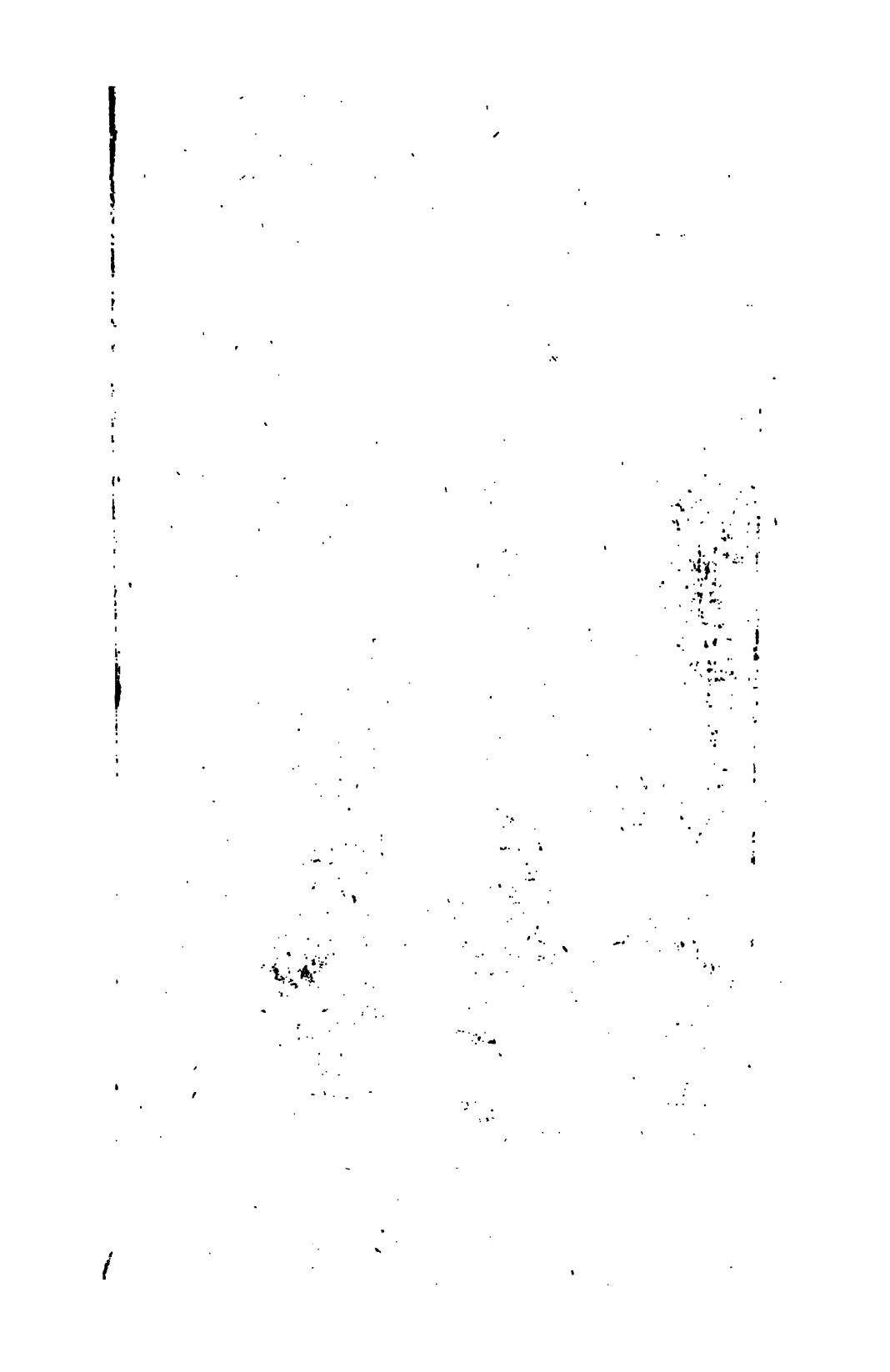
ante

antequam typo, ac luci publicæ daretur, de
eo elimando dein', poliendoque cogitarem.
Verum ætate mea in sextum, & sexagesimum
annum declinante parturire diutius mihi haud
licuit, ne partus posthumus evaderet, jure me-
tuenti. Hæc habui, quæ præloqueret. Vale,
quisquis es, lector charissime, erroribusque
typi da veniam, quin & meis. Nihil enim hu-
manum a me alienum puto.

IN.

Hi jam terga fugae, jam pugnae pectora praebent.

F. Geron. sc.

Ex Ovidio

LIBER PRODROMUS
DE
PARAQUARIÆ HABITU.

De Abiponibus, equestri Paraquariorum populo, scri-
pturus, ipso in limine rudem provinciarum totius
imaginem propono. Hæc lucis plurimum adferet hi-
storia; Evidem regionis cognitio ad perspiciem-
diam incolarum habitudinem magnopere valet, & quæ aut
vero minus familiæ, aut obscuriora, facis instar illu-
strabit. Ingens illa Americæ, qua Austrum spectat,
porto Paraquaria immensis terrarum spatiis quaqua-
versum protenditur. A Brasilia ad Peruvianum, Chi-
lenseque regnum septingentas leucas Hispanicas illi
vulgo tribuunt. Ab ostio fluminis argentei, quod

A

Au-

Austrum respicit, ad Amazonum regionem Borealem centum supra mille. Anglus anonymous in libello de Paraquariae rebus (Hamburgi a typographica societate 1763 vulgato) ab ortu in occasum leucas Anglicanas ultra mille: ab Austro in Boream mille quingen-
tis plures Paraquariae asserit. Plures alii, alii pauciores numerant leucas, dum hi Germanica, illi Gallica, vel Hispanica milliaria computarunt. Certam hac de re sententiam ne expectaveris, neque judicem. Amplissimi terrarum tractus, qui a Coloniis longissime recedunt, needum rite explorati; quid si nunquam porro explorandi?

Rara avis isthie Geometra. Et si cui ea scientia tinet metiendi terras animus fuit, animi defuere illas adeundi, vel barbarorum metu, vel viarum difficultate iter retardantibus. Tabulas chorographicas Paraquariae ex nostrorum hominum observationibus postillum descriptas, nemo ignorat; Qui, ut barbaros Deo, Regique catholico conquerirerent, sylvarum recessus, alpium culmina, fluminumque remotissimum ripas scrutati omnem late provinciam, quantum licuit, suis obiere pedibus, nunquam sine capitibus periculo, s^zpe cum ejus jactura. Quatuor supra viginti equidem Jesuitas, Apostolicis per Paraquariam expeditionibus immunertos, barbarorum telis occubuisse, constat. Illorum nomina, mortis genus, tempusque alio loco adnotabo. Nulla in opulento Peru-
vio, Mexicoque latebra, quam auri odore traxi Europae non excussissent; Quo illicio cum careret metalli omnis expers Paraquaria, magnam partem ignoratur etiamnum. Quidquid compertum est, id Missionariorum pedibus fere, oculisque deberi quis neget? Quos pedibus emensi sunt campos, flumina quae transmisere, locorum intervalla fide quidem maxima, arte,

ditè, accurateque non semper pari adnotarunt. Illorum ex documentis aliæ, atque aliæ Paraquariensis soli icones jam Romæ, jam Matriti æri incisæ sunt, sed mendis scatent ad unam omnes. Numetis omnibus absolute inusquam sane deprehendi. Quæ nostro P. Iosepho Quiroga authore ante annos non multos Matriti in lucem prodiit, præ reliquis fidelior est secundum illa loca, quæ ipse, mathematices gnarus, observavit. Ibat, quæ poterat. Mappa Geographi regii Domini d'Anville magnopere mihi probatur vel eo etiam nomine, quod Colonias seu Hispanorum, seu Indorum jam eversas diligenter, ut pleraque alia, expresserit. Neque omni tamen caret nōvo. Mihi ad Abipones festinanti haud vacat maparum errores indicare. Operæ pretium facturus mihi videor, si, quæ ad Paraquaræ cognitionem faciunt, perstrinxero.

Paraquaria omnis tñi paret Hispaniarum Regi, eiusque nomine a tribus Gubernatoribus, Episcopis totidem procuratur. Singulis singulæ subsunt provinciæ. Prima est fluminis argentei, ad cuius ripam Boni aeris urbs, reliquarum facile princeps, Gubernatoris regii, & Episcopi sedes. Academia, monasteriis utriusque sextus, portu, castroque ad architectonicæ recentioris leges mediocriter munito gaudet, quod adversus barbarorum, civiumque assultus valet equideum, adversus machinas bellicas Europæorum minime, a legionario etiæ milite defendatur. Flumen, cuius litori incunbit, murorum supplet infirmitatem. Naves enim bellicæ per syrtes ab accessu arcentur, ut adeo tormentorum lictibus non pateant. Muro cæterum, fossa, portis, atque adeo securibus quibuscumque hæc caret civitas, ut reliquæ per provinciam universam urbæ, quas, quemadmodum

sol astra minora, ædium numero, splendore, commercio, opibus, incolarum frequentia antecellit; Horum ad quadraginta millia censemur. Dous ceteri ter mille, cœcto plerumque ex latere, ac imbricibus tectæ, sed, si complures duarum contignationum excipias, humiles. Tempa vel Europæorum judicio venusta. Bina, quorum Primoli, Romantus, laicus noster, architectus jam Romæ clarus, citra controversiam eminent. Fontes publicos, colosso, Divorum simulacra nusquam in foro videoas. Carpeta Viennæ Austriz plura una in calle unam per horam numerabis, quam hic tota in urbe per annum, Equites per momenta singula spectabis plurimos; Neque mirum, omnes vel mediocris fortunæ homines Cavalleros lingua Hispanica compellari. Marchiones, Comites, Barones, hic loci ne quæsieris. Militari præfectura, urbis magistratu, dignitate quacunque, vel opibus conspicui pro nobilissimis habentur. Ci- vium divitizæ pecoribus potius, quam pecuniis defi- niuntur. Circumfusa urbi tellus, qua seu Magallanicum solum, seu Tucumaniam respicit, ad ducen- tas prope leucas in planitiam excurrit arboribus pa- sim, & ni pluat liberaliter, sœpe aquis destitutam; Tritici tamen feracissimam, & letam pascuis, ubi armentorum, equorum, mulorumque infinitas ober- rat. Quoquo te vertas, equorum sylvestrium occur- rent agmina, qui pruni, ut ajunt, capientis. Pra- ter salices, queis fluminis abundant insulæ, ad ale- dum fœcum pomi persicæ quotidiano sunt usui; Hæ manu consitæ celerrime adolescent.

Hanc Boni aeris civitatem clariora inter Ameri-
ca emporia connumerandam utique, existimo, mer-
cibus vel ex Hispania advectis, vel Lusitanorum ex
vicinitate clanculum illatis, Opulentiores ex mulorum,
her.

herbæque Paraquaricæ, quam ad Peruvium, Chilensemque devehunt provinciam, mercatu luculentiores proventus habere consueverunt. Cœli temperies humida, procellis, turbinibus, fulminibusque formidabilis; Tempestates equidem nullo mensium discrimine quavis anni parte atrociter sœviant, continuato saepius diebus, ac noctibus tonitru; quod toti, quæ patet, Paraquaricæ commune. Nubes jam ignibus, jam aquis foetæ non solum terrent, sed necant crebro hominesque, pecudesque vel fulmine, vel grandine incredibilis magnitudinis, cui parem vix viderit unquam Europa. Boni aeris nomen urbs casu sortita est. Dum classis, Petro Mendoza archithalasso, flumen argenteum subierat, ejus affinis Sancius del Campo inter primos ad novum litus scapha eluctatus est. Qui cum, nescio, quibus favoniis afflaretur: *Que buenos ayres son estos!* quam bona est hæc aura? exclamasse, scribitur. Dictum subitum experientia posteritatis confirmavit. Urbs sita est in gradu 34. 36 m. latitudinis australis, & 321. 3. m. longitudinis.

In adverso fluminis argentei litore, quod orientem solem spectat, Boni aeris urbi opponitur Colonia SS. Sacramenti, quam Hispani, suo scilicet in solo a Lusitanis conditam olim, in unitamque, expugnauit toties, totiesque, dum pax in Europa coalesceret, pectorum vi reddidere, palam plaudentibus Boni aeris inquiline, in quos ex clandestino cum Lusitanis commercio plurimæ redundabant utilitates. Ast privatorum hominum lucra catholici Regis æratio fraudi erant maximopere ob debitorum vectigalium imminutio[n]es. Urbecula hæc, tot discordiarum pomum, editiori fluminis ripæ incubat. E domibus & paucis, & humilibus componitur, pago, quam urbi simi-

similior. Neque spernenda tamen; Misericordia subiectis opulentissimi mercatores, omne mercium gopus, aurum, argentum, adamantes delitescunt. Muro simplici ac pertenui clauditur, militari praesidio, machinis bellicis, armorum supellestili, annona ad subditos belli casus affatim instructa. Nihil ceterum aut elegantia, aut roboris ostentat. Oculos testor meos. Nam anno 1749 navi lusitanica ex Europa hic appulsi per transversam circumspectavimus omnis Territorium, quod lusitanici erat juris, tam exigui est ambitus, intra semi horam a pedite vel languidissimo perambulari ut possit. Naves lusitanicae Anglorum, Batavorumque mercibus, &c, quæ ingenti cum fænore in America veneunt, in mancipiis Africanis onusitate certatim ad hunc confluxere portum, & quo delusis, vel ære corruptis Hispanis excubitoribus in Paraquarium, Peruvium, Chilenseque regnum res venales clanculum deportabantur. Fidei superat, quot millions ex vetito hoc mercatu Lusitanis accreverint, quot periverint Hispanis. Prona hinc est conjectura, cur hanc colonians quantovis demum sumptu conservandam Lusitani, quam primum evenitam Hispani sibi semper putaverint.

Me isthie per biduum commorante, ea eras loci facies, ut a centuria legionariorum uno impetu illum capi posse, existimarem. Verum ingruente deinde belli motu veteri muro novas munitiones tumulquerie labore fuisse adjectas, nil dubito, cum illius obſidio labore, temporeque tanto confiterit Petro Zevallos Hispanorum Duci bellica arte, viciturque clarissimo, qui, dum aperto muri hiatu assultum parabat, urbem numeroſo praesidio, bellicisque machinis securam oblatis demum conditionibus cepit 31. Octobris anni 1762. Marmorum cuiusq; nōdum reg fæctis

fectis aderat classis e duodecim, si rite memini, An-
 glorum, Lusitanorumque navibus bellicis confusa,
 Hispanos urbis jam Dominos exturbatura. Strepitus
 maximo, pessimo successu rem egere suam hostes.
 Tria admodum globorum millia navalibus e tormentis
 urbem versis iactu rarius prospere vibrata sunt.
 Hispani par pari reddiderunt. Dimationem, quæ
 horas aliquot tenuit, casus fortuitus diremit. Præto-
 ria Anglorum navi flammis consumpta, cæteræ fu-
 gam in Brasiliæ portus accelerarunt, Anglis Lusitano-
 rum ignaviam, Lusitanis projectam Anglorum auda-
 ciam accusantibus: Hi enim, ut destinato iactu hostem
 ledherent, cominus: Illi, ne quovis iactu ab hoste la-
 derentur, eminus pugnare. Hoc alter alteri ex-
 probabat. Petrus Zevallos expugnatæ, propugnatæ
 que Colonizæ gloriæ propitiis Superis tribuit; victo-
 rizæ tamen fractus minime diuturnus pro Paraquaria
 fuit. Nam pace Europæos inter Principes composita
 Hispani, ut Havananam iu Cuba insula, Manilamque
 in Asia Philippinarum metropolim ab Anglis creptas
 recuperarent, Coloniam Lusitanis ultro reddidere.
 Eandem recrudescenre aliquot post annis bello idem
 Petrus Zevallos, subacta S. Catharinæ insula, denuo
 expugnavit. Ultima demum pace, quæ Matritensem,
 Ulyssiponensemque inter aulam sancta est, Colonie
 penes Hispanos permanxit. Acerba hac quidem, to-
 lerabilis tamen Lusitanis jactura, quibus canalis, per
 quem immensæ illis opes affluxerant, unus obstructus,
 plures alii aperti sunt, nova limitum, fluminumque
 cessione; Cuyaba auriferace, Matogrosso, Rose mu-
 nitiuncula (la Estacada dicitur) aliisque Coloniis, quas
 condidere, illorum ditioni adjudicatis. Sunt, quibus
 tanta propinguitas Peruvio periculosa, Hispanis noxis,
 opportuna Lusitanis videatur; Hi quidem, in finibus
 regni proferendis nunquam somniculosi, armis perin-
 de

tem versus recedere licebit navibus, ni Anglicanas inter syrtes (Banco yngles) fluctibus sepeliri, are-
nisque malint.

Ad Boni aeris praefecturam pertinent urbes san-
ctæ fidei, & Corrientes: Hæc orientali, illa occi-
dentali Paranæ litori impinnet. Prima elegantior,
locupletiorque. Ex commercio vario, pecorumque
oinnis generis, quæ dinumerare vix queas, cultura
opes non mediocres colligit. Per barbaros Abipones,
Mocobies, Tobas, & Charruas prope ad incitas,
atque adeo in solitudine redacta fuit annis superio-
ribus. Meliora, remotioraque prædia eversa. Mo-
dio in foro vel sub ipsum meridiem patratæ cedes.
Ne quis civium, nisi catapulta armatus templum a-
deat, lege publica cavebatur. Colonia S. Xaverii,
S Hieronymi, Conceptionis, sanctorum Petri & Pau-
li, ubi barbari ad humanitatem, religionisque disci-
plinam erudiebantur, per nos conditis respirare de-
mum, caput urba diu calamitosissima, ac reslorescens
securitatem nobis in acceptis restulit suam. A fronte,
a tergo, a lateribus fluiis stipatur, qui, quoties re-
dundant, exitium minantur incolis, quamvis extra
alluvionum tempora utilissimi. Sita est in gr. 46
m. latitudinis. Ab urbe Boni aeris centum distare
leucas, dicitur, a me visa, habitataque sapientem.

Civitas altera, quam de las Siete Corrientes
dicunt Hispani, nomen accepit a septem ripæ angu-
lis in Paranam flumen prominentibus, quibus cum
imperu iuncta aqua refringitur cursuque rapido na-
ves adverso flumini obductantes repellit, ni velis ven-
to turgidis promoveantur. Scapha, quæ remis im-
pelliunt, in fluminis trajectu multas per ambages cir-
cumducenda diu ad declinandam aquarum rapidite-

tem,

tem, ut ipse toties suum expertus, dum in S. Ferdinandi oppido Abipones yaucanigas inter versaber. Neque id mirandum; nam eodem, quo civitas consistit, loco magnus fluvius Paraguay in majorem Paranam irruit ea tamen ratione, ut hic cursum, ille nomen mutet suum. Siquidem Parana ab oriente semper ad occidentem properans Paraguayo coniunctus cum illo Austrum versus devolvitur. Paraguayus Paranae associatus jam Parana apud omnes audit, Incredibile, quam vasto aquarum gurgite hi fluviorum principes unum in alveum coeuntes superbiant. Pelagus dices, illorum ni marginę videres. Hic locus, si aedes e limo potissimum compactas, palmissaque tectas consideres, solo nomine urbs, urbis nomine vix dignus. Incolae oris venustate, ut plurimum, excellunt, qua fascinat Europa quip pluriimi nuptiis irretiuntur, per omnem vitam penitentis. Femenae improbo labore se pene consciunt, texendis, acutae scitissime pingendis vestibus, quas Ponchos vocant, occupatae. Viri natura agiles, festivae indolis, equites dexterissimi; sed quia inertes saepe, otiumque amantiores, egestate premuntur, omnibus abundatur, si modo glebae fertilis, fluminisque, quas situs offert loci, opportunitatibus uti noscent. Pacatis tandem Abiponibus, qui annos plurimos omnem late viciniam cedibus, rapinisque exhaucserant, ut de urbe deferenda jamjam ageretur, collocatisque in S. Ferdinandi nova colonia, revixerunt cives; Redditus camporum, sylvarumque transflumen usus. Haec exitiis arboribus praeditae plaustris, navibusque fabricandis nobilem suppeditant materiam. Illi pecoribus omnis generis educandis insigniter conducent. Ex utroque questus non mediocris in Colonos derivatur, cuius occasionem barbarorum quotidie insidiantium metus, S. Ferdinandi oppido non,

nondum condito, illis diutissime interclusit. Urbis situs est 27 gr. 43 m. latit. 318 gr. 57 m. longit,

Gubernatoris Boni aeris juribus obnoxia item sunt triginta Quaraniorum oppida, quæ Paranæ, uruguayi, Paraguayi fluviorum ripis propinquiora. Hzc uno nomine Doctrinas, vel terram Missionum Geographi: Regnum Jesuitarum: Rebellerum Catholicorum Regi Rempublicam vel rudes, vel malevoli impudentissime suis in libris appellant, coloribusque, quos seu invidia, seu calumniandi libertas porrexit, nigerrimis expingunt. Quam expeditus mihi foret calamus ad refellendas istorum criminationes, si apologetas, si satyras historiæ inspergere in annum induxissem meum. Paucula tamen, ut calumniatorum mendacia eluceant, hoc de argumento obiter perstringenda, duxi. Jesuitas missionarios ad has colonias seu condendas, seu conservandas Regis Hispani sumptibus ex Europa venisse: Annuo Ejusdem stipendio ali solitos, quis ignorat? Quaranius Regi annum tributum pendere: sine stipendio ullo, quoties, & quotquot deum illorum millia a regio Gubernatore ad castra regia evocabantur, in alterum jam seculum militasse: Magistratus oppidorum ab eodem Gubernatore quot annis confirmari, Jesuitasque regia autoritate parochos constitui: Illorum parochias, quoties collibitum, ab Episcopis visitari: Eos honorificentissime accipi, lautissimeque haberi multis sepe hebdomadibus: Castrum utrumque, quo Boni aeris, & Montevideo urbes gloriantur, Hispanorum ductu quidem, sed Quaraniorum manibus exædificatum: Exercitum regium ex Quaraniis nostris potissimum fuisse conflatum, qui, ut corpus ab anima, a paucis Hispanis regebantur, quotiescumque seu contra bellicos barbaros, seu contra

tra

tra Lusitanos, eorumque coloniam toties oppugnatam, expugnata inque, seu contra seditiosos urbis Assumptionis res erat: Perspecta hæc omnia, explorata, ac sole meridiano clariora. Quod si ita, sententiam ferat sanior Europa, num assensum mereantur illi, qui has Quarantiorum colonias rebellem Regi provinciam, Jesuitarum regnum appellare audent. Si mentiendi tanta est cupidus, vero saltem similia con fingerent! Regebantur a Jesuitis Quarantii, non ut servi a dominis, sed ut filii a patribus, quibus catholicis a Regibus datum negotium, illorum curam ut gererent. Et vero ad legum Regiarum amissum gubernata hæc oppida, utilitate Hispanicam in monachism redudante.

Duorum prope seculorum laboribus Quarantii olim vagi, & anthropophagi, Hispanorum pertinacissimi hostes ad humanitatem, ad religionem, Regisque catholici obsequium sunt traducti. Quanto sude, quot Jesuitarum sanguine hoc negotium contiterit, quantum tricena hæc oppida incolarum numero, christiana morum disciplina, templorum splendore, officiosa in Hispanos Monarchs voluntate, artium, mechanicæque peritia, militari promptitudine præ reliquis Americæ populis eminuerint, disces, si lubet, ex Regum, regiorum Gubernatorum, Episcoporum Hispanorum, quæ typis excusæ passim prostant, literis; Ex libris item Doctoris D. Francisci Xarque Decani de Albarrazin testis oculati; Doctorissimi Abbatis Antonii Muratori, & Angli anonymi ex Anglico in Germanicum traducti Hamburgi 1768. Hic, licet hallucinetur in quibusdam, a me cum voluptate, & sèpè non sine risu per lectus est, præsertim, dum ait: Desipimus nos Europæ, dum Jesuitas Paraguaricos vituperamus. Cogitandum nobis potius

potius esset, qua deum ratione id in Europa consequamur, quod illi sine vi, sine pecuniis apud Indos Quaranius præstitere. Illorum in oppidis singuli laborant pro omnibus, omnes pro singulis. Quin aut emere, aut vendere cogantur quidpiam, unicuique ita promptu sunt omnia ad vitam commode tolerandam necessaria: Victus, vestitus, habitatio, medicina, institutio. Pecunia deficiente deficerre sibi omnia ajunt Europæi, Quarani contra auri licet, argentique omnino expertes, omnis monetæ inscii quotidie experiuntur verissimum illud Veterum: *Dii laboribus omnia vendunt.* Pro ætatis, sexus, ac virium ratione occupantur semper, nunquam labore opprimuntur. Nesciunt lautias. Superfluis non abundant, opulentissimis tamen quibusque beatiores, quia paucis contenti. Felix equidem ille, non cui multum est, sed cui parum sufficit. Jesuitæ sacerdotes, qui Quaraniorum animos procurabant, illorum quoque corporibus consuluerent. Cum solius Catholicæ Regis, regiorumque Gubernatorum imperii obnoxii, non privatorum Hispanorum timenda servituti, Indorum aliorum more, mancipati essent, nobis curantibus nova identidem oppidorum accessione, oppida incolarum numero quotannis, mirum quantum, augebantur. Anno seculi labentis secundo supra tricesimum in triginta Quaraniorum coloniis centum quadraginta unum millia ducenti quinquaginta duo incolæ censebantur. Verum lethifera variolæ rum contagio, quæ paulo post irrepererat, ad triginta capitum millia absumpsis. Annorum aliquot intervallo rediens mitior fuit, nam undecim duntaxat milibus lethalis. Morbilli, perinde ut Variolæ, Americanis pestilentes iterum iterumque incredibilem edidere stragem. Utrumque expertus id scribo; Nam ~~¶~~ Variolas, & Morbillos patientibus diu, noctuque ope-

operam navavi sacerdos, mensium plurimorum spatio. Fames præterea ex diurna cœli siccitate, &c, quæ inde conseqüebatur, agri stetilitate orta tutiulos Quaraniis opplevit. His adde bello consumptos regiis in castris, inquisibus quina, sensi interdum millia Quaraniorum annis pluribus detinebantur. Matres Quaranicæ iterando in partu licet neutiquam aut segnes, aut pareæ supplere numerum eorum haud valebant, quos aliz, atque aliz, quæ sibi successerant, calamitates extinxerunt. Anno 1767, quo Americae valediximus, centum circiter Quaraniorum millia his in oppidis numerata. Novi Hispanos complures honesto loco natos, qui, Quaraniorum ut contubernio per omnem vitam sibi frui liceret, efficitum optaverent. Nec abs re Muratorius Quaranicis de oppidis rite instructus suo in libro illorum incolas christianos felices vocat, probatque.

Hunc clarissimi authoris commentarium : *U-Crisianismo felice*, aliaque, quorum supra memini, literarum monumenta qui inspexerit, ambabus profecto manibus tanget mendacia, quæ ab aliis vel opinatibus, vel obrectatoribus de Paraquaria impudenter effutiuntur. Risi toties, & cachinno quidem decu-mano, dum variorum lexica, geographicos, historicosque codices forte percurri. Videbantur mihi hæc, quoties de Quaraniorum oppidis mentio incidit, vel a somniantibus, vel a sponte delirantibus conscripta. Adeo toto cœlo a veritate aberrant. Alio, atque alio modo me afficit ejusmodi librorum lectio. Jam me miseret scriptorum ignorantia. Interdum bilem mihi ciet illorum impudentia, quod partium studio, odio, invidia, exortati commentatiss, rancidasque fabelas pro historia Europæ obtrudunt. Sepe alias tantam quorundam admiror credulitatem, qui, quam
in?

ingenue scribentibus negant, calumniantibus, fabulantibusve adhibent fidem. Omnia manibus teruntur Hybneri lexica, in quibus tamen, dum de Quaranicis Paraquariae oppidis agunt, praeter errores, calumniasque nobis intolerabiles inveniunt nihil. Ut illi artifici nulla dies sine linea; sic hoc in opere nulla linea sine mendacio. De Paraquaria rebus id dictum velim; De ceterarum veritate conjecturam peritioribus relinquo. Idem lexicon secundis filii authoris curis in lucem editum legeram non sine stomacho Ulys-sipone anno 1748. Nam quascunque de Paraquaria fabulas credulus congesserat olim genitor, ejusdem filius typis vulgaverat denuo, sub finem tamen haec adjectit verba: *Verum bōdie alias de his Missionibus nostris habemus.* Ecur, amabo, quæ falsa id temporis agnoscebantur, non expuncta, correctaque sunt illico? Num posteriores editiones absurdis erroribus expurgatae prodierint, nescio.

Domini Ludovici Antonii de Bougainville liber: *Voyage autour du monde*, typis datus in Neuchatel 1772 caute legendus, quia callidissime scriptus. Eximis equidem laudibus ornat, oneratque Jesuitas, sed mox trecenta commemorat, quæ, ut veritati planissime contraria, sic nobis, Quaranicisque coloniis minime honorifica. Tacitus in vita Agricolæ *peccatum inimicorum genus, laudantes vocat.* Hi laudes illius primitunt, quem depresso cupiunt, ut assensum extorquent denique, dum eundem criminantur, quem laudaverant. Vix tamen inducor, ut credam ad hanc versipellium classem referri unquam posse authorem multis nominibus celebrem, de Marte, de Neptuno, de Musis omnibus, ni fallor, optime meritum. Scripsit perpetram de nobis, de nostris Quaraniis, non in quo aliepis laudibus animo, sed alienis narracionibus

nibus infeliciter deceptus. Quarantica oppida ne eminus quidem vidit, sed, utinam vidisset! Melioribus, nil dubito, coloribus ad exprimendam Iudorum, Missionariorumque imaginem fuerat usurpus. In urbe Boni aeris, Paraquaria portu, ac limine, tantum hæsit tantisper. Iste ex pessimis fontibus pessimas hausit notitias, quas Europæ pro veritatibus subinde vendidit. Ea cheu! erant tunc tempora, ut qui optime de nobis senserant, optime de nobis loqui sine periculo non possent. Sol oriens, non occidens a plerisque laudatur. Idem nobis tunc fatum. Nec plura de hoc. Hispanus non spernendæ authoritatis mentem suam his aperuit verbis: si cætera omnia, quæ de aliis scripsit provinciis Dominus de Bougainville perinde falsa sunt, ut illa, quæ de Paraquaria adnotavit, illius historia ad aromatopolium pro involvendo pipere, quin ad viliorum officinam erit releganda. Excandui profecto, dum hunc libellum, tot, tantisque erroribus refertissimum apud viros illustres & assensum. & plausum tulisse, intellexi. A micorum rogatu ante annos complures compluribus foliis errores absurdiores refutavi. Refutationem huic loco insererem, ni brevitati consultum vellem.

Regnum Jefuiticum Paraquariae abortus, & somnium est Bernardi Ybañez Hispani, bis ex nostra tunc societate ejecti. Ab homine huius furfuris, vindictæ avido, quis veritatem petat, vel jesuitarum laudes expectet? Missionarii munere nunquam funetus est apud Quarantios, de quibus scribit. Quantum risi, dum istum a scriptore, cætera probo, ut authorem veracem, sapientemque in Hispania celebrari, legeram. Hispani sanæ mentis omnes illius & nomen & delirium execrantur. Librum: *Il passage Americano*, obiter inspexi aliquando, & mox ab

jeci. Tantum mihi, quod in descriptione coloniarum Quaranicarum futilis, & ridiculus sit, primo aspectu displicuit. Authoris nomen ignoro etiamnum. Infinitus sim, si memorem cæteros, qui oppida, Missionariosque Quaraniorum libellis mordacibus criminantur. His refellendis ego opponebam historias P. Nicolai del Techo, P. Antonii Ruiz de Montoya *la conquista espiritual*, P. Petri de Lozano, P. Antonii Sepp familiares ad fratrem suum epistolas, P. Francisci Xaverii Charlevoix lingua gallica; Nam in Germanicum traductus miserrime mutilatus est, variisque in locis corruptus. Annus provinciarum Parauariorum typis datas Romæ. Verum istos authores, Cicerones pro domo sua loquentes, atque adeo de veritate suspectos dices, amice lector? Quasivero Julio Cæsari de bellis, victoriisque suis scribenti nulla fides deberetur? fallere potuit, non inficiar; sed nemmo melius, pleniusque illo, quid actum sit, nosse potuit. Si tamen nostris diffidere relationibus pergas, age, attentis oculis inspice regias literas Philippi quinti, binas ejusdem epistolas ad Parauariorum missionarios nostros anno 1743 die 28 Decembris ex arce Buen retiro datas. His insertam epistolam perlege illustrissimi Boni aeris Episcopi Josephi de Peralta ex clarissimo divi Dominici cœtu, qua eundem Regem Philippum de florentissimo coloniarum Quaranicarum statu testis oculatus edocet. Hæc maximi momenti documenta in latinum traducta typisque data 1745 passim prostant. Quarani Regi catholico non mortigeros dunitaxat, verum & ad propulsandos hostes per quam promptos; utilesque semper præ aliis Indis America exstitisse, ex hac lectione disces.

Verum objicit aliquis seditionem, quæ anno 1753 apud Quarani Uruquayi fluminis accolas exarsit,

arbit, exasperatos scilicet Regio decreto, quo septem oppida sua omnium, quotquot Paraquaria habet, præstantissima Lusitanis tradere, tringita incolarum mil. lia emigrare in solitudinem, vel in aliis Paranæ colo- niis precario habitare jubebantur. Huic decreto pe- dibus, manibusque diu repugnarunt Indi, non Regis, qui exilium imperabat, odio, sed patriæ, qua exulare jubebantur, amore, Quidni idem facturos Hispanos, Germanos, Gallos existimabimus, si ad patriam suam hostibus relinquendam Regum suorum adigerentur imperio? Dulce enim solum patriæ qui- buscunque; Americanis dulcissimum. Hinc Indorum Uruquayensium repugnantiam efi probet nemo, ex- cusandam tamen aliqua ex parte, condonandamque quis non putet? Intellecū magis, quam voluntate ab illis peccatum est. Animo in Regem catholicum semper erant propensissimo, integerrimoque. Nulla missionariorum eloquentia induci poterant, ut cre- derent eam esse optimi Regis voluntatem, patrio so- lo extorres hostium Lusitanorum in gratiam æternum ut exularent, miserrimeque. Nihil sane (suis in li- teris ad Gubernatorem regium Iosephum Andonaegui datis, aiebant) adversus Regem a nobis, Majoribus- que nostris peccatum est unquam. Nil injuriæ illa- tum Hispanorum coloniis. Ecceur innocuos nos Re- gis optimi sententia exilio multandos, credamus? Avi, atavi, atque adeo fratres nostri omnes Regiis sub signis adversus Lusitanos militarunt s̄pe, s̄pe contra barbarorum phalanges. Nostrorum, qui ho- stium manibus cæsi vel in acie, vel in toties repeti- ta coloniæ Lusitanicæ expugnatione occubuerant, quis numerum ineat? Superstites etiamnum nostræ in Regem fidelitatis, strenuitatisque monumenta cica- trices circumferimus. Hispanici imperii fines pro- ferre, tuerique contra quoscunque nobis usque cor- di

di fuit. Nunquam vitæ, nunquam sanguini pepercimus nostro. Hæc nostra de Hispanis inerita acerbissimo supplicio, patriæ, templorum insignium, ædium, agrorum, prædiorumque amplissimorum jaætura, tristi exilio pensanda velit Monarcha catholicus? Id enimvero fidem excedit omnem. Quodsi tamen hoc verum, quid deum incredibile porro putabimus? Regiis Philippi quinti literis (quæ eodem jubente e publicis templorum pulpitis nobis lectæ olim) monebanur identidem; Lusitanæ nostris propinquare finibus ne unquam pateremur; illos & suos, & nostros esse hostes acenimos. Nunc, ut nobilissimam, amplissimamque terrarum portionem, quam natura, quam Deus, quam Hispanæ Monarchæ nobis concederant, quam uno, & quod excurrit, seculo sudore tanto excoluimus, Lusitanis cedamus; Regem velle, diu, noctuque nobis clamitant. Ecquis sibi persuadeat, Ferdinandum optimæ frugis filium id nobis mandare, quod Philippus optimus illius genitor toties nobis interdixerat? Quod si tamen, ut frequens est temporum, animorumque vicissitudo, conversis forte in amicitiam similitibus gratificari Hispanus Lusitano cupiat, campos vastissimos, qui incolis, coloniisque vacui passim suppetunt, illi tribuat, per nos licet. Quid? oppida nostra Lusitanis dedamus, a quorum majoribus tot centena nostratum millia partim trucidata, partim in sevam Brasiliæ servitutem abrepta fuerunt? Hoc sane ut intolerabile nobis, sic omnino incredibile. Dum Christi sacra amplexi Deo; Regique Hispano sacramontum diximus, Regiam amicitiam, tutelamque perennem & sacerdotes, & Gubernatores regii uno nobis ore spoponderunt. Nunc, quod acerbissimum nobis, ac penitus exitiale, criminis nullius rei, optime de Hispana gente meriti solum vertere

antho-

authoritate Regia cogamur? Tam desultoriam, flu-
xamque amicitiam, tam versatilem in prouissis exol-
vendis Hispanorum fidem quis bona mentis arbitre-
tur? — — — In hanc sententiam scripsere Indo-
rum primates Gubernatori regio, qui, ut erat opti-
mo in Regem, Indosque animo, visis literis ægre la-
crymas tenuit; Verum conmiseratione per militarem
obedientiam suppressa haud destitit decreti Regii ex-
ecutionem pro viribus urgere, minitarique tergiver-
santibus extrema omnia.

Fuere, quis credat? Hispanorum de vulgo homines
prolatae conscientie, qui Indorum in aures insulur-
raverant: Regum oppidorum deditioem neutiquam
præcepisse, sed hæc illorum oppida Iesuitas vendi lisse
Lusitanis. Tam explorata Quaraniis erat Patria
suum erga se benevolentia, ut peccilens hoc com-
mentum assensu quidem caruerit; Suspicionis tamen
aliquid imbecilliorum mentibus injectit. Multi pro-
fecto missionariorum, qui migrationem ex oppidi
ardentius, &, ut paucis dicam, imprudentius urgè-
bant, capitum periculum apud Indos dolore patriæ a-
mentes incurrevunt identidem. Illorum nomina, re-
rum gestarum seriem exponerem, ni hæc per transen-
nam duntaxat memorata vellem. P. Bernardus Nus-
dorfer Quaranicorum oppidorum, ut dicitur, Supe-
rior, gestis apud nos magistribus, proœcta estate,
linguis Indicæ egregia scientia, autoritate, gratiaque
apud omnes conspicuus septem illa oppida percursa-
vit, atque, Regi catholico morem ut gererent, om-
ni argumentorum genere usus oppidorum incolas ite-
rum, iterumque hortabatur. Et vero visus est illis,
quod optaverat, persuasisse. Ast, ut varius semper,
ac mutabilis Indorum animus, dum de executione a-
gebatur, promisorum, propositorumque immemo-

res, ne mentionem quidem migrationis ferebant. Patrem Ludovicum Altamiranum Jesuitam, qui Regis nomine ex Hispania in Paraquariam missus, ut oppidorum ditionem acceleraret, Indi & Jesuitam, & Hispanum esse negarunt, quod illum in vestibus, vi-
etusque ratione a nobis differre aliquantulum viderant. Quid, quod & ausi sunt illum Lusitanum mercato-
rem Jesuitarum veste tectum pleno ore dictitare. Hic
fuga, ne quid periculi subiret, intempesta nocte sibi
consuluit in S. Thomæ oppido, rumore de Indis sibi
propinquantibus percussus. Periculo defunctum in
Sanctæ fidei urbe ad Abipouin colonias properans
illum deprehendi, risique. Profecto, si qua conten-
tione socii dubitantum, tergiversantium quæ Indorum
animis obedientiam inculcaverant, eadem alacritate
monitis obtemperatum fuisset, negotium citra omnem
trepidum velociter, feliciterque compositum vidisse-
mus. Verum surdis plerumque canebaratur fabula.
Publicæ per forum supplicationes ad flectendos ani-
mos suscepτæ, sub quibus sacerdos noster, corona
spinea caput redimitus, circumstantes lamentabili
voce, minis, gemitibus ad migrationem accelerandam
e pulpite hortatus est eo fructu, ut morem ge-
sturos sese plerique sponderent. Nec intra verba res
stetit Postridie missionariis ducibus iter caeptum ad
stationes novis oppidis designandas, sed paulo post re-
currente animis oppidi natalis memoria abruptum.
Rursis, ut Ovidius I. eleg. 4. ingemuit, *amor pa-
tria ratione valentior omni ad remetiendam viam per-
traxit omnes.* Senserunt Patres, quam arduum sit
invitis arare bobus, & adverso flumine navigare. Ar-
tis prodigium putatur, si quantacunque demum elo-
quentia de naturali instinctu triumphet,

Interea ut primum percrebuit rumor, Gubernatorem fluminis s. Januarii in Brasilia Gomez Freyre de Andrade, totius tragœdiae authorem, suis cum copiis Utuquayense in territorium irrepisse, ad arma conclamatum est, alias aliis eodem impetu, ceu praecipit's annis alveo, non tam trahentibus, quam rapientibus. Hannibalem novum ad portas stare credidisse. Dumque vim vi repellunt Quaranii pro a-ris, & focis pugnantes, rebelles declarantur; Re tamen ipsa miseratione, quam suppicio digniores. Nam Lusitanorum nativo odio, patriæque desiderio furentes sux ferebantur, quo cœcos impetus rapiebat. Hispanorum jugum excutere, vicinis Hispanorum coloniis, ut poterant, damnum inferre, nulli eorum in mentem venit. Ardebat semper illorum in pectore antiquus adversus Monarcham suum amor, tantus tamen is häud fuit, innatus amor patriæ illo extingui ut posset. Certissimum illud Nasonis: *Nescio, quo natale solum dulcedine cunctos dicit, & immo-
res non finit esse sui.* Ulysses quantum sapientia e-
mituit, tantum scribitur patriæ amore insaniisse. Ul-
tro, citroque peregrinatus optabat fumum de patriis
pōsse videre focis. Et qualis detnum illius patria Ithaca? *Hanc maris Ionii exēlem insulam in aspernissimis
saxulis, tanquam nidulum, affixam,* Cicero dixit 1. de
orat. Cui mirum porro videatur, Indos, tantilla-
mentis, nullum non movisse lapidem, patrio ne ex-
turbentur solo, quod situ amoenum, aere saluberri-
num, longe, lateque patens, templis, ædibusque ad
Hispanarum urbium invidiam, ornatum, sylvis, cam-
pis uberrimis, flaviis, omnibus deum, quae ad vi-
tae usus pertinent, opportunitatibus liberaliter instru-
ctum non poterant non amare. loachimus de la Vi-
ana urbis Montevideo gubernator cum equitum tur-
ma ad explorandas locorum opportunitates Hispani-
cis

cis e castris præmissus editiore in colle ex equo de-
siliens s. Michaelis oppidum a septem Indorum mil-
libus habitatum, templo magnifico, concinna ædium
serie splendidum tubo opticæ speculatur. Visa loci
amplitudine attonitus: Heus vos, ad circumstantes
equites exclamat, Matrienses nostri delirare mihi
videntur, hoc qui oppidum nulli Paraquariz secun-
dum tradi Lusitanis velint. Hæc ille, quamvis cete-
rum Lusitanarum partium studiosissimus, ut apud
Hispaniz Reginam Barbaram gratiam iniret. Sex alia
quoque sanctorum Angelorum, s. Ioannis Baptizæ,
s. Aloysii, s. Nicolai, s. Borgizæ, s. Lanrentii oppida
ut numero incola, sic templis elegantibus, aliis-
que rei domesticæ prærogativis gloriabantur. Nul-
lum tamen horum muro, fossa, sudibusve munitum,
vel porta clausum. Omni ex parte omnibus pate-
bant semper.

Ad horum defensionem ab Uruquayi accolis
magni undique siebant concursus. Sed tumultuarium
hoc agmen rudis erat, indigestaque moles, accipien-
dis, quam inferendis cladibus opportunior, quod Du-
ce artis bellicæ vel mediocriter gnara destitueretur,
armisque imparibus in aciem prodiret, Europæo bel-
latori ridendum magis, quam formidandum. Arbo-
ris folium ore bajulantes formicas videbar mihi videre,
dum Indos sagittis, hastisque ligneis onustos conspi-
cabar, ajebat mihi militum Lusitanorum aliquis.
Novimus tamen, Quarantorum equitatum Lusitanis
sæpe formidabilem fuisse, ac periculosum. Nec aut
tempus, aut locus ullus vacuus a metu, ac solicitu-
dine illis erat, quoties hastati Indorum equites turma-
tim assiliere, omnia ausuri, si ducem idoneum nocti
fuissent. Istud ephemerides lusitanicis in castris Go-
mez Freyre scriptæ, & ad Lusitanos limitum designa-
tores

tores datae, a me in Correntina urbe perfecte iterum, itemque significarunt. Minutissima sepe animalcula, quia numerosa, vel leonibus sunt metuenda. Longis utriusque factionis itineribus, velitationibus varia fortuna habitis bellum praesens definiebatur, finiebaturque. Plus certe strepitus excitatum utrinque quam sanguinis fusum. Quod Livius 17 de bello Macedonio dixerat, hic quoque locum habet: *Erant, qui fama id in aius bellum, quam difficultate rei fuisse, interpretantur.* Illud tamen ex omnium sententia certissimum: Europaeos per tot sylvarum, rupiumque fauces, ubi multi a pauculis repelliri poterant, ad septem illa oppida penetraturos fuisse nunquam, si triginta, quae Quaranii numerant, coloniarum incolae omnes Uruquayensibus suppetias venissent. Sed illi, qui ad Paranae ripas habitant, licet ad ferendam fratribus suis opem pruientes, in officio retenti Patrum opera, & ne armorum societatem cum tumultuantibus inirent, feliciter cohibit fuerunt. Ex hoc conjectice, quid sentiendum de illis, qui nos rebellionis authores, rebellantium duces audacter, impudenterque scripsere. Illorum libelli ut copiosi, sic periculosisimi, quia licet praeter obtrectationes, & commenta adferant nihil, argumentorum ficta evidentia, testium autoritate convincere lectores volunt, & assensum extorquere, explodendi certe ab universa Europa, si omnibus perinde, ut nobis, constaret, quales illi fuerint, quorum testimonia allegantur. Lippis notum est, ac tonsoribus, multos multa adversus nos, adversus veritatem scripsisse, garrivisseque vel alterutrius aulæ metu, vel dignitatum aulicarum spe vel placendi illis, quorum gratiam prensabant, studio. Possem hoc loco istorum nomina, conditionem, fallacias, & mille nocendi artes recensere. Sed tutius fuerit, tempori, quod detegit omnia, hoc relinquere.

Interea dicam tibi aliquid ad aurem, amice lector! si Quarani turbulenti Jesuitas hortatores, adjutoresque habuissent, nō! Regiis copiis multo plus negotii potuissent facere. Patrum consilio, presentiaque destituti rem suam stupide, ut assolent, infeliciterque gesserunt luculenta Hispanorum, Lusitanorumque utilitate. Istorum victoria illorum stupiditas fuit. Sub initium turbarum sibi ducem contra Lusitanos Iosephum (cognomen ignoro) oppidi S. Michaelis prætorem, qui Corregidor, vel Capitan ab Hispanis dicitur, delegere. Hic ut manu promptus, animique intrepidi partes boni militis implevit semper, Dicis nunquam, quia Strategiam tantum caluit, quantum ego necromantiam. Isti in fortuita velitatione trucidato subrogatus ab Indis est Nicolaus Neenguiru oppidi Conceptionis per annos complures prætor, musices, quam militæ scientior. Hoc bellum non dexterrime gubernante spes Uruquayensium, resque omnes paulatim cecidere. Septem illa oppida Regiis copiis tradita fuerunt. Sed heus tu, quis quis es, qui hæc legis! Nicolai Neenguiru nomen dum pronuncias, age, caput aperi tuum, in genua procumbe; quid potius, si sapis, in rictum totus effundere! Hic equidein ille est celeberrimus Nicolaus, quem inscia omni Paraquaria Paraquariz Regem dixerunt Europæ, atque adeo timuere. Non sine solutissimis cachinis in Paraquaria legitimus illorum folia, qui per Europam suis ephemeredibus eventus recentiores nunciant, vel communiscentur. Eodem prorsus tempore quo conficta Paraquariz Regis majestas omnium ora, typographæa omnia fatigabat, hunc Nicolaum Neenguiru in Conceptionis oppido nudis pedibus, Indorum ceterorum more vestitum, jam equitanter, bonumque catervam pro oppidi latraria prese agentem, jam publico in foro ligna secantein videt,

di, consideravi, risi. Manum, ut Indi factitant, meam osculo veneraturus accessit; Notas musicas, symphonias pro fidium, quas callebat, usu a se describendas enixe a me flagitavit. O factum bene! quod misellus hic Americanus se Regis nomine a transmarinis populis honorari ne per somnium quidem noverit, talem si sese putasset, nunquam sane tam abjectæ fuisse indolis, servili ut operi operam daret, manibusque osculum impertiretur meis, suam mihi probabilius dexteram osculandam porrecturus.

Liceat mihi, quod res est, ingenue dicere. Nicolaus Rex illius tantum in cerebro fuit natus, qui tota nos Paraquaria exturbatos dudum peropeavit, ut nobis Hispanicæ dominationis illa in provincia acer- rimis defensoribus a notis uruguayensem, quanta quan- ta est, regionem Brasiliæ adjicet finitimæ. Et vero, dum paucos ante annos Hispanis ad fluminis grandis ripas subita agressione oppressis bellum moverunt Lusitani stragibus per viam editis ad urbis Morte- vide fines progressi sunt, obstante nemine, quod qui- dem nobis Quaranticæ colonias olim procurantibus nec cogitare ausi, nec facere permisisti unquam fuerunt. Nostra absentia audaces reddidit Lusitanos, dum de- nique a Petro Zevallos cum copiis Hispanicis advo- lante repulsi, victique. En Nicolai Regis genesim! Ad tegeadam fraudem, conciliandamque impio com- mento veritatis speciem ingentibus præmiis Quitenši in regno conductus quispiam, qui cudi monetam, & Nicolai Regis nomine signari curaret. Nummi adul- teri (fateor tamen, me nullum vidisse) per orbis u- triusque provincias circumferebantur, illosque in Pa- raquaria excusos esse a conficto Rege, nemo fuit, qui dubitaret, ubi tamen, deficiente omni metallo, ne catholicis quidem Regibus ulla unquam fuerat monetaria offi-

officina. Verum patuit fraus denique. Ipse harum monetarum citor I. C. 1760 anno 20 Martii literas ad Regem dedit, quibus fatetur: *occultis mordacis conscientia stimulis compelli se ad deregendum flugitium* Ge. *Me veo forzado (verba sunt Hispani) por uuos secretos remordimientos de Conciencia a descubrir età iniquidad* Ge. Hoc scripto detegitur venalis fidei, & profligatae conscientiae vir, a quo ad cudento. Nicolai Regis numeros fuerat instigatus. Nomen hujus, & cognomen, tota licet Hispania perulgatum, P. F. M. M, rericonsum putavi, ne illi hominum classi, ad quam pertinet, maculam adspicerem. Gaditana in urbe versabatur anno 1768, dum ego cum sociis in vicino Gadibus portu s. Mariæ ex America redux aliquamdiu agebam.

Regis Nicolai fama, sparsaque ejus nomine moneta aulam jure teruit Matritensem; sed terrorem hunc Panicum fuisse missus ad vindicandam Paraquariam cum copiis Petrus Zevallos suis vidi oculis, datisque ad Regem literis declaravit identidem. Quod siquid dubitationis de mea hæc scribentis veritate animo infederit tuo, age, ephemerides (Gazetas de Madrid) Matritenses anno 1764 mense (ni vehementissime fallor) Octobri editas, inspice. Leges hæc verba: *Quidquid de Nicolao Rege sparsum, constat jam commentum, fabulamque fuisse.* Quid brevius? quid clarius? quid ad refellendum mendacium validius dei potest? Hæc folia, a censoribus aulicis Matriti visa, probataque, ipsus ego hisce oculis perlegi. Si convinci porro argumentis validioribus optas, ausculta. Sedatis in Uruquaria tumultibus, traditisque, quæ petebantur, oppidis ipse Nicolaus Neenquirù ultro Hispanorum castra adiit, sua sponte Regio tum Gubernatori Iosepho Andonaegui coram se stitit, omnium,

nium, quæ gesserat, rationem reddidit. Placide audi-
tus, impune diuinitus, & veteri prætoris officio,
quo dudum in Conceptionis oppido fungebatur,
fungi porro permisus est; compedibus onerandus,
tetro claudendus carcere, suppliciis atrocissimis excruci-
ciandus utique, & in trecenta frusta discerpendus
forsitan, si de Paraquaræ regno, de Regis titulo af-
fectato vel suspectus haberetur. Nemo sane in hi-
storia rerum Americanarum tam peregrinus fuerit, ac
hospes, ut nesciat, quanto rigore inperduellionis
reos animadvertere consueverint Hispani. Meinineria
certe, A'ahualpam, vel ut alii, Atabalibam Jngam
Peruvii; Montezumam Mexici Monarcham de fideli-
tate suspectos Hispanorum sententia olim trucidatos,
alios aliis suppliciorum generibus interemptos. Num
parcendum fuisse existimabis misero Indo Nicolao Ne-
enquiru, si de regiæ dignitatis ambitu, de cufis suo
nomine monetis, de periculis Catholicum in Re-
gem consiliis levis suspicio in illum cecidisset? He-
betiore sit, oportet ingenio, qui his intellectis ad
ridendam Nicolai Regis fabulam non moveatur. Sed
accipe jam fabulæ primam originem.

Tritum hispano sermone adagium est: *la mentira es bija de algo*. Mendacium rei alicuius est filia. Rumores falsissimi, qui urbem sæpe, sæpe orbem
omnem pestiferæ luis instar pefvagantur, ex nullius
momenti recula originem traxerunt suam. Tale om-
nino fuit Nicolai Regis commentum, quod ex igno-
rancia linguae Quaranicæ enatum primo, mox mali-
gnorum, ut dixi, hominum linguis quaquaverlus
sparsum est. Ordine rem exponam. *Vox: Tibicbæ*
Quaraniis magnum significat. Mburubichæ Rex, Cazi-
quius, Capitaneus, quiscunque præses dicitur. In-
dorū manipulis, qui ad stendos campos, ad ligna-
ceden,

credenda, vel convehenda, ad remigandum in flami-
 ne ex eppidis micantur, præsætulæ aliquæ, qui,
 quid sanguinis faciendum, imperet, coæsætibus ob-
 temperantur; Tali: *Nauaricæ noster protectus*,
 vel *Capitanus*, dicitur Iudi Hispæcorum more, a
 quibus, qui Gallinarum in ræribus bellicis curam ge-
 sivæ, *Capitas de Iis Gallis*, *Capitanus Gallinarum* di-
 citur. Qui pueris, quorum est rævis pavimentum
 verrere, invigilat: *Capitas de Iis ejacæs*, *Capitanus*
 scoparum vocatur. Hac ratione Uruçayenes Indi
 doctorem suum Nicolaum Neenguiru: *Nauaricæ*
Capitanum suum appellantur. Quod cum audirent
 Hispani ex Assumptionis, & Corrientes urribus ori-
 undi, qui lingua utuntur ex Hispanica, & Quaranicæ
 pro cuiusque arbitrio mixta, & neutram harum plene
 norunt, inepit, nequiterque affirmarunt; Nicolaum
 ab Indis Regem dici suum. Apud Quaranos certe
 nostros more reccptum est, ut Hispaniz Regem *Mba-*
rubichabæ, vel *Mburubichæ* quæsa, vel *Carayrubichabæ*
 summum, magnum Capitanum, vel Hispanorum
 summum Monarcham appellarent. Plerisque tamen
 familiare erat, quoties de Rege mentio incidit, cum
 venerationis tenerimæ significatione lingua semi-hi-
 spanica dicere: *Nande Rey marangas*. Noster bonus,
 vel *sanctus Rex*. Nande enim Quaraniis *noster* signi-
 ficat. *Rey Rex* est apud Hispanos. Vox *marangas*
bonum, vel *sanctum* exprimit. Hinc & cœlites quosvis,
 dum precantur hoc epitheto *marangas* prosequi con-
 sueverunt. Ex his liquet, lingua Quaranicæ inscriti-
 am seu causam seu occasionem fuisse, ut Nicolaus
 Neenguiru *Rex* putaretur. Neque silentio hic præ-
 tereundum, ex interpretum Hispanorum, Lusitanorumque
 ignorantia sinistras de rebus nostris opinio-
 nes sepius profluxisse, calumniasque execrandas. Ru-
 disimi hi homines, & sepe non piissimi, quia lin-
 gua

gna latina, vel Quaranica ne mediocriter quidem tunc, literas nostras perperam interpretati sunt toties coram Gubernatoribus hispanicis duntaxat linguis gñaris, quo factum, ut actiones, locutionesque prorsus innoxiae pro flagitiis haberentur. Ineptissimæ e-jusmodi interpretationes, quarum exempla nou paucæ mihi in promptu sunt, risum nobis aliquando, aliquando gemitus extorserunt, innocentia plurimorum unius interpretis hallucinantis errores luente, dum illius testimonia in tribunalibus seu instrumenta judicia- lia adferuntur, ac seu veritatis oracula libros historicos implent citra omnem falsitatis suspicionem. Sed redeamus ad Nicolaum, cui partim error, partim malevolentia Regios titulos affinxit.

Extra controversiam est, illum ex parentibus, avis, ac atavis utrinque Indis Quaraniis in Concepti- onis oppido prognatum, ibidem multis abhinc annis Indæ Quaraniæ matrimonio junctum, variis magistris bus functum esse. Gloriabatur P. Ignatius Zierhaim- jatn senex, celebrem hunc, si superis placet, Para- quariæ Regem Nicolaum id temporis juvenem ob er- rorem, nescio, quem publice vapulasse se, dum Pa- rochi vices obiret, imperante. Conjugem illius ve- tulam, rugis liberaliter, & canis obsitam, vastissimi capit is, formæ ad terrendos mortali um oculos idoneæ, & si rite memini, semper in prolem hisce vidi, quibus scribo, oculis, parumque absfuit, quin Me- gæram crederem. Maritus illius Nicolaus proceri e- rat, macilenterque corporis, honesti vultus, obtutus, severioris, parcior verborum. Cicatricem luculentam facie circumferebat. Ex his coniice, quam absurde fabulam fabulæ adjecerint, qui fictum Regem Nico- laum societatis tunc nostræ fratrem laicum fuisse con- fixerunt. Quini duntaxat fratres laici per universas

Qua-

Quaraniorum colonias ea tempestate nobiscum versabantur, quorum duo chirurgi ægris curandis, tertius parandis vestibus præterat. Quartus templis pingendis occupabatur. Postremus denique senio, morbisque confectus & suam, & nostram patientiam exercuit. Europæ ad unum omnes. Nemo illorum Nicolai vel nomine, vel cognomine insignitus. Adhæc Indis parentibus ortus nec in sacerdotum nec in fratum numerum a nobis in Paraquaria unquam fuerat cooptatus. Fateor equidem Indos non sagacissimos esse, haud tamen tam stipites sunt, ut, si in delirium deligendi sibi Regis incidissent, fratrem laicum designassent, neglectis sacerdotibus, quorum dignitatem sapientiamque tantopere suspiciunt. Fingamus, Jesuitas Paraquarienses tanta mentis vertigine fuisse exagitatos, ut ad regiam coronam adspirarent aliquando, hanc utique non rudis laici capiti, sed prudentia, virtute, meritis ante alios eximii sacerdotis imposuissent, ut Gallus anonymous in libello 1759 vulgato: *Nouvelles pieces interressantes, & necessaires &c.* sapienter adnotavit, pagina 18. Ridiculi de Nicolao fratre laico Paraquariæ Rege commenti ridiculum tibi fontem monstrabo.

Confabulantes Hispani agricolæ ad fallendum tempus de rebus, quæ in memoriam, buccamque venerant, sermonem inisuere. Injecta forte mentio est de turbis ad Uruquayum flumen super coortis. Enimvero, ajebat quispiam, Jesuitæ, si sapiunt, Iosephum Fernandez laicum suum bello gerendo, Indisque gubernandis præficient. Hic in Hispania natus desultorios inter Regis equites procenturio olim, ac militari scientia conspicuas fuerat. Ut famam eundo crescere ubique gentium experimur, sic fortuita de fratre laico Indis tumultuantibus præficiendo unius

dius cogitatio, ac futilis conjectura ad alias, aliasque
 aures delata est eo successu, ut quod faciendum for-
 te dixerat alter, alter jam factum fuisse palem, pio-
 terveque affirmari, reliqui haud timide crediderint.
 Sic maxima de nihilo nascitur historia. Historiam,
 quæ dubitationem excludat omnem, Europæorum ple-
 rique putarunt, re tamen ipsa impudens, nobisque
 pestilentissima fabula fuit, Quippe quæ Nicolaum Ne-
 enguiru Indorum primipikum in Paraquaria Regem
 Josephum Fernandez fratrem laicum ab Uruquayo
 flumine quadringentas facile leucas distantem ridicula
 metamorphosi in Nicotæum Regem transformarit.
 Memoratus frater Fernandez, mihi notissimus, Cor-
 dubæ Tucumanorum scholæ publicæ, ubi legendi,
 scribendique attem hispani pueri docentur, prefuit
 diuante per Uruquariam tumultu, notandus profecto
 ab illa nuntiata uibe, si vel unum diem a schola
 absuisset. Annos plures prædagogi officio perfunctus
 vicinum urbi prædium, cui a Iesu, Maria nomine,
 aliquamdiu procuravit adeo, ut a religionis ingressu
 territorium Quaraniorum, quorum Rex spargebatur,
 ne emitus quidem spectaret unquam. Eu! habes
 compendio fabulae originem, quæ tot libellis putidæ
 toties decantata, tam insulsa, tam absurdæ est, ut ex-
 plodi potius, quam refelli mereatur. Mirabar sepe,
 & vix mihi credebam, hoc ævo, quod de sapientia
 tantum sibi plaudit, fuisse tot, tantosque homines,
 qui banc de fratre Nicolao Rege ineptissime procusam
 fabulam, cœu historiam, assensu dignam ambabuſ, ut
 ajunt, manibus amplecterentur, infantibus persimiles,
 quibus voluē nutricularum fabellas, narratiunculas
 que absurdas audire, crepitaculum, & quidquid
 porrigitur, avide arripere; Liceat mihi Gallici scri-
 ptoris infantilem multorum in hoc genere credula-
 tem damnantis ore loqui, quæ non verisimilitudini

pulsi, sed odio, quo in nos ferebantur, stimu-
ite illo: um in animos irrepit. Conceptæ de Ni-
lao Rege opinioni immorituros non paucos, vix
bigo, ast solum tales, qui sponte sua cœcutiunt,
credendi facilitate, vel hausti erroris pertinacia,
que in ipso meridie haud vident sagacioribus ce-
is exploratissima, clarissimaque. Post meum ex-
, erica redditum in variis Europæ provinciis cum om-
bominum genere versatus coimpéri, fuitiles de Ni-
lao Rege strepitus despiciatui esse apud illos, qui
, sapia, prudentia, dignitate, virtute præstant, ac
Overtice eminent ex reliquis; Illos e contrario,
i rancidis de Nicolao Rege nugis veritatem subesse,
amnum contendunt, nullius nominis, nullius mo-
enti esse, nec ingenio, nec autoritate pollere,
artini studio, malevolentiaque cœcari, passim ob-
ervaveram. Sed quis demum de istorum judicio an-
gatur?

Ne quando, amice lector, cum hallucinante
vulgo sentias, patere, corollaria pauca adjiciam ad
confirmandum, quidquid de hoc argumento scripsi,
magnopere servitura. Ex septem illis ad Uruquayum
oppidis, queis facta deditio Hispanorum præsidi-
um impositum, tricies mille, & quod excedit, Indi
incolæ excederunt. Tot innocentes exules, infantu-
lorum, decrepitorumque agmina qui sine lacrymis
spectaret, nemo fuit. Emigrantum quindecim mil-
lia in oppidis ad Paranam hospitio accepta, strami-
neisque in tuguriis locata sunt, quibus in patria ædes
e saxo affabre structæ, commodæque suppeditabant an-
tea. Totidem prope Indorum migrantium nullia per
remotiores Uruquayi campos, armentis confertissimos
sparsa sunt, ubi victum in promptu habuere. Nul-
la enim aut precibus, aut impetrüs impetrari ab illis

potuit, ut Uruquayo transmissio terga patrio solo
 verterent, ac mendiculorum more alienis in oppidis,
 aliena liberalitate victitarent, qui prius omnibus abun-
 dabant adeo, ut annis prope singulis ingentem peco-
 rum, gossypiique multitudinem Paraneusibus suppe-
 ditarent. Vacuata incolis suis oppida ex mutuo utri-
 usque aulæ pacto a Gubernatore Hispano Lusitanis
 oblata, sed nequitam acceptata fuere. Præter alias
 tergiversandi causas hæc passim vulgabatur: quod Lu-
 sitani diligenter nunc inspectas, lustratasque ad Uru-
 quayum terras auri, argentique fodinis omnino desti-
 tui planissime intellexerint, quas suspicionibus nixi,
 rumusculisque variis ubertimas sibi antea polliceban-
 tur. Hæc dum in Paraquaria geruntur, Barbara,
 Lusitana origine, Hispaniarum Regina, quæ patriæ
 suæ studiosior hanc terrarum in Paraquaria permuta-
 tionem urgebat maxime, ut ut *estate florens acerbis-
 simo*, diuturnoque morbo confecta occubat. Haud
 multo post dulcissimam conjugem Ferdinandus sextus
 Rex piissimus, longa pariter ægrotatione exhaustus
 ad tumulum secutus est. Quanta hic de providen-
 tissimi Numinis consiliis dicenda, admirandaque oc-
 currunt! Carolus tertius, qui hodie dum imperat,
 hereditario jure Ferdinando fratri successerat suo. Dum
 utrique Siciliæ dominabatur, illas fratri sui cum Lu-
 sitanis pactiones de permutandis in America territo-
 riis palam, providenterque improbavit; illas ad
 Hispaniæ thronum Neapoli translatus rescidit illico,
 abolevitque, ut Monarchiæ suæ noxias, certe pericu-
 losas. Quarantos exules decreto Regio oppidis re-
 stituit suis; sed talis prope horum erat facies, qua-
 lem Hierosolymarum deprehenderant Hebrei e Ba-
 bylone reduces. Exhausta pecoribus prædia, agros
 spinis, infectisque horrentes; domos vel flammis ab-
 sumptas, vel præsidiariorum Hispanorum incuria mo-
 sere

sero labefactatas, & alicubi jam tigridur, serpentumque latibula attoniti vidernnt. Jesuitis antiquam, nulla re immutatam Quaranicarum coloniarum administrationem confirmavit Rex novus Carolus, qua spoliatos illos, relegatosque nec quidquam cupiebant lusitanicæ factionis homines. Si belli prioris intentores, ut maligni criminabantur, nos Rex existimasset, curæ, fideique nostræ numerosum Quaraniorum populum haud quaquam demandasset. Sub idem tempus regiis literis Zeno Marchio de la Ensenada ab exilio Mattrium revocatus. Hic præcipuus aulæ administer, longo rerum usu, ingenii perspicacia clarus, de omni Hispania optime meritus, atque adeo Ferdinandi Regi percharus pactam cum Lusitanis terrarum permutationem a sincerioribus senatus regii proceribus, Americæque gubernatoribus impenfissime improbatam, dissuasamque nunquam ratam habuit, quin & Carolo Siciliæ Regi, quem Ferdinandi aliquando successorem norat, per literas significavit de Monarchiæ incolumitate magis, quam de Reginæ Barbaræ gratia solitus. Hoc, si publico per Hispaniam rumori fides est, Marchioni de la Ensenada criminî dabatur, ob quod captus, exaucitoratus, exulare iussus est. Haud equidem illa tunc erat temporum felicitas, ubi sentire, quod velis, & quod sentias, dicere licet.

Rex Carolus a fratribus obitu initis cum Lusitanicæ factionibus non solum non acquievit, sed bellum etiam Lusitanis extemplo indixit, ad quod gerendum sex Quaraniorum millia regiis in castris strenuam natarunt operam, Petro de Zevallos duce, qui occupata Lusitanorum colonia Brafiam ipsam victor ingressus, aggressusque est; Ast nuncius de pace in Europa restituta victoriarum cursum statit. Repetitis lit-

ris expeditionum suarum felicitatem Quaraniis magna ex parte deberi, Regi Carolo ingenue testabatur Zevallos vir animi & magni, & semper æquissimi, invisus tamen sœpe, sed invidis duntaxat, vel utilitates privatas sectantibus. Quam volupe superi boni! quam expeditum mihi foret hoc loco in tanti viri laudes excurrere! Familiari ejus consuetudine usus sum aliquandiu. Spectare nunquam illum potui, quin suspicerem, amaremque; Tot naturæ, tantisque dotibus pollebat. Parco, si propensioni in eis tantillum indulgem, velut aliud agens & per transennam rudem duntaxat viri immortalis imaginem exhibebo, quam vivis coloribus expingat melior in Hispania penicillus. Nobili apud Hispanos genere illustris Patrem habuit regium Canariis in insulis gubernatorem, qui coorta incolas inter seditione fortiter pro Rege occupuit dudum. Forma erat Petrus Zevallos tam liberali, tam concinna corporis proceritate, ut pulcherrimis, quos vidi uspiam, eum adnumerandum puteam. Corporis venustatem morum elegantia, ac svavitas mirum quantum auxit, & perinde, ut adamas annulum aureum, illustravit. A fastu, ac fuso omni, a supercilio longissime absuit semper. Lenitate condire severitatem militarem, gravitati, quæ belli imperatorem deceat, comitatena summam, facilitatemque novit adspergere. Quoties cum amicis sermocinabatur, nemo illo svavior, nemo gravior, dum cum militibus illi res erat. Tonare mihi videbatur, citra commoti tamen animi indicium, ac verborum acerbitatem. Vel solus illius adspectus amorem, reverentiamque imperavit summis, mediis, infimis. Ubi ubi demum versaretur, in urbe, in castris, in itinere probissimi christiani, præclari ducis, integerrimi judicis, & si res ferebat, strenui militis partes implevit. Vidisse illum, dum per nego-

tia vacabat, genibus humi nixum, immotis oculis ad
 binas saepe horas in templo precationem producere,
 rarissimo ad circumstantes spectaculo. Octiduum
 animo meditationibus sacris excolendo quotannis tri-
 buere consuevit. Conjugii per omnem vitam expers-
 ea nitebat innocentia. Inquamque integritate, ut ne
 Momus quidem, et si Argus, totusque oculusque esset,
 quod carperet, in illo quidquam detexisset. Istius sa-
 ne exemplo patuit: Militiam pietati, pietatem mili-
 tia nequitiam repugnare, quia potius aliam ab alia
 misericordie juvari, ornarique. Suis in castris religionis
 contemptores aversatus semper, ac omni virium con-
 tentione infestatus est, qui nulla conscientia ratione
 habita in omnes turpitudines licentissime effusus militie-
 am malitia officinam putauit, ubi ille optimus, qui
 pessimus. Illustres victorias, quas plaudente Hispania
 Hispanus hic heros de Lusitanis reportaverat, non
 fortunae, sed egregiae illius pietati tribuendas jure ex-
 istimavimus, superis copta ejus quotidie fortunanti-
 bus, supplentibusque interdum copiarum paucitatem.
 Singulari rerum divinarum studio virtutes militares;
 quot quot sunt, pulcherrimo vinculo conjunxit, quas
 in Ducibus singulis optamus, in paucissimis depre-
 hendimus. Acerrimo ingenio, judicio sagaci, ani-
 mo ad quidquid audendum expedito, diligentia diu
 noctuque invicta, longa belli experientia, integerri-
 ma in patriam, patrizeque principem fide, si quis-
 quam alter, plurimum excelluit. Prodeesse Regi suo,
 quam placere ardentius curavit. Assecutus est utrum-
 que, et si obtrectorum artificiis regia gratia semel,
 ac iterum exciderit. Nec insolitum hoc, nec mirum,
 quia viris de publica re optime meritis communo
 fatum. Nam & sol, beneficentissimum illud sidus,
 lunae oppositu obscuratur aliquamdiu; ast mox ple-
 no lumine, quod non amisit, sed abscondit tantisper,
 denuo

denuo splendescit. Detectis, spretisque seminorum machinationibus Petri Zevallos merita, ac habilitates exquisitas perspexit denique Matritum. Rege Carolo imperante negotiorum causa ad Neapolitanam, Par-mense inque aulas legatus est. Ut armis vincere, sic verbis persuadere assuerus calatum perinde, ac gla- dium pari semper dexteritate tractavit. Extra con- troversiam est vel Anglis, Lusitanisque testibus, illum rei militaris scientiam penitissime omni ex parte cal- luisse. Nihil egerat non diu ante meditatum. Ut optatus exitus proposito responderet, noverat subfi- diis uti exquisitissimis, expeditionibus maxime exi- mios, quorum scilicet explorata dudum esset fides, virtusque inmilitaris, praeficere tribunos, impedimenta removere, difficultates vincere, pericula præmeditari, & si astu eludi haud poterant, viribus superare, ni- hil, quod præstare hodie licebat, posterum in diem differre, nullam rei bene gerendæ occasionem negli- gere, in fluminum, paludanque trajectu, per latis- sime patentem planitiam, ubi nec aquationis, nec bi- gnationis opportunitas, tempestive copiarum securi- tati, commoditatique consulere, nihil impetu, om- pia consilio patrare; Verum licet in audendo mi- nime præceps, in lassendo hoste nunquam proje- ctus, in pugnis tameu, & locorum oppugnationibus acerrimus atque, ac pertinacissimus fuit. Neque ad- versis rebus terri unquam, nec secundis inflari, minus victoriis ad crudelitatem concitari poterat, sui semper similis. Militem, ad nutus omnes sibi mori- gerum ut experiretur, benevolentia, præclarisque ex- emplis sibi devincire conabatur. Atque hanc ego causam fuisse existimo, cur exiguis semper copiis res multas, magnasque feliciter gesserit. Haud satis illi fuerat, imperasse facienda, num, quæ imperavit, rite facta essent, ipse coram inspicere solebat. Mi-

tabar sepe illius minutissimis de ratis solicitudinem, dum cum copiis iter aggressurus plaustra inspectavit ipse, num necessaria armorum, annonaque supellec-tili onerata, num custodibus rite munita essent, minutatim percontari solitus. Vagis rumoribus, ambi-guis responsus, oculis alienis raro aequiescens, suis, quoties licuit, oculis explorare, manibusque, ut ita dicam, contingere omnia, ac de rebus momenti certior fieri satagebat, ne quid detrimenti exercitus pateretur, neu hostium infidus pateret, consiliisque sus-cumberet. Copubia nocte, aperto in campo, spar-sos remotis in stationibus excubitores equites eques ipso lustravit identidem, somni vel immenor, vel, ut ceterorum deliciarum, insignis contemptor. Dux vigilancia, obedientiamque militis praesidium esse tutissimum exercitus, ac victoriarum marrem, dictabat. Dicti vestitatem leti in illo experti sumus.

Hoc virtutum militarium comitatu stipatus cum castra adierit, nil mirum, pleraque omnia illi ad votum fluxisse semper. Felicitatem, colli manus, illi sacramentum dixisse, ejusque sub signis militasse, passum dicebamus. Postremo, quod in Italia Hispani-
i gessere, bello cum laude interfuit centurione, an tribunus id temporis, ignoro. Quidquid isthic for-titer gessit, praesidium fuerat illorum facinorum, quae in America meridionali dein adversus Lusitanos bello duplii patravit. Neque putes, velim, amplissimis Petri Zevallios meritis regias remunerationes defuisse. Insigni praefectura equestris sancti Jacobi ordinis or-natus, S. Januarii equitum numero adscriptus, Ma-
trito ipsi militaris gubernator est praefectus. Aliquot post annis clavem auream, singularis in aula prero-gativae indice in a Carolo Rege accepit. Rumore de Paraquariz turbis Hispaniam pervagante cum denique pa-

patuit, quarti Ferdinandus Rex Petrum Zevallos frateret, quantumque in ejus virtute fiduciam omnem collocatam haberet. Comissa illi provinciaz Boni aeris gubernatione ad pacandos Quaraniorum animos, septemque, ut dixi, oppidorum deditioem accelerandam eo navigare jussus est cum quingentis equitibus legionariis, qui ex singulis, quas Hispania numerat, desultiorum legionibus excerpti fuere. His accesserant septem, si rite memini, peditum centuriaz, ex transfugis Germanis, Gallis, Italos, paucis Polonis, & aliquot, quod mirere, Russis conflatae, ac Parmensi in ditione a tribuno Hispano magnis sumptibus paulo ante conscripta. Plerique horum veterani erant milites, militari indole feroces, praeiisque in Europa defuncti. Quoties cum hostibus res erat, haud equidem operam desiderari tuam passi sunt in Paraguaria. Ceterum ut patrio in solo repetitis transfugiis assueti, sic apud antipodes quoque, dum occasio se dabat, turuam fuga dilapsi sunt, nuptiarum, vitaque mollioris desiderio. Ut adeo certissimum: Illos, qui trans mare currunt, cakum, non animum mutare.

Procelloso mari diu, multumque jaestatus Petrus Zevallos anxiis toto pectore volvebat curas de tranquillanda Paraguaria, quam bello ardere intestino etiamnum, Regique Nicolao devotam, ut rumor ferebat, suspicabatur. Boni aeris litora conspicatus, nemici copiarum subitam exscensionem discrimini objiceret, milites speculatores scapha præmisit, qui concurren tem ad ripas argentei fluminis populum solenni illa Hispanis excubitoribus interrogatiuncula cminus inclinaverant: *Quis vive?* Quem scilicet hic loci Regem agnoscerent? Risus omnium pro responso fuit. Ferdinandum sextum, quem diu sospitem praestarent fu-

peri, sibi Regem esse, futurumque, dum superstes fuerit, uno omnes ore profitebantur. Ad abstergendas advenarum suspiciones hoc satis, superque fuit; Rumusculis enim Europæis delusi putarunt Regem Nicolaum maximo sanguinis & sui & alieni impeditio vix, ac ne vix quidem e solio detur bandum esse. Obstupuit sane ipse Petrus Zevallos, dum pacataim provinciam, morigeros dudum Quaranos certis authoribus intellexit. Nullam enimvero cum Indis dimicationem, plurimum tamen negotii, contentiones acerimas cum Hispanis præfectis lusitanicæ factionis porro habuit, quos inter eminuit utique Marchio Val de lirios, cui authoritate regia datum negotium traxigendi pro arbitrio cum Lusitanis de re quacunque, quæ ad pactam terrarum permutationem pertinere videbatur. Vir, cætera bonus, voluntatum tamen Reginæ Barbaræ æquo studiosior, dignitatumque, quæ illa pollicebatur, expectatione ebrius Lusitanorum emolumentis maxiime consultum ibat, Petro Zevallos, cui Hispanæ salus magis, quam Reginæ favor cordi fuit, pro viribus repugnante. Hic circumspectus, ac citra partium studium diligenter excusus omnibus, quæ suum ante adventum duranteibus turbis acciderant, multa adversus Quaranos, eorumque missiarios vel temere scripta, vel nequiter exaggerata compertit, &, quod res erat, ingenuus ad aulam perserpens, Quaraniorum, ad quos coercendos, plectendosque venerat, subito vindex, acerrimus defensor, laudatorque. Hoc veritatis, æquitatisque studio quorundam odia sibi concivit quidem, sed præfactis æmulorum fallaciis, æternam apud bonos omnes memoriam commeritus, triumphum cecinat denique.

Reginae Barbaræ, & Ferdinandi Regis obitum
 ingens rerum conversio, totiusque, ut ita dicam, the-
 atri mutatio subsecuta est. Bello enim a Carolo fra-
 tris successore Lusitanis indicto Petrus Zevallos Quar-
 raniis, ad quos debellandos venerat, ceu validissimis
 instrumentis usus est feliciter ad Lusitanos oppugna-
 dos. Sexies mille Quarantii, illo vocante, ad regia
 castra adyolarunt. Suis ex oppidis per annos com-
 plures non militibus duntaxat, sed & limitum defini-
 toribus hispanis alendis multa boum millia, farinam,
 omne annonæ genus, & quidquid ad coimentum
 pertinet, liberaliter, prompteque suppeditarunt. Si
 quam prius nomini suo adspersere maculam, quod
 de regia voluntate dubii sua Lusitanis cedere oppida
 remierint aliquamdiu, armisque defenderint, illam ab-
 sterserunt profecto, expiaruntque, dum semper alias
 integrissimæ in Hispaniæ Monarcham fidei luculenta
 sed documenta dederunt Petro Zevallos testante,
 demirantibus universis. Hæc ad vindicandam verita-
 tem Quaranticis de rebus inspergenda historiæ putavi.
 Si tot aliis licuit impune fabulari, impudenterque
 mentiri, cur mihi integrum non sit certa, indubita-
 taque in lucem proferre? Clarius, uberiorque hoc de
 argumento scriberem, ni famæ multorum parcen-
 dum existimatem. Tuum erit, lector sapiens, di-
 spicere, utrum libellis vel criminandi, vel placendi
 studio proculis, an inibi istarum rerum spectatori fi-
 des debeatur. Verum etsi assensum merear, vix ta-
 men ab omnibus expecto. Falsa enim, philosopho
 teste, veris aliquando credibilia videntur. Ratio,
 quam reginam esse ac gubernatricem voluntatis opor-
 tebat, ejus pedissequa fit heu! toties, ut adeo natu-
 ra propensi sumus, facilesque ad credenda illorum vi-
 tuperia, quos invidia stimulante odio habemus. Cre-
 dat quisque, quod lubuerit. Mibi istic nec seritus,
 nec

nec metitur. Si hujus ætatis homines inveteratis præ judiciis fascinati assensum mihi negaverint, posteri saltem dubitandi rationem invenient de veritate rerum, quæ contra Quaranos tot linguis, tot calamis semper celebratos, nunquam satis celebrandos, perpetram scriptæ circumferuntur. Victorias, aliaque præclare facta Petri Zevallos, cuius virtutes hic strictim memoravi, suò loco a me inspersa invenies.

Tucumania altera Paraquayensis provinciæ præfectura, latissime quaquaversus porrigitur. Ad ortum Boni aeris ditionem, ad occasum Chilenses ab pes, ad meridiem immensos campos, qui ad Magallanicam regionem usque excurrent, ad septentriones Tarijense territorium, quod de chichas vocant, attingit. Cyriacus Morelli (vero nomine, Dominicus Muriel Hispanus, meus quondam in Paraquaria socius) in fastis novi orbis anno 1776 Venetiis typodatis suspicatur: Dioecesum Tucumanensem, nisi Quebekum forte excedat, toto orbe amplissimam esse haud euidem subditorum numero, sed terrarum, quas complectitur, spatio. Ad fidem opinioni sua conciliandam literas recitat, quas Petrus Michael Argandóha Tucumanorum Antistes, mihi Cordubæ notissimus, anno 1750 pridie nonas Decembris ad summum Pontificem Benedictum quartum decimum dererat. *Dioecesis hæc, ait inter cetera, latissime pasea a Septentrione ad Austrum per quadragesimas leucas præter proper.* Ab ortu ad occasum ducentas circiter leucas excurrere videtur, quod quidem ille Episcopus non memorat, cum barbaris ingentem terræ portionem hinc, atque illinc occupantibus arduum sit certos Hispanicas ditionis limites definire. Ex quo liquet, dictionarium Historico-geographicum Ameriæ meridionalis Coleti insinuiter, ut sape alias, hallucinari, dum ait:

Tu.

Tucumania extenditur a Meridie ad Septentrionem plus quam
teneum sexaginta leucas; & non agnita sed ab oreu ad occasum.
Risu quoque dignum, quod in ephemeridibus Vien-
nensibus gallica lingua scriptis anno 1775. 8 Julii le-
geram Matrito 30 Maji nunciatum: — — — Guber-
natoris Tucumanie, provincie inter fluvios Pardum,
Paraguayum, & Orinocum sita. On vient, d'etre infor-
me ici par des lettres du Gouverneur de la province de Tu-
cuman, situee entre le rio Pardo, le Paraguay, & l'O-
renoque. &c. Ecquis somniavit unquam his Tucu-
maniam fluminibus cingi, quae omnia, Paraguayo
excepto, longissimis terrarum intervallis ab illa ab-
funt? Cur fluvius Pardus, infinitæ notæ exprimitur,
& ingentia flumina Uruguayus, fluvius Niger, &
magnus s. Petri tacentur? Si lubido fuit peregrina,
remotissimaque flumina memorare, ecce Maragnos-
nii, s. Francisci, s. Januarii fluminum non fit men-
tio? Quid negotii, vel affinitatis Tucumanie cum
flumine Orinoco? quod totius Brasiliæ, ut alias ta-
ceam provincias, interjectu per novum regnum Gra-
natense decurrit. Vism mihi est hunc errorem per-
stringere, ut palam facerem, quam absurde aliqui
miscent quadrata rotundis, dum de remotissimæ A-
mericæ rebus historias, lexicaque conscribunt. Au-
gizæ stabulum citius, quam ista perpurgaveris.

Tucumania Gubernatorem, Episcopumque pro-
prium habet. Hic Cordubæ, ille Saltæ residet, quæ
quidem urbes facile principes. Reliquæ celebritatis
pœrum, nihilque splendoris obtinuerunt. Corduba,
quam Rex Philippus quintus, literis ad Stephanum
Urizar gubernatorem datis, Tucumanie metropolim
dixerat, ædium honestate, academia celebri, colonis
& numerosis, & opulentis etinet. Nusquam seu
paseua latiora, seu omnis generis frequentiora per-
eora.

cora. Plura mulorum millia quotannis venalia in
 Peruvium ex his prædiis mittuntur. Rupes altissimæ
 per Cordubensis agri tractus passim assurgunt. Pau-
 cas ab urbe leucas abest locus, ubi calx conficitur,
 ad annis Pucara, qui Cordubam alluit, ripas. Huc
 missus nocte serena, cœlo sordo, aere tranquillo hor-
 ridos fragores, qui machinæ bellicæ tonitru imita-
 bantur, exaudiui identidem. Castrum aliquod repe-
 titum tormentorum iætibus ab hoste oppugnari, juras-
 sem. Ast tonitrua istiusmodi propinguis rupibus pro-
 pria, ac prope quotidiana esse, adstantes incolæ af-
 firmarunt. Aer intra montium cavernas compressus,
 dum per meatus fors tenuiores erumpere nititur, ast
 saxonum claustris impeditus, anfractibusque reper-
 cussus mugire horrendum in modum, ac tonare via-
 detur. Illud tamen miror, me, cordubenses alpes
 toties pervagatum, nihil ejusmodi fragoris usquam
 perceperisse. In ipsa urbe Cordubensi noctu auditur
 saepe murmur quoddam obtusum, quale edi solet,
 dum pistillo quidpiam lignæ in mortariis contunditur.
 Surdus hic, & nescio, quid triste sonans strepitus ex
 alia in aliam plateam excurrit; Ab Hispanis *el pison*
 dicitur, quod paviculam significat, illud scilicet in-
 strumentum, quo viarum structores lapides contun-
 dunt. Rudis plebecula, spectrum aliquod, lemurum
 de genere urbis plateas obequitare, credit, tremit-
 que. Mihi vero, qui toto biennio semei duntaxat
 nocturnum illud murmur percepere, dubium non
 fuit, vento subterraneo id tribuendum esse, qui per
 terræ hiatus procurrente vehementiore impulsu sibi ex-
 itum querat; Terræ motibus enim crebrioribus cam-
 pum, cui urbs insidet, excavatum, dehiscentemque
 saepe observavi. Salta nrbs, per quam comœatur
 in Peruvium, e mulorum transitu præcipuas colligit
 utilitates. Jacobopolis (Santyago del estero) urba
 Tucu-

Tucumanorum antiquissima, ac diu tum Episcopi, tum regii gubernatoris sedes. Aedibus nec copiosissimis, nec elegantissimis definitur. Innocentius duodecimus superiori seculo excunto episcopalem sedem Cordubam transtulit. S. Jacobi urbs templa satis decora ostentat; Alluitur a fluvio dulci; Hic annua alluvione turgidus altissimos arenarum montes aggerit, qui propugnaculorum instar cives, si obsiderentur, contra tormentarios globos insigniter tueri possint. Ditionis Jacobopolitanæ incolis quo minus facultatum, eo plus animorum in barbaros semper fuit. Militari virtute reliquis Paraquaræ Hispanis, ut Spartiates olim quibuscumque Græcis, antecellunt. De hac illorum prerrogativa suo loco plura. Ex cere commersio, quam per remotissimas sylvas nativis ex alvearibus laboriose colligunt; Ex tritico item, quod ad Boni aeris portu in devehitur, proventus haud equidem uberrimos habent, lucro laboribus, molestiisque semper minori. Pecora illis minime numerosa, ob camporum, ubi pascerentur, exilitatem, qui arenis undique obsiti gramen parce suppeditant vel eo etiam ex capite, quod hybernæ prunæ, caloreque aestivi hic fæviant atrocius, coelumque septem interduum mensibus nec stillam aquæ effundat. Equos, quod hymene nix pabuli usquam in campo suppetat, arborum ramos, caprarum more, quin & stipites aridos avide rodentes, ipsus vidi toties; Ni exundans quotannis fluvius dulcis omnem late agrum affatim rigaret, ut Nilus Ægyptum, nullæ prorsus fruges istic nascerentur. Solennis hæc alluvio circa Januarium fere ingruit ex nivibus Chileasum, Peruviensiumque alpium solis æstu liquefactis orta. Menses equidem November, December, Ianuarius uti hyberni Europæis, sic Americæ meridionali æstivi sunt. Advenis terrible visu, sed agricolis dulce spectaculum, dum flu-

viis hic gracilis alias, & vadosus aquis peregrinis tu-
mefactus repente extra alveum effunditur, litora su-
perat, campisque circumiectos plurium sspes hebdom-
inadum spatio liberaliter rigat. Incredibilis inde a-
grorum fecunditas. Nusquam uberioris triticum om-
nis generis videas, nusquam pepones, quos aquati-
cos dicimus, aut grandiores, aut dulciores. Nubes
insoliti coloris alluviem prænunciant indigenis. Ex
Chaco provincia iter faciens in Tucumaniam horis
antemeridianis flumen dulce eques transmisit. Pro-
pia quis in zebibus prandi. Hispanus advena, qui ei-
dem mensa accubuit, alluvionem solitam (El bañado dicitur) nobis proinqviam sancte affirmat. Qua-
renti mihi conjecturæ ejusmodi fundamenta: vidi nu-
bes alluvionis prænuncias, reponit. Augur fuit. Vix
semihora fluxerat, adest nuncius, omnem late vicini-
am innatare aquis, anhelus refert. Exivi. Pontum
esse uide, ubi paulo ante campus erat, obstupui.
Adeo flumen dulce, jam a se aliud, solum omne in
selum convertit, relicta tamen aquis dulcedine. De
tempestivo Tucumanum ad litus transitu identidem mihi
gratulabar, trepidationis memor, cum qua superio-
re anno in sancti Jacobi urbis conspectu idem flumen,
alluvione superbum trajeci pelle bubula vescus, quam
ut istic ob cymbæ, pontisque inopiam moris est,
natans Hispanus loro trahebat.

Circumfusa Jacobopolitano territorio nemora si-
liquam græcam (S. Ioannis panem vulgus nostrum
appellat) ab Africana tamen illa, vel Hispana diver-
sam, copiosissimam producunt, qua mortario con-
trita potum, in farinam redacta mellitum panem praæ-
bet, quin seu esa, seu pota medicinam; virtutem illi-
us celebrant Europæ in America e nephritide, vel
stranguria laborantes, Americanis, quæsis nephritis.

ne de nomine quidem nota, *Cachexia*, *ptifū*, *ma-*
cie tabescentibus, incredibile, quantum vires re-
stauret. Plura de saluberrimo hoc fructu inferius,
ubi de plantis serino erit, dicemus. *Ipsae adeo*
bestiae, equi, muli, boves nullo pabulo citius, cer-
tiusque pinquescent. *Idem, cuius facta mentio,*
fluvius dulcis annonꝝ supplémentum est accolis. *Per*
hunc annis prope singulis, incerto tamen tempore,
confertissima piscium (zabalos vocant Hispani)
multitudo defluit, continuata in dies plurimos suc-
cessione; Hostem terga prementem eos fugere dice-
res. *Nec astu, nec reti opus est ad hos capiendos*.
Manibus pretenduntur tanto numero, ut his servan-
dis vix vasa sufficient. *Eo tempore, quo ille pi-*
scium affluxus (Cardumen dicitur ab Hispanis)
feruet, nullꝝ præterea dapes vulgi mensas occupant.
Fora, templa, scholæ, piscem olen. *Illud inda-*
gatione dignum, cur sine admixtione alterius speciei
squamigerꝝ solos pisces zabalos gregatim velut alio
transmigrare videamus; Fortassis, quia isti omnium
*frequentissimi, atque ideo per antonomasiam *piscer**
ab Indis vocantur. Sic Noayi Abiponibus pisces ge-
neratim, & proprio nomine zabalos significat. Idem
in lingua Quichua Peruviana usuvenit. Alio in flu-
vio, qui ad Paraguayi litora in Timbó properat,
sed proprio nomine caret, ejusmodi piscium demi-
grantium iter multis diebus observavimus, hoc tamen
discrimine, quod promiscua piscium turba affuxerit.
Multi peregrini, nunquam alias illo in loco visi a
nobis capti sunt. Quæ res tantæ emigrationis causas
investiganti mihi lucis aliquid aspersit. Pauca millia-
ria à nobis distabat flumen grande, vel Vermejo;
ab Abiponibus Inaté dicitur; Exundans latissime
extra ripas effundit se. Opinor, præcipiti aquarum
decurrentium impetu omne genus piscium abripi.

devolvique ad vicinos amnes, qui cum aquas vel amaras, vel salsa, certe acidulas vehant, advenis piscibus dilipiunt adeo, ut amaritiem, salfuginemque pertasi secundo fluuine ad aquas dulciores, quibus nativo in fluvio assueverant, ubi ubi querendas turmatim festinent. Hæc mea conjectura in fluvio dulci locum vix habet, ubi extra diluviei tempora solozabalos, non item aliud piscium genus, subito adventare experti sumus.

Huic affine quid P. Jacobus de la Torre refert in suis de Peruvio relationibus Romæ primum, dein anno 1604 Moguntiæ editis. Cum Cœlum Peruvianum aquam pluviam neget semper, rore nocturno, annuumqne e rupibus erumpentium beneficio duntaxat illud solum rigatur. Agro autem juxta urbem Aricas, qui utroque hoc subsidio destituitur, alia Deus ratione consultum voluit. Nam, audi verba ipsius authoris, quo tempore sementis fieri consuevit, infinita sardorum turba (notum piscium genus) in litore maritima se effundit. Iis mox accolae naviculars suas complevit, capita Sardorum resecans, insertoque in ea unico frumenti (Mayz dicitur) Turcici grano seminant, fructu baud minus uberi, quam si irriguo rore, vel lympha perfusa fuissent. Corpora Sardorum) in fumi vicem cedunt; quo, uti & maritimarum volucrum cadaveribus, arva mirifice pingueescunt. Hactenus ille, qui Peruvianæ Provinciae nostræ Procurator fuit. Ad dictorum confirmationem juvat his attexere aliud de piscium migratione experimentum. In nostris ad Americam navigatione promontorio viridi, seu Hesperidum insulis a tergo relictis trium hebdomadum spacio infinitam piscium catervam eadem via, nescio, quo properantium quotidie spectavimus. Illos lusitani Melotas vocant. Vastissimi sunt corporis, sed non longi. Caput illis in-

ingens, & globi instar rotundum. Magna cum ja-
ctatione, nec minori cum strepitu aquis immersunt
se identidem. Emergentes ex lato, quod in capite
patet, foramine incredibilem aquarum vim in altum
jaculantur cum susurro. Neque fontes, quocunque
demum artificio, Regiis in hortis structi ad tantam
altitudinem undam attollunt. Quo instinctu, qua
de causa, ad quem scopum innumerabilis haec pi-
scium multitudo fugientium more proficiscatur, id
aliis discutiendum lubens permitto. In nostro per
eundem oceanum ex America quadrimestri reditu ne-
unicus quidem illorum piscium nobis in conspectum
venit. Discriminis huius causam liceat mihi conje-
ctare. In Americam navigantes piscium migrantium
agmina octubri mense exeunte, ac Novembri ineunte
aliquamdiu observavimus, quo scilicet tempore
Boreali in Hemisphærio hyems, in Australi America
zetas initium sunit. Ad haec pisces illi, de quibus
mihi sermo, Melotas a Borea Austrum versus nil
variato itinere cursum direxere suum. His confide-
ratis quid si dicamus: Pisces memoratos mare Bo-
reale hybernis turbinibus procellosum jaætationis me-
tu fugere, & ad Australe zætivis mensibus magis
tranquillum malaciæ, quietisque desiderio properare?
Eo fere instinctu, quo hirundines bruma ingruente
ad calidiora se recipiunt loca. Bestias plerasque fu-
turam tempestatem præsentis cere nemini non explo-
ratissimum. Ut alia omittam experimenta, lupos
aquaticos, dum aduerso flumine catervatim natantes in
Paraquariae fluvio navigantes vidimus, de portu quo
nos tueremur, actutum cogitabatur; Turbinem enim,
procellamque minacem nobis imminere, nemo unus
dubitavit. Et vero haec luporum præsagia nunquam
fallere, toties experti sumus.

Sancti Jacobi urbs colorias Indorum quam plu-
times suis olim juribus ebnoxias numeravit, quos
vel armis, vel armorum terrore primi subegerant
Hispani. Hodie coloniarum istarum rudera passion
conspiciuntur, incolis, Hispanorum priuatorum sci-
licet mancipiis, jam variolarum peste, jam miseria
inediaque consumptis. Restant etiamnum oppidula:
Matara, Salabina, Moppa, lasco, filipica, lindon-
gasta, Mañogasta, Socconcho; A presbyteris secu-
laribus procurantur, habitanturque a pauculis singula
Indis, Hispanorum, qui illis immixti degunt, servite
tute potissimum occupatis. Miserrima illorum con-
ditio, ruditas incredibilis, sordida tuguria, & tem-
pla tuguriis vix meliora. Quantum hos inter Indos,
Hispanorum privatorum servituti mancipatos, Qua-
raniosque nostros solius Hispanici Monarchæ imperio
subditos intersit, attonitus, & non citra commisera-
tionis tenerimæ sensum toties vidi. Idem prorsus
de Indorum oppidulis, quæ in aliis Paraquariæ di-
tionibus adhucdum supersunt, sentiendum.

S. Michaelis urbecula, quæ vulgo Tucumanau-
dit, alpibus chilensisbus finitima, a collibus, Cam-
pis, rivis grandiusculis, sylvisque amoenis ambitur;
Hæ altissimis arboribus conspicuæ insignes e Cedro-
tabulas, trabesque ædificiis maximis pares toti late
provinciæ offerunt, quæ quidem, cum 400 facile
milliarium spatio plaustris advehantur, in Boni Aeris
urbe magno pretio Veneunt. Neque id mirum;
nam afferes non serra, quam aquarum illapsus mo-
veat, sed operarum manibus laboriose, lenteque con-
fier solent. Ejusmodi serræ machinam ad opportuni-
tum in ripam paraverat artifex Germanus, quam
tamen, efsi magno usui fuerit aliquamdiu, incolæ
antiqui moris tenaces possundedera illico. Sudare mag-
lunt,

hunc, quam exterorum ingenio juvari. Tucumaniam provinciam sylvis nudatam, immensaque planicie; quin vix unam arborem deprehendas, circumscriptam dicit rerum Americanarum scriptor nostra etate classissimus. Miseret me viri optimi, qui diligens certa veritatis investigator, alienis testimonii circumventus sit toties. Quis nostrum risum teneat, dum Tucumaniam arboribus, nemoribusque Carere legit? Hoc scilicet fatum omnibus commune, qui solum, quæ ex libris didicerint, non quæ suis oculis spectarint, de America scriptitare consueverunt. Istius tamen generis historici præ aliis plausum ferunt, minime invidendum, quia offendit veritatis præmium; quippe qui mirabiliora, etiæ minus vera solent adferre, admiratione digni plebeculæ, cordatorum affectu nequaquam.

Rioja, & S. Ferdinandi vulgo Catamarca urbis montes inter sepulcræ latitant. Ex vinearum & iquit, & piperis cultura quæstum faciunt potissimum. Piper enim illud rubrum, quod turicum dicimus, quotidiano usui, quin & pro delicis est Hispanis. Non cibos solum quoscunque, sed & Caseum, qui pro immensa armentorum multitudine in Boni-Aeris, Cordubæque prædiis rarissime conficitur, purpureo illo mordacique pipere ita farciunt, ut lactis candore, dulcedineque obliteratis rubentis cerasi referat colorem, tantamque acrimoniam, cui ferendæ non sunt Europæorum fauces. Vineæ per universam Paraquariam digitorum, quos singulis manibus gestamus, numerum vix sequunt. Cælum, solumque vitiibus quidem apprime propitium, idoneumque experimur, ni illorum radices a formicis insolentissime dominantibus corroderentur. Hispani, qui Germanorum more vinum & bibere, & colere norunt præ-

clare, vinearum culturam abjecere penitus, suam ludi quot annis operam, dudum experti. Formicis, quod fortunæ magis, quam quibuscunque artificiis tribuendum, internecione deletis si uvæ prodeant, eas ab advolante columbarum sylvestrium, Vesparumque exercitu devoratas postridie lugebis. Modicum tamen, quod conficitur, vinum, fuscum, spissum juris instar, ac generosum est, licet Europæis recens advenis pharmacopœum olete videatur. Mustum ex uvis expressum ad focum coquitur, & spissatur. Qui vitam sine vini usu intolerabilem sibi putat, a Parauaria sibi caveat; Noverit enim, istic anserum, anatumque potum plerisque omnibus familiarissimum esse, neque hunc semper ad votum suppeteret. Tanta sepe est vini penuria in coloniis remotis, ut diebus etiam festis interdum divino sacrificio abstineremus cogeremur. Quid quid enim vini seu ad mensam, seu ad aram consumvit, chilensi ex provincia potissimum longoitinere, sumptu maximo est advehendum, sepeque nullis precibus, nullo pretio impetratur. Verum quamvis Parauaria vino prope modum careat, ebriis, ebriosisque incolis abundat. Hispani equidem jam ex sacchari arundinibus coneritis, jam ex pomis Persicis, Aureis, citrinis, cydoniis aliisque ignis ope vinum, quod crematum, vel aquam vitæ dicimus, extorquent, licet quam plurimi turbandæ mentis, mortisque accelerandæ instrumentum esse soleat. Indi barbari, quin & Hispanorum vulgus ex siliqua græca, ex melle, ex Turcico frumento, ex aliis frugibus aqua mixtis, ac innato calore tandem ebullientibus potionis sibi parant, queas ad ebrietatem adscendam passim abutuntur.

In territorio urbecularum, de quibus agere espi, Rioja, & Catamarcæ ingens pecorum, quia cam-

camporum, penuria est, quæ tamen agri, arborumque fertilitate, ac incolarum industriis pensatur; Hi namque ficus exsiccant, e lana usitatissimum vestis genus contextunt, boum, oviumque alibi conquisitas exuvias scitissime concinnant, variisque aptant usibus, ephippia, arcuas, & alia id genus e corio construunt, mercibus aliis alibi subinde permutanda. Xuxuy sancti salvatoris civitas ad Tucumanæ limites, qui Peruvium spectant, sicut licet infrequens, Regi tamen per Tucumaniam ætarii præfectorum sedes. Aqua vicinis e montibus scaturiens ut tertianæ febris, sic strumarum istic origo. Talavera de Madrid, alio item nomine Esteco opibus quondam, sed & vitiis affluens civitas ad fluvii salisi (Rio Salado) ripas violentissimo terræ trementis hiatu superiore jam seculo absorpta dicitur, incolis, ædibusque universis contumulatis; sola illa infami columna, quæ ubique gentium reis plectendis destinata, medio in foro remanente. vidua quoque integratæ laude florens sua cum ædicula superstes in suburbio fuit. Hoc, ut scripsi, Hispanorum ex ore intellexi, tantam stragem Dei vindicis pœnam interpretantium. Addunt: Hodie non nisi scobes, tumulosque sepultæ urbis vestigia superesse. Rem ea, qua accepi, fide refero; Ipse enim, quainvis per biennium haud multorum milliorum intervallo ab illa vicinia abfuerim, hoc iræ divinæ monumentum nunquam spectavi. S. Franciscus solanus vaticinio illustris urbis Esteco excidium dicitur prædictissime.

Tarija urbs non ignobilis ad Peruvensem præfecturam de Chichas pertinet quidem, Paraquarienses tamen Jesuitas habuit incolas, qui ut Chiriguanas barbaros Hispanis semper infestos mansuefarent Evangelio, nec sudori, nec sanguini pepercere

suo. Quinque illorum equidem barbata crudelitate contrucidati sunt.

Santa Cruz de la sierra suo cumterritorio, quamvis ad occasum Peruvii finibus stipata, Parauicæ ditioni accensetur. Sita est in gradu longitudinis 314. latitudinis meridionalis 21. gubernatorem, Episcopumque proprium habet, cui subfunct chiquitorum indorum oppida, quos nostri socii per annos sat multos remotis in mortibus conquistatos religionem, humanitatem, artesque utiles docuerunt. Anno 1766. in denis chiquitorum oppidis, quæ nostri condiderunt, numerabantur 5173 familias, quæ 23788. Capitibus definitæ sunt. Mortuorum numerus numerum nascentium annis prope singulis longe excedit. Sobolis paucitatem num Cœlo, sub quo vivunt, num aquis, quas bibunt, an alimentis, præfertim frequentissimo testudinum terrestrium esui, vel innatas forsitan parentum sterilitati tribuere nos oporteat, illi norint, qui cum illis versati sunt. Fateor equidem, me chiquitorum vel terram, vel umbram nunquam vidisse. Illud sæpius a me auditum: Ni nostri homines multos quotannis e sylva barbaros adduxissent, hæc oppida dudum fuisse expiratura. Prostata chiquitorum historia authore P. Joanne Patritio Fernandez, quamvis ab hoc in Hispanicum duntaxat traductam illam, & a Jesuïta, Italo chiquitorum Missionario conscriptam mihi affirmaverit dudum vir fide dignissimus. In hanc historiam irrepserunt aliquæ Indorum relationes, quas de credulitate nimia suspectas meus nunquam stomachus digestit. De chiquitorum moribus, rebusque frequens porro mentio recurret.

In singulis Tucumanis, Paraquariisque urbibus S. Dominici, S. Francisci, S. Petri de Nolasco, qui a Mercede vocantur, alumni, & Jesuitæ domicilium habuere suum Sacre Deo virginis, varii instituti, Cordubæ duntaxat, ac in urbe Boniaeris habitarunt. Tucumaniam provinciam Americæ meridionalis pauperissimam ipsi Hispani arbitrantur, quia metallorum expertem, quamvis pecoribus omnis generis refertissimam. Præter alias S. Franciscum solanum religionis magistrum nacta est. Hoc ad Peruvium evocato integræ aliquando civitates sacerdotem vel unicum nequidquam desideraverant. Franciscus Victoria ex clarissimo Divi Dominici cætu primus Tucumanorum episcopus anno 1581 invenit solos quinque sacerdotes seculares, & pauculos Religiosos, presbyterum linquæ Indicæ gnarum omnino nullum, licet Indorum Coloniis tota late provincia abundaret. Divinæ gloriæ sitienissimus Præsul Jesuitas aliquot, jam tum per reliquam Americanam de re christiana bene meritos a Patre Joanne Atienza in Peruvio, & a P. Josepho Ancheta in Brasilia eorum provincialibus per literas impense petiit, impetravitque. Tucumaniam ingressi Patres Leonardus Arminius Italus. Joannes Saloni Valentianus Hispanus. Thomas Filds Hibernus. Emanuel Ortega & Stephanus de Grao lusitani, & Brusilia per mare missi, ab Anglis acatholicis capti, pessime aliquamdiu habiti, ac denique scaphæ impositi, ventisque ac fluctibus permissi; Verum Deo gubernante Boniaeris portum, quem optaverant, feliciter tenuerunt. E Peruvio jam dudum Tucumanis suppetias missi Patres Franciscus Angulo, & Alphonsus Barzena virtutum splendore, linquarum peritia, animique adomnia impigri magnitudine egregius. Hunc Victoria Præsul optimus Vicarium, ut vocant, generalem creavit, tantique semper fecit, ut palam

diceret: Episcopatu abdicaturum se se, si Patrie Barzenꝝ jacturam faceret. His alii atque alii per bina prope secula successere nostrꝝ tunc societatis homines. Ab Episcopis, Gubernatoribusque Regiis postulati, a catholicis Regibus ex Europæ missi, per omnes immens  Parauariae angulos sparsi quam strenuam operam & Deo, & Regi uanaverint, haud mei est instituti memorare. Multa magnac molis volumina de hoc argumento prostant. Tot centena barbarorum millia ad Dei, Regisque obsequium traducta, tot ubique locorum structae coloniae, tot augusta templa Nunini condita, tot Hispanorum urbes literis, & pietate imbutae testabuntur serae posteritati: nos apud antipodas saltem aliquid praestitisse, quantumvis quidam homines nullum non moveant lapidem, ut vel nominis nostri memoriam extinguant. Sed actum agunt, n  & bibliothecas omnes in cineres redigant. Libri superstites, quid pro publica salute ubique gentium a nobis actum, scriptum, toleratumque sit, loquentur. Illud extra controvetsiam est: uberiores multo fructus ab Apostolicis nostris operis colligendos fuisse, si Europaei homines utilitatum suarum, quam Indorum salutis avidores optimis illorum consiliis identidem non obstitissent. Nemo usquam barbarus per universam Americam hodie foret super, si, qui christi legem profitentur, ei mores conformassent suos, suosque conatus conatibus nostris diligenter conjunxissent. Hoc, quod scribo, me audiente in Boniaeris templo coram Regio gubernatore, auditoreque omnis conditionis frequentissimo ex Cathedra audacter, sed verissime fuit pronunciatum, tantoque argumentorum pondere stabilitum, ut nemo omnium dubitare, sacroque obstrepare oratori auderet.

Tertia, a qua toti provinciae nomen adhaesit, praefectura est Paraguay, a fluvio cognomini, cui adjacet, sic dicta. Spectatis dominii juribus quaqua versum latissime patet; verum hinc Barbarorum, illinc lusitanorum periculosa vicinitate pro incolarum numero angustiores intra limites coarctatur. Immensis, fertilissimisque seu ad occasum in adversa fluminis ripa, seu ad septentrionem campis vicinorum, quos dixi, metu uti reculant, quia a metropoli remotioribus. Ad Austrum Correntinus ager pro limite habetur. Incolarum numerum quis definit? Dena bellatorum milia, si res ferat, in promptu esse, sunt, qui affirmant. De solis Hispanis sermo est; quodsi enim Indos inquilinos, æthiopes, & reliquum sclavorum gregem militare jusserris, facile tricies mille in acie numerabis. At tales, eheu, erunt istorum plerique, ut eorum vexillis hoc tuto inscribas: *Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.* Paraquariz Gubernatorum aliquis olim conqueri auditus est: Multos sub signis numero milites; sed paucos sclopo instructos; Qui sclopo uti noverint, ac collineare, paucissimos. Metropolis, la assumption, ab assumpta in Cœlum deipara nomen traxit. In gradu 25. 8 m. latitudinis, longitudinis vero 319. 41 m. Sita ipsi Paraguay fluminis incumbit, quod navibus commodum portum, incolis commercii opportunitatem praebet; sed & exitium urbi minatur, quod magis magisque propinquans ejus alvea & ripam, & ripæ insidentes ædes evertat. Splendorem adficiendum, urbisve munitionem qualemcunque hic ne expectaveris, Domos videbis permultas e saxo, vel cocto latere constructas, iunbricibus tectas, sed humiles omnes, & sine contignationibus. Ejusdem prorsus formæ monasteria. Nihil, quod in templis suspicias, deprehendes. Plateæ omnes distortæ, sero-

serobibus, lapidibus temere projectis impeditæ, ab imbre præcipiti exesæ equiti perinde, ac pediti transitum reddunt aspergium. Forum, si rite memini, unicum gramine obductum. Gubernatoris, Episcopique jam inde a Caroliquinti Regis ætate hic sedes, neutræ tamen proprium est domicilium. Præter grammaticam Philosophiæ quoque ac Theologiæ nostro in Collegio dñscipuli frequentes operam dedere. Æthiopibus, Indis, aliisque mixti generis, quos Mestizos, mestizos, Puchuelos &c. vocant, parochus, ecclesiaque parochialis propria est. Matronæ etiam nobiliores, pueri, pueræ, vulgus omne linqua Quaranica seu vernacula fere utuntur, quamvis & Hispánicam mediocriter calleant plerique. Dicam, quod res est. Utramque commiscent linquam, neutræ rite norunt. Hanc provinciam, quam Indi Carii, seu quaranii olim infederant, postquam primi Hispani occuparunt, illorum filias, cum Hispánæ fœminæ deessent, in conjugium sibi passim adscivere. Quotidiana consuetudine mariti conjugum, conjuges maritorum linquam combiberant denique; sed, ut adultis fere usu venit peregrinas linquas dissentibus, Hispani Indicam, Indæ Hispánam misere corruperunt; Inde e duabus linquis tertia quaedam enata est, quæ hodie utuntur.

Tres omnino menses hac in urbe commorantem me multæ quotidie horis sacrum pœnitentiae tribunal occupavit, quia linquæ utriusque scientem. Hispánorum pars maxima per pagos, prædia, & oppidula, ubi scilicet agrorum, pascuorumque opportunitas major, degit. Urbem, præter metropolim, habent nullam. Villa rica, & Curuquati loca tenuia sunt, & urbecularum umbrae. Coloni, per repetitæ lusitanorum metu migrationes, prope ad incitas re-

redacti. Xerez, & la ciudad Real del Quayra ur-
bium nomine quondam gloriabantur, sed dudum
jam desertæ, destructæque per lusitanorum incursio-
nes, qui in urbe S. Pauli, Mammaluccorum latibulo,
collekti Quayrensi agro opimo hodie potiuntut,
Hispanis nobilissimam territorii sui partem sibi erep-
tam usque lamentantibus, patienter tamen ferentibus;
Norunt equidem vanas sine viribus iras fore.

Ex antiquis oppidis, ubi Hispani Indos seu bol-
lo, seu Evangelio subactos olim collocaverant, su-
perfunt hodie: Caazapa, yuti, ytape, yta, & a
seraphicis Patribus procurantur. Caazapæ ducentis
circiter e familiis coalescit. Armentorum multitudi-
ne, reliqua superat. Ad viginti vitulorum millia quot-
annis numerat. His, qui feliciter adolescunt, su-
perstibus, si tertiam vitulorum partem, qui a verni-
bus, feris, prædonibusque absulti sunt, accenseas,
facile Centum millia vaccarum, taurorumque hoc
oppidum possidere, coniicies. His adjice equorum,
mulorum, oviumque incredibilem numerum. Pascua
letissima in campo ad multa excurrunt millaria collocat
variis per intervalla stationibus Indi pastores, &, quod
per Paraquariam nusquam vidi, stationibus singulis
ejusdem coloris animalia assignata. Hic equidem
equos, boves, oves, quin & Gallinas pastorum ad
unam omnes albi coloris deprehendes; Itic non nisi
nigri; Alibi varii coloris Hæc colorum divisio non
fortuito contingit, sed pastorum opera, quam alii
superfluam, putant, impetratur. Oppidum ytape
viginti circiter familias alit. Yuti, & yta aliquan-
tulum plures. Parochis Ecclesiasticis subsunt: Atira,
& Altos unum in oppidum conflata. Quaram-
bare. Tobati, exigui singula numeri. Yaguaron e
ducentis familiis componitur. Hæc oppida, cum
Indi

Indi incolæ plerique Hispanorum nobilium servitute identidem occupentur, nec populi frequentia, neque morum disciplina, templorumque splendore in comparationem venire possunt cum nostris Quaraniorum oppidis, qui è privatorum hominum servitio exempti solus Regis Catholici voluntatibus, obsequiisque ultro se subdiderunt.

Ditionis Paraguayensis sunt Tria alia Indorum oppida a nostris hominibus condita, conservataque. S. Joachimi oppidum post varias migrationes in gradu 24. 49. m. latitudinis 321. longitudinis sicutum intra montes, ab arbore Tarumay dictos amnis yu; ripis incumbit. Anno 1767 bis mille septuaginta decim incolas Christianos numerabat. Hod Hispani Tobatines perperam appellant, cum ipsi sua se lingua Quaranca ytatines, seu ytinguas dicant. Jam anno 1697 a nostris Patribus Bartholomæo Ximenez, & Francisco Robles Tarumenibus in sylvis detecti circiter quadringenti, oppidoque antiquo Nostræ Dominæ a sancta fide 150 leucas distanti aggregati sunt, ubi per annos complures Christianæ disciplinæ tenaces perstiterunt. Ad avitas, ubi inventi olim, sylvas libertatis desiderio transfugæ vix denique repetitis hequidquam nostrorum itineribus anno 1721. a Patribus Polycarpo Dufo, & Michaeli Haffner reperti. In ipso, quem Taruma vocant, loco oppidulum illis conditum, & anno 1723 Trecentis plures sacro latice expiati numerabantur. Sed partim ob pascuorum tenuitatem, partim ob belli tumultus, quos occasione Josephi Antequera intrusi gubernatoris Hispani factiosi excitaverant, ytatines opera P. Josephi Pons ad oppidum Nostræ dominæ a sancta fide rursus translati fuere. Hac in statione per decennium magna sui Commendatione substituerunt.

runt. Verum cruenta Hispanorum Vicinorum seditione, fame, variolarumque pestiferarum stragibus perterriti anno 1734. fugam Cepere, remotissimis, quies insueverant, in sylvis securitatem, alimentumque sibi quæsirari. Patres eti 400 familiarum fugam dolerent maximopere, plus fugientium calliditate in admirati sunt, cum una nocte clanculum dilapsi quam demum viam iniverint, quorsum deflexerint, nullo e vestigio conjectari posset. Missi subinde Patres Sebastianus de Yegros, Ioannes Escandon, Felix Villagarzia, lucas Rodriguez, qui fugitivorum latibulum indagarent. Mensum octodecim spatio fluvius tot paludibusque superatis, nemorum remotissimorum latebris sagacissime excusis ne leve quidem dilapsæ gentis indicium deprehenderunt. Anno demum 1745, quod labor non potuit, casus fortuitus detexit, quem longum sit referre. Superiorum jussu P. Sebastianus de Yegros in viam se dedit illico continuatis imbribus, fluviorum eluvione, paludibusque periculosis undique impeditam; Asperrimo quadraginta novem dierum itinere defunctus intra sylvas Tapebi ytatines deprehendit. Illis minime repugnantibus patrio in solo structum oppidulum, sacro fonte aliquot, qui post suam ex oppido fugam in sylvis nati, centuriaz illustraz, Ex antiquis oppidis pecora onanis generis, vestimenta, secures, supplex domus necessaria, Indi cum suis familij aliquot musices, aliarumque artium magistri citra cunctationem mittebantur. Ad votumfluxere omnia.

Aet repentinus terror optatissimum novæ colonizæ cursum interrupit. Barbari equites, quos Hispanus Quaycurus, vel Mbayas vocat, cædibus, & rapinis vicina Paraquariensium prædia exhaubiebant; Hos & suis jamjam imminere cervicibus rati ytatines nullam

Ce-

Cepere quietis partem. Novis identidem de propinquuo hōste rumusculis percussi insomnes plerumque egerunt noctes, & apertis vel in ipso meridie oculis pericula somniarunt. His alia accessit calamitas, squarum pluviis deficientibus penuria. Ad inveniendum igitur & timoris, & sitis remedium Patribus, Indisque visum est 25 Leucas Austrum versus commigrare, ubi tot sylvarum asperiatum interjectu adversus Mbayas equites se tuerentur, perennique aqua gauderent. Anno 1753. relicto templo, Patrumque domicilio, que e lateribus structa, in colle, quem yu amnis lambit, extemporali labore oppidum conditum struxere, quod subinde optimis ad normam Quaranticam Coloniarum legibus institutum, familia:um accessione auctum, stabilitumque est. ipsum octennium huic oppido operam non paenitendam navavi. Illustrissimus D. Emanuel de la Torre Assumptionis Episcopus dum de more nos inviseret, nostris in sedibus dies sexdecim commoratus, disciplinæ christianæ rigorem, divini cultus accurationem, templi, musicæque concinnitatem, rerum omnium ordinem apud homines nuper sylvicolas admiratione, laudibusque eximiis prosecutus est. D. Carolus Morphi Hybernius Paræquariz Gubernator expeditionum, viatorumque, quas a lusitanis reportaverat Petrus zeballos, omnium particeps, musices, linquarumque Europæarum scientissimus solatis prope diffluxit, dum quinque dies apud me hospes ageret. Obstupuit Indorum sylvestrium cum in musicis instrumentis, tum in armis tractandis insignem dexteritatem; Illo enim spectante octingentis plures pedites alii, alii equites effuso cursu inventi sagittas eandem ad metam vibrarunt iectu tam certo, ut vix unus, alterve aberraret. Quo spectaculo diebus pluribus repetito satiari haud potuit. Neque ego viri optimi

presentia. Caziquiorum porro, quorum contubernales hoc oppidum incoluere, cognomina juvat memorare: Paranderi, Yazuea, Yeyu, Guiraquera, Xavier. Divi Francisci xaverii nomen illorum a quoquidam inditum posteri cognominiis instar retinerunt.

Altera, quæ Paraquayensis ditionis est, Sancti Stanislai colonia oppidi S. Joachimi filia fuit; Indi enim pariter ytatines ab Indis, Patribusque S. Joachimi incolis in sylvis Caapivary, yeyuy, & Tapiraquay fluvios inter sitis detecti, ac, ut christiana sacra uno congregati in loco amplectorentur, adducti fuere. Sylvis nativis ut terga verterent, apertumque in campum prodirent, ab illis impetrare, perarduum erat negotium; cellissimarum enim arborum, quarum pedem sol nunquam viderat, umbræ assueti planitatem solis radiis patentem refugiunt, putantque illuc seu vitam, seu libertatem quotidie periclitari suam, quam densas inter nemorum salebras adversus Hispanos, & quoscunque demum hostes tutam oportantur. Et vero experientia niti hanc barbarorum opinionem haud diffitemur. P. Sebastianus de Yegros (Pay Sabba ab Indis appellatus) annum integrum in summa, quæ cogitari possit, rerum omnium penuria sylvas inter in Indorum contubernio consumpsit, illisque persuasit denique, ut nemore relicto ad propinquum Tapiraquay fluvio campum exirent, ubi Patres Emanuel Gutierrez, & Josephus Martinus Matilla cum Indis Christianis, pecoribus, & necessario commeatu missi sacram adiculam, tuguriaque illis exstruxere anno 1711 Indorum, qui hanc S. Stanislai Coloniam constituere, principili erant Caziquii Arabebe, Tapari, & guirayu. Patrum, qui victum, vestitum, secures, cubros, globulos vitreos, alia id genus ma-

nuscula illis procuraverant, liberalitate, comitateque mansueti dociles se, ac Christianæ disciplinæ more rigoros præbuerunt. Dum ex S. Joachimi oppido, in cuius territorio hæc nova colonia locabatur, ad illos sæpius excurserem, gentis ligna inter natæ, educatæque placidissimam indolem, mores divinis legibus tam conformes non potui non admirari. Vix lacrymas præ solatii dulcedine tenui, quoties sacro in tribunali nævos minimos majori cum doloris significacione mihi detexerant, quam multi christianorum Veterum atrocissima crimina sacerdoti judici referre solent. Paucos intra annos incredibiliter auctum oppidum Indorum accessione, quos Patres Antonius Planes, Thaddæus Enis Bohemus, Anroninus cortada arduo per loca inaccessa itinere quæfitos feliciter adduxerunt. Colonia hæc in gradu 24. 40 m. latitudinis. 321. 35. m. longitudinis sita anno 1767. trecentos aliquot supra bis mille incolas jam Christianos habuit, qui annis superioribus ferarum instar sylvas pervagabantur, ubi Hispani herbam, ut vocant passim, Paraquaricam, præcipuum commercii publici instrumentum conficiunt, de quo mox uberiori differemus. Ut adeo ex oppidis S. Joachimi, & S. Stanislai conditis luculentus in totam provinciam quæstus redundaverit, cum amotis barbaris sylvas herbae illius feraces jam citra trepidationem adire liceat Hispanis.

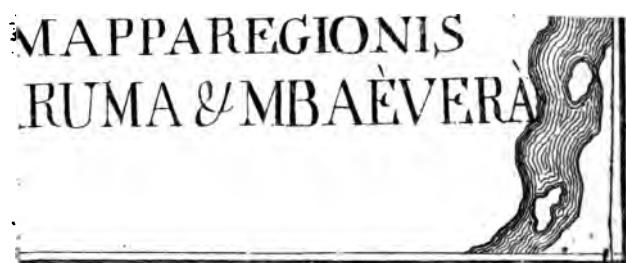
Memorabili experimento dicta confirmabo. Remotissimæ sylvæ, quas Mbaevera rem coruscantem alii, alii Mborebireta bestiæ grandis patriam appellant, fluviique grandiores Monday, & Acaray alii sunt, arboribus passim abundant, ex quarum foliis herba illa Paraquarica paratur. Ad illam plurium mensium spatio conficiendam ex Assumptionis urbe missa

missa est ingens Hispanorum turba, boum, item mulorum, equorumque multitudo necessaria. Sylva, per quam iter suscipiendum, arboribus, arundinibusque interpolatis undique clausa, sex & viginti flaviis, totidem prope paludibus longioribus impedita ad octoginta facile leucas excurrit, quin campum vel ad denos passus patentem deprehendas usquam. Ut hominibus perinde, ac bestiis transitus pateficeret, sternendae arbores, pontes atque imponendi, ramorum fascibus firmandae paludes, complanandas montium declivitates; His ingenti labore, sumptuque pari præstis, ubi ad locum herbz colligendas, conficiendasque perventum denique, tuguria pro Hispanorum habitatione, sepes pro bestiarum claustris, patibula e stipitibus partim humi defixis partim transversis pro arborum foliis lento igne torrendis construere oportebat. Dispositis ad inchoandum negotium omnibus dimissi ad sylvas, ubi arboris illius folia colligerent, Hispani; sed heu illorum moderator Paschalis Villalba in barbarorum tugurium, licet incolis vacuum, incidit. Rei inopinata novitate perculsus ad socios properat, visa refert. Triste nuntium pro classico fuit, quo ad accelerandam fugam instigati omnes de vita servanda, non de arborum foliis porro conquirendis cogitant. Neque timiditatis, ignavizque arguendos arbitror eos propterea; Nam non uno aginine omnes, sed singuli diversas sylvarum latebras percorrunt quotidie, arbores, e quibus ramos secent, quæsunti; Ramorum fascibus onusiti ad tugurium redeunt. Neque ullis præter cultrum, illud suum instrumentum, armis instructi per sylvam iter quotidie faciunt, ut adeo barbarorum irruentium infidiliis pateant semper. Abjecta igitur negotii, ad quod venerant, cura mulis, equisque vecti præcipiti caru ad urbem rediere. Villaiba relictis sociis ad S.

Joachimi oppidum divertit. Patribus visa, factaque nuntiat. Ad fidem dictis suis conciliandam ollam, sagittasque exhibet e barbarorum tugurio illo asportatas. Ut eos ad hoc suum deducere oppidum quacunque demum ratione coarentur, enixe rogit. Patres leto, promptoque animo operam addixerunt suam. Verum ambo tunc fractis viribus tanto itineri cum impares se se nosset, lectam Indorum suorum turmam citra cundationem Villalba duce mittunt ad barbaros illos inquirendos, amiceque explorandos eorum animos. Dierum aliquot itinere defunsti, cibis riis viaticis præpropera voracitate absumptis, aquarum quoque penuria per viam sepius tolerata domum rediverant, quin vel eminus attigissent illas stationes, ubi barbarorum contubernia credebantur. Cassa igitur hæc Indorum expeditio, neque porro resumpta fuit, ut adeo barbaros illos seu querendi molestia, seu reperiandi gloria mihi reservata videretur.

Superioris missu aliquot post annis ad S. Joachimi oppidum veni. De sylvicolis Mbae vera durabat rumor, durabat & metus Hispanorum propterea, qui, licet quæstus avidissimi, pedem inferre illis sylvis nunquam audebant, unde messeni Paracæricæ herbae copiosam dudum expectavere. Re cum socio, Indisque meis collata profectionem ad dea cantata illa nemora constitui. Villalba duce, cum quinque & viginti Indis christianis in viam me dedi, fluviis, paludibusque infamem. Pontes, aliaque ad transitus securitatem ab Hispanis, ut dixeram, parata subsidia dudum periere. Superatis Indorum industria difficultatibus ad illum denique locum eluctati sumus, ubi barbarorum tugurii reliquæ videbantur. Simiorum, aprorumque, ac alcium, quibus vescuntur Indi, ossa, mortarium lignorum, alias id

gepus

genus quisquilias, tritici turcici spicas sat multas, semitam item, quā ad vicinum rīvum aquatum itaverant, nudis Indorum pedibus tritissimam, sed vestigium recens omnino nullum usquam deprehendimus, quamvis dierum aliquot spatio missis quaque versum speculatoribus & sylvas finitimas, & Acaray fluminis palustres oras attentis ad omnia oculis circumspexerimus. Cum itaque nec Indi umbra, neque spes aliqua appareret, dies novemdecim tristem solitudinem pervagati, passique, quæ nec a me dici, nec credi ab aliis possint, omnia ad oppidum redivimus nullo, nisi patientiæ, fructu. Iter pedibus, & sepe nudis feci. Si ab oriente ad Austrum deflexissem aliquantulum, Barbarorum, quos quæsivimus, contubernia deprehendissem; id sequens me annus docuit. Hispani de sylvis Mbae vera diu, diligenterque a me excussis facti certiores, illarum incolas barbaros alio commigrasse, nihilque jam ab illis periculi superesse, sibi persuaserant. Hinc resumptis animis, via novis sumptibus instaurata magno numero, spe lucri majore eo profiscuntur. Sed enī negotio suo occupati barbaros alios, atque alios sibi adesse vident. Familiari alloquio deliniti, carne bubula, aliis munusculis donati nil hostile meditari videbantur, quin iterum, iterumque amicorum specie ad Hispanorum tugurium redibant; Interrogati; tubinam suis; cum familiis habitarent? Contubernia sua procul hinc abesse, neque, nisi multis paludibus superatis, accedi posse, callide reposerunt, sibi, suisque uxoribus male metuentes, si quando ab Hispanis inuiserentur. Ne porro vestigiis suis terræ impressis suas ipsi exteris habitationes proderent, quoties ad illos visitandos venerant, hac sagaciter astutia usi sunt: si per Australiem viam advene.

venire, per septentriocalem revertebantur, ut ne subolere quidem Hispanis posset vicinia, ubi latuere. Adeo nempe Barbari Hispanis, Hispani barbaris de proditione, fictaque amicitia erant suspecti. Mutua diffidentia, timor mutuus indies augescebat.

Securitati suæ consulturus Villalba de his, quæ gerebantur, me edocuit, deque barbaris illis, si redirem, inveniendis, securum esse jussit. Nec mora: Meis cum Indis notam viam latus ingredior. Sed vix biduum magnis passibus in Mbaevera properantes nos conjurati toto Cœlo imbræ opprimunt, & jam multum progressos diu, noctuque comitantur. Sub dio, in solo aquis innatante pernoctandum quotidie. Vests etiam intimæ aquis diffluunt, quin eas vel siccandi, vel permutandi opportunitas adesset. Caro bubula, præcipuum Indorum viaticum, & prope unicum, humore putrefacta. Fluvii, paludesque continuata per plures dies pluvia adeo jam intumuerant, ut transitum omnino negarent. Serenitas propinquæ spes nulla, nullum indicium. Redire cogimur quotidianas per octiduum miseras experti, experturi majores, ni cœptum iter provide abrum-pimus; Ad viginti enim dies imber pertinax producebatur. Re infecta quidem, haud tamen desperata ad oppidum regressus itineris quamprimum repetendi opportunitatem avide præstolabar; Haud multum enimvero temporis abiit, cum tertiam (quæ mihi secundissima fuit) ad Mbaevera profectionem suscep-i. Tandem metam attigi. Nam tria sat numerosa barbarorum Contubernia a me detecta, quibus totidem Caziquii, Rey, omnium Princeps, Tupanchi-chu, & Veraripoehiritu præsuerunt capitaneorum, ut vocant, nomine. Primum, in quod incidimus, tugurium e palmis stratum, gramine siccо conte-stum,

Cum, octo portis patens, a sexaginta incolis habi-
 tabatur. Hinc atque illinc pendent retia, quæ &
 noctu dormientibus, & interdiu sedentibus sunt usui.
 Familia singulæ singulos humi focos alunt. Circum-
 stat ollarum, cucurbitarum ingentium, cauthororum
 que exercitus. Forma sunt plerique præsertim ado-
 lescentes, liberali, quam Europæorum multi invide-
 rent, suspicentque. Facie candidula, quippe quam
 nulus unquam sol tingit. Mares cuiuscunque ætatis
 crines sibi attendent, monachorum quorumdam ritu,
 circulo comarum per verticem relicto. Labium in-
 ferius a primo ætatis septennio pertusum gerunt, fo-
 raminique arundinem, quæ scriptorium calamum
 æquet diametro, inserunt, more apud omnes prope
 Americæ populos recepto. A' Quaraniis, quorum
 lingua hi utuntur Barbari, rembeda vocatur. om-
 nes citra sexus, ætatisve discrimen concham vulga-
 rem triangularis figuræ ex auribus suspendunt. Viri
 nudi circumirent semper, nisi quod tenui subligaculo,
 fabrorum cæmentiarum more, pubetenus præcinc-
 gantur, naturalis verecundia instinctu. Fœminæ ta-
 men omnes ab humeris ad calcem teguntur tela
 alba, quam ipsæ ex cortice arboris Pinæ conficiunt.
 Ex cortice hoc siccato, subactoque fibræ, lino simi-
 les, remanent, e quibus fila ducuntur, telæ te-
 xendæ servitura. Tela eiusmodi levi negotio al-
 bescit, coloris etiam cuiuscunque & patiens, & te-
 nax est. E contrario illa tela, quam nationes bar-
 baræ plerique ex Caraquata, seu, ut Mexicani vo-
 cant, Maguey (de qua suo loco plura) conficiunt,
 a candore abeunt longissime, alios colores difficilime
 recipit, & citissime amittit. Rasum verticem coro-
 na è psittacorum pluñis longis, elegantissimisque con-
 cinnata ornare consueverunt hi barbari. Sagittas ha-
 matas, quæ aviculas etiam volantes dexterime ste-
 nunt.

nunt, pro armis habent. Aloium, ferarum, aviumque omnis generis venatu se, suosque alunt. Sæpius inter virgulta latentes, astuta ruditus illatum imitacione allectas alces telo configunt, interdum laqueis, decipulisque capiunt. Nec ab agricultura abhorrent. Incredibilis certe sylvas inter tritici turcici, aliarumque frugum, uti & tabacæ ubertas. Hanc ingens illa domus, de qua dixi, pro sepibus habuit, foliis amplissimis, miraque proceritate sublimem. Antequam cubitum concedant, ollas carne, vel frugibus resertas foco applicant, ut ex parte in promptu sit cibus; Cælo enim vixidum albescente viri, quin & septennes pueri telorum fasce armati per sylvas turmatim excurrunt feras, quæsæ vescantur interdiu, venturæ. Ni esurire, ni rideri velit liberaliter, ne vacuis domum redeat manibus, quisque cavet. Textis è vimine coribus proles teneras injiciunt matres, humerisque bajulant, quoties per sylvam iter faciunt. Mel quoque & nobile, & copiosum ut esui, sic potui opportunum ex elveariis legere norunt, quibus arbores passim scatent. Hunc in finem magni faciunt cultrorum, securiumque è ferro supellestilem. Ferrea hæc instrumenta cum apud illos deprehendimus, Hispanis, quos herbam Paraquericam in sylvis conquirentes olim trucidaverint, erepta fuisse nemmo unus dubitavit. Deus ab illis Tupa dicitur Quarantica lingua; verum quid Deus sit, quid velit, quid nolit, nosse paucum, curant, ut Numinis supremiculum, sic & idola nesciunt. Malum dæmonem Añz vel añsangu appellant, nil tamen venerantur. Præstigatores, rectius dicam, veteratores suos religiose colunt, metuuntque, qui de plenissima morbos, mortemque seu arcendi, seu arcessendi potestate, de futurorum præscientia magnifice se jactant, qui sui esse arbitrii affirmant, alluviones, tempestatesque sono-

noras ciere, in tigrides se transformare, & nescio, quæ alia contra naturæ leges patrare. His fraudibus à timida plebe reverentiam extorquent. Polygamiam licere sibi, ut Americani reliqui, putant, paucissimi tamen hac licentia utuntur. Eo frequentior est apud illos uxorum repudiatio. Nuptias cum quibuscumque etiam remote cognatis horrent, refugiuntque cœti nefandas. Suorum cadavera ingentibus cantharis ex argilla fictis, & ad ignem excoctis claudunt Quarantorum veterum ritu. Tres ejusmodi cantharos, sed inanes, hoc in itinere per sylvam deprehendimus. Post obitum quæ fata vita functos maneant, de hoc nil admodum anguntur. Humanis carnibus, quod quidem sciam, jam non vescuntur, illas tamen Indi vicini inter cupedias numerant. Ab his devoratam ferunt feminam, quæ a marito suo transfuga alio properaverat. Contubernales in Mbaevera, qui illam e fuga retrahere volebant, ejus ossa, & anthropophagorum recentia vestigia deprehenderunt. Advenam quemcumque, Indum, Hispanum, lusitanum de hostili in se animo suspectum habent, & armati accipiunt hospitem, quia hostem credunt suum, libertatique suæ alienigenas insidiari autumant. Eadem illos de me, Indorumque meorum comitatu incessit suspicio, duin adventantes nos confpexere.

Primus, quem in sylva deteximus, adolescens erat elegans, qui aveum phasianis huiatibus perfumilem (yacu vocant) collo sagitta transverberato expirantem manu gessit. Adventu nostro non nihil attonitum accessi, in telis jaculandis singularem eius dexteritatem dilaudavi, &, cum ad captandos indorum animos dona præ verbis etiam blandissimis plus valeant, siustum assæ carnis porrexi. Hoc utraque manu prehensum avidis mox dentibus esuriens discep-

psit. Insperato jentaculo abstensus illico terror, quem
 -repentinus advenarum conspectus forte injecerat.
 Nomen adolescenti erat: *Arapotiyu*, Aurora. *Ara*
 enim diem, *peri* florem. *yu* aureum quid vel flavum
 significat Quaraniis, ut adeo per aureum diei florem
 Aurora exprimatur. Et vero per Auroram hanc
 solem, præcipuum vicinitatis illius Caziquium, ado-
 lesscentis patrem, capitaneum Roy invenimus. Multa
 enim, quæ ad rem facere videbantur, amicæ per
 contanti mihi placido respondit vultu, & Patrem
 suum venatione occupatum haud procul à nobis ab-
 esse, addidit. Agedum, latus ajebam, ducem te
 nobis præbe, ut illum quam primum conveniamus.
 Id adolescentis toto capite annuit, & quod mireris,
 ne latum quidem unquam à late recessit meo.
 Horæ unius spatio per sylvam progressi seniculum,
 macie confectum, cultroimmani armatum, & à bi-
 nis adolescentibus (quorum filius alter, alter captivus
 erat, sagittarum fasciculo instructis, stipatum testu-
 dineo gressu adrepentem conspicamor. Indi christia-
 ni comites ad testificandam, ritu apud illos recepto,
 amicitiam arcus, sagittarumque mucrones terram ver-
 sus demittunt. Accedimus. Comitum meorum
 quispiam zate spectabilior sinistris genis Caziqui
 oscuum infigit, pacis signum; simul adventus nostri
 rationem reddens: Deus, ait, te servet, mi frater!
 Adsumus en! ad vos amice invisendos. Sanguine
 enim propinquos nobis vos arbitramur. Et hic Pa-
 ter sacerdos (Pay Abare) quem comitamus, Dei
 ipsius est vicarius. Illo equidem nos docet, nos alit,
 nos vestit, nos tenerime amat; Nam mortuos nos,
 alba tela induit, dum sepelit, nobis quoque Can-
 tet. Plura locuturum Indum meum senex interpellat
 ironica voce, & iracunda *Hindo!* ecce tibi iterum
 iterumque repetita. Negat identidem, pernegatque:
 sibi

sibi nobiscum cognationis aliquid intercedere. Irratissimis nos oculis circumspectat, quippe quos pro Hispanis, lusitanisve Brasiliensibus Indorum per sylvas venatoribus habuit. Mox voce, facieque ad me conversa: frustra venisti Pater sacerdos, concitata bile mihi ait; Nobis equidem Patre sacerdote neutiquam opus est. Nam sanctus Thomas (Hunc Christi Apostolum Hispani, lusitanique Americani in America fuisse, contendunt) dudum terris nostris bene precatus est. Omne frugum genus nobis magna ubertate hic nascitur. Putabat enim barbarus rudis, sacerdotis presentiam ad fertilitatem soli procurandam duntaxat conferre. Verum hoc illius errore disimulato: Concedamus, reposui, Divum Thomam vestris in oris versatum fuisse quondam; Quæ tamen de supremo Numinis, de illius legibus majores vestros docuit, dudum eheu! vestra excedere memoria. Hæc documenta repetiturus vobis præsto sum. Sed heus tu bone senex! quamdiu colloquentes hoc in luto, cui immergimur, hærebiimus? ecce huic arboris trunco, qui extra paludem est, non insidemus ocyus? Placuit semi consilium. Consideremus. Itineris longi causas, molestiasque expono. Ad captandam torvi sepius benevolentiam carnis assæ, qua Indi mei per viam utebantur, portionem insignem adferri, jubeo, quam quidem ille avidissime arripuit, absumpsiteque. Sedata fame animus quoque suspicionibus agitatus mitescere videbatur. Ad illius cor ut aditum mæhi aperirem, vias pertentavi omnes. Hunc in finem Tabacam Hispanicam mea ex pyxide illi propino. At ille averso vultu, ambabus repugnans manibus Aquibye Timeo, respondet, necromanticos hos pulveres ratis, & ad homines fascinandos utiles. Meum de invisendo ejus contubernio consilium illi aperio. Verum id fieri haud posse argumentis probat. Logisti-

gissimo hinc intervallo, ait, domus abest mea. Tres annos, paludes totidem, viæ omnino pessimæ intercedunt. Hoc quidem argumento, reposui, à meo me proposito abstinebis nunquam, qui tot diecum itinere defunctus tot fluvios, tot paludes, tantas sylvas feliciter, patienterque superaverim. Sed novensis, opponit senex, me valetudine uti haud satis firma, viæque tantæ imparem me mihi videri. Id eo lubentius credidero, respondi, quod & me haud optime valere experior hodie. Nec mirum: Cœli intemperies, imber tota nocte effusissimus, humentes sylvæ, viæ luto turgentem, palus longissima, quam genuum tenus aquis immeritus transmisi, mons semper arduus, quem concendi, stomachus iu hanc horam jejonus, ambulatio ab Aurora ultra metidiem sine cessatione producta quidni frangant corpus, atque pessime afficiant? Sed languido quamvis corpore utriusque nostrum tantum superesse roboris, existimo, tuam ad domum, ubi conquiescere liceat, eluctari ut possimus. Lentè festinabimus. Robustiores præcurrant; Nos infirmi lento passu sequemur, A meis tibi sane caveres ædibus, inquit senex, si quantum te, tuosque isthic maneat periculum, intelligeres. Contubernales equidem mei malæ sunt indolis: Exteros quosque mactare, mactare cupiunt. *Oporoyuca* *ge*, *oporoyuca* *ge*, *oporoyuca* *ge* *note*. Id unum illis est in votis quotidie. Tales sint, cum risu respondi, contubernales tui, quales mihi pinxisti modo, nihil admodum angor propterea. Te enim totius late vicinitatis terrorem, magnanimitate, factisque clarissimum quamdiu amicum, defensoremque nostrum habuerimus, quis, amabo, mortalium nobis vim inferre ausit? Te lateri nostro adstante nil usquam reformidabimus. Hac fiduciæ significatione, his laudibus barbarum senis pectus expugnavi, ejusque mihi

hi animum devinxii. Bene est, ore hilari exclamat, mandatque binis, quibuscum venerat, adolescentibus: Agite, domum properate actutum, nostris nuntiate: Adesse Patrem sacerdotem, qui magni me facit, Indorumque manipulum (quindecim erant) qui se nobis sanquine propinquos dicitant. Mulieribus meo nomine præcipite, ne terreantur hospitum adventu, ne diffugiant; quin ædes nostras ut verrant diligenter, percupio. Hæc senex. De ædibus verrendis, mecum cogitaveram, enimvero paruus labore; Ne barbari primo conspectu nos omnes sagittarum fascibus e verrant, evertantque, id solicitorum me habuit.

Missi nuncii Euro perniciores avolarunt. Non illorum vestigia, quamvis pede tardiori, persecuti sunt, sene cazuquo Roy lateri meo semper adhaerente. Cœli inclementiam, viarum asperitatem familiari colloquio lenivimus. Et dum Europæorum plerique (Tertia Bacchanalium dies erat) opipare epulantur, nos fractas difficulti itinere vires haustu frigidæ rivorum in marginibus confidentes instauravimus. Præcipiti jam in occasum sole vastum illud, quod reliquorum metropolim jure dixeris, tugurium in oculos incurrit nostros. Incredibilis adventum nostrum exceptit incolarum concursatio promiscua, solenni illo suo: *Ereyupa jam venisti*, nee consalutantium, quibus consuetum: *Aya anga Veni jam, reponebam*. Indi omnes sagittis, arcuque instructi, & pœnitacorum plumis corodati id genus officii mihi præstitere. Propinquabat mihi illorum quispiam, & sibimet, quod corona oblitus esset, indignantis specie currens recessit, moxque jam corona ornatus ad salutandum me rediit. Me cum meorum aliquot ad limen domus confidente ingens orta fœminas, prolesque inter trepidatio. Relictis ad focum ellis hac illac discurrentes,

tes, advenarum aspectu attonitæ, & hostile quid suspicentes metum prodidcre suum. Nihil est omnino (Indorum meorum senissimus illas inclamat), quod Vereamini, charæ sorores! Avorum sanguine vobis propinquos nos coram spectatis. Nemo nostrum mali est in vos animi. Ego omnium primipilus venio, & moderator. Certissima sunt (circumstanti turbæ dixi) quæ senex hic vobis edixerat. Nemo præsentium malo in vos est animo præter me, qui sum truculentissimus. Nam) composito ad severitatem vultu, editoque labiis sibilo id pronunciaveram) rictu uno tenuis, quaternosque pueros devorabo protinus. Faceta hac comminatione omnium terror in risum solutissimum desit. Ad suas neverse stationes foeminae, domum ut subiremus, non omnes voce Precabantur. Id quidem a me in petrabitis nunquam, respondi, vestris ut ædibus vel pedem inferam. Video equidem canes, catulosque vobis assidere. Ubi canes adsunt, pulices deesse, absque haud possunt. Hos cane pejus & angus pertimesco, quia somni turbatores, quo dierum pluri morum itinere defatigatum me video indigere. Verum a vestro contubernio, conspectuque haud multum recedam. Hac patente in area, ubi vides omnes, ab omnibus videri possum, fixum est mihi habitare. Et verò, ut decoro, securitatique conficerem, ipsum triduum, Cælo etiam per intervallo pluvio, diu. noctuque sub dio fui, quin unquam barbaroru[m] tuguria inirem.

Eodem vespere coquio Roy insinuaveram: volupte mihi fuit, loci incolas omnes uno agmine collectos coram videte, affari; munusculisque idoneis exhilarare. Exemplo votis satisfactum est mea. Pulcherrimo circumfederunt ordine, modestia, filos-
tio-

si quo tanto, ut sculpta hominum simulacra, non
 homines obversari oculis putarem. Nemo hiscere
 ausus. Ad acuendam porro attentionem fidibus,
 queis ab amore nomen, cecini aliquamdiu summa
 omnium voluptate auditus. Musicorum omega quam-
 vis mihi videar, his in sylvis omnium alpha, atque
 ipso orpheo, si superis placet, amoenior dicebar ab
 illis scilicet, qui fidicinem nec meliorem, nec pejo-
 rem audire unquam, soli, quam cucurbita agita-
 tione ipsi edunt, harmonie affueti. Delinitis musica
 auribus, animumque non concionantis, sed familiariter
 colloquentis voce ad praesentes verba feci: Haud
 me poenitet, dicebam, longiitineris, quod confeci,
 fluminum, paludumque, quas transmisi, molestiarum
 quas devoravi, dum incolumes vos, mihiique bene-
 volos coram intueor. Ut felices vos redderem, veni-
 sum vester sincerissimo animo amicus. Sinite, ut,
 que sentio de vobis, ingenue dicam. Miseret me
 Vesti, quos intra nemorum tenebras sepultos video,
 quin unquam mundi pulchritudines, neque illarum
 conditorem Deum noscatis. Dei nomen pronuncia-
 tis equidem, scio, sed qua ratione colendus sit Deus,
 quid vetet, quid præcipiat, quid probis spondeat,
 quid improbis minetur, usque ignoratis; Neque,
 nisi sacerdotis opera edoccamini, perdiscetis unquam
 miseri dum vixeritis, post obitum semper miserrimi.
 Summa religionis capita breviter. & qua potui
 claritate hic exposui. De his differentem me, ob-
 strepente nemine, auscultarunt omnes a rectis auribus,
 nisi quod pueri, dum de stygiis ignibus a me facta est
 mentio, in risum tantisper eruprint. Senex item
 cazuarius, nuptias cum proxime cognatis improbari
 prohiberique ex me audieus; Bene sis mi Pater, di-
 cebat, tales nuptie sunt pessimæ, sed hoc jam no-
 vimus. Ex quo jam tum conjecteram, incesta con-
 jugia.

jugia his barbaris execrabiliora videri, quam hodie, & rapinas. Scilicet excusamus saepe tua flagitia, quia nostra; Damnamus minora, quia tua. Dum contra latrocinia, cedesque mihi se fuit, alium tacuit Caziquius forte, quia illis a factus. In propinquorum nuptias scriter invenit, quia apud alias forsan barbarorum nationi usu receptas. Dictioni mea jamjam finem impetrurus assidentium turbam circumspexi attentius, pentique similis exclamavi: In numero hoc sentium Coetu astate provectiones paucissimos video! verum in promptu causa est. Quotidie quae vos circumstant, miseris vestrum consciente corpore atterunt, præcōcemque vobis ante tempus celerant mortem. Nudis artibus cali injurias quae die toleratis. Tectum ventis omnibus pervium quae parum vos defendit! Diebus integris, ferarum etientium more sylvas percursatis omnes, Venatus saepe inutili fatigamini, cibo fortuito vicitatis, quae mirum, si continua de alimentis solicitude animi excruciat vestrum. Incertus, cassusque sagittariorum longiori interdum inedia multctatur. Nil morabo vita discrimina, quae passim incurritis, tamen egridum unquam, inde anquim mortiferoribus morsibus obnoxii, quin & vicinorum hostium tendentibusque. Absint haec omnia, solum nunquam humidum, quale vestrum experior, ut culicis examinibus, animalculis pestilentibus aliis scatet, morborum seminarium esse, nil ambigo. Quamnam, amabo, ex afflictione valetudine emergendi sagris superest in vestra hac solitudine, unde & indici exulant, & idoneas medicinæ. Quos enim mecos (Aba paye) appellatis, veteratores sunt ad unum omnes, ad decipiendos vos, quam ad consananciatores. Verbis meis fidem habere si tergiversari,

ni, vobis met saltem, ista expertis, quæso, habeatis. Tantis incommoditatibus, periculisque fere vacant Indi, fratres vestri, qui eodem in oppido collecti juxta divinam legem, sacerdotumque institutionem vivere consueverunt. Superi boni! quantam istic decrepitorum multitudinem deprehenderetis. Neque mirum, plerosque ad extremum senium ætatem extendere suam, cum tot, tantaque illis in oppido suppetant præsidia, quæ ad producendam vitam, mortemque retardandam valent plurimum. Familias singulis singulæ ædes designantur adversus Cœli vicissitudines oppido munitæ, quamvis non semper ornatisimæ. Carnis bubulæ portio congrua quotidie omnibus porrigitur gratuito. Abundant fere frugibus, obsoniisque, quæ suus cuique ministrat ager. Annis singulis novæ tribuuntur vestes universis. Cultri, securæ, alia ruris instrumenta, globulorum vitreorum fasces, cæteraque ejusmodi, quæ ad ornatum pertinent, passim dono dantur. Ægrotantibus in arte medica aliquomodo versati diu noctuque præsto sunt, qui cibos Patris in domo paratos, oportunusque, ut res postulat, medicinas adferunt diligenter. Nequid istorum omnium Indi incolæ desiderent, Patribus, qui oppidum procurant, cordi, ac curæ est maximopere. Si cui vestrum ista magnificentius, quam verius Jactasse videar, en coram adstant Indi Christiani, fratres vestri, comites mei, ac clientes, quorum plerique, ut vos omnes, in sylvis quondam nati, educatique multis abhinc annis in S. Joachimii oppido mea sub disciplina vivunt. Illorum in vestes oculos conjicite. Ex illis vitæ ratione in, quæ apud nos viget, percunctemini. Intelligetis profecto, sua eos sorte contento: esse, sibique omni ex parte felicissimos videri. Fuere illi, quod vos modo estis. **Esse potestis, quod illi sunt.** Hanc, quæso, felicit-

tatem, si sapitis, vobis ne invideatis porro. Num has inter nemorum caligines tantis calamitatibus immorari vos, atque adeo immori vobis expediat, iterum iterumque omni mentis contentione dispicie. Vestri erit arbitrii, bene vobis consulenti mihi morem gerere. Ambobus vos brachiis recipiemus, amici amicos, ac citra cunctationem apud nos civitate donabimini. Id vobis ut suggesterem, persuaderemque, iter & diuturnum, & quod ipsi nostis, molestiarum plenissimum vestri amore, ac desiderio suscepimus. Nec plura.

Orationi meæ pondus ut accederet, auditoribus singulis, habita conditionis, sexus, ætatisque ratione, munuscula porrexim, cultellos, forficulas, hamos, secures, specula, annulos, inaures, sphærularum vitrearum, quæ collum ornant, fasciculos. Id genus reculæ præcipua per Americam arma sunt, quibus barbarorum animi feroces expugnantur felicius, periude ut infantes crepundiis tranquillantur. Dextera liberalis prælinqua facundissima plus apud illos potest. Veniat Demosthenes cum Marco Tullio, atque omni oratorum turma, apud Iudos ad ravim declamitent, exquisitissimis Rhetorices artificiis utantur, si vacuis manibus Venerint, surdas pulsabunt aures, actum agent. Quamvis optime dixerint, nisi & benefecerint auditoribus, e pumice aquam postulasse se videbunt denique. Veniat ad Indos brutus, mutus, quovis cacabo nigror æthiops, si copiosam ad illos dorandos munusculorum sepellectilem attulerit, audietur, amabitur, morigeros sibi habebit Indos, in Cœlum, jussiterit, ibunt. Non qui differtior, sed qui liberalior, Indorum voluntatibus dominatur. Hinc omen tulisse punctum mibi videbar hodie, quod orationi munusculorum largitionem

mi-

miscuerim. Nam fidem superat, cum quantis lētitiaz, propensazque in me voluntatis significationibus soluto jasa cœtu ad sua se stativa omnes receperint, Parum temporis abiit, cum caziarius Roy, gratum testificaturus animum aliquot mihi panes offert, quos mei causa a sua vetula conjugé paratos ajebat. Orbiculati erant hi panes e tritico Turcico, papyri insta: tenues, calenti sub cinere cocti, cinerique concolores, verbo tales, ut vel eorum aspectus etiam rabidissime esurienti Europæ nauis moveant. Dilaudavi tamen, ut tempore servitem, pistricis artificem manum, animu[m]que adversus me egregie benevolu[m] Dumque hunc panis abortum una acceptassem manu, altera s[ecundu]m reddidi: Pergratum mihi fore, dixi, si his cupediis illius proles ad celebrandam adventus mei memoriam fruenterunt. Probavit senex meum consilium, panesque eadem, qua attulit, l[ati]tia abstulit. Cavendum equidem maxime advenis ab esca, quam barbari obtrudunt, miscendi venci scientissimi, & quamvis officiosi, semper timendi, quia alienigenarum hostes, Romanis antiquissimis haud absimiles, de quibus Cicero i. officiorum scriperat: *Hostis apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicitur.* Ut adeo sylvestres inter Indos versanti suspicio nimis anxia, quippe timoris mater, vitanda quidem, nulla tamen circumspetio superflua videatur. Barbari, quantumvis ignorent cætera, norunt amicitiam perbellè simulare. Blandiuntur, dum cupiunt nocere, peregrinis. Nimium ne crede colori, eleganti sub flore anguem mortiferum latuisse, heu! quoties experti sumus.

Caziarius Roy pro se, suaque familia sejunctana non nihil ab aliis habuit ædicularum, illo tamen tri-

duo, quod apud illos egimus, in vastis illis, quas dixi, zedibus pernoctabat, utrum de nostra, an de suorum securitate sollicitus, nescio. Fors nobis, fors suis diffiderat. Quid si sibimet metuisset? Nos Barbarorum inter tuguria medii sub dio noctes egimus. Ut dormirent vigilantes, vigilarent dormientes, meos provide commonui, ne pauci somno oppressi a multis per insidias opprimeremur. Sed nul-
lum unquam utroque terroris seu iudicium, seu argumentum fuit, quamvis periculi suspicio nunquam abesset. Postridie e comitibus meis quatuor lectissi-
mos, adjuncto ad illorum securitatem caziui filio Arapotiyu, misi, ut bovem, quem remotiori in statione ab aliquot Indorum meorum custoditum re-
liqueram, jugularent, ejusque carnes adferrent, bar-
barorum epulum futuras. Ad hos exhilarandos nihil
opportunius poterat cogitari; Nunquam enim since-
riori letitia gestiunt Americani, nunquam obediunt promptius, quam refertis carne bubula stomachis.
Volupe erat Caziquio, horas plures interdiu fami-
liari in eum colloquio conterere. Affirmabat mihi
ingenue, se, suosque Hispanis, lusitanisque undequa-
que diffidere, illorumque verbis, ac omicitiis nullam
omnino habere fidei. Illius igitur fiduciam,
benevolentiamque ut mihi conciliarem, me neque Hispanum, neque lusitanum esse identidem declaravi.
Id ut persuaderem, patriam meam longissimus terra-
sum, Mariumque intervallis ab Hispania, lusitania-
que sejungi; Parentes, avos, atavosque meos ne
unum quidem Hispanicæ linquæ apicem calluisse;
Multorum mensium calamitoso itinere oceanum me
traecisse eo solum fine, ut Americæ incolas Divi-
nam legem, Cœlique vias docerem. Quam rem
scruter a me inculcatam Caziquius per omnes mox
suerum circulos vulgabat, scilicet me nec Hispanum
ori-

origine, neque lusitanum esse, id quod maximi erat
 momenti ad barbarorum animos novo amicitia, bene-
 volentiaque vinculo mihi arctius obstringendos.
 Memorandus hoc loco venit, quod a me sine ru-
 bore scribi, legi a te sine risu vix potest. Cazi-
 quius tabacæ fumum ex arundine hauriens assidenti-
 bus sibi Indis meis propositum suum, suam simul ig-
 norantiam detexit. Amare cœpi, ajebat, Patrem
 nostrum, certus jam illum non esse Hispanum. Fi-
 ducia mea omnem in illo locatam habeo. Nolle
 ejus præsentia destitui, dum vixero. Est mihi filia,
 paucularum omnium venustissima; fixum mihi est il-
 lam nostro Patri in matrimonium dare, mea ut ma-
 neat in familia. Hoc meum consilium jam conjugi
 operui meæ, quæ ejusdem mecum est mentis. Au-
 dita hac senis ineptia temperare sibi a risu Indi mei
 haud poterant. Risus causam rogati: Patres semper
 cœlibes vivere, legeque sanctissima nuptiis interdicti,
 responderunt. Senex attonito similis: *An eyrae!* ex-
 claimabat suspensa in aere arundine, ex qua tabacæ
 fumum luxerat, itane vero mihi rem inauditam, at-
 que adeo vix credibilem narratis? Admiratio suspiria
 admisicuit dolens, quod votis suis locus non esset.
 Arbores inter pone obambulans audivi ridiculam ser-
 mocinationem, sed dissimulavi. Accessi denique,
 & quid sibi velit hæc cachinatio subita, Indos meos
 interrogavi. Puduit illos Caziquii absurdam de-
 nuptiis propositionem mihi repetere. Rubore suffusi
 conticuere omnes. Si plures simul interrogen-
 tur, nemo respondet. Hoc solenne est Quaraniis
 Indis. Hinc definite unum aliquem interrogaveram,
 qui, licet cum trepidatione, totum colloquii, risus-
 que argumentum candide mihi aperuit. Mox ora-
 tione ad cazirium conversa gratias illi egì pro bene-
 volo, quem erga me patefecerat, animo, Me, uti

& sacerdotes omnes , illud vitæ genus profiteri , quod conjugium omne semper excludit , & perpetua castitatem lege nos obstringit. Cæterum quamvis gener esse tuus nec possim , nec velim , amiculæ fidissimum , quin & , si id percupias , comitem , atque magistrum christianæ disciplinæ habebis me semper. His auditis caziquis & admirationem suam , & benevolentiae declarationes iteravit.

Barbarorum contubernium vix ingressus pridie , ut cursores expedirentur , poposci , qui vicinos , amicosque sibi Caziqios de nostro adventu certiores facerent , atque ad nos hic invisendos hortarentur , Neque enim de illorum habitationibus nobis constabat quidquam ; vires præterea ex tanto itinere nobis residuas ad redditum oportuit reservare. Missi confessio nuncii eo promptius , quod Indorum vicinorum adventu securitati consulerent suæ ; si quid hostile adversus se meditaremur. Postridie sub meridiem (aberant enim a nobis aliquot horarum itinere) adfuere magno numero armati barbari suis cum familiis. Poles teneræ corbi insidentes a matribus baulabantur. Caziqii bini agmen duxerunt. Primus Veraripochiritu dicebatur , qui nominis sui longitudinem corporis proceritate simul , simul amplitudine æquavit; Vir cætera , utut serius , comis tamen , ac docilis. Hic cum suis ex aprorum venatione redierat , quorum carnibus pinguisimis onusti omnes videbantur. Ejus filiolus , decennis puer , formæque elegantis vultum omnem minutissimis stellis , atro colore expictis , insignem habuit Videbaris tibi , ajebam , stellulis nigris faciem ornare tuam , sed miserrime illam fœdasti. Agesis hoc in speculo (quod dono dederam puerο) temet contemplare attentius. Vultum tantisper speculatus suum ad aquam lavandus pro-

properavit; Abstera fuligine jam Daphnis videbatur, qui nudus membra Pyramon advenerat. Munusculis solitis donavi omnes cum singulis collocutus familiariter, saepissime cum illorum cazuio veraripochitù, quem ad nostra sacra maximopere propensum illico adverti. Alter, qui comparuit cum suorum turma, Caziquius, Tupanchichù, homo vixdum quadragenarius, corporis, & lineamentorum conformatio honesta, sed candore, quo reliqui gaudebant, & vultus, & animi destitutus, arrogans, vafer, & periculosus, quippe qui frontis serenitate, suavit atque sermonis exitiale, quod pectore fovebat, nos enecandi propositum tegere prorsus norat, ab aliis subinde detectum. Adveniens mecum confedit, potionemque ex herba Paraquarica sibi imperantem more poposcit illico. Habit is ultro, citroque amicis interrogatiunculis occasionem de Deo disscendi, nescio unde oblatam, avide arripui. Esse unum aliquem, qui in cœlo sedeat, id dudum novimus, respondit. Huic ego: Deum omnium rerum conditorem, dominatoremque supremum, Patrem adhæc nostrum nos impensisline amantem, nostro amore, cultuque dignissimum vos dudum scire pariter oportebat, ac intelligere, quid illi placeat, quid displaceat. Edic, amabo, quid displaceat Deo, ajebat. Aversatur, reposui, plectitque acerrime adulteria, obsecnates, mendacia, calumnias, furga, homicidia — Quid? (me interpellans querit elato supercilium) Deus non vult, ut alios interficiamus? ecce isti vecordes se non tuentur contra interfectores? sic ego facere consuevi, si quis mihi immineat. Conatus sum fanaticum opinatorem dedocere illique, humanæ cædis horrorem injicere, quo successu, ignoro. Ex idoneis dein authoribus didici, barbarum hunc Tupanchichù, qui ut præstigiator maleficus à tota pas-

sim vicinia timebatur, suo in tugurio struem calvariarum ostentasse illorum scilicet, quos partim veneno, partim violenta manu trucidavit. Dicebatur idem cum suis adversus nos conjurasse. Ne ab illis noctu per insidias opprimeremur, caziarius Roy in propinquuo nobis sub dio dormientibus tugurio noctes egit, pro nostra excubans securitate, qui, ut mox dicam, impiis crudelissimi Tupanchichù artibus paulo post occubuit, vitamque amisit suam, quia nostram servavit.

Caziarius præmissis colloquiis, deliberationibusque concordi sententia statuerunt denique, ac mihi supplicarunt, ut sibi nativo in solo colonia, aliarum, quas indi christiani obtinenter, more conderetur. Illorum votis annui eo libentius, quod structum in Mbae vera oppidulum maximas nobis opportunitates præberet barbaros alios, qui remotioribus in sylvis latitabant, conquirendi, christoque adjungendi. Tupanchichu à Christianorum sacris alienissimus licet, ausus tamen non est binis aliis caziarius Roy, reliquorum Dictatori & verari pochiritu ztate, ac subditorum numero spectabiliori palam repugnare. Consensum simulavit callidè, ut eo certius meditatum Atruendæ coloniæ negotium disturbaret. Triduo apud istos consumpto abiturum me postridie, sed procuratis pecoribus, rebusque aliis, quæ ad oppidum seu condendum, seu conservandum necessariæ, me redditurum subinde significavi omnibus. Iter ingressuro mihi ad testificandam benevolentiam suos caziarius filios adjunxerunt, qui ad meum me oppidum conrarentur. Tupanchichu versipellis, filio adulto quod careret, uxoris suæ fratrem, adolescentem forma præstantissimum mihi associaverat. Caziarius Roy quatuor filii mecum venere, scilicet Arapotiyu natu-

maxi-

maximus; Ararendi. qui aetate illi proximus, cœlebs uterque. Alii duo adhucdum pueri, & Gató caziquii captivus adolescentis. His accessere alii conjugati, ut adeo decem & octo barbaros viz comites numerarem. Iter nobis omnino faustum, jucundumque fuit. Obvii Hispani dum me tot barbaris nudis, sagittarum fasce onusatis, ornatisque plittacorum e plurimis corona comitatum videre, primo terrore in gratulationes converso mihi liberaliter aplauserint. Uno omnes ore celebrabant meam magnanimitatem, quod barbarorum latibula adire auctoriter, Felicitatem, quod detexerim. Hispanorum alius captus adolescentis venustate, quem Tupanchi-chu mihi adjunxerat: Mi Pater, inquit, ecquid dolendum non esset, si faciem tam Hispanicam (Pulchram dicere voluit) malus dæmon aliquando reperet? S. Joachimi oppidum incolumes, & ovantium instar ingressi sumus denique, festis incolarum vocibus excepti. Hospites sylvicolæ liberaliter a nobis habiti, vestiti illico, securibus, cultris, globulorum vitreorum fasciculis, munusculis aliis prolixe donati. Post dierum quatuordecim quietem cum Indorum nostrorum comitatu ad suos remissi fuere præter Arapotiyu adolescentem. Hic ab illa hora, qua sylvarum inter latebras primus omnium mihi occurrit, a meo se avelli latere nunquam est passus. Explorata per menses aliquot illius constantia, teruunque, quæ ad religionem pertinent, cognitione sacris eum undis ablui, ac haud multo post christiano ritu matrimonio junxi. Recens quamvis oppidi nostri incola omni virtutum genere excelluit, Veteranus christi discipulus videri ut posset. Nullum fecit lamentandi finem, dum Regio decreto in Europam revocabamur, omnibus Indorum coloniis & suam, & nostram sortem complorantibus. Gató captivus apud nos forte

sua contentissimus pariter nostro remansit in oppido, ratiemque se præbuit, ut dignus & baptismate, & christiano conjugio videretur. Verum lenta tamen consumptus paucos post menses vivere desit.

Indi nostri ex Mbaebera sylvis reduces, apud barbaros anginam contagionis instar periculose græsari mihi nunciarunt. Præstigiatores, maxime Tupanchichu eorum princeps, rudi plebeculæ, hanc luem a nobis invectam esse, persuadere nitebantur eo animo, ut christianorum hominum horrorem injiccerent. Ad nostrum Provincialem literas dedi confessum, quibus illum de meo itinere, de inventis barbaris, de Colonia, quam flagitaverant, illis condenda certiorem feci. Ille multa cum gratulatione Confessum probavit meum, mihi ad barbaros reddituro Patrem alium in Divi Joachimi oppido mox subfuit. Regius quoque Gubernator D. Josephus Martinez Fontes de rebus gestis, porroque gerendis edocetus est, ac facultatem construendæ coloniæ pro more rogatus. Ad votum, repugnante nemine, mihi cessit negotium. Ast cheu! orcus felicem rerum cursum stitit, spesque omnes, quas concepiamus, elusit, duplici usus instrumento: barbarissimo scilicet Tupanchichu, & Hispano opulento. Audi, ac exhorresce utriusque scelus execrandum. Nos expectatus è Mbaebera adest cursor, qui caziquium Roy elu pomerum, quæ Hispani batatas, germani pomateræ, Quarani Yeti vocant, extinctum esse, quæ veneno infecta Tupanchichu porrexit, ulturus Roy de nostra incolumitate solicitudinem, dum ille ad nos enecando advenerat; Impediturusque coloniæ strætam, quam idem Roy impense urgebat, cupiebatque ardenter. Caziquii sensis nece haud contentus Tupanchichu illius etiam viduæ insidiabatur, ut illa

illa trucidata securibus, cultris, aliisque è ferro instrumentis, quæ maritus reliquerat, potiretur. Fœmina hac, illac fugiens, cum nullis sylvarum latibus tutam se putaret, sua cum familia ad nostrum se oppidum recepit navigantium more, qui procelloso è mari ad portum vicinum festinant; Filios quatuor, filias totidem numeravit, cœlibes omnes præter unam, sed à marito jam repudiatam. Iter centum prope milliarium, sylva continua, tot flaviis, paludibusque impeditum dux exasperarunt filiæ, quarum una bimula, altera adulta quidem, sed pedibus, manibusque capta, ut sola gressum figere non posset. Ambæ alienis manibus gestandæ. Adultior illa reti imposita fratrum, sororumque humeris balabatur. Tantam barbarorum seu charitatem, seu patientiam ecquis non stupeat? Christianæ disciplinæ rudimentis solerter imbuta mater aliquot post menses cum octo prolibus, unoque captivo eodem die sacro latice à me lustrata est incredibili circumstantium solatio; Quantum fuerit in cum, cogitari potest; non item explicari. Hæc barbarorum decuria Christo per me adscripta, etsi alius opere pretium deesset, meorum in Mbaebera itinerum fructus exstitit haud spernendus. Nefarium Tupanchichù benefici, qui cazi- quium Roy præcipuum Coloniæ suis condendæ authorem interemit, facinus diris omnibus devoven- dum quamvis putein, detestabiliot tamen mihi semper visa est illius hominis memoria, qui privataram utilitatum cupidine sordida stimulatus coloniæ, quam meditabatur, structuram ausus fuit frustrari. Is Hispanos inter in Paraquaria natus, sed non Hispano genere ortus. Nomen illius taceo, quia in aliqua Europæ provincia illustre, ac pervulgatum.

Hic vir opum, quam virtutum, studiosior audebat, agebatque omnia, quæ cum quæstu conjuncta ad augendam rem familiarem facere sibi videbantur. Prædiun illi erat omni animalium genere perquam locuples, domusque in Assumptionis urbe. Ex commercio herbæ Thée Paraquaricæ potissimum opes corrasit. Ad hæc omnia seu tractanda, seu conservanda ingenti servorum multitudine opus fuit. Indorum in Mbaeberà contubernia numerosa à indelecta esse, illisque, ut religione imbuerentur, colonizatione proxime struendam, intellexerat. Cœpit mox cogitare de istic barbaris ad prædiun suum quacunque demum arte transferendis, ut illorum opera æthiopum loco uteretur, qui istic magno pretio venire solent. Hunc in finem idoneos, linquæ Quaranicæ mediocriter gñaros homines mittit, qui barbaris id, quod cupiebat, persuaderent, & quem solis verbis non possent, donis copiosis impetrarent illorum assensum. Aureos Hispanorum in terris montes, vestitum splendidum, mensam quotidie lautissimam, felicitates omnes pollicebantur, pescatores iunctati, qui pescibus escam propinant, hamum lethalem abscondunt. Nulli pepercere artificio, ut Jesuiticorum coloniarum horrorem injicerent. In istic esuriem, & quidquid calamitatis est, habitare mentiebantur. Caveant sibi igitur à Jesuitis, & siquidem rebus suis consultum velint, ad Hispani NN. prædiun abjecta omni cunctatione, deliberationeque se cum suis conferant, suaserunt, quin tamen id vel uni persuaderent. Enim vero delirationis genus erat id ab Indis sylvestribus vel petere, vel expectare, qui servitutis metu Hispanorum vicinitatem, immo umbram quoque timent, fugiuntque, ac illorum blanditias proximis, insidiisque habent. Malunt nudi sui juris esse, quam bene vestiti, bene pasti duram servire servi.

servitutem. Dum contubernia sua Hispanis perspecta esse, secum ipsi reputaverant, de sua securitate actum esse omnino, seque Hispanorum insidiis undique patere existimarent, quotidie sibi timendum esse rati, ne Hispano illo, cui morem gerere noluerant, jubente ab armata militum manu in servitutem, exiliisque abriperentur aliquando. Hoc discriminis eorum oculis diu, noctuque obversante, stativa sua mutare, remotissimas ab hac statione latebras circumspicere, statuerunt denique. Redactis mox in cineres tuguriis fugientium potius quam proficisciunt more migrarunt omnes. Quorsum? Id ne dividari quidem unquam potuit.

De hac barbarorum fuga certior factus, in viam me dedi illico cum quadraginta Indis christianis, quos inter Arapotiyu viarum, sylvarumque circum jacentium scientissimus. Verum eheu multa agendo, plurima patiendo nihil egimus. Trium cazuitorum, apud quos triduum consumpsi paucos ante menses, gentisque universae tuguria flammis consumpta deprehendi. Percursatis Monday, & Acaray fluminum litoribus, & quae interjacent, sylvis ne vestigium quidem hominis videbatur usquam. Cumque spes nulla porro superesset, excussis longe, lateque sylvarum recessibus, lassi, mœstique viam remensi sumus. Quae res cum per omnem provinciam perulgaretur, boni omnes incredibili luctu conficiebantur. Hispani, Indi christiani Ira exarserant in illum hominem, sua qui avaritia segetem jam messi mataram, ac propediem Ecclesias horreis inferendam vastore ausus est. Dum enim illos barbaros suos facere servos conabatur, ne supremi Numinis cultores, & Jesu christi discipuli fierent, impediit, Regius Parauaræ Gubernator, injecta hujus facinoris mentione,

com.

compresso pugno inensam, cui cum Hispanis primis assederam, quatiens: fateor, exclamavit irarum plenissimus, illum hominem quovis stygio dæmone, ipsoque Antichristo fuisse nocentiorem. D. Emanuel de la Torre Paraquaria Episcopus, ob navatam rei christianæ tot itineribus operam summis me laudibus prosecutus est ore, calamoque; simul nefarium hominem, qui expectatis fructibus obstiterat, diris dignum, christiani, Hispanique nomine indignissimum me adstante pronunciavit, neque in punitum fore, comminatus. Verum comminatio intra verba stetit. Nam, quod quidem sciam, nec gubernator, nec Præfus aliquid contra impium ausus est cognitorum & numero & potentia formidabilem, quos irritare periculosum videbatur utriusque in urbe ad seditionem prona, ut ex annalium monumentis patet. Verum magistratu in tanto flagitio connivente divina ultio impium caput mulctavit.

Multos ære conductos paranda per Mbaebera sylvas herba thée occupaverat. Ingens illius jam parata multitudine mulos, quibus in urbem asportantur, expectabat in Hispanorum laborantium tugurio interim custodita. Tugurium editiore in colle situm, arboribus hinc, atque illinc munitum propinquas fluminis Acaray ripas junco palustri, altoque gramine luxuriantes despiciebat. Has ingens repente incendium corripuit, ignibus à barbaro subjectis, & rapido cursu progradientibus. Hispanus operis, operariumque præfetus tugurio suo metuens socios decem & octo, ignem propinquantem qui extinguerent, mittit, eodem igne mox extinguendos. Repentinus equidem turbo totam late planitatem celerrime ita inflammaverat, ut Hispani omnes à fronte, à tergo, à lateribus igit involutos undique se viderent, nullo effugii

effugii loco relicto. In paludes alii insilierant, sed prope siccatas. Luto se immerserant alii, sed omnis industria incassum cecidit. Non cremati quidem, sed flammarum imminentium æstu suffocati, tæsti, ac vestitu apud plerosque incolumi ad unum omnes assi fuere. Eodem mox vespere tredecim misericordie expirarunt. Terni postridie. Binis aliis calamitosior, quia lentior mors fuit. Ulceribus foedis, atque enatis iude vermbus scatentes, putrescentesque fetorem tam teturum toto è corpore exhalatunt, ut superstites socii pauculi ad cibum, potumque porrigendum non nisi clausis naribus tuguriolum illud subirent, ubi moritrientes decubuere. Naso, aribus, oculisque orbati vitam quavis morte acerbiorum denique clauserunt. Barbari speculatores hanc Hispanorum stragem, quin spectarentur, eminus spectarunt, visa eorum paucitate jam animosiores. Horum aliquis sagittis, clavaque minax, sertoque plumeo cornatus Hispanorum in tugurium irrepsit, ubi illorum unicus, herbæ paratæ custos, remanserat reliquis tristicum nuncio in urbem regressis, vel per sylvam, nescio, quid quærentibus. Siccine, torvo vultu illi ait barbarus, vos ausi estis his nemoribus pedem inferre, nunquam vestris? Num ignoratis patrum hoc nobis solum esse, quod ab avis, atavisque hæreditarium accepimus? Necdum satis terrarum vobis est, qui campos immensos, sylvas innumeras majoribus nostris vel repugnantibus, vel conniventibus nullo jure occupasti dudum, ac etiamnum impudenter usurpatis. Adeone pauperes vobis videmini, ut nostris in sylvis divitias quærere, foliisque, quæ potionis serviunt, nostras nudare arbores cogamini? Audaciæ, rapacitatisque vos pudeat vestræ, paenitebit certe, nam morte luetis aliquando. Siquis nostrum vestro immineret territorio, nullus sum, si vi-

vus

vus ad nos redierit. Exemplum vestrum imitabimur
dein. Si sapitis ergo, si vita vobis cordi est, pro-
perate, popularesque monete vestros, ab accessu
nostræ sylvæ, ni mori malint, sibi caveant diligenter.
Ista barbaro minaciter perorante obmutuit enimvero
Hispanus, expalluitque lethalem iictum expectans.
Ad vitam servandam secures, cultros, vestes, alias,
quæ in promptu erant, reculas tremente porrexit
manu. Quibus donis placatus recessit, sociisque, qui
prope latebant, se se adjunxit. Hispanus quamvis
hac in statione moram sibi pericolosissimam ratus iter
fugiens ad urbem arripuit illico, multis librarum mil-
libus herbz jam elaboratæ cuivis demum fato re-
lictis.

Hoc de 18 Hispanis campi incendio nuper
enectis, & de barbarorum comminatione nuncium in-
gens civitatis perturbatio consecuta est, tantusque syl-
varum Mbaebera metus omnium animis injectus, ne
non nisi aliquot post menses maximaque mercede
conducti invenirentur, qui relictæ istic herbz multi-
tudinem mulis ad urbem deportarent. Non medio-
cre damnum in illum redundaverat, qui lucelli des-
derio, sordidaque avaritie abreptus meditatau pro
barbarorum salute coloniam disturbavit. Sera senen,
ut Tibullus cecinit, tacitis pœna venit pedibus. Infeli-
citates enim, resque sinistras, quæ impio homini cer-
tatum evenerant, non fortuitos casus, sed vindicis
Dei pœnas fuisse, nemo erat, qui dubitaret. Ve-
rum atrociora, ni rite pœnitendo facinus expiaverit,
illum manent supplicia. Tot sane nominibus orco
se dignum reddidit, quot barbaros à religione ample-
stenda abstinuerat, ad quod impetrandum septin-
genta admodum millaria repetitis ad Mbaebera iti-
meribus plerumque pedes, & frequenter nudis pedi-
bus

bus confeci. Tanto labore licet fructus expectatus non responderit, remuneratio haud deerit divina; Humanam equidem neque tuli, neque exspectavi. Ea equidem vivimus tempora.

Juvat hic meminisse alterius ad barbaros exursionis, quæ diebus paucioribus definita, majoris tamen fructus, solatique ferox fuit. Ad Australes fluvii Empalado ripas Hispanorum turma Herbæ Paraguaricæ conficiendæ operam dabant. Deficientibus jam arboribus, e quibus illa folia rescinduntur, exploratores tres emiserant, qui trans illud flumen arbores desideratas investigarent. Forte in tugurium, agrumque frumento Turcico constitum incidere, ex quo hanc sylvam barbarorum contubernalis scatere perperam arguebant. Hæc notitia tanto omnes perculit metu, ut suspenso, ad quem conducti fuerant, labore suis aliquamdiu in tuguriis laterent, ut linax intra concham. Diu noctuque hostilis aggressio formidabatur. Ad liberandos se hoc terrore cursor ad S. Joachimi oppidum missus, qui, ut barbaros istic habitantes perquiramus, inventosque ad nostram transferamus coloniam flagitavit. Sine tergiversatione operam addixi meam. Licet trium hebdomadum itinere defunctus Nato servatori servatori sacra die ex Mbaebra domum redierim, S. Joannis apostoli festo tamen mox aggressus sum cum quadraginta Indorum meorum comitatu. Flaviis ob continuatum dies complures imbreu tangentibus profectio perardua nobis extitit. Accepto ex Hispanorum tugurio viarum duce, trajectoque flumine Empalado sylvas omnes ad fluvii Monday mīri ripas usque attentis oculis pervagati, tertio deinceps die, humano, quod deteximus, vestigio nos ducente zdiculam attigimus, ubi mater vetula, cum filio vicefimū, filiaque

quintum decimum annum agente annis abhinc multis degebat. Quibus in latebris Indi alii versarentur, à me rogata mater: Neminem mortalium præter se, binasque proles, his in sylvis superesse: omnes, qui per hanc viciniam habitaverant, variolarum dira peste dudum extinctos fuisse, respondit. De dicti veritate anticipitem me dum observaret filius: Tuto, ait, fidem adhibueris matri meæ ista affirmant; Namque ipsus ego uxorem mihi quæsitus remotissimas etiam sylvas identidem percursavi, quin tamen vel hominis umbram reperirem uspiam. En! naturæ instinctu adolescens barbarus, conjugium cum sorore sibi neutriquam licere, intellexit. Is multis post mensibus meo in oppido, nullos præter se homines illis in sylvis degere, iterum, iterumque ingenuæ mihi asseveravit. Idem confirmarunt Hispani, à quibus evocatus sum, ultra biennium in conquirenda herba dein per illas sylvas occupati, non mediocri cum quæstu.

Vetulam matrem congruis argumentis hortatus sum ad meum ut oppidum, siquidem luberet, commigraret ocyus, se, suosque meliori fortuna illic usurros, pollicitus. Lubenter invitationi meæ obtinperaturam se, respondit; Rem unicam migrationi suæ obstare. Sunt mihi, ait, tres, quos coram vi- des, apri à prima ætate mansuefacti; Nos quoquo euntes caniculi more sequuntur. Hi, si campum ari- dum videant, vel extra sylvarum umbram à sole ardenti videantur, peribunt confessim, timeo. Hanc sollicitudinem, quæso, animo ejicias tuo, reposui; cordi mihi fore chara animalcula, nil dubites. Sole æstuante umbram, ubi ubi demum, captabimus. Neque lacunæ, amnes, paludes, ubi refrigerentur tua hæc corcula, usquam deerunt. Talibus delinita pro- wifiss.

missis se nobiscum ituram, spopondit. Et vero postridie iter ingressi, calendis Januarii incolumes opidum attigimus, licet per viam binz fulminibus, imbribusque horrendis fortæ tempestates nobis incubuerint, ac tigris rugitu assiduo totam per noctem minitans nobis iterum, iterumque propinquarit. Hispanos, queis matrem duabus cum prolibus per transennam exhibui, nihilque omnino. Indorum sylvestrium in tota late vicinia superesse, significavi, timoris sui & puduit, & pœnituit. Autumaverant equidem sylvas Empaldo, & Monday fluminibus interjectas barbarorum habitationibus, perinde ut formicis, undique scatere. Jam de forma, habitudine, vivendi ratione, quam in matre, ejusque prolibus observaveram, dicendum obiter aliquid. Ab ineunte aetate in Monday litoribus, culicum, serpentum, aliorumque animalculorum noxiorum frequentia oppido infectis confedere. Palinarum ramis tuguriolum definiebatur. Aqua semper lutuleuta potum; arborum fructus, alces, damulæ, cuniculi, aves variz, frumentum turicum, radices arboris Mandio dampnem, Tela ex foliis caraquata contexta vestitum, lectumque præbuere. Mel, quod exes in arboribus passim prostat, inter cupedias numerabatur. Tabacæ, quam peti vocant Quaranii, fumum ex arundine, cui ligneum vasculum Cacabi instar præfixum, diu noctuque hauserat vetula; Filius tabacæ folia in pulvere redacta ore mandere nunquam desit. Concha ad lapidem exacuta pro cultro utebantur, interdum arundine fissa. Adolescens matris, sororisque nutricius bina ferri frustilla, cultri olim confracti reliquias, pollicem lata, & pollice nil longiora, ligno, ceu manubrio inserta, cera, filoque circum ligata Cingulo gestabat suo. Hoc instrumento sagittas scitissime elaborare, decipulas è ligno ad capiens

das alces facere, arbores, ubi mellis indicium videbat, perfodere, aliaque id genus præstare solebat. Cum argilla, è qua olla conficiuntur, nusquam esset, carnibus assis, non coctis vescebantur per omnem vitam. Herbae Paraquaricæ folia non nisi frigida perfudere, cum vas, quo aquam receptò more calefacerent, non haberent. Ignem per affrictum celerem duorum lignellorum nō rūnt promptissime elicere, omnium Americanorum more, quod alio loco exponam uberioris. Ad extinguendam sitim aqua palustri, semperque, ni ab Austro frigido refrigeretur tantisper, tepida utebantur, cui adferendæ, asservandæque ingentes cucurbitæ pro cantharis servivunt. Ut, quam curta illis domi fuerit supellex, porro videoas, de eorum vestitu facienda est mentio. Juveni lacerna è Garaquata filis concinnata è scapulis ad genua utrinque defluebat; ventre funiculis præcincto, è quibus cucurbita tabacæ pulveribus, quos mandit, plenam suspendit. Rete crassioribus è filis matri lectus noctu, interdiu vestis fuit unica. Puellæ pariter breve reticulum, in quo noctibus eubabat, per diem vestitus instar fuerat. Cum nimis diaphana mihi videretur, ut verecundizæ consultum irem in Indorum, Hispanorumque præsentia, linteum gossipinum, quo lotas manus tergimus, illius auditati tegendæ destinavi. Puella linteum, quod illi Indi mei portexerant, iterum, iterumque complicatum papyri instar, capiti imposuit suo, ceu clypeum contra solis æstus; verum admonita ab Indis illo se involvit. Juveni quoque, ne verecundos offenderebat oculos, perizomata linea, quibus in itineribus contra calicum morsus caput obvolverat in eum, invito obtrusæ. Prius celsissimas arbores simii velocitate scandebat, ut fructus ab apris tribus devorandos, inde decerperet. Caligis, veluti compedibus impenitus

ditus vix gressum figere potuit. Tanta rerum penuria, frugalitate tanta cum in solitudine vicitarent semper, ac anachoretarum veterum rigores, asperitatesque experirentur, forte sua contentissimos, tranquillo animo, corporeque morborum nescio illos suspexi. Ex quo palam fit, naturam paucis contentam esse; Erubescant illi, quibus saturandis, ornandisque totus orbis vix sufficit. Ex ultimis terræ finibus, ex oceani, sylvarum, camporum, montium, tellurisque gremio, ex elementis omnibus, & unde non? avide petuntur subsidia, quæ ad comedendum corpus, ad oblectandum palatum faciunt. Verum dum oblectare se, ornareque putant, se onerant, opprimuntque. Dum delicias multiplicant suas, opes, viresque iminuunt quotidie, formæ venustatem labefactant, morbos adsciscunt sibi, mortemque accelerant eo infeliores, quo fuerint delicatores.

Tres mei sylvicolæ, de quibus sermo, rituum Quaraniis barbaris priorum vel immeiores, vel contemptores fuerunt. Crinibus passis sine ulla incisione, vel ligamine incedebant. Juveni nec labium pertusum, nec vertex psittacorum plumis coronatus. Matri, filiisque inaures nullæ, quamvis illa collo circumdederit monilis loco funiculum, è quo frustilla ligni pyramidati, sat multi ponderis pendebant; E mutuo illorum collisu ad quemvis gressum strepitus edebatur. Primo conspectu interrogavi vetulam: Num ad terrendos culices strepitans hoc monile è collo suspenderit? e Moxque globulorum vitreorum exquisiti coloris fascem ligneis his ponderibus substitui. Mater, filiusque corpore erant procero; forna honesta; Filia vultu tam Candido, tamque eleganti, ut à Poëtis Driadas inter Nympas, Hamadriadasque numerari, ab Europæo quovis pulchra dici tuto posset.

Hilaritatem decoram affabilitati conjunctam præseferbat. Nostro adventu repentina minime terri, recreari potius videbatur. Quaranta lingua loquentes nos liberales inter Cachinos risit, nos illam eadem respondentem. Cum enim extra aliorum Indorum societatem fratri, matrique duntaxat colloquetur, verbis Quaranicis retentis quidem, ridicula quædam dialectus irrepsit. sic *quaraci* sol. *Yaçi* luna: *cberaci* ægroti dicimus reliqui, & illud c cum subiecta notula veluti S. pronunciamus. *quaraffi*, *Yaffi*, *cberaffi*; Illi *quarascbi*, *yasbi*, *cberascbi* dicebant. Juvenis præter matrem, sororemque nullam unquam vidit foemina; Neque præter patrem suum virum aliquem. Puella matrem duntaxat novit, nullam præterea foemina. Virum præter fratrem suum ne eminus quidem conspexit, dum enim uto a matre gestabatur, pater ejus a tigride fuerat discerptus. Ad fructus seu humi, seu in arboribus natos conquirendos, ad ligna, foco necessaria, colligenda sylvam dumetis, arundinibus, spinisque horrentem solers puelala peragravit quotidie, quibus pedes misere pertusos habebat. Ne incomitata esset, plittacum exilem humero, simiolum brachio insidentem circumtulit plerumque, nullo tigridum metu, queis omnis illa vicinia abundat, vel me ipso teste oculato. Pridie ejus diei, quo in istorum contubernium incurrimus, parum abfuit, quiu dormiens a propinqua jam tigride devorarer. Indi mei ejus rugitu expergefæcti & hastis & admotis celeriter ignibus vitam servarunt meam. His in nemoribus, cum minor sit ferarum copia, tigrides fame stimulante ferociunt atrocius, avidiusque in obvies assiliunt homines, quam in campis, ubi; cum infinita vis pecorum omnis generis obserret, præda, famisque remedium, quoties lubet, illis in promptu est.

Novi

Novi proselyti in oppido mox vestiti reliquorum more, & præ reliquis quotidiano cibo liberaliter refecti sunt. Curatum quoque à me diligenter, ad sylvas vicinas cum aliis ut excurrant frequentius, umbra, amœnaque arborum, queis assueverant, vividitate fructuri. Experientia eisdem novimus, ut pisces extra aquam cito intereunt, sic barbaros è sylvis ad oppida translatos sepe contabescere, vinctus, aerisque mutatione, ac solis potissimum æstu corporum habitudinem perturbante, quippe quæ a pueritia humidis, frigidiusculis, opacisque neinoribus assueverunt. Idem fuit matris, filii, filiæque nostro in oppido fatum. Paucis ab adventu suo hebdomadibus gravedine, rheumateque totum corpus pervadente tentabantur omnes. His oculorum, auriumque dolor, ac haud multo post surditas successit. Mæfor animi, cibique omissis fastidium vires absumpit adeo, ut extrema derum macies, tabesque nullis remediis proficientibus consequeretur. Aliquot mensibus languescens mater sénicula, christianæ disciplinæ rudimentis rite imbuta, sacroque tintæ latice prima occubuit, animo tamen sereno, Divinisque voluntatibus acquiescente, ut illam ad superos transisse nil dubitaverim. Puella, quæ plena vigoris, venustatisque oppidum ingrediebatur, viribus exhausta, sui omnino jam dissimilis, floris instar paulatim marcescens vix ossibus hæsit, ac denique matrem ad tumulum secuta est, & nisi vehementissime fallor, ad Cœlum. Quid si cuius Regum sapientissimo dicamus: Illam post sacrum, quo expiata est, baptisma consummatam in brevi expleuisse tempora multa: Placitam Deo fuisse animam illius: Raptam esse, ne malitia mutaret intellectum ejus. Illud certissimum: qui innocentissimæ puellæ integritatem laudibus, funus præ properum lacrymis non prosequeretur, neminem in

oppido fuisse. Frater illius tum superstes eandem, quia mater, sororque extinctæ sunt, invaletudinem sensit, sed, quia robustior, superavit. Quin & ex morbillis, qui multas in oppido edebant strages, subinde convaluit adeo, ut confirmata penitus valetudine nihil illi porro metuendum esse videretur. Hilari erat animo, statis horis Sacram adivit ædem, christiana dogmata condidicit perdiligenter, morigerum, placidamque se præbuit omnibus, ac frugis optimæ indicia passim dedit. Ad periclitandam tamen illius in oppido perseverantiam tantisper differendum ejus baptismum existimavi. Hæc inter adest forte Indus christianus, qui hunc catechumenum me jubente suis dudum habebat in ædibus, vir probus, & agri dives. Hic: Mi Pater, ajebat, sylvicola noster equidem optime valet, verum mihi videtur ad delirandum propendere. Nil sibi jam dolere, sed noctes sibi insomnes abire, inquit, spectabilem sibi matrem cum sorore adesse quot noctibus, & amica voce sibi dicere: Ndecaray, ndcaray a'uga, nderemimo a e'rupi ore, yu yebi ndererababone. Sine te, quæso, baptizari. Præter tuam expectationem veniemus iterum te abducturæ. Hoc alloquio, hoc aspectu sibi somnum impediri, ait. Jubeas illum meo nomine, respondi, bono esse animo. Tristem matris, sororque, quibuscum, per omnem ætatem versatus est, recordationem soñniorum ejusmodi causam esse. Illas cœlo, ut quidem mihi verisimile, receptas nihil jam negotii his in terris habere. Hæc ego. Verum paucos post dies idem redit Indus, eadem, quæ nuper, refert, suamque de timenda catechumeni deliratione suspicionem confirmat. Aliquid rei subesse, suspicatus actutum ejus in domum propero, sedentein deprehendo. Rogatus à me: qui se habeat? incolumen, doloris omnis expertem se esse ridens

rep-

reponit, addit tamen: vigilando semper se noctem agere, quod mater, serorque identidem praesentes sibi offerantur, de baptismo accelerando moneant, & inopinatae se abducendum, minentur; Idecirco nullam se quiescere partem capere posse, iterum, iterumque mihi affirmat candore, ut semper alias, summo. Somniari ab illo talia, atque adeo conteinni posse, autumaveram; Memor tamen, somnia monitiones Cœlestes, Dei oracula non raro exstitisse, ut divinis ex literis patet, in negotio tanti momenti visum mihi est Catechumeni & securitati & tranquillitati consulere. De illius perseverantia, de religionis capitum scientia sat certus præmissis interrogationibusque necessariis eum sacris undis mox ablui, ludovici nomine insignivi. Hoc a me præstitum 23. Junii, S. Joannis Baptistae vigilia circa horam decimam antemeridianam. Eodem die circa vesperum nullo morbo, aut apoplexiæ indicio accedente placidissime expiravit.

Hic eventus, universo oppido compertus, quenque juratus testari possum, in admirationem rapiuit omnes. Lectoris arbitrio, quid de hoc sentendum sit, relinquo. Nunquam tamen in animum inducere meum, potui, ut factum hoc fortuitum putarem. Eximia Dei Clementia tribuo, quod hi tres sylvicolaæ a me sint reperti in ignotis silvarum latibus, quod mihi ad oppidum meum, ad amplectendam religionem se hortanti morem promptissime gesserint, quod sacro latice expiati vitam clauerint. Optimum Numen in Cœlo consociatos voluit, qui tot annos In sylva contubernales fuere incredibili morum integritate. Fateor, dulcissimam mihi etiam cum accidere expeditionis ad flumen Empalado memoriam, quæ licet multis molestius, periculisque mihi

hic constituerit, ternis illis sylvicolis felicissima fuit; Hispanis utilissima; Hie quidem a me facti certiores, quod per immensos illos nemorum tractus nulla porro Barbarorum vestigia extent, istic per triennium quæstu maximo multa centenariorum millia herbæ Paraquaricæ collegunt. Neque id rarum, missionariorum, qui sylvæ herbæ feraces barbaris liberant, sudore, ac periculo Hispanos ditescere mercatores. His tamen nunquam in mentem venit ad alendos, vestiendosque Catechumenos vel micam, filiumve contribuere. Illorum corpora, ut animi missionariorum sæpiissime in opum curæ relinquuntur. Hæc de Tarumensibus Quarauinorum oppidis. Si de hoc arguento multa nimis scripsisse tibi videor, noveris, me plurima memoratu digna silentio præteriisse,

Recentissima, quæ ditionis Paraquayensis est, colonia, Belen dicta, quia Deiparæ Bethlehemiticæ dicata, ad rupes amnis ypanequazu in flumen vicinum Paraquaynum mox se effundentis, urbi Assumptionis ad septentrionem sita, anno 1760. condita est pro Indis barbarissimis, qui se Eyiguayegis vocant, ab Hispanis Quaycurù, vel Mbayas dicuntur. Equites sunt dexterissimi, corpore ut vasto, sic procero plerique, animo Hispanis infensissimo, superstitionum ridicularum, arrogantiæque pleno, verecundiam, quod ex illorum vestitu, ac moribus liquet, ne de nomine quidem norunt. Prima apud illos, quin potius unica equorum, armorumque cura, nec minor scientia. Bellum, ni latrocinium mavis dicere, honorificentissimum illis negotium a pueritia; Hoc illustrantur apud suos maxime, atque ditescunt. Ab anno 1745. infestis armis Paraquayensem agrum funestarunt pertinaciter. Urbis in conspectu patratæ tot cædes, quas erectæ passim eruces hodieum

te-

testantur. Exhausta pecoribus prædia, orbataque suis custodibus. Multa equorum millia, mulorumque abacta. Pagi Mandihò, Cariy, aliique, qui longius absunt ab urbe, hostiumque territoriis propinquant magis, prope in solitudinem redacti, incolis partim trucidatis, partim, ne trucidarentur, metu dilapsi. Negotiatores ultro, citroque commeantes non pauci jam mercibus, jam vita etiam exuti sunt. Curuquatenses coloni, qui sylvarum ingentium præsidio contra hos barbaros defendi se putaverant semper, cruentissimam multorum mortibus stragem passi fuere. Superstites tumuland; lamentandisque mortuis vix suffecerant. Pars major provinciæ calamitatum particeps cœribus, rapinisque deploratidis plus, quam porro impediendis occupabatur; Neque illum jam malo superesse remedium, existimabat. Milites, qui ad observandos, & si res ferat, reprimendos hostes, quaqua versus excurrerant, illorum perniciitate jam præventi, jam per insidias repente oppressi, jam astu delusi, jam assultu, validaque impressione toties profligati fuere. Barbari quotidianis annorum plurium victoriis inflati nec Hispanorum armis compri- mi unquam poterant, nec blanditiis placari. Anno demum hujus seculi sexagesimo Dei optimi maximi ope potius, quam humanis artibus pax optata Coa- luit, coloniaque quo, dixi, loco, barbaris petentibus- fuit constituta. Ad illam condendam, procul- randamque Pater Josephus Sanchez labrador Cordu- benfi in Academia philosophiæ quondam magister publicus, Quoranios inter aliquamdiu versatus, vir prudentia, solertia, patientiaque insignis, ac rerum naturalium diligens investigator feliciter designatus est. Nulli sane operæ pepercit, ut arduam barbaro- rum linquam perdisceret, eosque ad humanitatem, ad religionem seu quotidiana institutione, seu bene- ficiis

ficiis traduceret. Diligentia, patientiaque Patris tantum par utinam fructus respondisset! Caziquii. Epagui-ni, qui colonizaverat Capitanei, ut vulgus ait, nomine, nepos parvulus, infantes complures, ac fortassis adulti, de quorum vita conclamatum, aliquot sacro baptismatis fonte lustrati fuerant equidein; Ast reliqui per agros fusi huc illuc vagabantur abjecta religionis condiscendae cura, ac cupiditate. omni tamen laude superior videtur illorum fidelitas; Nam pace inita nil hostile usquam adversus Hispanos imeditabantur. Hi Mbayas hostes adhucdum veriti, clodiumque acceptarum memores pro alenda illorum colonia aureos, ut ajunt, montes spopondere; Evanscente paulatim metu, calamitatuinque memoria promissorum quoque immemores parce, vel lente admodum suppeditaverant, quae ad vitam in oppido tolerandam necessaria putantur. Fame saepius pereundum erat catechumenis, ni palmarum fructus, ferraque ubicunque conquisitae carnis bubulae penuriam supplevissent. Fidem, numerumque superant labores, curae, molestiae, vitae discrimina, quibus Patres Josephus Sanchez, ejusque socii Joannes Garzia, Emmanuel Duran quotidie excruciantur, per annos complures. Ille, cuius ultimo loco memini, destinabatur novae coloniae inchoandas pro natione Indorum peditum, quos Quanas, vel chanas, vel Mbayarum lingua Niyololas appellamus. Sunt numerosissimi, cis, & trans flumen Paraguayum, optimae indolis, solertes agricolae. Mbayas pro dominis habent suis, iisque servorum instar seu in itineribus, seu in agrorum cultu insignem navare operam consueverunt. Orientali in litore Paraguay fluminis ad ripas fluvii Aaba, ab aliis Tepoty dicti, ubi novum mox oppidum collocaretur, agros colere, frugesque serere sibi utilissimas jam jam Ceperunt. Hoc in solo ut fertili,

fertili, sic ad novas nationes detegendas, per opportunum
 a natione tam docili, tam copiosa ingentes rei christianaæ progressiones expectabantur. Verum qui hoc
 oppido inchoando dudum se occupaverat, collectis
 increbili labore, quæ ad illud perficiendum, con-
 servandumque valerent, omnibus, cum sociis in Eu-
 ropam redire jubebatur. Eodem anno, quo Para-
 quaræ valædiximus, P. Josephus Sanchez Mbayis
 ducibus ad chiquitorum oppida viam feliciter detexit,
 seu per flumen Paraquayum navigantibus, seu per
 illius litora equo iter facientibus servitaram, multis
 abhinc annis ingenti navium, hominumque impendio,
 quin & cum plurium vitaæ jactura nequidquam toties
 quæsิตam, tentatamque. Anno 1715. hunc in fi-
 nem missi Patres Augustinus de Arce, & Bartholo-
 mæus Blende cum Quaraniorum Christianorum co-
 mitatu per flumen Paraquayum. Infinitis miseriis
 defuncti à barbaris Payaquis crudeliter cæsi sunt de-
 nique, Indis comitibus una trucidatis, aliis fuga di-
 lapsis. Sæpe alias per Paraquayum flumen aditus
 ad Chiquitos tentatus à P. Hervas, P. Michaele de
 Yegros, P. de zea, P. Joanne Neumann Austriaco,
 qui ærumnis diuturnæ navigationis confectus in urbe
 Assumptionis anno 1704 vixdum redux occubuit.
 Hæc aliaque plura Patrum tentamenta ut laboriosissi-
 ma semper sic irrita exstiterunt. Via, qua ad chiqui-
 torum colonias Missionariis eundum erat hactenus,
 non asperrima solum, sed & multi temporis fuit.
 Tucumanæ alpes, altissimas rupes, fluvios cymba,
 ponteque destitutos, solitudines periculosas hinc aquæ
 expertes, inde barbarorum insidiis obnoxias transire
 illos oportuit. His superatis in Camporum planities
 cum paludibus identidem luctandum. Accedit: Non
 nisi statis mensibus ad chiquitorum terras aditum,
 exitumque ex illis patere; semeltri enim spatio im-
 brium,

brum, qui à Decembri ad Mayum usque quot annis continuantur, alluvionumque præcedentium, vi aqnis circumfluunt, & veluti pelago obvallantur undique, ut iter meditantibus vadum nusquam superfici. Ad evitanda tot incomunoda viæ per Paraguayum flumen patefaciendæ initiatum est tantopere. Per hanc enim navibus compendio temporis, sumptuumque maximo tum missionarii, tum alia oppidis necessaria à Quaraniis ad Chiquitos, & ab his ad illos possent transportari. Quid quod & Regiis Gubernatorib⁹, belli præsertim tempore magnis fore usibus eadem via putaretur. Hæc quod detecta sit denique, sagacitati, eximisque patientiæ Patris Josephi Sanchez labrador inacceptis referimus, ceu commune Hispanis, Indisque beneficium; verum, dum illo ad rei christianaæ incrementum uti poteramus, in Europam remissi sumus omnes. Nostrum post abitum vix mihi persuadeo florentissima Chiquitorum oppida etiamnum superesse. Causam queris? ultero dicerem, ni timerem. Veritas odium parit his maxime, quæ vivimus, temporibus. Sed memoratis, quæ Gubernatoris Paraguayanis ditioni subsunt, Indorum Coloniis reliquas provinciæ hujus proprietates persequamur.

Paraguayense Cœlum immodicis licet æstuet caloribus, solum tamen utilissimarum frugum passum feras, Gossipio, Cannis sacchari, tabacca, melle, tritico turcico (Europæo non item) diversissimis leguminibus, mandioca, batatis (quas poina terre appellamus) variis generis, plantis medicis, uti Rhabarbaro, Alexandrino pari, coloribus, thure, resinis diversis, balsamis, palmis, cedris altissimis, aliisque arboribus tum frugiferis, tum ad navium, ædium, plaustrorum fabricam apprime idoneis, equis

præ-

præterea, mulis, bobys, ovibus abundat. Arbores
 Cupay, ybira payé, e quibus insigne balsamum in
 Brasilia paratur; Tatayi, quæ flavum, urucuy,
 quæ rubrum colorem præstant, in silvis passim spe-
 ciantur. Planta anil, coloris carulei indigo mate-
 ries; Grana item, nobis cochinilla, colorruber,
 ejusdem coloris non nihil pallidioris radices hispido
 dictæ; fructus, quos Ananas vocant, aliique palato
 minime injucundi campos inplent. Vines per omnem
 Assumptionis provinciam nulla usquam. Liquor ex
 canis sacchari igne expressus crematum vinum plebi
 præbet; Panem triticeum imandiocæ, vel turcici tritici
 farina varie parata supplere consuevit. Nobiliores
 farinam triticeam ex Bonaeiris territorio navibus sibi
 adferendam Curant. Metalli cujuscunque speciei,
 nullum istic vestigium, neque lapidum pretiosorum,
 quos quidem primi ex Hispania advenæ somniave-
 runt. Psittacorum, simiorumque varie figuræ, alcium,
 cervorum, damarum, ursorum formicariorum, ti-
 gridum, leonum, piscium lectissimorum, struthio-
 num, perdicum, Crocodilorum, canum, porcorum
 que fluvialium, testudinum prægrandium incredibi-
 lis ubique copia. Detimentine plus, an emolumenti
 adferant hi ferarum exercitus, non vacat discutere.
 De serpentum draconum, formicarum, aliorumque,
 quæ palam noxia sunt, animalculorum infinita sobo-
 le alibi diffuse agemus. Fructus huic provinciæ pro-
 prius, atque adeo facile quæstuosissimus Heiba est
 Paraquarica, quæ aquæ ferventi immersa potatur.
 Istius in historia celebre nomen, sed nomen tantum,
 & aliquæ ex illa fabulæ, calumniæque. Nemo unus
 equidem, ni fallor, de herbæ hujus genesi, appa-
 ratione, natura, usu, ac pretio enucleate scripsit.
 Scribam hoc in argumento versatissimus, quia per
 octeu-

octennium inter sylvas, ubi decantata herba conficitur,
S. Joachimi in oppido versatus.

Folia ex arbore Quaraniis *Caà* resecta, ac lento
igne tosta nomenclationem. Herbæ Paraquaricæ
passim obtineunt ob analogiam quamdam, ac simi-
litudinem cum herba Thée, quæ ex Asia adfertur;
utraque enim aquæ ebullienti injecta medicinæ instar
potatur. Arbores caà in solis Paraquayensis territorii
nemoribus à metropoli ducentas admodum leucas re-
motis sponte sua nascuntur. Gleba humida, ac lu-
tulenta, ut arundines, gaudent. Forma, foliisque,
nisi quod molliora sint, pomum auream exprimunt,
mole, ac proceritate multum excedunt. Flores ex-
iles, candidos, foliolis quinque instructos racemi in
morem habent. Semen illarum maturum piperis
Americanæ semini perquam simile, nisi quod tenui,
quaternive nuclei minuti, albantes, oblongi ejus sub
cortice delitescant. Rami ex arboribus his cultro
prægrandi ruscissi, dum leni flaminæ adinuentur,
nitrati pulveris instar crepitauit, inox in trabibus trans-
versim positis Locati subiecto igne torrentur ali-
quamdiu. His præmissis eadem folia tenerioribus
cum ramusculis humi strata repetitis bacillorum ieci-
bus in pulvere in rediguntur denique. Hoc mode, qui
minus laboris habet, & Hispanis proprius, paratæ
herba *yerba de palos* dicitur, quia ex foliis, & folio-
rum cauliculis, venisque, quæ lignuum quid habent,
constat. Hinc herbam ex ligno vocant; 25 libra
(arroba) hujusmodi herbæ in sylvis duobus florenis
huiatibus in urbe Assumptionis ob vecturæ sumptus
quatuor venduntur. Duplicato pretio venundatur
herba *Caà* miri quæ à nostris Quaraniis laboriosius,
nitidiusque confici solet. Iste equidem cauliculos,
venasque maiores è foliis evellunt diligenter, & reiiciunt.

Folia

Folia lento igne tosta ligneo in mortario leniter tundunt, & ne multum comminuantur, maximopere curant. Quo integrora enim manserint, eo plus saporis, odorisque suavioris habebunt. In pulveres tenues redacta utrumque doperdunt. Risi ignorantiam scriptorum, qui discrimen herbarum de palo, & Caà misri è diversis pendere arboribus afferunt, cum in diversa duntaxat folia parandi methodo utriusque herbarum discrimen consistat. Ex iisdem enim arboribus folia decerpuntur. Caà misri herbam parvam significat, quæ scilicet exclusa foliorum Cauliculis, & quibusunque crassioribus ligni particulis ex tenerissimis foliorum partibus, licet non in pulvrisculos, ut Hispani faciunt, conteritis componitur ab Indis Quaraniis.

Herba rite parata citra rei alienæ admisionem odorem exhalat persuavem; Quod si tamen illi adspersis aliquid ex foliis, vel cortice fructus quilibet miri farinæ in modum tritis, duplicabitur odoris suavitas, herbarumque sapor jucundior, ac pretium magius accedit. Adhæc: Gummiferosum quid habet hæc herba; Hinc, dum torretur ad focum, curandum est diligenter, ne nimis exsiccatur. Mercatores herbarum præstantiam exploraturi aliquam ejus particulam palmæ manus injiciunt suæ, ac pleno ore afflant; si multum herbarum avolaverit, illam, ceu nimis tostam, succi, vigorisque expertem aspernantur; si veluti glutine naturali affixa manui adhæserit, illam magni faciunt. Innata est herbarum amarities quedam, hinc saccharo conditur hæc potio. Ab Indis tamen, & plebejis quibusque Hispanis sine condimento quotidie bibitur. Arbor Caà licet in extremis, qui septentriones, Solisque ortum spectant, finibus Paraquariz duntaxat reperiatur, potum tamen non Paraqua-

riis modo omnibus, sed & chilensis, Peruanisque præbet, quo carere vel unum diem se posse negant, nec desunt, qui horis omnibus illi inhant sicutienter. Hoc, si superis placet, Paraquariz nectar omnis ordo, zetas, ac sexus in delicis habet perinde, ut alii chocolate, Caffee, Thée sinense vel vinum crematum habere solent. Hæc, de qua nithi sermo, herba cum ex remotissimis Paraquariz sylvis in remotum Peruviense, Chilenseque regnum mulorum dorso deportetur, ob itineris asperitatem, & telonii, ex quo zetas plurimum in Regium zetarium confluit, ingentes sumptus exaggerato illis in provinciis pretio emi solet. Quadratis è Corio bubulo saccis, quos zurrones, vel tercios appellant Hispani, herba bene compressa clauditur, & ut dixi, à mulis deportatur. Septem arrobas (arroba 25 librarum pondus est) sacci singuli continent, binique mulis singulis imponuntur. Si huic ponderi libras aliquot supperaddas, mulus noto, consuetoque oneri jam assuefactus calcitrabit, tergi versabitur, humi se sternet cum onere.

De herbæ Paraquaricæ natura, apparatu, ac pretio dixi, quæ in mentem venerant, præcipua; jam de ejus usu, ac virtutibus aliquid memorandum. Vasculo, quo sumitur, ex cornu bubulo, vel ex cucurbita per medium fissâ, stigmatibus insigni, quin apud nobiliores laminis argenteis undique vestita effectum *Matæ* vulgus appellat, quo nomine ipsam herbæ potionem significant plerique. Huic vasculo herba, quantum cochlear in mensa usitatum capit, injicitur; saccharo, aquaque frigida permiscetur aliquamdiu, & demum aqua ebulliente perfunditur. Non pauci succum mali citrei, vel limonii adspergunt ad bilem expellendam. Sic præparata herba lacteum quid in superficie spumans ab Hispanis mox sorbetur pet

per fistulam argenteam, quæ globulum tenuissime omni ex parte perforatum sibi annexum habet, ne cum aqua herba simul stomacho noxia gutturi irrepatur. Alii hunc in finem tubulo ligneo, vel arundine tenui utuntur. Indi, quæc nullus ejusmodi fistularum usus, herbam saepe multam inviti glutient, ex qua concretos globulos virides illoruin in visceribus ab obitu repertos fuisse, sunt, qui affirmant, perinde, ut in alcium, Huanacorum, rupicaprarum &c. stomachis lapis Bezar (Bezoar perperam dicunt germani (aliisque id genus lapilli, globulive interdum deprehenduntur, medicis usibus servituri. Illud exploratissimum: Aquam tepidam, cui herba diutius jam immersa fuerat, citra valetudinis noxam bibi haud posse. Ejusmodi aqua nigrescit, & solum ad augendum atramenti nigrorem atramentariis injicitur. Hinc & herba, quæ per viam plusculum madefacta hominum potui omnino inutilis ad paanos, telasque nigro colore tingendas passim adhibetur, quibus ob gummosam materiam & facile, & diu inhæret.

Si qui tamen rite moderateque hoc herbae potuuntur, eum sibi saluberrimum, multisque nominibus fructuōsum experiri solent. Hoc enim alvum, vesicam, suavemque sudorem cieri, cibi appetentiam præstari, vires solis ardore lanquidas promptissime restaurari, famem cibo deficiente minui ac sitem, maxime si cum aqua frigida sine saccharo herba sorbeatur extinqui, constat. Indis certe remigando totum diem fessis, siti, sudoreque fractis robur incredibile accedit, quoties herbam aqua ex flumine hausta mixtam liberaliter hauserunt. Si quis valedutinalis causa sudare velit egregie, pharmacopœo opus non est, aquam cum herba ferventissimam bibat, & decumbat. Si vero stomachus vomitu pur-

gandus videatur, eandem herbam cum aqua tepida potet. Satis est. Has herbæ virtutes mea tot aurorum experientia compertas habeo, ac omnium sententia comprobatas novi. Nobis sane omnibus familiare fuit jentaculi instar quotidie hunc herbas potum sumere, & à meridie iterare quovis. Chocolatæ, Caffé, vel Thee Asiaticæ usu neglecto, eti si suppetenter aliquando. Mihi certe Paraquarica illa potio tantum sapuit, profuitque semper, ut pyxidem herba Theæ sinensi plenam per annos complures ne manu quidem contingendam putaverim. Quid si herbæ nostræ beneficio plenaria valetudine semper integerrima usi, etatem suam ad extre. main, vegetam tamen, senectutem extendere? Verum ut probabilis hæc conjectura, sic indubium, immoderato, & horis prope singulis repetito (uti solenne plurimis) hoc potu labefactari stomachum, ructus continuos, morbosque alios adscisci. Mensæ mecum accubuit Hispanus senex, qui energumè instar horrendos extremo à barathro edebat ructus idendidem; Hic: En Pater mi! ait, isti sunt herbæ nostræ fructus: Ructo, quoties spiro. Enimvero isti fructus sunt herbæ, quando hæc perinde ut aura hauritur momentis prope singulis. Novi profecto multos è vulgo Hispanos, qui vix decem pronunciare verba, vix pedem, manuuvre movere norunt aliquoties, quin cucurbitam suam cum herba parata iterum, iterumque ori admoveant suo. Si potatores in Europa non pauci vino, & quovis alio temetigenere ad incitas rediguntur, haud pauciores in America herbæ Paraquaricæ potatione assidua facultates abliguriunt suas. Quanto enim longius abest Paraquayensibus a sylvis locus, tanto magis herbæ pretium accrescit.

Plura hominum millia herbæ in sylvis remotissimis fabricandæ operam navant semper, nulla anni parte excepta. Plura boum millia ab his operis quot annis absuntur. Ecquis mulorum numeret multitudinem, qui transportandis herbæ sarcinis non occupantur modo, sed etiam conficiunt viarum asperitatibus, itinerisque diuturnitate? Hinc, qui operas ad herbam conquirendam suis sumptibus conducunt, qui boves, mulos, instrumenta è ferro diversissima suppeditant, rarissime ditescant. Qui conducunt ad hanc fabricam, è suis nunquam miseriis emergunt. Ad mercatores solum, qui Peruviensi, Chilensiique provinciis herbam inferunt, quæstus amplissimus derivatur. Et vero si qui opuleatiores existant in universa Paraquaria, illi opes suas non ex boum, ovium, equorum, bubularum pellium, gossypii, sacchari, vel tabacæ mercatu, sed ex herbæ, muloruunque, quos in Peruvium, Chilenseque regnum transferunt, Commercio collegere. Reliquorum Paraquariz frumentum nundinatio infiniti laboris, modicique lucri esse solet, vel adinodum incerti. Audivi sèpe Paraquayenses homines de arborum herbiferarum paucitate conquerentes; sed, fateor ridicula mihi semper visa sunt ejusmodi lamenta, cum ipsimet tantæ paucitatis sint authores. Nam dum recepto more solos ex arboribus ramos refecare oportebat, ipsos arborum stipites compendii, lucrique promptioris gratia securibus sternunt, illorum scilicet more, qui ovem tonsari deglubunt, solaque lana haud contenti ipsam detrahunt pellem. Id cum facilius perinulti, tot arbores vita, tot arboribus sylvas quot annis orban tur. Indi hac in re providentiores olitorum more ramos luxuriantes, superfluasque duntaxat frondes putationis instar rescindunt, arbore incolumi, ac plures in annos servitura. Cum geauinæ arbores Cæ non ubique

in promptu, conspectuque sint, novum artificium, maleficium dicam rectius, excoigitatum est à quibusdam hominibus ut Incri avidis, sic laborem pertrescit. Ne genuinas arbores operose conquerere cogarentur, sylvas percursando, ex heterogeneis, aliquantulum tamen similibus arboribus, quæ passim se offerunt, folia scindunt, torrent, & cum Germana herba ad odorem conciliandum permixta emporibus porrigitur exemplo illorum versipellium, qui vitrum perpolitum pro adamante, farinam pro saccharo, cuprum deauratum pro auro, vel explicatiu, venenum pro medicina obtrudunt. Adulterinæ enim herbae: Caà quazù. Caà Vera. Apera Caà. Caara & alia fraudis instrumenta, capitis, viscerumque acerbissimos dolores, violeptissimos vomitus, & nescio, quæ alia has bibentibus adferre solent. Ejusmodi Veteratores nocentissimi, si fraus pateat, meritis à magistratu Regio penis mulctantur. Me istic agente multa herbae noxiæ librarium millia ad rogum publico in foro damnata.

Nos, ut tempori, sumptibus, Indorum sudori parceretur, in Quaranicorum oppidorum conspectu, arbores Caà consevimus, è quibus paucissimi temporis intervallo sylvæ ingentes exortæ. Quam quidem industriam nostrorum hominum Coloni Hispani si imitari vellent, nñ! rebus suis, fortunisque maximopere consultum irent. Sed modus id prestandi plerisque omnibus peregrinus, quin etiam perardurus. Sylvas ejusmodi plantandi labor arte indiget, ac patientia, & multarum manuum negotium est equidem. Semen Caà, cuius formam paulo ante descripsi, cum insigniter viscosum, glutinosumque sit, appris ter, quaterue mutatis abluendum est solerter, dum denique gluten illud nativum, quod Saponis instar spon-

mam

mam in aqua relinquit, penitissime abstergatur. Quod si id unum neglexeris, operam, expectationemque cludes tuam. Glebam, cui semen preparatum inseritur, non rigare solum obiter, sed & aquis liberalissime perfundere identidem oportebit, ut proprie lutofa evadat. His cautissime praemissis fortunæ tribuas, si vel quarto mense germinis aliquid ex semine alte defosso prödiderit sese. Plantæ jamjam adolescentes, brassicarum instar, transferendæ ad locum sylvæ destinatum; collocandæque magno utriusque, ac æquali intervallo, ne, postquam adoleverint, altera alteri sit impedimento, detrimentove. Decoris addes plurimum, si sylvam multiplici serio, pulchroque ordine arborum, ceu hortum, definivis. Scrobs cubitos binos altus, totidem latus, qui aquam pluviam recipiat, retineatque, fodiendus; ⁴³ scrobium singulorum medio singulæ plantæ infiguntur. Adhuc dum teneræ arbusculæ stramineo in fastigium desinente tentoriolo adversus pruinam, furentesque Austros muniendæ sunt singulæ. Hoc sine præsidio vel frigore, vel særiori turbine interibunt omnes. Hinc per omnes Boni aeris, Tucumanæque fines, quod aura frigidiuscula, arborem herbiferam deprehendes nusquam. In extremitis ad Septentriones limitibus Parauariæ, ubi cœli æstus acrior, pertinaciorque, hujus plantæ seminaria spectantur. Illud quoque extra dubium: Arbores Caæ humanis artibus, inanibusque satas ac educatas nuncquam in tantam assurgere proceritatem, quam illis sponte sua per sylvas nascentibus natura tribuere consuevit. Plantæ tamen à nobis, cultæque exæcto triennio, quadrienniove largam foliorum, quæ pro fructu sunt, messem indulgebunt, ut adeo labori, quo sylvæ artificiosæ conseruntur, utilitates non penitendæ soleant respondere. Majori & temporis

poris compendio, & citra omanem difficultatem sy-
vez ab avibus variis plantantur. Iste semina arborum-
herbiferarum avidissime vorant, sed cum ob gluten illis
innatum stomachus concoquere nequeat, dum solum
dejiciunt, illa semina prope integra egeruntur, &
solo humido illapsa novarum quotidie arborum, &
paulatim sylvartum sunt origo.

Rogatus sum a permultis, cur Paraquarica her-
ba, quam ipsi Europæ in America australi tantope-
re probant, ad Europæas provincias, mercium ali-
arum instar, nunquam deportetur? Multis nomi-
nibus illud negligi, respondi. Imprimis vix plus e-
jusmodi herbae conficieut, quam Americanis sufficiat.
Hispani Paraquarienses, si nationum aliarum exem-
plo tam sitienter commerciis, lucisque inhisiarent,
non herbam modo, sed multa alia Europæ profu-
tura transmittere possent. Rara est, bello præser-
tim fervente, navium copia, securitas nulla. Ad-
hæc herba si aliquot annis consenserit, expicit, &
nativa amaritatem amissa corium olet ex Moscovia al-
latum ad solearum usus; A Paraquariis ad tingen-
das, ut dixeram, atro colore telas damnatur. Eu-
ropæi cum hanc herbam ne primoribus quidem la-
bris gustarint unquam, illam nec cupiunt, nec ex
America petunt, petituri certo, virtutes ejus si nos-
sent. Audi, quod in Paraquaria nobis relatum
esset. Philippo quinto imperante Anglis permisum,
binas naves sclavis Africanis onustas quot annis ad
portum Boni aeris conducere, & hujus commerciis
gratia eadem in urbe domicilium habere. Opportu-
nitate in rem suam usi, quidquid exterarum merci-
um est, Hispanis plaudentibus advexerunt; Exotica
animalia, alia, quæcunque Paraquariz solum pro-
ercent, in Angliam misero suam. Herba Paraquarica
vix

vix delibata apud omnes hominum ordines, nullo sexus discrimine, palmam, plausumque tulit. Londini negotiatores, dum herbam Thee, quæ ex Asia adfertur, jam contemptui passum esse, commerciumque, quod sibi semper alias quæstuosissimum fuerat, magis magisque indies clangescere viderunt, nullum non moverunt lapidem, allata ex Paraquaria herba quam primum ex universis Britonum finibus ut proscripteretur. Magna iis, qui id præstarent, oblata præmia. Haud defuit venalis medicaster, qui elato supercilio, stentoria voce: herbam Paraquaricam mulierum & fœcunditati, & pulchritudini omnino exitiabilem videri, eane pejus, & angue fugiendam esse, palam pronunciavit. Hæc auro empta sententia tanti apud Anglos erat ponderis, ut mox innocens hæc herba ad æternam oblivionein, ad commune odium, exiliumque damnaretur Londint. Historiæ, an fabulis adnumerandum id omne sit, ignoro. Illud certum, ab Hispanis me id accepisse, mihique verisimillimum videri, perpensa Anglorum, quam de forma, fertilitateque fuarum habent, religiosa sollicitudine. Cæterum pro innocentia Paraquaricæ herbae stabant milliones hominum, qui australi in America huic potioni liberaliter indulgent quotidie, neque tamen seu pulchritudinis, si quam liberalior natura concessit, seu fœcunditatis detrimentum experuntur, impedimentumve.

Totus excandesco, quoties apud Historicos, Lexicographos, ephemeridum publicarum scriptores lego: Herba Paraquaricæ monopolium Jesuitas habuisse. Putidissimum enim hoc, & universa Paraquaria teste impudentissimum est mendacium. Omnibus promiscue ut bibere, sic conficere, vendere que sicut semper memoratam toties herbam. Hispani

ni quicunque nullo non anni tempore multa centeniorum millia herbæ istius ad urbes Corrientes, sanctæ Fidei, Boni aeris, vastis navibus devéhunt, indeque ad Tucumanorum, Peruvianorum, Chilensium loca partim plaustris, partim mulis transferenda curant, Jesuitarum nemine seu interrogato, seu repugnante seu repugnandi jus aliquod sibi arrogare auso. Indi Quarani, quorum cūram gesimus, 32 oppidorum incolæ herbae Caà misi dunt taxat conficiunt, venduntque nobiliorum usib; seruicium. Hujus fabrica multo laboriosior cum sit, ab Hispanis omnino neglitur, herba illa ignobiliori Caà depalos semper occupatis. Herbæ, quam Hispani quatannis vendunt, copia tantum excedit herbam a Quarani vendi solitam, quantum integræ hominis manus digitum auricularem. Quaranius equidem oppidis singulis definitum herbæ, quem anno quovis vendere liceat, numerum regis prescribent leges; Hispanis nulli hoc in commercio limites positi. In plerisque Paraquaræ locis nullus omnino est monetæ usus; Herba usitissimum monetæ supplementum fuit semper. Ex hujus mercatu Quaranicis in oppidis annum pro singulis capitibus tributum Regi pendimus, tenuplorum, quæ ornatissima semper, supellecilem, instrumenta ferrea aliaque Indis necessaria procuravimus. Illorum, per duo & triginta oppida, centum facile millia numerabantur. Ut vel extremæ singulorum necessitati fiat satis, quantis sumptibus, quantis Patrum, qui ea oppida procuraverant, solicitudinibus opus fuerit, conjice, præfertim cum ferrum, & quidquid mercium ex Europa adfertur, in Paraquaria exaggerato admodum pretio veneat. Neque Collegiorum procuratores, qui prædiorum suorum pecora, aliasque fruges pro herba, istam pro coemendis utensilibus pecu-

pecunia loco præbent, usitata isthic rerum permutatione, negotiatoribus herbae citra calumniam possunt accenseri. Collegiorum enim conditores recepto jam more non pagos vestigales, non pecunia summam in fœnore positam, quod in Europa solet, sed campos, variisque generis pecora alendis incolis, eis, tempisque conservandis assignant. Campi, prædicti fructus pecunia loco sunt, quibus necessaria quæque comparanda; Id quod sine rerum permutatione præstari nequit potest. Hanc permutationem rerum, ni inedia perire malleatus, utique necessariam vel ignorantibus, vel malevoli negotiacionem appellarunt. Quanti, quamque ridiculi clamores tot libellis mendacibus excitati sunt contra Jesuitas lusitanos, quod saccharum e Brasilia sibi allatum vendiderint, cum taxneu aliud præterea vita subsidium a collegii sui conditore non accepissent. Sic ignorantia interdum interdum præcepit calumniandi libido factis rectissimis colorem sceleris illinare, innocentes reos facere confusivit.

De herba Paraquarica postquam satis superque differuimus, de Tabace plantæ, quæ paraquayensi in solo lætissime provenit, dicendum aliquid. Hæc jam in campis, jam in sylvis seritur, ac utrobique pari fertilitate adolescit. Sunt, qui tabaccam in sylva natam præstantiorem putant. Illius folia in aere tantisper siccata, ac in fasciculos viamine adstricta manduuntur ab aliis, ab aliis, ut fumum ore accipiunt, accenduntur, a paucissimis in pulvulos redacta naribus attrahuntur. Hunc enim in finem tabaca solum Hispali confecta nobilioribus est usui, quamvis libra quatuor minimum scutis hispanicis (quæ octo florenis germanicis æquivalent) sepe pluribus vendatur in Paraquaria. Certum equidem, Paraquayensem

yensem tabaccam illa odoris suavitate haud pollere, quam tabaca e Virginia vel ex insula Cuba allata effundere solet. Prima folia, quæ in Paraquaria maturescunt, prægrandia sunt, ac longitudine ulnam saepe excedunt, quæ progressu temporis colliguntur, magis, magisque decrescunt. Tabacæ fumum sine ulla tubulo, vel vasculo haurire solent plerique in Paraquaria. Modum accipe. Folium tabacæ, nulla ex parte perforatum, fornicula quadratur digiti majoris longitudine, latitudineque. Huius in medio collocatur foliolum aliud digitis compressum, & exteriori illi, majorique folio involvitur, convolviturque utriusque manus ope. Huius extremitatem alteram accende, alteram ori insere, fumumque inde expirantem accipe. Ipsum tabacæ folium hac ratione convolutum pro tubulo est, ex quo alii fumum recipiunt, qui tabacæ fuligine picea infectus stygiam exhalat mephitim, ni laboriose expurgetur identidem. Munditia, compendioque majori fumum tabacæ sorbent Hispani, qui plura ejusmodi tabacæ foliorum involucra (Zigarros vocant) thecaæ inclusa circumferunt, & pro arbitrio singula accendent, militum more, qui portiones pulveris pyrii singulis sclopeti ictibus suffecturas, theca clausas in promptu habent. Vetulæ Hispanæ in urbibus hos, ut appellant, Zigarros concinnant, venalesque offerunt. Vulgus tabaccam minutatim concilam papyro, vel sicco folio turcici frumenti involvit, inflammatque; Verum istiusmodi fumum humano officere capiti extra controversiam est. Illud singulare, non nautas solum, milites, cæteraque vulgus, uti in Germania moris est, sed & superioris ordinis Hispanos fumantibus tabacæ foliis uti per frequenter, atque adeo oblectari. Memini centurionis Hispani mei per plurium hebdomadum iter compiti. Hic tabaca deficiente fumum her.

Herba Paraquaricæ tubulo hausit sèpissime. Quorsum, aut qua utilitate istud ageret? a me rogatus; Assuetudini ut faciam satis meæ. Haud equidem vivere me puto, ni fumum, quisquis demum sit, meos videam ante nares, respondit. Novi & Gubernatorem regiona, qui fistulam argenteam cum tabacæ foliis circumferebat, eaque utebatur identidem, etiam aliena in domo vel nobiliores inter versatus. Tabacæ fumo ingenium sibi incredibiliter exacui, sequè per hunc negotiis gravissimis aptari, dicitabat.

In finitima Paraquayis Brasilia tabacæ folia in funes contorquent Lusitani, eaque singularibus industriis parata vel in pulveres rediguntur, vel manduntur, vel eorum fumus ore hauritur. Fidem superat, quantis laudibus Brasiliensis hac tabacca a medicis extollatur, quam avide ab Europæis expetatur. Incredibilem ejus copiam vel soli Hispani consumunt quotannis ad salivam ciendam. Hoc solo tabacæ mercatu millions ex Hispania ad Lusitanos, mercis tam expeditæ unicos venditores avolarunt. Annua tanti argenti ad exteris migratio ut cohoberetur, a Carolo tertio rege catholico sub annum 1765 imperatum paraquayis Hispanis, Indisque, suam ut tabaccam brasiliensi haud inferiorem Lusitanorum ritu concinnarent dein, regiis Præfectis statuto pretio vendendam, quæstu omni ad ærarium regnum confluente. Morem gessere omnes regis præcepto, quamvis inviti, cum nova hæc tabacæ fabrica multi laboris, lucri prope nullius pro laborantibus esset. Missi a Gubernatore Assumptionis qua quaversus Lusitani, qui ignotæ artis magistros agebant. Audi totum artificium. Nam & in oppido S. Joachimi, cui præfueram, pro nostra adversus Regem observantia brasiliensi huic scholæ aures, oculos,

manusque accommodavimus. Trecentæ molestiæ militerant devorandæ, Indos ut meos accusationi exquisitæ assuferetur, qua languente oleum, & opera perditur hac in fabrica. Breviter, quidquid observandum venit, dicam. Tabacæ folia matura putantur, dum illorum extremitas flavefecit, marcescitque. Decerpuntur horis antemeridianis, quia tunc huiusmodia. Ex arundinibus mox suspensa, ut tantisper exsiccentur, sub umbra tecti conquiescant horas aliquot. Caulis, qui per medium folii excurrit, vel stipite contunditur, vel, quod multo tutius, omnino evellitur. Folia sic preparata rotæ, quæ circummagitur, auxilio, ut cannabis a restione solet, in funes contorquentur, ac supra lignum cylindricum circumvolvuntur. Hic cylindrus sua cum tabaca sub umbra tecti collocatur ita, ut solis calorem sentiat, haud tamen a radiis solis contingatur. Tabaca sic in spiras supra cylindrum compressa succum nigrum glutinosum sudat, qui in pelvem subiectam stillando defluit; Hic succus ut quotidie manat, sic quotidie supra illas tabacæ spiras effundendus; ut vero tota massa hoc liquore penetretur, macereturque, tabacæ spiras quotidie revolvere, & ex uno in alium cylindrum transferre oportebit. Hac ratione enim pars tabacæ infima, quæ primo cylindro inhaesit, ad alterum translata superficiem occupat, æquabiliter succum imbibit, nigrescit, pinguescitque laridi instar. Ad hoc imparandum hæc tabacæ ex cylindro altero ad alterum translatio, aspersioque in plures hebdomades prosequenda erit diligenter. Odoris svavitas tabacam numeris omnibus absolutam prodet. Ne exarescat, in loco humido erit conservanda, removendaque omnia, quæ heterogeneum odorem possent afflare. Tabacam hoc modo paratam Lusitani in frustilla concidunt; hæc in olla recenti prunis imposita torrent,

ac ligno tereti circumacta in pulveres minutissimos redigunt, per omnem Lusitaniam natum mox delicias futuros. Fateor, hos pulveres, prunarum operfactos, quia semper ignem redolent, exterorum naturibus dissipere. Praeferenda utique Bohemorum methodus, qui tabaccam Brasiliensem lamina foraminibus tenuissimis exasperata perficere consueverunt. De tabaca, ejusque usu vario apud Americanos mentione alias recurret.

Quamvis igitur herbæ, tabacæ, gossipii, saccharique commercium, ac frugum diversarum ubertas colonis paraquayensibus multiplicem offerat ditescendi occasionem, divites tamen isthac invenias tam paucos, manus unius digitis enumerari ut possent. Multa illis divitiarum instrumenta, ast impedimenta multo plora. Jam ab ipsis provinciae hujus incunabulis cruentæ seditiones, bella civilia, lites, similitatesque perniciose cum regiis gubernatoribus, & Episcopis nonnullis, aliae ex aliis ad nostram usque aetatem discordiae Hispanorum opes magnopere acciderunt. Quantus hic pateret lamentandi campus, si tragœdias, quae urbem Assumptionis vel hoc, quod agimus, seculo funestarunt, memorare animus mihi foret. Barbaræ adhaec nationes: Quaycurùs, Lenguas, Mocobii, Tobae, Abipones Mbayaæ, equites omnes, annis superioribus hanc provinciam caedibus, latrociniisque inlerandum in modum attenuaverant, quia miseria incolis aut respirandi locus, aut resistendi modus supereret. De fuçrunt saepe duces militibus, plerumque milites ducibus. Non raro animi & vigilantia utrobique desiderabatur, praecipuum illud contra barbaros praefidum, qui minime expectati irruere, ac subitis incursionibus sui securos Hispanos vincere consueverunt

tunt, celeritate, quam armis formidabiliores. Ad eludendas porro istorum insidias per Paraguayi fluminis litora munitiunculae e sudibus passim structae, iustructaeque una machina bellica, qua explosa, si qui barbari in conspectum se dederint, tempestive aduonentur vicini, ut vel fugam, vel, si res ferat, arma capiant. Tormenti bellici tonitru per munitiunculas non multo intervallo a se distantes repetito hostium eminus visorum adventus celerrime ipsi metropoli significatur, quod sane ad prævertendas strategies multum conferre experti sumus. Legionario milite hæc cum careat provincia, ipsi coloni jam in illis munitiunculis excubare aliquando, jam, quoties Gubernatori visum, aduersus barbaros excurrere jubentur. His militiae oneribus menses aliquot pressi quotannis per erebam, longamque absentiam rem familiarem, familiam, agri cultum, commerciumque negligere coguntur. En præcipuam paupertatis seu originem, seu occasionem! Pauperiores enim ad belli molestias, militaresque functiones soli damnantur, ditioribus, nobilioribusque ad angendas opes domi relictis. Jam id vetus mos passim obtinuit. Præter equites barbaros barbarissimos quoque Payaquas calamitatum hujus provinciæ authores fuisse, quis nescit? Hi piratæ atrocissimi per Paraguayum, & Paranam fluvios lintribus, qui quadraginta viros capiunt, volitantes annis plurimis Hispanorum naves, nautis trucidatis, interceperant, quæis merces vel ad portum Boni aeris delatae, vel inde allatae furerunt. Navigatione quotidianiæ prope latrociniis interrupta negotiatio quoque, opum origo, interdicitur, dum denique Raphael de la Moneda regius gubernator piratarum audaciam compressit, repetitisque feliciter per flumen excursionibus eos ad flagitandam pacem adegit, quæ inducta hac potissimum conditiōne,

one, ut in Paraquayi litore, in ipso Assumptionis urbis conspectu quieti agerent. Multis abhinc annis pectorum tenaces citra noxam assignato in loco versantur, quamvis semper nostris a sacris tam alieni, ut ad illa complectenda nec episcoporum, nec gubernatorum, nec sacerdotum suasu perduci se unquam patiantur. Superstitionum, quibus a pueritia insverant, pertinax studium, improba christianorum, quæ illorum oculis obversantur quotidie, exempla, misera indorum, qui Hispanis famulantur, servitus legem christi illis invisam reddunt, ac formidabilem. Illos, ceu victimas orco devotas, sine commiserationis tenerrimæ sensu spectare haud potui, quamvis & per urbem vagantes, & suo in contubernio confidentes sepiissime viderim. Proceri sunt omnes, & si qui alii per Americam, lacertosí. Horrificam, quam natura dedit, formam adscitis ornamentiis audent. Terebrato inferiori labio tubum prælongum jam ligneum, jam splendenti ex ære conflatum, qui pectus attingat, infigunt. Auriculæ uni alam prægrandis vulturis alligant. Capilli purpureo succo, ceu sanguine bubulo, liberaliter tincti splendescunt. Et collo, & brachiis, & suris globulorum vitreorum ingentes fasces bajulant. Corpus universum a capite ad calcem maxima colorum varietate pingunt, opus tessellatum ut videatur. Hinc piscium, quos Hispanis vendunt, premium illis fere desideratissimum esse speculum solet, quo scilicet ad aversas corporis partes pingendas uti consueverunt. Fœninx cuiuscunque ætatis vestibus e lana a se scitissime contextis decenter teguntur. Mares splendide vestiti sibi videntur, & eleganter picti. Ut contuberuia sua, sic & urbem & Hispanorum ædes nudissimi obambulaverant quoniam. Qua nuditate christianam lacesti verecundiam ratus gubernator, Payaquarem mastix, Raphael de la

Moneda indusiorum ex rudi Gossypio multitudinem con-
suendam curat, barbaris adultis mox distribuendam
addita hac lege: si quis illorum nudus urbem porro
ingrediatur, ad infamem, quæ in foro est, colum-
nam vapulet quinquaginta ictibus. Quantu[m] apud eos
ponderis fuerit hæc comminatio, ex uno collige
eventu. Illorum quispiam venales pisces ad domum
matronæ Hispanæ attulerat, pretiique loco fructus
quosdam (Mani vel mandubi vocant, at ygdalorum
saporem referunt) accepit. Illos, cum saccus, ubi
reconderentur, deesset, extremitate indusii pubetenus
elevati complexus est. Abiens cum ad cubiculi por-
tam consideret, secum cogitare cœpit: Talem in-
cedendi modum verecundiz contrarium a gubernato-
re, si viderit, plectendum fustuário publico. Ter-
ritus hac cogitatione ad matronam reddit ceu facti po-
nitens, vocem *Moneda* minaci digito sibi ingeminat,
demissa indusii parte anteriori fructus effundit humi,
moxque in alteram, quæ a dorso est, indusii par-
tem injectos latet asportat; hac ratione decenter se,
impuneque foro urbis inambulaturum, arbitratus.
Intimis hausere fibris gubernatoris strenui metum,
cui, licet dudum ad Boni aeris civitatem discesserit,
tribuendum hodie, quod urbs Assumptionis Pa-
yaquas & pacatos, & in foro verecundos videat eti-
annum. Lingua utuntur propria, quamvis ob quo-
tidianam cum Hispanis consuetudinem & Hispani-
cum, & quaranicum quid balbutire didicerint plerique.
Ritibus nuptialibus, funebris, natalitiis,
militaribus, ac ridiculis superstitionibus abundant.
Hastis prælongis, arcu, sagittis, clavaque arman-
tur; sed illorum calliditas præ armis timenda. Hi-
spanis a primo eorum in Paraquariam adventu quan-
tum semper facilliverint negotii, annales loquuntur.
Singuli singulis familiis sunt lntres, angusti quidem,
sed

sed prælongi. Uno remo qui mucronis instar in cuspide desinit, aguntur, & vel levissimo impulsu, quoquo lubet, adverso perinde ac secundo flumine volitant. Velocitas structuræ debetur. Illorum carina vix tribus palmis in medio aquam contingit; carina reliqua proram, puppimque versus arcus instar curvatur, & ex aquis eminet. Utraque lantœ extremitas æqualiter acuta est, & unaquaque, ut visum fuerit, jam proram, jam puppim agit. Vel procellosissimo flumini serena fronte se, familiamque credunt suam. Si quando, quod rarissimum, validiori fluctu invertatur lantœ, illi inverso insidens Payaqua, ut eques equo, cæptum prosequitur iter. Quoties e litore prospiciens Payaquam Spumantes inter fluctus rabido cum flumine luctantem simul, simul ridentem demirabar, quem vorticibus jam hauriendum jamque timueram. Verum piratica hæc natio aquam elementum putat suum, & extra illud duntaxat pericula sibi metuit. Montes volvantur aquarum, tota virium contentione sœviat Æolus, ultimæ puppis extremitati insistens Payaqua, ut semper alias, impavidus remo undas dividit, repellitque, ac lantœ majori sui parte ex aquis prostantem, erectuque celerrime propellit. Piscem aquis submersum periisse, nunquam audieris; neque Payaquarum aliquem. Hi enim nati scientia piscibus pares. In imos fluminis guttites præcipitant se se, illis diutissime immorantur, & post multum temporis spatium, locoque remotissimo in litus prodeunt, pisce, quem sub aquis deprehenderant, onusti. Quotidiana hæc ad Paraquayi fluminis ripas, Europæorumque oculis digna spectacula. Ut in lantœ usu, sic fabrica admiracionem, quin & commiserationem merentur. Ignis, & faxæ secures unica illis instrumenta, quibus va- stissimas arbores, Servata æquilibritatis lege, scitissi-

me cavare norunt. Duplex illis lintrium genus. Minores piscationi, quotidianisque profectionibus destinantur. Majores belli usibus. Hi quadraginta admodum bellatores capiunt: Si in Hispanos expeditio suscipienda, plures ejusmodi in classem coalescent eo periculosiores, quod tantilla aquarum altitudine contenti intra armum minorum vel insularum latebras abdere se queant, dum opportunitas se offerat denique naves mercibus onustas diripiendi, vel exscensione facta Hispanorum colonias invadendi, dum tuta videbantur omnia. Hi barbari, considerata eorum superficie, licet belluarum magis, quam hominum simulacula putentur ab Europais, ingenio tamen in parandis insidiis valent callidissimo, ut Hannibal in schola omnes fallendi, nocendique artes condidicisse videri possent. Plures certe strages sru, quam virtute ediderunt. Ab urbe Assumptionis astrum versus ad quadringentas leucas lintribus suis in obvias Hispanorum naves, coloniasque grassabantur annis permultis. Assumptionis, septemcurrentium, sanctæ fidei urbes, boni aeris viciniam, quaranica, Hispanicaque oppida testes appello. Cadaverum acervi, abacti puerorum, puellarumque greges, incineres redactæ domus, merces, & quidquid pretiosæ supellestilis, abreptum, sacrae ædiculae vastatae monumenta sunt barbaræ Piratarum ferociz, fallaciaque documenta, quæ, sub meum in Paraquariam adventum, in recenti hominum memoria versabantur. Præcipuis sane felicitatibus adnumerandum, quod regius ille, quem sèpius laudavi, gubernator hanc piraticæ fecis licentiam refrenarit. Noveris tamen, superesse etiamnum numerosas Payaquarum tribus, nullo, seu pacis seu amicitiaz vinculo Hispanis adstrictas, neque tamen illis metuendas, quod ab urbe Assumptionis remotæ in Borealibus Paraquayi fluminis,

nis, amniumque cum illo coeuntium litoribus versentur, quæ Hispani rarissime adeunt. Lusitani terramen, qui in oppido cuyaba consident, ab illis Payaquis piraticam adhucdum excentibus capiuntur interdum, interdum ceduntur. Sed, ut agilis, sagax, ac sclopotorum usu formidabilior est lusitana natio, vix impune ista ferunt barbari. Par pari quamprimum refertur. Non nulla, quæ ad Payaquarum mores pertinent, suis inspersa locis per historiæ decursum invenies.

Boni aeris, fluminis argentei, Tucumania, Assumptionisque præfecturis regiis adnumeranda venit regio, cui Chaco nomen, ex vocabulo *Chacu* detoratum, quod lingua Cuscanæ, seu Peruana cunulum ferarum significat, quæ venatu captæ, unoque collectæ in loco jacent. Cum ista, de qua dicere instituo, província nationum multarum portus, atque perfugium sit, non abs re nomen Chaco illi veteres indiderunt. Ad trecentas leucas longitudinis, ad centum latitudinis protenditur. Pauciores numerant alii, qui suo pro arbitratu arctiores illi limites definunt, ac solum illam planitatem, quam *Los llanos de Moxo* Hispani appellant, hoc nomine *Chaco* volunt comprehendendi. Tucumania, regio de las Chacras, Santa Cruz de la Sierra, flumen argenteum & Paraguayus Chacum ambiunt, cinguntque à lateribus montes, qui ab urbe Cordubensi ad argenti fodinas Peruvianas urbium lipes, & Potosi, indeque ad sanctam crucem de la sierra, ac denique ad Lacum Mamoré, ubi desinunt, continuata jugorum serie porrigitur. Omnis hæc, quæ patet, tellus coi temperie salubri, Gleba ubere, ac pingui gaudet. Hinc in amœnos, colliculos placide assurgit, inde in Valles fertiles deprimitur, quæ equi, omniq[ue] pe-

corum generi læta passim offerunt pascua. Sylvis
interjectis, arborumque eximiarum varietate superbis
undique, Quà Peruvio imminet, per ingentia terra-
rum spatia saxa, rupesque cœlo minantes ostendit;
Austrum versus lapidibus, quin, etsi ad quatuorde-
cim orgias terram foderis, lapillis, arenisque omni-
no destituitur. Et campi, & nemora, & fluvii,
& lacus, atque adeo aer totus innumeræ venandi
opportunitates præbent; Nam ubique ferarum pere-
grinarum, piscium, amphibiorum, avium incredibili-
lis ut multitudo, sic varietas oculis obversatur. De
singulis agemus subinde. Præter lacus, rivosque,
qui certatim afflunt, nobilioribus solum rigatur flu-
viis, qui ruptis obicibus, aucto aquarum pondere,
extra ripas effunduntur sæpe, camposque declives
longe, lateque submergunt. Præcipui in Chaco no-
minis est, flumen grande, vel rubrum. El rio gran-
de, vel Vermejo Hispanis. Inaté Abiponibus. Nas-
citur Peruvianis in alpibus, annum plurimorum
accesione grandescit, navium subinde minorum pa-
tiens. Præalto alveo, cursuque rapidissimo defluit,
natantibus, quod Indi sæpe fatebantur, periculosem;
urbes Quadalcazar, & conceptionis, a barbaris du-
dum vastatæ, alluit, indeque triginta circiter leucas
progressum Paraguay o fluvio miscetur, qui exiguo
post intervallo in urbis correntinæ conspectu Paranæ
se se associat, prope urbem Boni aeris fluminis ar-
gentei nomen habituro, *rio dela plata*. Argentum
Peruvianum per flumen grande, & Paranam ad boni
aeris portum magno viarum, sumptuumque com-
pendio quondam deportabatur. Regi, Hispanisque
mercatoribus subinde oceano advehendum. Hæc na-
vigatio multis abhinc annis partim barbarorum ripas
hujus fluminis insidentium metu, partim scopulorum
latentium suspicione penitus intermissa est. Aquas
flumi.

fluminis grandis, ubique piscofissimi, omnino salutares prædicant historici, sed iis maxime, qui urinæ difficultate, vesicæ morbis affecti, contra quos herba quadam succi lactei utuntur, quæ la yerba de orina, vel la meona audit, & in fluvii huius marginibus procreatur. Aquarium præstantia, quam ab origine traxit sua flumen grande, ab aminibus tetris, quos absorbet per viam, depravatur denique, & ad Paraguayum, qui seu a colore, seu a sapore commendari nusquam potest, magis corruptum confert non parum. Secundum ab hoc flumine locum obtinet Pilcomayus. E Peruvianis item montibus proficit. Intercapedo hunc inter & flumen grande triginta circiter leucarum censetur. Ferendis navibus nec semper, nec ubique est idoneus. Octoginta prope modum, antequam a Paraguay hauriatur, Jeucis in bina se se brachia spargit, insulamque totidem leucas protensam efficit. Primum horum brachiorum, quod in conspectu Assumptionis Paraguay se adjungit, fluvius sapiens Araquaay a quaranii dicitur, forsitan, quia sagacitate eximia opus est ad hoc feliciter pernavigandum. Annuis equidem alluvionibus tota mergitur insula, ut adeo utroque fluminis cornu in unum alveum coalescente fortunæ, non arti tribuendum sit, si quis navarchus obstantia vada, aquarumque mæandros transmiseric incolunis. Alterum brachium, quod Pilcomayi nomen retinet, novem circiter leucarum ab Assumptionis urbe intervallo austrum versus Paraguay miscetur. Pilcomayus, quantus est, aquis spurcissimis horret plerumque. P. Augustinus castanæs noster in Tucumania natus, multarum gentium apostolus, & anno 1744 quinta decima Septembris a Barbaris Mataquayis, dum iter Christi prædicandi gratia ficeret, viæ sociis, ducibusque perfide trucidatus, quaranica olim navi per Pilcomayum na-

vigationem suscepit, fratre nostro laico salvatore colon Gallo (Qui multis per Europam maritimis itineribus erat defunctus quondam) comitante; Hic, nonagenario major, & utroque oculo captus ex Parauaria ad portum Gaditanum mecum navigaverat, Pilcomayi ancipites, plenosque periculi flexus, litorum saepe angustias, trecentasque alias difficultates familiari colloquio mihi exposuit frequenter.

Fluvius salsus (Rio salado) in montibus saltem sibus sua habet incunabula. Ut alveum, sic nomen suum mutat identidem. Vocatur Rio Arias primum, mox Rio passage, dein Rio salado in vicinia castelli de Val bona. Urbem sancte fidei transgressus rio coronda dicitur, & hoc demum sub nomine in Paranz vasto Gurgite sepulchrum invenit suum. Suis in primordiis longissimo terrarum tractu aquas vehit non dulces modo, sed a salubritate etiam percelebres, quas tamen subinde laevis, amnesque irrepentes amaritie, falsuginaque conspurcant tanta, plurimarum leucarum spatio nec a bestiis quidem delibari ut possint. Operae pretium fuerit falsuginis originem adnotare. Campi finitimi multo scatent frutice, quem Hispani la Vidriera appellant; fors illius cineres in calcem redacti vitris faciendis exhibentur, ut apud Europos cineres ex queru, vel ex aliis lignis preparati, (Pottasche) tum vitro, tum saponi parando serviunt. Abipones hunc fruticem achibafaik salem vocant, & im cineres crematum salis loco cibis adspergunt, foliisque tabacaz, quam mandere consueverunt. In sancti Jacobi urbe idem frutex fumes dicitur, ejusque cineres saponi faciendo passum impenduntur. Non nullam cum juniperu affinitatem praesefert vidriera. Trunko tenui infistit; Baccaz exiles, cylindricaz, viridis coloris, & prope diaphanz inter se coagmentaz ramorum, folio-

Morumque subeunt vices. Fructum, si rite memini,
 profert nullum. Aqua pluvia in ejusmodi fruticeta
 præcipitans salsuginem contrahit, per campum de-
 currens hanc obviis lacubus, rivosque inspergit; Hi
 demum fluvios origine dulces ingrediuntur & miser-
 rime saliunt. Palmæ caranday, sub quibus nitrum
 procreatur; idem, quod vidriera, præstant. Hinc
 ubi major ejusmodi palmarum, & vidrieræ frequen-
 tia, frequentior vel ad fluviorum majorum ripas
 aquæ dulcis penuria esse solet. Rem toties eheu!
 mihi exploratam scribo. Pereundum siti nobis erat,
 dum mense Januario maximi coloribus æstuante iter
 fecimus diuturnum ad fluminis salado litora, quod
 aquis quidem tantis turgebat, non nisi natando tra-
 jici ut posset, verum ejusmodi erant aquæ, ut ne
 gutta quidem mihi, militibus, equisque nostris usui
 esset. Imber sub vesperum crebra inter tonitrua li-
 beraliter effusus extremæ sitis remedium fuit denique,
 quamvis humi cubantes nos & ut istic passim moris
 est, sub dio pernoctantes a capite ad calcem, &
 ad intimam cutem perluit diligenter. Cæterum licet
 salsas, pellucidas tamen habet aquas fluvius saladus,
 & imo in fundo pisces, queis abundat, nobilissi-
 mi perspiciuntur. Alveo est profundus, præruptis
 fere, altisque, sed arctis ripis coeretur, ac per am-
 bages placide defluit, navigationi, nisi prope ur-
 bem sanctæ fidei, inutilis. Fluvium saladum inter
 & dulcem Turugon fluviolus intercedit, qui, quia
 sylvis cinctus pertinacissima etiam cœli siccitate aquam
 & copiosam, & per dulcem iter facientibus propi-
 nat, vadi semper expers, & salis. Ab indoruin op-
 pidulo salabina haud multum abest, a me trajectus
 aliquoties. Fluvius dulcis, qui sancti Jacobi territo-
 riis pro Nilo est, ut supra memini, aliquamdiu Au-
 strum versus progressus, extra ripas per campum spar-
 gitur,

gitur, & a lacu cucurbitarum (laguna de los portongos) cordubam inter & sanctæ fidei urbem sorbetur denique. Non multis inde leucis distat lacus aibus (la laguna blanca) ubi taurorum, nescio quos, boatus noctu exaudiri indi, Hispanique affirmant. Quid si somniant?

Minoris notæ fluvii, amnesque, qui ad Chacum pertinent, sunt: centa, ocloyas, jujuy, financas, rio negro, rio verde, atopelien'a lauate, rio Rey seu ychimaye, Malabrigó, seu neboque latèl. Inespin seu Naraheguem, Eleya &c. quis enumeret cæteros rivos, cum prope numero, & sæpe nomine careant. Quid, quod & plerique istorum tales sunt, ut cunctantibus multum pluvii aqua destituantur penitus. Quod minime rarum iu Chaco. Per multas sæpe leucas aquæ stillam haud inveniet vel avicula. Cælo aquarum insolenter prodigo amnes fluvii, fluvii maria videntur, ac per camporum planitiam undique se porrigunt. In multis multarum hebdomadum itineribus cum aqua, luto, paludibusque profundis nobis equitantibus conflictandum erat quotidie, quin sæpe palmus terræ, ubi noctu cubareamus, siccior suppeteret. Hispani milites, quos comitabar, celsas interdum arbores descendere, ut illarum inter ramos volucrum more considentes aliquam quietis partem noctu caperent. Fuere complures, qui istic focum sibi exstruxerant ad aquam calefaciendam. Verum intolerabilius longe calamitas, dum non interupto diu, noctuque itinere ad multas leucas nobis equitandum fuit, ut stationem, ubi aquæ copia ad nos, equosque recreandos esset, ardentissimo sole tosti denique assequeremur. Sæpe alias per immenses camporum tractus ne unam quidem arbustulam, qua ignem ales, videbis. Culicum, serpentum, in-

insectorum noxiorum, quoquo te convertas, exercitus, tigrides, leones, aliz id genus, metuenda feræ occurrunt passim. Verum propitiis superis, si circumspectionem, patientiam, vigilantiamque tuo numeres in comitatu, nil admodum tibi metuendum.

Hæc provinciæ, quam Chacum appellant, facies! hanc Hispani milites miseriarum theatrum, barbari suam Palæstinam, elysiorum putant suum. Ad hanc, ceu ad portum libertatis servandæ, declinandas servitutis studio magni siebant Indorum concursus, ut primum Hispani Pizarro duce Peñvii habitatores sub jugum misere, chilensem, Tucumanorumque finibus belli jure sibi vindicatis. Europæorum hospitum, quos nec amicos habere, nec sentire inimicos voluerant, oculis, manibusque timendis se ut subducerent Paraquarienses, ad latibula, quæ in Chaco sibi patebant, sagaciter advolarunt. Ilic equidem montes olympos suppares pro specula, inaccessæ syloæ pro muro, flumina, & paludes pro fossis, campi ferarum, fructiferarumque arborum seminaria pro promptuaria cella, verbo Provincia hæc situ, natura, locorum ingenio adversus vim exterorum egregie munita pro Pergamis illis erat, ubi etiamnum numerosi populi Hispanorum conatus eludunt, in tertium jam seculum invicti; Ast damno suo, cum avita illis libertas certissima sit pernicies. Has in Chaco latebras ante Hispanorum adventum ab indigenis habitatas fuisse dudum, vero videtur simillimum, sed advenas subinde nationes securitatis spe illis se se adjunxisse, nil porro dubitamus. Nullus his barbaris literarum usus eum fuerit, singularia, quæ de illa ætate scripsere historici, conjecturis adnumeranda existimo. Illud mihi certum, in geographicis tabulis,

ni argenteo proximi, & totius Parauariæ veluti janitores primis ex Hispania advenis plurimum semper negotii faciliuscre, iisdem, sive amicos se, sive inimicos profiteantur, etiamnum infensissimi, certe de fide suspecti, & in omnem iis nocendi occasionem dñi, noctuque intenti credebantur. Anno 1750 sanctæ fidei urbis milites, crebiam pacis datæ violatione ulturi perfidos Charruas suis in tentoriis citra periculi suspicionem stertentes sub auroram oppresserunt. Cæsi multi: superstites suis cum familiis in captivitatem abducti sunt. In occidentali Parauæ litoræ, in colle, qui cajanæ dicitur, quemque amnis Inespin alluit, 20 circiter leucas ab urbe remoto pagus illis conditur, dato, qui religionem eos, moresque doceret, sacerdote monachio, adjecto etiam, qui hujus vitam tuerentur, illorumque fugam impedirent, militum præsidio. Carne equorum sylvestrium, quibus vicini scatent campi, barbari potissimum alebantur. Feme, miseriisque cicurati Charruz operam strenuam agriculturæ, auresque sacerdoti suo morigeras dederunt; Hic & suæ, & colonæ securitati nil porro metuens milites præsidios amoveri petiit, quorum præsentiam sibi minime jam necessariam, eorum vero exempla Catechumenis suis pestilentia videbat. Noverat vir bonus (ex S. Francisci familia erat) oleum, & operam perdi, si auditis in templo documentis militum mores, sermonesque dissentire observent Indi. Quantu[m] hoc de argomento lamentari! quanta refferre possem, ni niveam papyrum sordidis historiis inquinare, verecundos lectoris oculos offendere timerem, Quoties ipsi catholici reges suis, quas ad Americam dederant, literis caverunt, ne militaris pertulantia Indis Neophytis fraudi, ac offensioni esset. Sed fatendum est, pientissimis regum monitis hac in re minime morem geri. Expertus id scribo. In-

gruen-

gruente hostilium aggressionum periculo ad colonias novas defensionem milites ex urbe mittuntur aliquando. Ast militum, quam barbarorum adventus plus a nobis timebatur. Illi enim ad vitæ licentiam proclives spurciis suis tenero sexui magis nocent, quam omnia barbarorum tela colonias nocere possint. Maluitus s̄epe sine militum præsidio periclitari, quam animorum strages, ac pericula, quæ illis præsentibus vix aberant, coram intueri. Sub finem proxime lapsi seculi nostri homines eloquentia, beneficentiaque Yards barbaros, qui ingens Quenoaruim portio sunt, eo denique adduxerunt, ut in oppidulo, divo Andreæ dicato, collecti ad religionem imbuī se paterentur aliquamdiu. Ast Christi scholam, probitatemque pertinēti, præstigiatore quodam clari nominis eos instigante ad avita latibula redierunt. Causam fugæ rogati: Noluntus, ajebant, talem habere Deum, qui videat, sciatque omnia, quæ a nobis clanculum geruntur. Fixum nobis, ac volupe est, antiqua sentiendi, agendique pro arbitrio omnia, libertate frui. Numerum, fidemque excedunt clades in territoriis urbium Corrientes, Sanctæ fidei, & Monte video ab hac barbaroruim colluvie illatæ.

Immensa illa planities, quæ ex Boni aeris agro Austrum inter, & occasum procurrit, tellusque Magalanica audit, a barbaris, equestribusque populis occupantur. Non idem omnibus nomen, nec lingua eadem. Hispani quidem illos, vel Pampas, campestres, vel serranos, montanos incolas vocant; Ab Indis Peruvianis uno nomine Aucas, quod hostes, vel rebelles significat, dicuntur. Re tamen ipsa in Puelches, Peguuches, Thuelchus (sunt nobis Patagones) Sanguelches, Muluches, Araucanos, alium Chilensem dominos, dividuntur. Horrenda

nomina! sed illorum, qui his significantur, horribilia multo ingenia, facta, mores, opinions. Exacta istorum relatio justum volumen impleret. Ego, more meo, per transenam paucula adnotabo. Istarum gentium tellus a Borea ad Austrum centum leucas, ducentas facile a sole oriente ad occidente patet, ut aqua, & ligni admodum inops, sic equorum sylvestrium infinitis agminibus confertissima, struthionum quoque per illas solitudines incredibilis frequentia oberrat. Equus, praeterquam quod unicum sit profectionis instrumentum, his barbaris cibum, vestem, domum, lectum, arma, medicinam, filum, & quid non? suppeditat. Assig enim equorum carnibus, si struthiones desint, vescuntur quotidie. Illorum e pellibus lectum, indumenta, ocreas, tentoria, ephippia, lora & freno & armis servituta concinnant. Nervos equorum ad quidquid conseruendum pro filo adhibent. Liquatum equo um adipem mellis instar potant. Eorum sanguine caput lavant, moxque aqua abluant, se seque hoc remedio robustos evadere opinantur. Setis equinis ad torquendos funes utuntur; quin & pediculos in palliis equina ex pelle confectis enatos, cœu optatissimum obsonium, cum voluptate esitant. Ebriositate laborant maxime. Ad vinum crematum, cruentatum litiuum, atrocissimum cædium, scelerum quotidiorum semen, ab Hispanis coemendum expendunt omnia. Hinc in urbe Boni aeris liquorem tamen pestilentem barbaris vendere, crimen fuit, cuius absolutio soli episcopo reservata, me istic agente. Una sepe vini cremati lagenul nupturienti barbaro adolescentula filia in sponsam venditur a parentibus. Dum prima ex Græcis filiis aqua permixtis compositione adornatur, ad suorum sepulchra non sine ceremoniis confluunt, eaque tenerrimos inter planetus hoc

hoc potu perfundunt, miseratione scilicet tacti, quod hie tumulatis illo suo nectare frui jam non liceat. Bello. Si quiquam alii, vicinis Hispanis sunt formidabiles. Equi pernices, ensis, hasta, globi lapidei tres corio obducti, & totidem e loris pendentes, quos dexterime vibrant, pro armis serviunt, neutiquam spernendis. Uno ejusmodi globorum jactu hominumque, bestiarumque ossa confinguntur. Sæpe equi pedibus triplici hoc loro illaqueatis corrunt, equitemque, etiæ cætera incolumen, sternunt. Ictu plerumque certiore lapidei hi barbarorum globi, quam glandes plumbæ ex ignovomis Europæorum fistulis in holstei feruntur, luculentiora quoque vulnera infligunt. Desultoriis equitibus Boni aeris, toties hoc armorum genus cum strage expertis, nunquam sane volupè fuit cum his barbaris congredi; Meminerant quidem, pugnam cum illis sibi fuisse fere cruentam, anticipem, raramque victoriam. Ingens porro apud australes Indos hujusmodi globorum varietas; Majusculis enim in bello contra hostes, minoribus in venatione contra feras utuntur. Horum exemplum jam Hispani passim, indique alii sibi sequendum putarunt. Raro videas in campo equitem, qui tres globos lapideos (las bolas vocant) ex ephippiis, vel suo e cingulo suspensos non circumferat. Et vero, quoties occasio tulerit, iis felicissime uti norunt plerique.

Barbari australes tum maxime exacerbatum produnt animum, dum hostem utroque pede mutilatum, vermis instar humi reptantem lentæ mortis cruciatus relinquent. Familiarissima hæc illis, dum excandescunt, communatio. Qui uno obtruncantur ab illis ictu, hi enim vero suaviter, leniterque secutagi, putent necesse est. Insana commiseratione ducti ad accelerandum doloris finem suos moribundos

adhuc spirantes tumulare consueverunt. P. Matthias Strobl noster, styrus Murzponantis, ad 14 annos harum gentium apostolus, istorum infelicium quempiam e tumulo vivum in lucem protraxit. Alias illum, quem cum morte jam Luctantem vident, more suo coloribus variis expingunt, vitreis globulis (cærulei duntaxat coloris) ad pompam ornant. Emortui cadaver eo situ componunt, ut genua faciem contingant. Illius equos minutis ex ære tintinabulis, sphætulisque vitreis, ac struthionum plumis adornatos, ad vita functi tentorium aliquoties circumductos mactant denique. Idem factum demortui mollossos manet. Ad sepulchrum sudibus affixa equorum corpora, uestesque multi coloris Vexillorum militarium specie collocantur. Hominum perinde, ac struthionum animas subterraneis in tentoriis versari credunt. Cætera, quæ ad istorum nationum formam, mores, superstitionesque ridiculas pertinent, suis quæque locis inspergant, dum de Abiponibus agetur fufius. En superstites hodie dum Peraquaria nationes! permultæ aliz, quarum nomina in historiis duntaxat, & geographicis iconibus exstant, variis de causis, modisque variis dudum desiere. Tales sunt: los Caracaras, Hastores, Ohomæs, Timbus, Caracoas, Napiques, Agazes, Itapuris, Urneles, Perabazones, Frentones, Aquilotes &c. Ecquis miretur, sola istorum populorum nomina superesse, cum idem tot florentissimis Europæ, Africæ, Asiaque populis accidisse noverimus, quorum quidem nomina e libris constant, nativum tamen eorum solum, zetas, urbes, exitus a criticis saepe, acriterque in controversiam vocantur, a nullo unquam judice dirimendam.

Illud corollarii instar hoc loco addendum. Vix unam, alteramve in amplissima Paraquaria inveniri nationem, cui nostris ab hominibus non impensa opera, cui, quoties licuit, colonia condita non fuisset, ubi humanitatem primum, dein religionem, obedientiamque catholico Regi debitam dicerentur. Quaraniorum cum primis natio omnium frequentissima, & ut ita dicam, Paraquaricarum nationum olim dominatrix, nullis unquam Europaeorum armis dominabilis, nostrorum tamen hominum institutioni adeo docilem se praebuit, ac morigeram, eaque ad Dei, Hispanicæque Monarchiæ obsequium per duo prope secula præstitit, quæ a reliquis Americæ populis impetrari nunquam, & ne expectari quidem potuere. Debent profecto pientissimis Hispaniarum Regibus Quarani, quod illi suis sumptibus religionis magistros Jesuitas ex Europa sibi semper miserint, liberaliterque aluerint, quod tributum annuum a se moderatius exegerint, quod se adversus invidos, calumniatoresque literis regiis protexe int, quod trecentis aliis favoribus pro sua clementia se cumularint. Tantorum beneficiorum memoriam nulla ætas delebit. Neino tamen nisi in Paraquacæ rebus peregrinus, insciabitur, ab Hispanis quoque multum deberi Quaraniis nostra sub disciplina educatis. Hi sane omnium prope bellorum, quæ Hispani adversus exterros, domesticosve hostes in Paraquaria gessero, participes, pars magna omnium victoriarum fuere. Iterum iterumque Indorum nationes universæ in Hispanorum internationem conspiraverant clanculum. Et vero tantus rebellium numerus de tanta Hispanorum paucitate triumphasset utique, ni Quarani nostri regias partes secuti rebellium consiliis, armisque strenue obstitissent. Ex uno, quem referam, evenitu conicies cætatos.

Anno 1665 & 66 de Hispanis tota provincia
 ex turbidis seditionis consilia Indi prope omnes co-
 quebant. Jam seditionis, tumultusque universalis fa-
 ces per omnes Parauariz angulos spargebantur. Al-
 phonsus Sarmiento regius gubernator his rumoribus
 percussus ex urbe Assumptionis cum exigua militum
 manu ad oppidum Arecaya 60 circiter leucas remo-
 tum, ad ripas yeuy situm properat, cuius incolas
 de fide in Regem suspectos habuit. Pierique horum
 servituti privatorum Hispanorum mancipati, sorteque
 sua parum contenti fuerunt. Simulata tamen amicitia
 ab illis honorifice acceptus gubernator, nihilque in praes-
 sens turbulenti suspicans ad oppidi margines in ex-
 temporalibus, quae struxerat e ramis arborum, ac
 stramine, tuguriolis conquiescit. Concubia nocte
 Indi Hispanos dormitantes opprimunt, omni telorum
 genere usi, injecto etiam illis tuguriis igne. Cæsi
 aliqui Hispanorum, sauciati complures; crematae
 plerorumque vestes, pulvis pyrius in auras avolavit,
 arma ignivoma aliquot ab hostibus abrepta. In re
 trepida milites prope nudi alii, alii sanguine manan-
 tes ad templum propinquum se recipiunt, ubi veluti
 in munitiuncula securitati tantisper consultum suæ
 putavere. Uerum cibo, potuque destitutis inedia
 pereundum erat. Aqua lustralis in vase majusculo
 asservata in sitis extremæ remedium convertitur. Ho-
 stibus templi parietes circumstantibus, nullus effu-
 gii locus, modus auronæ piscandæ nullus relictus.
 Fame tamen indies magis urgente jam audaciores ali-
 quot elusa Indorum vigilantia ad oppidum clam
 prorepsere, & præter aliquam aquæ portio-
 nem porcum sociis attulerant reduces, ingens in
 tanta calamitate solamen. Afferunt Hispani histo-
 rici, euf porcinæ carnis (rideant, per me, medici)
 vulneratos convaluisse, tales forsitan, queis esurias,
 quam

quam vulnerum sensus fuerit intolerabilius. Ultimum, in quo gubernator cum commilitonibus versabatur, discrimen, nescio, qua via, quove indice, ad Ytatinguas Quaranos delatum est, quorum octo circiter capitum millia, in S. Ignatii, & nostris dominis a sancta fide oppidis numerabantur, nostrorum hominum opera conditis, servatisque. Utriusque coloniz, & coloniarum sacris curatoribus præter P. Lucas Quesa in Sardinia insula natus. Hic nil cunctandum, deliberandumve sibi putat. Illico cum ducentis circiter Indis suis equitibus eques iter ingreditur paludibus passim, omnibusque impeditissimum, ut periclitanti gubernatori regio suppetias ferret. Continuato per 24 horas itinere, non expectatus, opidum Arecaya ingreditur. Nec mora; Indi rebellis a Quaraniis christianis partim cæsi, partim capti, vulnerati non pauci, Hispani in libertatem, securitatemque asserti. Hi quanta grati animi significatione, quot amplexibus Quaranos liberatores suos prosecuti sint, tute conjicies. Tres ex Quaraniorum turma delecti equites, qui contemptis viæ periculis gubernatoris literas ad urbem Assumptionis cursu citatissimo deferrent, quibus, quid hic gestum, quid ibi pro sua, & provinciæ totius incolumente gerendum sit, significabat. Matritensis subinde aula certior facta de his omnibus Quaraniorum & fidelitatem, & strenuitatem suspecta. Illos Rex catholicus honorificis literis consolatus est, quæ adhucdum in tabulario oppidi nostræ dominis a sancta fide conservantur, integrerim Quaraniorum in Regem fidelitatis, eximis Regis in Quaranos benevolentias perenne, monumentum, Gubernator accepti beneficij memor nullum fecit Quaranos laudandi finem, palam dictans: Hispanica Monarchia si ubique terrarum subditos tam fideles, disciplinæque militaris tam patien-

tes haberet, nullo negotio ab illa hostes omnes vi-
cendos. Idoneis authoribus compertum est, seditionem, que a factiosis, bellicosisque nationibus con-
flata est ad Hispanos omnes profligandos, eruptu-
ram fuisse, ni robur, fidemque in Regem immutabi-
lem Guaranicas gentis reformidassent. Verum ipsa
hæc odiorum semen fuit apud barbaros Hispano no-
mini infenso. Quaycurus certe numero, & milita-
ri virtute ferocissimi continua incursionibus, cædibus
ac pecorum repinis bina illa Ytatinquarum oppida
vexarunt annos plures, ut denique tranquilitatis des-
iderio ad hanc, quam Parana, & Paraguayus cingit,
stationem commigraverint, ubi etiamnum commo-
rantur posteri illorum, qui in Arecaya periclitanti-
bus Hispanis supprias venerunt.

Eodem anno 1665 Calchaquies bellicosissimi
barbari vastatis circum agris, prædiisque urbem ip-
sam sanctæ fidei æcta obsidione cinctam in ultimum
discriimen adduxerunt. Trepidantibus universis in-
gens Quaraniorum agmen Uruquayensibus ex oppi-
dis a Gubernatore Antonio de vera Muxica evoca-
tum tantam hostes inter edidit stragem, ut fuga præ-
cipiti dilapsi superstites multis deinde annis ad urbem
porro vexandam hæud redierint. Infinitus sim, si
meinorem cæteras ejusmodi expeditiones; complura
fæpe Quaraniorum millia, annos complures, regiis
in castris non sine eximis fidelitatis, fortitudinisque
laude militarunt seu contra Lusitanos, seu contra
Hispanos urbis Assumptionis mandatis regiis pertina-
citer repugnantes, seu contra barbaras nationes in
gentis, dominationisque Hispanicas excidium conjura-
tas. Equisnam, amabo, studiosissimam hanc in re-
gem catholicum propensionem Quaraniorum animis
impressa, nisi nostri homines, cum, antequam isto-
rum

rum disciplinæ instituendos se, gubernandosque de-
didissent, Hispani nominis hostes acerrimi exti-
tent semper. Multo tempore, labore plurimi con-
stitut, ut dominatrix hæc, & ferarum instar, liber-
tatis suæ tenacissima natio & divinis, & regiis legi-
bus adstringi se se pateretur. Multi sene, qui igno-
miniosa nostro alias affinxere nomini, Jesuitarum
Quaranica pro natione heroicos, felicesque conatus
admiratione; laudibusque eximis sunt prosecuti.

Audi, quæso, notissimum Bougainville (Voyage autour du monde, folio 121. 1, P. mihi) non
jam historico, sed panegyrico stylo de Quarantio-
rum missionariis Jesuitis differentem: curriculum,
ait, suarum expeditionum ingressi sunt magnanimi-
tate martyrum, patientiaque vere angelica armati.
Utraque virtus profuit alliciendis, retinendis, ad
obedientiam, ad labores utiles attrahendis hominibus
barbaris, ferocibus, inconstantibus, tantum opinio-
nem suarum, quantum libertatis avitæ tenacibus.
Obstacula occurabant infinita, difficultates aliae ex
aliis ad passus singulos renascebantur. Apostolicus
illorum ardor. vicit omnia, illorum suavitas cicura-
vit; morigerosque reddidit denique ferissimos sylva-
rum habitatores. Hos enimvero in coloniis con-
gregarunt, illis leges tulerunt, illos artibus utilibus,
amnisque imbuierunt. Demum gentem barbarem,
humanitatis, religionisque expertem in populum pla-
cidum, affabilem, politicum, christianæ disciplinæ
observantissimum transformarunt. Hi Indi victrice
Apostolorum suorum eloquentia capti ultro obtem-
perant hominibus, quos vident suæ se felicitati sacri-
ficasse. Ita magnifice de nobis hoc loco Bougain-
villius, & quod semper credidi, ex animi sui sen-
tientia. Erunt tamen fortasse quipiam, qui tantas

landes, licet Paraquaria universa teste, a nobis meritas in dubium revocent. Evidem cum idem author non malevolentia adversus nos cæcatus, sed a malevolis, quos in urbe Boni aeris auscultaverat, ignorantibusque circumventus fabulas permultas de Quaranicis oppidis, nomine nostro parum decoras, historiaz insperserit suæ liberaliter, quidni, dum etiam certissima nostram in commendationem scribit, ægre illi, lenteque fidem tribuerit prudentiores? sed fingamus, optimo Bougainvillio nos vituperanti credi, laudanti nos non credi. Hoc nostra nihil omnino refert. Extant enim tot literæ amplissimæ Episcoporum, gubernatorumque regiorum ad Reges catholicos, ad summos Pontifices typis datæ, e quibus Jesuitarum, quam Quaraniis, aliisque Paraquaræ gentibus navarunt in alterum jam seculum, operam nec inutilem, nec ingloriam extitisse, patet. Sive, tibi recitem particulam literarum, quas illustrissimus Episcopus Joannes de Sarricolea, y olea anno 1730. 23 Novembris ad clementem duodecimum Pontificem summum e Paraquaria scripsit de hoc arguento. — — Tum numerosissimis, quas Jesuitæ habent, Indorum e barbaro paganismo ad fidem catholicam evangelica patrum industria, labore, ac constantia conversorum reductionibus (oppidis) sanguine missionariorum plantatis, irrigatis sudore, excultis verbo, & auctis exemplo, sive quæ per triginta oppida, in quibus centum triginta animarum millia numerantur sub eodem vernaculo idiomate, quod Quarani dicitur, apud Paraquariam existunt, ubi tota fere primitiorum fidelium observantia floret, templorum, ac divini cultus nitor resplendet, ad veterum christianorum ruborem, ad stuporem barbarorum, ad naturæ admirationem, ad gratiaz triumphiun, & ad crucis Christi trophæum efformataz &c.

Has

Has illustrissimi Praesulis literas quoties perlegi, toties
 antiquam Hispanorum ingenuitatem Romano ore non
 elegantissime quidem, sed candidissime loquentem
 audire mihi videbar. His literis consonant epistolæ
 aliorum Paraquaria Episcoporum, uti Josephi Palos
 Assumptionis Episcopi anno 1725 & Josephi Peralta
 Boni aeris episcopi anno 1743 ad Regem datæ. E-
 manuel Abad y Llana Tucumanoruim episcopus, dum
 ditionis suæ oppida, in quibus variz Indorum natio-
 nes a nostris imbuebantur, de more visitaret, lucu-
 lentissimas Jesuitarum laudes libris Parochialibus in-
 scriptis anno 1765. Idem omnino præstitit Ema-
 nuel Antonius de la Torre Assumptionis, & mox
 Boni aeris Episcopus, dum circa idem tempus (bi-
 ennio ante, quam e Paraquaria exulare juberemur)
 Quaranca oppida inviserat. Bernardinus Cardenas
 Assumptionis episcopus, superiori seculo, provinciæ
 totius turbator (ut ex annalibus patet) Jesuitas,
 quod turbulentis, seditiosisque ejus consiliis repug-
 narent, acerrime infectatus, perperamque criminatus
 diu, collegio demum suo, urbeque Assumptionis
 ejecit, mox tamen autoritate regia suis sedibus re-
 stitutos; Ea'dem inquietus Praesul, qui gubernatoris
 potestatem sibi arrogaverat, & urbe, & episcopatu-
 suo cedere compulsus est, nunquam porro restitu-
 tus. Publica hæc, & luce meridiana clariora. Ab
 hoc vituperari nobis laudi sicut. Idem de famoso
 Josepho Antequera Jesuitarum Diocletiano, sentien-
 dum. Hic Didaco de los Reyes legitimo Assump-
 tionis gubernatore Hispanorum seditiosorum consensu
 relegato primum, mox capto provinciæ gubernati-
 onem malis artibus extorsit. Garziam Ros a Pro-
 rege Peruviano ad gubernandam, bellicisque tumultu-
 bus liberandam provinciam missum teterrimo carce-
 ri inancipavit. Ad perdomandum denique Antequer-

ram

ram, rebellium, & rebellionis caput, Bruno Mau-
ritius de Zavala Boni aeris gubernator a Pro-rege
destinatus. Cum sex Quaraniorum nostrorum millibus,
& exigua Hispanorum turma urbem Assumptionis ver-
sus profectus est. His regiis copiis suas impares vi-
dens Antequera tribus celocibus, quas quadraginta
militibus instruxerat, per Paraquayum flumen fugam
cepit. In urbe Plata, quam Chuquisacam vocant, captus
& anno 1726 Aprili mense Linam, Peruvii metro-
polim, perductus est. Hic, causa illius diu, mul-
tumque discussa, lata denum a Pro-rege sententia
est, ut capite plecteretur. Cum tamen periculum
subesset, ne a plebe popularis sui studiosiore judicum
manibus vi eriperetur in foro, clam glande plumbea
trajecto caput amputatum est denique. Ambitio,
aliamque criminis (verba sunt Hispani scriptoris) a
quibus abripi se patiebatur, Antequeram virum cæ-
tera sagacis ingenii, ad carceres, ad infame ultimi
supplicii pegma rapuerunt. Jesuitas, quod cum
Quaraniis curz sive creditis Regiarum semper parti-
um fuissent, omni calumniarum, contumeliarumque
genere vexavit, e collegio suo, quamvis jussu regio
dein restitutos, violenta manu exturbavit, Quarani-
orum oppida, urbi propinquiora, calamitatibus affli-
xit tantis, ab exitio parum ut abessent. Antonius
Ulloa, uti sepe alias sua in historia innocenter hal-
lucinatus, a Peruvianis quibusdam deceptus est, qui
Antequeram, gentilem scilicet suum, vix non inno-
centem, certe leniori sententia dignum putare ausi
sunt. Verum a rerum istarum consciis jure ride-
ntur. Non defuere præter hos, de quibus sermo,
alii varie conditionis homines in Paraquaria, qui jam
invidia, jam utilitatum suarum studio impulsi Jesuitas
Quaraniorum cultura occupatos varie criminati sunt
quondam; Ast tales rudibus solum, stupidisque im-
po-

posuerunt, a cordatis magistratibus calumniatores declarati sepe, maleque multati. Mibi nec vacat, nec habet ejusmodi exempla recensere, quae in Parauariz historiis passim deprehendas. Videbis, multos fuisse Jesuitarum accusatores, sed plures pleniusque defensores, Reges, Episcopos, gubernatores, fuis qui oculis accusationum viderant falsitatem.

Quantum Quaranic populo Jesuitarum opera profuerit, res ipsa loquitur, alienis ut testimoniiis sentiendum egeamus. Anno enim millesimo septuagintauno septimo supra sexagesimum triginta duo Quaranicorum oppida per nostros homines duorum prope seculorum labore structa, christiana disciplina, congruisque artibus florentia, aedibus commodis, templis magnificis, templorumque ornatu eximio, praedius uberrimus, agris opibus, &c., quod rei caput, centrum facile christianorum milibus infra eis in nostram navigaturi Europam reliquimus, id unum fridoris, sanguinisque a sociis nostris fusi primum opus, ut nostri hi in Christo filii religione sincera, fide integerrima & Deo, & catholico Regi impensis famulati runquam defiant, nobis etiam longissime absentibus. Immensum pelagus, quod Europam ab America dividit, feliciter qondam sponteque nostra emensi remetiri haud timuimus; Timuimus tamen, ne percussis pastoribus dispergantur oves. Faxit supremum Numen, ut vanos extitisse nostros timores, aliquando intelligamus.

De decem Chiquitorum ad Peruvii confinia oppidis per nostros locos conditis, servatisque, ubi anno 1767 exenuit 5173 familias christianas,

ver-

versim 23788 capita numerabant, superius a me injecta mentio. Hi quoque Indi militari virtute, & sagittis veneno lethifero imbuitis passim formidabiles contra barbaros; quin & contra lusitanos, quoties a gubernatore regio jubebantur, strenui, fidique Hispanorum commilitoues semper existiterunt. Minoris numeri, sed maximi ad provinciaz totius tranquillitatem momenti fuere oppida quaterna Abiponibus, bina Mocobiis, unum Tobis, aliudque Mbayis, nationibus scilicet equestribus, & bellicosis per nos condita, & ad nostrum abitum usque conservata. His adde nationes pedestres: Iules, Vilelas, Chiriquanas, Chunipies, Homoampas &c. ad Romana sacra traductos a nostris, & in suis coloniis instructos. Linqua, moribus, ritibusque a se differunt omnes, omnes tamen agriculturaz student. Has a nobis plantatas colonias in Europam abituri aliis cultoribus tradidimus.

Permulta Indorum oppida, quorum seu nostri seu alii authores fuerant, dudum desiere, jam incolarum avitis latibus inhiantium volubilitate, jam Europaeorum hominum seu malitia, seu avaritia, seu socordia. Patre Josepho Sanchez labrador teste, qui monumentum historicum manu conscriptum ipsius perlegit, septuaginta tria Indorum variorum oppida in Chaco provincia interierunt; Barbarorum nominum recensione, lectoris fastidium veritus, abstineo. Barbaris Australibus, Magellanici agri incolis hoc seculo multo sociorum nostrorum labore, immanni sumptu terna surrexere oppidula, sanctissimaz Dei parenti dicata omnia. Primum ab immaculato ejus conceptu (la concepción) appellatum Pampas, gentium Australium colluviem, habitatores accepit, ac colonias Boni aeris adversus barbarorum incursiones præsidio

do fuit. Recenti oppido moderatores præterant vici religione, prudentia, & excuso ad ferenda ardua animo insignes Pater Matthias Strobl ex Austriaca provincia, & P. Emanuel Querini ex Romana clarissimo apud Venetos genere in græca insula Zacyntho, cui illius pater serenissimæ reipublicæ nomine tunc præfuit, natus, in academia cordubensi philosophiæ magisterio, collegiorum præcipuorum, & provinciæ totius gubernatione apud nos condecoratus, virtutis eximæ opinione apud omne genus hominum conspicuus, ac dum ex America domum rediret, cum reliquis sociis, Clementi tertio decimo, populari suo, ac quondam condiscipulo percharus Romæ, ubi paucos ante annos vivere desiit. Ambo patres apud Quaranos diu versati egregia Indorum animos tractandi dexteritate valebant, qua impetratum est, ut Pamparum non pauci christianis sacris denique initiantur. Urbis, prædiorumque Hispanorum, ubi & vini cremati, & exempli non optimi copia semper fuit, vicinitas barbarorum ad meliorem frugem translationem incredibiliter retardavit. Serrani, iisque immixti quandoque Patagones, qui ad Pampas visendos ultra, citroque coniueabant, tum patrum beneficia alleæti, tum vitez opportunitatibus, queis oppidi incolæ fruebantur, capti sibi quoque nativo in solo oppidulum ejusmodi peroptare cæperunt. Nec morta. Illorum votis per nos factum est latis. Patres Cardiel, & Falconer; Hic Anglus medicæ artis scientissimus, ille Hispanus, vir ardenter, intrepidique pectoris, ambo ad Indorum tractationem nati illas barbarorum solitudines adeunt, exploratisque illorum animis situm coloniæ meditatz opportunum circumspectant. Arduum erat, talem invenire; Nam istic aqua perenniæ, illuc lignum fabricæ, focoque quotidie alendo necessarium desiderabatur. Caziqui Mari-

Marike, & Tschuran Tuya germani fratres cum quatuor & viginti suorum contuberniis numerosis in nova colonia, quæ deinceps condita, & *Nuestra Señora del pilar*, seu Nostra domina a columnæ Cæsar. Augustana dicta est. Ad hanc gubernandam stabiliendamque Pater Matthias Strobl illarum linguarum Scientia tinctus superiorum imperio translatus fuit. Quotidianas inter vlcissitudines, ut novis in coloniis fieri assolet, spes optimorum progressum non dubia intermicabat. Sed inopinatus eventus, ut pruina teneros flores, recentem coloniam uno ictu vix non prostravit. Dicam. Forte per Boni aeris agros patrata est cædes. Milites, qui sicarios detegere, miseri a gubernatore. Caziquius Yahati Serranus cum quindecim utriusque sexus viæ comitibus in urbem iter faciens reculas ibi, ut solebant, vendendi, emendique gratia militibus fit obviam, & citra ullum vel conjecturæ fundamentum de illa occidione suspectua abducitur, arctoque in urbe cærceri cum suis mancipatur. Injuriam tantam popularibus suis, de quorum innocentia sibi constabat, illatam oppidi incolas quam acerbo tulerint animo, dici haud potest. Patris Matthias Strobl, qui inter illos versabatur, vita in præsentissimum discrimen conjecta est. Luendum illi fuerat, quod milites imprudenter peccarunt. Caziquius Marike utroque oculo captus, sed maxime inter illos authoritatis a furenti populo mox in urbem legatur, qui a gubernatore Hispano captivorum suorum libertatem jure postulet, id si regnat, vel tergiversetur, universæ nationis nomine Hispanis bellum declareret, sine mora inchoandum. Arrogans hæc barbarorum comminatio gubernatori Josepho Andonaegui exilium, quas numeroso hosti opponeret, copiarum conscientia sollicitudinem injecit. Resumpto cædis patratæ examine, auditis iterum,

ite-

iterumque testibus patuit denique captivi Caziquii innocentia, quippe quem eodem, quo peracta cedes, tempore in urbis quadam officina versatum fuisse, fide digni Hispani afferuerunt. Quo comperto, quatuor mensium captivitate citra culpam vexatis libertas illico, ac ad suos redeundi copia a Gubernatore viro æquissimo concessa est. Hæc, me in urbe Boniaeris sub initium anni 1748 recens appulso, evenere. E carcere dimisso nostro in collegio hisce spectavi, & vix lacrymas tenui. Per Indum interpretem, cui ridiculum cognomen: Domingo de los Reyes Castellanos, Dominicus a Regibus Hispanis, cum cæco Caziquio Marike affabili seniculo multa locutus sum; cum illi meo in cubiculo fidibus canerem, quæ ab amore nomen habent, illorumque vestes, quæ ab eorum feminis texuntur, mire dilaudarem, captus est mei desiderio senex, atque, ut secum ad coloniam venicem suam, Patri Matthiæ Strobl jam senescenti auxilio futurus, effictum rogitavit. Fætor equidem, ad hæc iter ambos mihi prurivisse peder. Verum, quam volupe mihi foret, respondi, equum consondere, & te comite Magallanicæ immigrare in terras! Ast nobis, qui hanc vitæ rationem profitemur, integrum hand est, pro arbitratu nostro quoquam ire, nisi capitanei nostri (Provinciæ præsidis) imperio mittamur. Ubinam, quæso, Vester ille Capitaneus moratur? avide quærit Marike; Hac eadem in domo, reposui. Quo auditu confessim ad Provincialis nostri cubiculum, aliena ductus manu, properat, importunisque me sibi coitem precibus depositit, sed irritis. Aliam mihi nunc stationem destinatam esse, reponit Provincialis, polliceturque, me post biennium ad illius coloniam a se mittendum. Quartus enim Thæologiae annus Cordubæ Tucumanorum mihi restabat absolvendus. Et vero fixum erat

Provinciali promissis stare, ni meā opera apud Abi-
pones repente indigisset.

Cum captivis e Boniaeris carcere reducibus ipsi quoque oppido post fœdum turbinem malacia rediisse videbatur, novi que mox Patagonum suppetiis auge- scebat. His in loco quatuor leucas distante singulare oppidum apparatum, & nomine *Deiparae matris derelictorum* (de los desamparados) insignitum est. Illius procuratio Patri Laurentio Balda Navarro Pompejopolitano, Divi Xaverii cognato, & Patri Augustino Vilert Catalauno demandabatur. Caziquii Patagonum tres: Chanal, Sacachù, & Taychocò cum octoginta suorum contuberniis coloniam hanc occu- parunt. Contubernium unum ternis, quaternisve, imo & pluribus aliquando familiis constat; Quævis familia, ut plurimum, quaternis, quinis, sæpe pluri- bus, Capitibus definitur; Copiosa enim Patagonibus soboles est, & polygania perquam vulgaris. Præ aliis, qui ad Austrum habitant, dociles sunt, & baptismo minus repugnant. Deleo, juvenes ab honestate, ac verecundia a me commendari neutiquam posse. Ni- hil fere Commercii cum Hispanis intercedebat Pata- gonibus. A natione tam frequenti, tam morigera, indolisque cæterum placidæ ingentes rei Christianæ accessiones jure expectabantur. Verum spes tantas orcus evertit. Cangapol, quem Cazique bravo appellant vulgo Hispani, forma, corporis, animique magnitudine, commilitonum frequentia longe specta- tissimus Caziquius, & ut verbo dicam, regionis illius dynasta ægris dudum, invidisque spectabat oculis recentes has Christianorum colonias; Per has amici- tiam cum Hispanis irrepere, libertatem nationum Australinum perclitari, suamque, qua his in oris do- minari videbatur, autoritatem sensum minuendam,

ac opprimēdam denique existimabat. Hinc animun, curasque omnes eo converterat, ut oppidis novis snorum exitium, Patribus religionis peregrinae magistris exilium acceleraret. Hunc in finem iacto fœdere; quotquot poterant, barbari ad societatem armorum invitati, expeditioque demum suscepta est. De hostium itinere, ac ingenti numero factus certior Matthias Strobl ad oppidorum defensionem militare auxilium a Gubernatore, civitateque Boniaeris tempestive per literas petiit. Hæc septuaginta equites provinciales spopondit, sed ne unus quidem unquam comparuit; Ille negavit se opeam ferre posse, etiam quam maxime id cuperet; legionarios milites, qui id temporis sibi suppeterent, nec ad portus, castrique Boniaeris securitatem sufficientes sibi videri, ingenuo affirmavit. Ab Hispanis, quorum maxime intererat hæc oppida tueri, repulsa passus Pater, hostem magnis itineribus propinquantem, quem repellere haud potuit, cum suis fugiendo elusit. Relicta oppida, oppidorum greges, & armenta. Verum tamen pœnitenda bestiarum jactura, qua tot hominum vitæ ieratæ, quibus ira, numeroque formidabiles barbarorum turmæ minitabantur. Catechumeni, ac Neophyti, quotquot sincero in religionem, amico in Hispanos erant animo, ad conceptionis oppidum, ceu ad portum, cum Patribus sese repererunt. Verum & hæc colonia quotidianis hostium incursionibus fatigata, ab Hispanis præsidiariis segniter defensa tercia decima Februarii anno 1753 penitus deferenda fuit, damno urbis luculentissimo; Nam, quia jam barbaris equitibus impune grassari, quaqua libuit, licuit, ad quadraginta ab urbe leucas prædia custodibus, agrique circa pagum Magdalensem ab ubertima tritici messe celeberrimi cultoribus mox destituti suis, ad tutiora scilicet loca metu dilapsis. Intra urbem

ipsam, quæ muris, fossis, portisque caret, sèpius Turpissime trepidatum est, interdum ob hostis periculum, alias ob solam periculi suspicionem. Circum jacentibus in campis, prædiisque per assilientes barbaros pecoribus, opibus, vita spoliati quam plurimi. Defuntoribus equitibus, qui rure excubare jussi, hostemque coercere, strages cruentæ iterum, iterumque illatæ. Plausta argento, quod ex Peruvio advehebatur, onusta per viam toties direpta, militibus illorum custodibus, vectoribusque miserandum in modum contrucidatis. Ad finum fluminis argentei Barragan, ubi naves majores subducuntur, reficiunturque, habitantibus iidem barbari sèpe exitiales, semper formidabiles extiterunt. Qui ad salinas Salem advecturi magno numero Austrum versus abierant, cæsi aliquoties ad unum omnes. Tum denique coloniarum Australium utilitatem Hispani perspexerant, postquam illas, sèpimque easdem restaurandi amisere. Tot Indorum, qui ad Austrum degunt, millia suis in tenebris consepulta jacent! Digna lacrymis, si quæ alia, Cogitatio. Ecquis non deploret sociorum nostrorum, his qui populis operam navarunt annos complures, extremas miseras, itinerum molestias, rerum necessiarum penuriam, vitæ quotidiana discrimina, tantosque labores, qui omni prope caruerunt fructu, præterquam, quod infantulos sacro latice a se tinctos plurimos, qui occubuerant, & adultos non paucos in cœlum transtulerint. Primit, antequam boves, ovesque ad eos alendos mitterentur, temporibus Patres equina Carne, quotidiana Indorum illorum dape, vescebantur. Pater Thomas Falconer, Anglus campos omnes cum Indis pervagatus equinæ carni scindendæ, cum orbem e stanno, vel ligno non haberet, orbis loco semper pileum suppedituit suum, qui demum pinquedine infectus est tanta, ut

ut illo dormiente a canibus sylvestribus, queis campus scatet, devoraretur. Me in Bonaeis urbe agente alium sibi mitti pileum per literas petuit, canum accusans voracitatem. Patris Matthiae Strobl tugurium, nescio, quis nebulo succedit. Stramineum tectum conflagraverat jam, ipse quoque altum dormiens haud dubie flaminis erat interiturus, ni a fido homine expergefactus incendio sese subduxisset. Illud ausim affirmare, alias atque alias quotidie molestias Patribus illis ab Indis allatas, sed multo plures, acerbioresque ab Hispanorum vulgo, a vini cremati, aliarumque regularum nundinatoribus, a quibus, cum arcerentur, tricæ, fabulæ, calumnæ non raro profluxere. Quanta hoc loco scribi possent, quæ ad celebrandam Patrum patientiam momenti plurimum haberent. Conceptionis oppidum situm erat in 322 gr. 20 minuto longitudinis, in 36 gr. 20 minuto latitudinis. Oppidum Nostræ dominæ a columna distabat ab oppido conceptionis septuaginta leucas Meridiem inter & occasum, ab urbe Bonaeis deceim facile supra centum; Ab oppido Matris derelictorum solas quatuor leucas.

Neque putes, velim, curam cicurandi, eruditæ endique Australes nationes ad nostram usque ziatein neglectam fuisse. Hoc negotium superiore jam seculo & catholicis Regibus, & nostris sociis cordi erat. Omnes nequidquam aditus tentati ad illas gentes Christo, Regique Hispano adjungendas. Ut cætera taceam, Patres Nicolaus Mascardi, & Josephus Quillermo, istic religionis sanctæ impigri Doctores, ab efferatis immorigerisque discipulis necati sunt. Nihil territi hac barbarorum ferocitate nostri tum Chilenæ, tum Paraguarienses Socii nullum non moverunt lapideim, ut extremos illos meridionalis Americæ an-

gulos Evangelica Luce collustrarent, sed irrito semper conatu, ac nullo prope operæ pretio, nisi immortalis gloria, quam Apostolica sibi magnanimitate, invictaque semper laborum tolerantia promeruere. Nam ardua vel tentasse, fructus licet optatus haud respondeat, nunquam non honorificum putabatur. Anno 1745. a Philippo quinto Rege navis, cui a sancto Antonio nomen, Gadibus in Paraquariam expedita est hunc in finem, ut litora Magallanica, teraque illis finitiimæ omni cum solertia inspicerentur. Si quis portus, vel statio opportuna offerret sese, adversus exteros hostes communiretur illico. Si quæ barbarorum Stativa detergerentur, colonia illis, ac religionis schola concederetur. Quapropter Jesuitæ tres ad expeditionem periculi plenissimam a Rege destinati: Pater Josephus Quiroga matheo, rerumque maritimarum scientia clarus ab ipsa Matritensi aula designatus. Pater Josephus Cardiel, & Pater Matthias Strobl amborum antistes, linquarum, quarum istic usus est, gnarus. Navi summa cum potestate præfuit Joachimus de Olivares Gaditanus. Gubernatores navis (Pilotos vocamus) Didacus Varela Cantaber, & Basilius Ramirez Hispanensis fuere, in arte nautica versatissimi. E præfidiariis militibus urbis Montevideo 25 delecti sunt ad navis, navigantiumque tutelam, illisque militaris præfectus salvator Martin del Olmo additus. Sublatis in portu Montevideo anchoris decima septima Decembris 1745 navigatum est ut velis vento secundo, sic animis spe plenissimis. Ubi applicandæ ad ripam navis opportunitas oblata, exscensio in terram facta est.

Quidquid usquam terrarum, aquarumve in Conspectu venerat, diligenti oculo lustratum, atque in itineris ephemerides curatissime relatum fuit a Patre

Qui

Quiroga. Hic scapha vectus maris portus, sinus, flumina, lacus, aquarum seu altitudinem, seu brevitatem, insulas, syries, scopulos his interjectos, & quidquid Hispanorum navigationi porro vel periculofam, vel commodum videbatur, sagaciter exploravit, adnotavitque quotidie. Patres Strobl, & Cardiel interea pedestri itinere in varias divisi vias cum mihi itum aliquot comitatu remotiores a litore campos percursa sunt, illorum naturam, & si quod habitationis humanæ seu indicium, seu opportunitas uspiam se proderet, solertiissime speculabantur, hoc fine arduis sepe montibus consenserunt. Non raro multas a litore, ac sociis leucas recesserant detegendorum Indorum spe ducti maxime, postquam in sepulchrum incidere, ubi binarum mulierum, virique unius corpora needum purpura deprehenderant. Circa sepulchrum, tugurii in morem structum, tectumque sex hinc vexilla lanae variis coloris, inde quinque equi stipitibus altis affixi pendebant. Cadavera singula singulis e lana tapetibus involuta, feminæ unius caput lamina, inauribusque ex aurichalco ornatum; E quibus indicis hoc loco sepultos Indos Puelches fuisse, plerique arguerunt. Nemo ornatum fuit, qui hæc non gestire, quod barbarorum tuguria hand minimum jam abesse putarentur. Verum ante victoriæ triumphum cecinere, de conjecturæ vanitate mox edociti. Pater enim Strobl ad quatuor leucas progressus, cum nec hominem, nec humanæ habitationis vestigium deprehendiisset, spe omni abjecta per militem Patrem Cardiel loagins distantem ad se accerit. Huic leucas permultas emensio, & tanta ambulazione fractio: Prudentiæ legibus, ait, contrarium sibi videri, exceptum iter porro prosequi; Timendum sane esse, ne unnerosa equorum barbarorum turma occurrat, cui non nisi pauculos, ac viribus

exhaustos pedites queat opponere, haud dubie internecione delendos. In religionis negotio occum-
bere sibi equidem in votis dudum fuisse; sed vitas alienas in tantum disserimen conjicere, se nec velle,
nec posse. Absit hoc periculum, absint hostes, con-
sumptis iamjam cibaris, continuatoque itinere & sibi
& sociis inedia pereundum esse. Hæc Pater Strobl
pro suo officio providenter suggessit. Pater Cardiel
ad omnia semper intrepidus, qui nec futura pericula
suspiciari, nec præsentia timere consuevit, redditum
dissuadet, ulterius urget iter, propinquas esse barba-
xorum habitationes contendit hoc potissimum argu-
mento, quod canem albicantis pili suos pertinaciter al-
latrantem viderit, qui subinde diffugit ad suum, uti-
quidem credi potest, properans herum. Verum his
nequidquam oppositis aulbo Patres suis cum comiti-
bus ad navem rediere. Hic re prudenter discussa,
navis etiam præfectis omnibus consultis ea deinum
lata est sententia: liceat Patri Cardiel, illud avide
cupienti, iter repetere hac tamen lege, ut cum qua-
tuor & triginta tum militibus, tum nautis, qui quidem
ultra se sequi voluerint, & annona ad oœtiduum his
sufficiatura instructus proficiscatur. Vigesima Februa-
rii iter cæptum. Quotidie septem circiter leucæ con-
fectæ. Plerumque per semitam angustam Indorum,
sed iam pene oblitteratam ambulatum. Aqua pocu-
lenta passim in promptu fuit. Præter struthiones, &
huanacos (animalia cervo affinia cum Cameli Gibbo)
aliquot nil ferarum usquam videbatur. Quarto itine-
ris die sub Vesperum Collem editiorem conspicati
sunt, e cuius vertice campus detegebatur, arborum,
graminisque omnino expers. Frigus nocturnum om-
nibus visum intolerabile; quamvis enim præsto essent
ad alendum focum virgulta, dum igni admotum ca-
leret latus alterum, alterum vento gelidissimo obver-
sum

sum conglaciari videbatur. Neque id mirum, si
 Cœli plagam, sub qua versati sunt, animadvertis.
 Et sinu enim S. Juliani, qui in 49 gradu, & 12 mi-
 nuto latitudinis situs est, iter ingressi fuere occiden-
 tem solem versus aliquamdiu profecti, unde nivosis
 ex alpibus chilensium vicinorum asperiti adspirant
 venti. Hæc inter frigora anni militum in dies ma-
 gis, magisque incalescere, corpora tamen deficere
 sensim factiscereque observabantur. Multi illorum,
 attritis viarum asperitate calceis, nudis jam pedibus,
 non pauci etiam sauciatis reptarunt. Pater Cardiel,
 animos omnibus inspirare solitus, nephriticis primum
 doloribus, mox pedum debilitate tanta excruciaba-
 tur, ut, nisi grallis suffultus, ne gressum quidem figere
 posset. His tamen omnibus ardens barbarorum sta-
 tiva detegendi cupiditas minime refrixit. Omnia no-
 bis posse videmur, quæ impense volumus. Verum
 annona octiduano duntaxat itineri destinata, ac per
 quinque dies itineris magna jam ex parte consumpta
 acceleratum redditum ad navem imperavit. Quidni
 modeste subriserit Matthias Strobl, dum heroes au-
 daculos vacuis manibus, pedibusque misere mulctatis
 redeuntes sua ex expeditione conspexit, quâ oleum
 & operam perdi dudum præsenserat. Is tamen Ca-
 lamitosæ profectionis fructus exstítit, quod evidenti
 oculorum experimento constaret denique, barbaro-
 rum contubernia a mari longissime abesse; Terrarum
 litori accubantium immensos tractus ne habitari qui-
 dem posse, quia vel aqua dulci, vel gramine, vel
 arboribus, vel his omnibus nudas adeo, ut præter
 paucos struthiones, & huanacos vix aliud feræ genus
 istic deprehendas. Ex quo palam fit, semitam illam,
 quam Cardiel viderat, humanis pedibus tritam, tria
 item cadavera, & equos Indorum fuisse, qui Chi-
 lensi e territorio, quod equis abundat, ad salem illis

tant, accurrentium agmen eminus spectabatur. Toto
 nudi corpore ventrem utraque manu singuli fricuere.
 Explosa rursus tormento huini procubuerunt omnes,
 neque tamen a fricandis ventribus desisterant. Ridicula
 haec barbarorum actio suspensos tenuit Hispano-
 rum animos, num amicitiae, num belli apud illos
 signum esset, ignorantium. Cumque illorum linguam
 nemo caleret, blandis vocibus, amicis nutibus,
 monstratis munusculis allecti, & ut posito metu ac-
 cederent, invitati appropinquarent denique Hispano-
 rum stationi, ventris tamen fricatione nunquam in-
 terrupta; Qua constitudine moti Hispani, hos bar-
 baros jam *Rascabarrigas* appellant, quod ventris fri-
 catores significat. Ad cicurandos, deinvicendosque
 insularium animos telle elegantes, Cibaria, munu-
 scula varia porrecta sunt, sed praeter globulorum
 vitreorum fasciculos ab iis acceptatum est nihil, frau-
 des, nescio quas, advenarum forte suspicantibus, ca-
 terum pacatis, placidisque, ut adeo citra noxæ, in-
 fidia unve hostilium formidinem Hispani inter illos
 versarentur, de ratione solum, occasioneque ad suos
 quamprimum renavigandi solliciti. Fixum illis erat
 pro modulo suo, ac naufragorum numero naviculam
 fabricari. Hinc omnium nomine conceptis verbis
 Deo voverunt: si incolumes portum Montevideo
 attigerint, se illam naviculam sacris Divi Francisci AG-
 sisatis ædibus istic dono daturos, quo scilicet depre-
 eatore eam sibi felicitatem a supremo Numinе flagi-
 tabant. Arbores navis fabricæ idoueas insula passim
 obtulerat. Neque fabri, neque ad scindendas tabu-
 las instrumenta desiderabantur. Ipsi Indi, quo loco
 ligna seu duriora, seu latiora suppeterent, fideliter
 indicarunt, quin & voluntate quam utilitate majori in
 secundis, dividendisque trabibus adjumento fuere Hi-
 spanis, sed ad ternos, quaternosve securis ictus, vel
 ferræ

ferræ ductus fatigati recesserunt, operi faciendo sci-
 licet nunquam affueti. Indorum segnitiam Hispano-
 rum sedulitas supplevit, patrio quippe solo inhian-
 tium. Prompta, parataque omnia. Clavi ferrei ad
 navi compagem firmandam defuere. Sed enī dum
 mare de more æstuans varias ex submersa jam navi-
 cistas in litus evomeret, illas inter una reperta est
 clavis necessariis plena; Quod quidem eximium pro-
 pitii Numinis beneficium interpretati sunt omnes.
 Aliqua, quæ ad navalem supellec̄t̄ilem pertinent, ex
 navi pereunte providenter extracta magno usui fue-
 runt. His subsidiis suprema demum manus navigiolo
 est imposita, quo millenas circiter timendi semper
 æquoris leucas, nec pauciora pericula feliciter emensi
 portum urbis Montevideo Sospites attigerunt denique.
 Felices sibi utique videbantur vel eo nomine, quod
 navi, mercibusque amissis vitam servarint, maritimis
 inter fluctus, ac barbarorum insularium in contuber-
 nio semper illæsan. Quod mirandum sane, cum
 iudei Indi olim septendecim Batavos nil sibi noxios
 dirissime contrucidaverint, discerpserint, ac binos illorū
 devorarint, qui Scapha ad contemplandam insula-
 lam ignis missi a supremo Navarcho Jacobo l'Heremite
 classis Batavæ, autoritate Principis Mauritii Nassavien-
 sis ad fretum Magallanicum, aliasque orbis plagas
 anno 1523 expeditæ, cuius itineris commentarium in
 opere, cui titulus: *Historia antipodum*, a Joanne Lu-
 dovicō Gottfriedt edito, typisque dato Francofurti
 anno 1655, invenies. Hæc omnia, quæ de Hispano-
 rum naufragio, ac navigationes scripsi, a seno
 cantabro navi deimersæ fabro, periculorum omnium
 socio, ac navi, quæ in illa insula condita fuit, ar-
 chitecto relata sunt in urbe sanctæ fidei. Anno 1768
 me in Boniaceris urbe cum sociis navigationem in Eu-
 ropa in expectante navi ad Insulam ignis cum duobus

monachis sacerdotibus ex illo portu solvit, qui rebus omnibus ex Regio ærario liberaliter instructi in insula memorata sedem figere, incolásque religionem docere jubebantur; Verum, re infecta, eadem navi ad Boniaeris portum haud multo post redire. Quid istic actum, tentatumve fuerit, quæ causæ accelerati redditus extiterint, haud scio. Genitus tamen audivi Hispanorum nobiliorum, Jesuitas sibi ad hanc maxi-
mi momenti expeditionem peroptantium; Hi equidem eodem anno ad Europam (causam novit Deus) remissi fuere. Succedentibus forte annis cordi fuit Hispanis illam ignis insulam subigere, ac erudire, quæ insulæ Maloïnæ in gradu 51, 30 minut. latitudinis Australis & 60 grad. 50 minut. longitudinis occiden-
talialis a meridiano Parisiensi sitæ propinqua. Ista ab urbe Britannicæ minoris Sancti Maclovii, vulgo St. Malo nomen sortita, opera, sumptibus Ludovici Antonii de Bougainville peditatus tunc Tribuni (cujus sÙpè memini) & Dominorum de Nerville, ac de Ar-
boulin illius cognatorum occupata, familiisque Aca-
diensibus Christianissimi Regis, laborisque amantibus,
qui illam excolerent, tradita anno 1763, vel quod probabilius, 64. Triennio post anno scilicet 1767
octingentis (sic in arce Boniaeris tunc ajebant) scu-
torum Hispanicorum millibus Catholico Regi Carolo
tertio vendita fuit, qui hanc exterorum coloniam,
opulentissimis auro, argentoque provinciis Peruvianæ,
ac Chilensi vicinam, si quando dissuta Hispanorum,
gallorumque amicitia bellum impendéret, Monarchiæ
sue periculosam existimavit. Familiis Gallicis in Eu-
ropam translatis Hispani habitatores sufficiunt tales
plerique, qui criminum rei vel carcere, vel supplicio
dignos se reddidere. Vix erit unus omnium, qui
carcerem, mortentive celerem præ insulæ hujus quoti-
dianis, diuturnisque calamitatibus sibi non præopta-
ret.

ret. Illi gubernandæ Philippus Ruizius Puente navis bellicæ *la liebre* (leporis) Gubernator designatus, qui incolas novos, bellicam supellestilem, annonamque advexerat. Comes illi iverat alia navis bellica *la Esmeralda* (smaragdus) dicta, a Matthæo Collao gubernata. Idem navarchus (vir & optimus, & nauticæ peritissimus, licet in nautas aliquando rigidior) eadem navi ex Maloïna insula ad portum Montevideo redux me cum 152 sociis in Europam transportavit. Nerville Gallum præfectura infelicis illius insulæ defunctum nobiscum habuimus, ex quo, uti & ex Hispanis, qui ibi versati sunt, pleraque didici, quæ de hoc arguento conscripsi.

Infelicem perquam meditate voco insulam, insulis fortunatis licet a Gallis quibusdam par jactetur; Neque id mirum cuicquam videatur. Laudamus enim venales, quas extrudere volumus, merces. Audi, quæ ex idoneis authoribus de Maloïna insula accepi. Nec ab Indis, neque a feris quadrupedibus habitari unquam potuit, rerum omnium, quæ ad vitam tolerandam pertinent, omnino expers. Juncos palustres pro arboribus, muscum pro gramine, paludem, linnuimque pro terra, frigus rigidissimum semper pro aere, noctem fere perpetuam, nebulas, caliginem pro sole offert habitatoribus novis. Dies enim longissima paucissimarum hararum est. Earentibus Austris, quippe polo antarctico propinqua, turbinibus sevissimis, tempestatibusque horret plerumque. Gelu, continuis fere nivibus sociatum, eo intolerabilius, quod in tota, quæ quidem minime ampla est, insula nihil ligni seu ad focum alendum, seu ad condendum tugurium usquam suppetat, nisi navi ex insula ignis non sine periculo adferatur. Navis *la Esmeralda* nivibus semper testa illo in portu steterat, ut nautæ

nautæ Hispani mihi affirmabant, fatebanturque sibi, tanto e frigore congelasse manus, ut, nisi vini cremeati crebro haustu incaluisserent identidem, funibus tractandis, & quibusvis denum, quæ navis offert, functionibus impares se viderent. Capræ, quas Galli attulerant, pabuli seu penuria, seu noxio succo confestim enectæ omnes. Triticum, quod iideem in solo scilicet uliginoso seminarunt, nunquam ad maturitatem pervenit, quin culino semper curtissimo vix in spicam pubescentem adolevit. Hinc commeatu Europæ jam jam consumpto frequens esurie miseria cæteris sæpe accessit. Annonæ supplementum volucres aquatiles fuerunt. Cygni referunt aliquam similitudinem, sed majores, nam libratum duodecim pondus sæpe sequunt. A Gallis D'outarde, a Batavis Anglisque Pinguins, vel Penguinæ dicuntur. Panis loco nitratus pulvis, glandesque plumbeæ Gallis militibus, cæterisque dabantur, ut illis aves, avibus famen mactarent. Hæ quamvis sub Gallorūm adventum maximo esseut numero, quotidianis tamen Schoporūm ictibus partim consumptæ, partim fugatæ sunt adeo, ut succedentes Gallis Hispani hoc etiam sterilissimæ insulæ unico beneficio destituerentur. Utilem nihilominus illis hanc esse insulam, licet habitatoriis calamitosam, fateamur, necesse est, quod navibus tempestate jactatis perfugium, portumque classi non maximæ parem, & aquandi opportunitatem offrerat. Loca aggressioni, exscensioni hostili opportuna aggere, suggestuque tormentario munita fuerunt. Paucis præsidiariis Antonius Catani peditum id temporis tribunus præficierebatur. Id monitum te velim, lector, dari & aliam insulam Maloinam illi, de qua mihi sermo fuit, vicinam, quam annis abhinc non multis Angli possident, ac Falklandiam appellant. Hanc Boniaeris Gubernator Franciscus de Paula

Bucca-

Buccareli circa annum septuagesimum labentis seculi occupari, sed paulo post Anglis, Rege Catholico jubente, restitu curavit, ne ex parva scintilla ingens bellum exardesceret. At hem! de vastatis Paraquariæ oppidis differens Magallanicas in terras me atripi passus sum. Fateor equidem longiusculam fuisse digressionem, sed spontaneam, nec inutilem. Vism enim mihi est res illas commentaris meis inspergere data occasione, quarum obvias in historiis nulla fit mentio. Sed jam in viam redeamus.

Infiniti temporis, laborisque negotium foret, si singula, quæ per omnem Paraquariam eversa sunt, Indorum oppida, eversionis causas, tempora commemorarem. Idem, quod de Troja, repeti potest de multis coloniis Paraquariæ: Nunc ager, aut sylva est, ubi templa, domusque stetere. Oppida quadrangentia plura, quæ delectam hodie Tucumanis urbem Quadalcazar olim circumsteterant, penitus intercidisse, ex annalibus liquet. Intra limites urbium Cordubæ, Riojæ, sancti Jacobi, S. Michaelis Tucumanis, Correntinæ, & Assumptionis innumeræ, prope dicam, Indorum coloniæ interierunt. Paucissimæ, quæ supersunt, oppidorum umbræ sunt, pauculis, & fere miseris incolis, quia Hispanorum privatorum servituti mancipatis, constant. De remihi toties visa loquor. Nam provinciam illam iterum, iterumque peragrans & oppidorum adhuc superstitum incredibilem omni ex parte miseriam, & eversorum rudera hisce oculis spectavi. Vastitatem, quæ multis Quaraniorum nostrorum oppidis per Mammelucos, Brasiliæ incolas, quondam illata est, priusquam enarrem, sine me aliqua præfari. Primi ex Hispania advenæ milites terras, gentesque Paranzæ, & Parauayi litoribus dutaxat propiores sibi subdide-

re; Ad remotiores conquirendas non animi, sed copiæ illis deerant. Evangelica luce per Seraphicos potissimum patres Quarantii non pauci illustrati, & in coloniis, si res tulit, locati sunt. Divus Franciscus Solanus, & Ludovicus Bolaños eximia virtute clarissimus, nostrisque hominibus per amicice familiaris apostolicis ea ætate expeditionibus eminuerunt maxime, ambo Seraphicæ familiæ, Paraquariæque lumina; sed sociis sui similibus, successoribusque destituti tantæ, quæ ad manum erat, messi impares. Infinita siquidem Quarantiorum multitudo intra sylvarum, litorumque recessus latitabat paucis tunc Hispanis, quoties poterat, infesta, semper formidabilis, ac periculosa. Anno 1610 Ferdinandus Arias Assumptionis una, una Boni aeris gubernator strenuus cum numero militum agmine ad expugnandos Uruquayi accolas Quarantios excurrit, sed illorum & numero & truculenta atrocitate perculsus, deque victoria desperans in urbem se recepit. Eadem saepius alibi ab aliis gubernatoribus infeliciter tentata est alea. Non ignivomis militum armis, sed suavi patrum eloquentia, amore scilicet, non timore vinci poterant Quarantii. Eventus id docuit. Eodem anno equidem Pater Marcellus Lorenzana Hispanus collegii nostri in principe Assumptionis urbe tunc Rector a Quarantios Paraquayum inter & saranam turmatim palantibus id deum impetravit, ut in ampio, quod divi Ignatii Loyolæ nomine insignitum, iis considerat, oppido sacra romana amplectentur, cumque Hispanis amicitiam inirent. Oppidum floret etiamnum. Rectius dicam, floruit nobis Europam repetentibus. Quid enim post nostrum abitum acciderit, haud mihi exploratum. Sub idem prope tempus socii nostri patres Josephus Cataldino, Simon Mazzeta Itali, Antonius Ruiz de Montoya Hispanus

nus Americanus, & qui annis succedentibus suppetias venerant, patres Rochus Gonzalez Hispanus Paraquariensis, Petrus Romero, Didacus Boroa &c. heroo omnes spiritu, Apostolicisque virtutibus insignes tum provinciam Quayram, tum Uruquayum flumen versus inaccessas Hispano militi montium, nemorumque latebras excussere, ubi multa Quarani- orum millia detecta, & conditis, ubi poterant, coloniis collecta Deo, Regique catholico adiuncta fuerunt. Prosperas sociorum nostrorum Quaranos inter expeditiones justis voluminibus historici dudum complexi sunt.

Rapidissimos hos rei christianæ progressus Mammaluci e vicina Brasilia, maxime ex S. Pauli oppido irrepentes tantum non stiterunt, certe miserabilem in modum retardarunt. Mammaluci colluvies sunt ex Lusitanis, Batavis, Gallis, Italis, Germanis, foeminasque Brasiliis prognata, bombardæ usu, latrocinandi dexteritate celebris, & ad quidquid audendum projecta, atque inde Mammalucorum peregrino nomine olim insignita. Maffeo enim teste, folio 69 historiæ Indiarum. *Mammaluci, Ægypti robora, milites optimi*; Juxta alios: sclavi Soldani Ægypti fure. Hos vero istorum in Brasilia nomine appellatos Mammalucos orci satellites cum Paulo tertio summo Pontifice citra injuriam dixerimus, quippe quorum institutum fuerat, Iudos in libertatem filiorum Dei a patribus assertos in dixissimam servitutem abripere. Repetitis per annos plurimos illorum incursonibus eversa oppida: Assumptionis in yuy. Omnium sanctorum in Caaro. SS. Apostolorum in Caazapaquazù. S. Christophori in opposito litore ygay. S. Joachimi ibidem. S. Barbaræ in ripa occidentali Paraguay. S. Caroli in Caapi. Harum coloniarum

incolæ Quarani, paucos, qui fuga evaserant, si demas, catenis, funibus vinciti in Brasiliam pecorum instar gregatim abducti, ad æternos in sacchari, mandiocæ, Gossipii, fossarum mineralium, tabacæ officinis labores damnati fuere. Proles lactentes, quod iter retardarent, ac oneri essent, matrum & sian avulsa, crudeliterque per viam solo allisæ sunt. Senio, morbove imbecilliores jam ferro, jam plumbbo necati, quia impares diutinæ profecitioni. Incolumes alii, ne tenebris ad fugam abuterentur, noctu in paratos scrobes conjecti sæpe. Multi india, itinerisve ad multa leucarum spatia producti molestia per viam occubuere. In hoc Indorum venatu jam vi aperta, ut lupi, jam astutia, ut vulpes, usi sunt, utrobique crudelissimi. Plerumque, dum collectus in templo sub divinis populus, in oppida longo agmine irruerant, viis, angulisque omnibus obfusione clausis, ne ullus miseris pateret effugii locus. Inde consuetudinis, quæ semper dein apud nos viguit, origo, & veluti lex, ut Indi Quarani omnes vel hasta, vel sagittis armati templo intersint, ne subita Brasiliensium latronum aggressione inermes opprimantur deinceps. Sæpe Jesuitas mentiti, illorum more rosariis, crucibus, toga nigra insignes Indorum, quæis externa specie deceptis nil doli suboluit, agmina per sylvas collegerunt, Oppida complura Mammalucorum insidiis obnoxia, uti lauretanum, & S. Ignatii &c. tutiora in loca pluriuin mensium itinere, incredibili & patrum, & Indorum labore translata sunt. Neque nostris Chiquitorum, Moxorumque coloniis, neque aliis, quæ Hispanorum in territorio a sacerdotibus secularibus, monachis-que procurabantur, Mammaluci pepercerunt. Oppida Indorum ad ripas yeuy in Curuquateni territorio stabilita, scilicet Mbaracayu, Terecany, can-
de-

dejaria, & ybirapariyara, ut plura alia taceam, a Mammalucis omnino destructa fuere. Eodem prope fato Hispanorum urbes Xerez, Quayra, (ciudad real) & Villarica &c. desierunt. Illatas Paraquariæ strages ecquis tandem enumeret singulas? Vasti id materies voluminis foret; quin immo fuit pluribus. Enim vero quisquis unquam de Paraquariæ rebus scripserat, tragica Mammalucorum historia ingentes paginas implevit, & cum scripserit multa, plura tacuisse videtur. Hoc equidem bellum, quod per tot annos, tanta virium contentione crudeles Mammaluci, ferro, plumboque armati Quaraniis prope nudis, ac inermibus, certe solo ligno tunc repugnantibus moverunt, & diuturnitate temporis, & casorum, captorumque Indorum numero cum maximis Europæ bellis conferri potest, quin & aliqua ratione iis præferri. Audi, si sine horrore potes, quid literæ edificantes, & curiosæ recensione 25 hoc de argumento dicant. Afferitur, ajunt, quod prope incredibile, a Mammalucis Brasilia 130 annorum spatio duos Indorum milliones edos, vel in captivitatem abreptos; Et plus, quam mille regionis leucas ad Amazonum flumen usque incolis exhaustas fuisse. Ex literis austencicis (sunt a Rege Catholico — — 1639 anno, 16 Septemb. date) constat, uno quinquennio trecenta Indorum Paraquariensem millia abducta fuisse in Brasiliam. Petrus de Avila Bonaeiræ Gubernator anno 1639. 12 Octobris scripto testatur est: Se vidente in urbe Brasiliæ fluminis S. Januarii (Rio de jeneiro) Indos a Paulopolitanis palam fuisse venditos; Et ab anno 1628 usque ad annum 1630 in sola haec urbe sexaginta Indorum millia vendita fuisse. Ex hoc facilis est conjectura, in aliis Brasiliæ locis multo plura infelicium Quaraniorum millia, quos incolæ Cananeæ &c. aliique Indorum venatores avidissimi ceperant, tot annorum spatio venuiisse.

Verum non semper impune tulerunt hanc suam rapacitatem. Postquam enim, Rege indulgente, Quaraniis arma ignivoma procurata sunt, iterum iterumque profligati, repulsi, cruentis cladibus fuerant affecti. Memorabilior cæteris, ac prope incredibilis ea fuit victoria, quam quatuor Quaraniorum Neophytorum millia ad fluvium Mbororè, ubi Uruguayo miscetur, de numerosa prædonum Brasiliorum classe reportarunt. Trecentis lintribus aderant quadringenti Paulopolitani, & bis mille septingenti Tupiæ, ferocissimi Brasiliæ barbari illis fœderati. Quaranius Ignatio Abiazù duce, qui genitis illius princeps fuerat, dum quinque navibus obvii hostes destinato tormenti iætu salutant, tres illorum lintries de primunt, Brasiliorum compluribus vel prostratis, vel sauciatis. Qua salutatione inopinata perculsi e lintribus in litus desiliunt plerique, desperata navali pugna Quaraniorum aciem per insidias a tergo adoriuntur. Verum acriter omni ex parte repulsi, passim contrucidati sunt, quin ad unum omnes internecione delendi fuerant, nî nox incumbens & pugnæ, & victoriæ fænam imposuisset. Postridie hostium per sylvam fugitantium reliquias ferarum instar undique insectati sunt eo successu, ut paucissimi superstites, castris, lintribusque amissis, trepidantes, nec uno vulnero saucii domum properarint. E Quaraniis victoribus tres duntaxat sub pugnæ initium cæsi, quadraginta vulnerati fuere, ut adeo illustrem victoriam propitiis superis, non armis suis in acceptis referrent. Quo quidem eventu supra omnium vota prospero Quaraniis jam animosiores a Paulopolitanis porro timeri, suspicique cæperant. Pax, securitasque illis oppidis reddita, res christiana magnis accessionibus ubique aucta fuit, quam perpetuæ Maimmalucorum incursiones non perturbarupt modo, sed prope profligarunt.

Ne-

Neque putas, per calumniam de Brasiliæ incolis ab Hispanis scriptoribus hæc spargi, exaggerarive. Ipse fidelissimus Rex Josephus primus decreto 6 Julii anno 1755 edito, & codici novo juris Insitanici inserto fatetur: Multos millions Indorum destructos fuisse, & hac ætate pauca superesse Brasiliæ oppida, paucos oppidorum habitatores. Causam hujus adjicit: Quod Indis libertas non sit permissa secundum leges lusitanæ. Indos declarat liberos. Captivis libertatem jubet restitui &c. Alii quoque pientissimi, qui hunc præcesserant, Hispaniæ, & Lusitanæ Reges Indorum raptum, venditionem, oppressionem, insectationemque qualemcunque iteratis legibus, acerbris comminationibus interdixere dudum. Multi provinciarum Gubernatores Regiorum decretorum observationem urgebant, sed raro impetrarunt. Innumeros equidem, qui Indorum captivitate, ac obsequio quæstum faciunt, major opin, quam conscientiæ, vel decori cura est. Regis, quem longe abesse nō runt, Deique legibus procaciter neglectis Indorum e miseria ditescere procurant, et si maleparta male dilabili quotidie experiantur, ac præter insignem paupertatem hæreditatis nomine nihil plerique posteris transmittant. Istiusmodi hominum adversus Indos immanitatem vivis, verisque coloribus expressit Regius diu Ulyssipone concionator, mox Brasiliæ Apostolus quatuordecim concionum suarum voluminibus in lucem datus, innumeris barbaris ad religionem traductis clarissimus Pater Antonius Vieira, nostræ tum societatis, dum ob defensam Indorum libertatem ab Indorum insectatoribus e Marañone provincia exturbatus coram Ulyssiponensi aula Regia de hoc arguimento verba fecit anno 1662. Hic ejus sermo tomo quarto illius operum Ulyssipone typis datus 1685, lectuque sane dignissimus.

Cum ne Regiis quidem legibus mos gereretur in Brasilia, Indos capiendi, afflictandi nefaria consuetudo Pontificis, ad Regum preces, minis, atque pœnis erat coercenda. Paulus tertius, Urbanus octavus, & demum Benedictus quartus decimus Apostolico ictos fulmine, a Romanæ Ecclesiæ communione exclusos, pronunciârunt illos omnes, qui ausi fuerint Indos in servitatem redigere (verba sunt Romanæ curiæ) vendere, emere, commutare, vel donare, ab uxoribus, vel filiis separare, rebus suis spoliare, & ad alia loca deducere, & transmittere, aut quomodo libet libertate privare, in servitute retinere, nec non prædicta agentibus consilium, auxilium, & favorem, aut operam quocunque prætextu, & quæsito colore præstare, aut id licitum prædicare, aut docere, aut alias quomodolibet cooperari. Hæc sub excommunicatione latæ sententiaz (a qua non nisi a Romano Pontifice & satisfactione præmissa absolvî possint) interdicuntur in favorem omnium Indorum tam in Paráquariz, ac Brasiliæ provinciis, ac ad flumen de la Plata, quam in quibusvis aliis regionibus in Indiis occidentalibus, & meridionalibus existentium. Ista trium Pontificum summorum mens, ac, si substantiam attendas, verba sunt. Literæ Pauli tertii ad Cardinalem Taberam Archi-Episcopum Toletanum 23. Maji anno 1537 datæ fuerunt. Urbani octavi bulla, quæ incipit: *Commissum scripta 22 Aprilis 1639.* Authentica cum literis Regii senatus Matritensis, quæsibus bullæ hujus executio mandatur, extabat in bullario Coilegii tunc nostri S. Ignatii in civitate Bonæaeris. Bulla Benedicti quarti decimi ad antistites Brasiliæ, aliarumque lusitani Regis provinciarum expedita extat in bullario Benedicti ejusdem tomo I. c. 38. Ejus initium est: *Immensæ. Pontificiæ, Regiæque contra Indorum vexationes literæ ad Hispanos quo-*

ut dixi, vel ad eam miseriam, paucitatemque habitorum redacta, ut umbræ oppidorum verius, quam oppida videantur. Dum e contrario oppida 32 Quaraniorum, 10 Chiquitorum, alia minora aliarum nationum, quod incolæ Regium juxta decretum soli catholico Monarchæ subditi sint, magnis quotidie habitatorum accessionibus locupletata nostra sub disciplina durarunt semper, ac floruerunt, quod Gubernatores Regii, Episcopique, oculati testes, datis toties ad Regem literis, contestati fuere. Haud inficior, nulla unquam ætate in Paraquaria, Brasiliaque defuisse Hispanos, lusitanosque viros divinarum, Regiarumque legum egregie tenaces, qui popularium suorum asperitatem in Indos, avaritiamque execrati nullum non movebant lapidem, ut farta, tectaque maneret Indorum libertas, & religio sancta magnis semper passibus progrederetur; Verum eheu pauciores illi (Nam neque Hercules contra duos) crudelium multitudini corrigendæ impares fese viderunt, dolueruntque. Facultas illis defuit, voluntas nunquam. Ipsus ego novi Hispanos, quos Indorum non heros, sed patres dicere ausim. Hoc argumentum diffusius pertractasse tibi si videar, age, ipsos Paraquariæ historicos Hispanos inspice, & mox fateberis, me hanc rem obiter duntaxat, ac, ut ajunt, extremis solum digitis attigisse.

De fluvii, qui chacum provinciam alluunt, per transennam injecta est mentio. De Parana omnium principe ac sepulchro, cui ad Bonaeiris limites fluminis argentei splendidum, sed inane nomen obtingit, plurima sane mihi scribenda supersunt. In plurisque, quæ ad ejus fontem, nominisque originem pertinent, hallucinantur historici. Putant equidem argenteum flumen ex Paraquayo flumine potissimum nasci;

nasci; Istud vero lacui Xarayes primordia debere, sua. Ast utrinque toto celo aberrant. Nam flumen argenteum re ipsa est Parana ingens, flviis Paraguay, Uruquay, aliisque innumeris per viam locupletatus. A fonte suo licet remotissimo ad mare pacificum usque, cui illabitur, immensa terram spatia pervagatus, a Quaraniis indigenis nunquam variato nomine *Paranà* appellatur etiamnum, quod verbum rem mari cognatam, vel mari similem significat. *Paranà* enim lingua Quarana idem est, quod latinis *Vericolor*. Cum itaque mare pro lucis, venti, fluctuumque ratione alium, aliumque colorem objiciat eminus id spectantibus, *Para*, & frequentius *Paraguay*, res admodum *vericolor* ab illis appellatur. Quia igitur Parana flumen tum alvei laxitate, tum vastissima aquarum mole fluvios ceteros inculentissime excellit, & ad pelagi similitudinem proxime accedit, cognatus maris *Paranà* honorifice dicitur. Vox enim *Anà* similitudinem, vel cognitionem exprimit. Anno 1509 Joannes Diaz de solis ex Europa navigans Parana flumen detexit, illudque suo nomine flumen solis vocavit. Anno 1527 Sebastianus Gabotus, & Didacus Garzia illud flumen argenteum (rio de la plata) appellarunt, quod apud Indos accolas inventarint aliquot bracteas argenteas, a lusitanis, quos spoliarunt, e Peruvio allatas, quas tamen Hispani e fluminis hujus gremio, litoribusve erutas suspicabantur; Nam post tria prope secula nil porro argenti istuc detectum unquam. En! ut magna szpe nomina ex solis nascuntur opinionibus, vanisque conjecturis. Magnum hoc, licet argento vacuum, & forsan, ut vulgo putatur, maximum orbis flumen a suis inde incunabulis *Paranà* nomen retinet hodieum, etsi tot, tantisque, licet se minoribus, flviis per decursum misceatur. Ad amnem a conchis dictum (las Conchas)

shas) qui ab urbe Bonae Cris sex leucas abest, ubi scopulus insignior (la punta gorda) assurgit, ab Hispanis flumen argenteum vocari incipit, postquam paulo ante Uruquayum jam fluvio nigro mixtum orientali in litore absorpsit; Tanta aquarem accessione auctus Parana in loco a conchis dicto ad decem admodum leucas latitudinis porrigitur. Hinc naves per Paraguayum, Paranamque delatae hac in statione, ceu in portu conquiescunt, exonerantur, oneranturque de novo ante redditum. Neque enim tuto progrederentur naves minoris formae, quales ex urbibus Assumptionis, Correntina, Quaranicisque ex oppidis venire confuerunt.

Origo Parane fluvii perinde controversa est, ut patria urbs Homeri. Quidquid de illa scribitur, conjecturas inter, ac suspicções numerato. Hispani certe, qui ad subdendam sibi Paraquariam primi aderant, per Parane seu undas, seu ripas quingentorum facile leucarum spatio progressi, ad illius tamen fontem haud pervenisse dicuntur. Indi Brasilienses Parane originem putant lacum immanem ex Peruvianis alpibus ortum, & fortassis illum, qui lacus lauricocha dicitur, urbi Quanuco vicinus in undecimo circiter latitudinis gradu. Ex memorato lacu verisimiliter fluven Amazonum derivant alii, quamvis Indi contendant eodem nasci ex fonte & Amazonum fluven, & Paranam. Verum quis, amabo, in verba juret Indorum? Tot fluvii Peruvianis ex montibus manantes cursum identidem per ambages variant suum, aliique cum aliis coninifcentur; Quis in tanto amnium labyrintho Paranam a ceteris ita discernat, ut dubitandi locus non relinquatur? Martinus de Barco in poetico suo opere Argentina: Paranam gradum duodecimum inter, & tertium decimum la-

titu-

titudinis oriri affirmat. Quod si ita, in confiniis Bas
hiz omnium sanctorum Brasiliæ metropoleos Paranæ
cunabula deprehenderemus. Verum hic author hal-
lucinatur in pluribus, ut constat; de verbis Hispani-
cis in numeros rhythmicos torquendis plus quam de
veritatis cognitione sollicitus fuisse mihi videtur. Lu-
dovicus Bougainville in suo: *Voyage autour du monde*
asserit: Paranam nasci juxta mare Atlanticum ex
montibus, qui sunt versus Ost-Nord-Ost fluminis.
S. Januarii, indequé procurrere ad occasum, deni-
que ad Austrum. Nil repugno eisdem tanto autho-
ri, quia reliquis recentiori; Neque tamen citra for-
midinem illi assentior, quia alienis relationibus toties
decepto, ut patet ex singulis prope paginis, quas de
Quaraniorum rebus, oppidisque conscripsit. Quod
de Paranæ ortu, flexibusque affirmat, haud ipse vidit,
sed ab authoribus, nescio, an fide dignis? accepit.
Paucis: de Paranæ prima origine, quod quidem sci-
am, certi, exploratique nihil. Id quod sane flumi-
num principi honorificum, quod illius, ut familiarum
illusterrimarum primordia, detegi ægerime possint.
Illud quoque compertum, hoc flumen tot anfracti-
bus flexuosum leucas ostantis plures cursu emetiri
suo, priusquam vasto gurgite marinis in fluctibus
conquiescat. Longo itinere fluvios cotiplures, am-
nes inumeros sibi associat, semperque crescit eundo.
Hanc fluviorum accendentium turbam quis enumeret?
Memorabo, qui memoræ occurant, præcipuos.
A' terris septentrione inter & ortum mediis Paranæ
cursum sequar.

In litore, quod occasum respicit, Paranæ in
funduntur fluvii: *Ygayry*. *Ymuncina*. *Monicy*.
Amambay. *Ygatimy* navium mediocrem patiens.
Ygurey. *Yquaity*. *Acaray* flumen illustre, *Danu-
bio*,

bio, ut quidem Viennæ est, haud minus, fors magius etiam. Nam in ipso litore sex facile origias altus extra aluvionum tempora a me illum metiente deprehensus est. Alveo fertur laxissimo, cursu, quem vix sentias, tranquillo. Triginta varia magnitudinis fluvios, quos, ipius sæpe transmisisti, per viam haurit, par certe majoribus navibus, ni hinc, atque illinc scopulis impeditetur, labore fors non maximo tollendis, ac dudum, si ingentes navigationis utilitates Hispani perspicerent, sublati. Herba enim Paraquarica, quæ sylva litoribus his incumbentes abundant, hoc fluvio ad Paranam, inde ad urbem Boniaeris transportari posset magno temporis, sumptuumque compendio. Verum surdis canitur fabula. Incolæ egestatis, quam laboris sunt patientiores. Monday, qui ex sylvia Tarumensibus prope oppidum S. Joachimi a me tot annos habitatum scaturit; Amnium subinde majusculorum Yhu', Tarumay', yuquiry', quirahunguay', Cambay' &c. accessione mirum in modum auctus scaphis par evadit, in tribusque grandioribus, quibus Mammaluci olim, trajecto Parana, per fluvium Monday' irrepserunt sæpius ad Quaranios nostros oppidi Iesu in vicino Ybaroty' tunc conditi mactandos, capiendosque. Caapivary', Aquapey' arcti, sed altissimi alvei, & ob monstra aquatilia natantibus pertinencendus. Yaquaro', genus est tigridis aquatilis, equos sæpe, mulosque nantes abripit. Atingy'. Omnes hi, quos adhuc recensui, minoris notæ, &, ut ita dicam, proletarii sunt fluvii. Ast jam, dum 27 gradum 43 minutum latitudinis; 318 gradum 57 minutum longitudinis, locum scilicet, ubi urbs correntina quiescit, attigerimus, subsiste tantisper, oculos, animunque adverte diligenter. Viden', ut magnus Paraquayus, tot fluviorum, quos per iter secum abripuit, comitatu tumidus obvio sibi Maximo Para-

Paranæ fit spolium, unaque nomen, quod gesserat, illico deperdit! Pelagus enim illud ingens, quod ex utroque flumine commixto repente coaluit, a nemine jam Paraquayus, Parana ab omnibus & Hispanis & Indis nuncupatur, quod hic præ illo longe majoram aquarum vim adlexerit. Verum easdem intra ripas, eodem alveo ambo licet decurrant flumina, Parana tamen limpidissimus turbidas Paraquayi aquas veluti dignans diu refugit cum illo penitus permisceri. Certe trium circiter leucarum intervallo utriusque aquas colore, saporeque differentes & aspectu, & gustatu discernas. Sed enī quantum possit sociorum exemplum. Parana paulo ante ad occasum decurrens Paraquayum secutus mutata via Austrum versus flebitur, ad mare scilicet fluviorum matrem pie festinans. In oppido S. Ferdinandi, & S. Francisci Regis, quod Abiponibus Yaucanigis condidimus in occidentali Paranæ ripa, urbi scilicet correntinæ adversa, dum essem, canalem ut latum, sic profundum, longumque observavi, rebusque omnibus circumspectis cepi cogitare, per hunc olim vel Paraquayum solum, vel cum Parana jam coniunctum occidentem solem versus decuruisse; sed arenis per insolentem alluvionem istic congestis viam sibi novam, veteri impedita, sibi aperuisse demum. Hanc tu suspicionem vanam si autumas, mihi quidem verisimilitudo semper videbitur. In territorio sancti Jacobi de Storea fluvius & dulcis & salcis alveum toties hac ratione mutarunt suum. Canales illorum veteres, & aliorum fluviorum alibi saepius conspexi. In urbe S. Jacobi divus Franciscus Solanus sodalibus suis (quos observantes vocant) domicilium, templuque nitidum condidit ea ratione, ut illius porta non forum civitatis, sed campum respiceret. Id ægre ferentibus fratribus respondit vaticinio clarus

archi-

architectus Solanus: Expectarent tantisper. Futurum aliquando, quod nunc futurorum nescii perop-
tassent. Aliquot post annis fluvius dulcis, qui urbem
alluit, alveum mutavit suum. Mutanda fuit civitas.
Hac mutata templi porta forum respexit, respicitque
etiamnum. Eventus varicationi respondit, quam
indigenæ Hispani, dum illuc essem, mihi retulere.
Sed ad Paranam redeundum est.

Illius litus orientale magna ex parte arduum,
saxosumque, occidentale e contrario depresso, li-
mosum, & alluvionibus adeo pervium, ut campis,
sylvisque quaquaversum submersis navigantibus dun-
taxat, vel natauribus, nequaquam equitibus, pediti-
busve transitus isthac pateat. Omnis hac, quæ trans
Paranam occasum spectat, provincia vastissimis, va-
riisque arboribus ad navium, playstrorumque fabri-
cam aptis, latis pascuis, campis hinc in planitem,
inde in suaves colliculos excurrentibus abundat, vix
tamen uspiam stationem humanis habitationibus, op-
pidisque stœbilibus opportunam invenias ob aquam iam
njmiam, jam nullam, vel quod idem mihi est, fal-
sem, amaramque. Quod si Paranæ litoribus inædi-
ficaveris coloniam, alluvione proxima, quæ ad binas
alicubi leucas pretenditur, aquis innatabit; Si duas,
ternasve leucas a litore illam removeas, & incolis,
& bestiis siti pereundum erit. Fluvii enim cæteri,
qui omnes in magni Paranæ amplexus ruunt, tales
sunt, ut imbre continuante tumidi omnem late vici-
niam in paludes convertant, deficiente protinus are-
scant, vel aquam ne beltis quidem tolerabilem ob-
trudant. Hinc in Abiponum coloniis sanctis Hiero-
nymo, Ferdinando, Carolo dicatis, etsi singulæ flu-
vios ejusmodi in conspectu habuerint, aqua stagnans,
putida, tepida, lustralenta, hyrudinibus scatens nobis.

potanda fuit ex lacuna scilicet, quam eorum, bo-
um, canum, oviumque ceterarum frequentabant quo-
tidie, inquinabantque. Per sexennium talis mihi
lymppha unicum levandas sitis remedium fuit. Putei,
qui labore incredibili cabantur, vel imbre ingruente
collapsi sunt protinus, quia nullis lapidibus suffulti,
cum ad centum facile leucas lapidem usquam de-
prehendas, vel undam multo sale, ac amaritie asper-
sam praebuerunt.

Minoris nominis, incertaque durationis fluvii,
qui Paranæ cum Paraguayi jam coniuncto accedunt,
sunt: flumen nigrum, viride, album, rubrum, rio
negro, verde, blanco, rubeo, fluvius de Gomez.
Atopohenfa lauata, seu hospitium porcorum aquati-
lium. Alcaay. Cayman. Embalzado. Rio del
Rey, seu fluvius Regis, Abiponibus Ychimaye. Ma-
labrigo, Abiponibus Neboquelatèl. Eleyà. Saladillo.
Inespin, Abiponibus Narahaquem. Rio S. Martini.
Salado. Carcarana. Tortugas fluvius testudinum.
Matanza. De los arrecifes. Areco. Lujan. De las
conchas. Attigimus portum, in quo naves quæ sep-
tentriionali, vel orientali ex Paraquaria venerant,
subsistunt periculi metu. Hic equidem Parana tot
fluminum accessu, ingentis Uruquay, Nigrique flu-
vii pariter prægrandis societate jam inflatus pelagi fa-
ciem refert. Sed hem! dum maris cognatum Para-
na ostentat se se, amissio Paranæ nomine hic subito
Flumen argenteum incipit vocari. Ecce illud?
Num argentum suo foveat in sinu, aut litore uspiam?
Ne micam quidem, ac præter luctum nihil. Uti ta-
men Scipio a Vastata Africa Africanus dictus, eoden-
sic jure Paranam ab argento Peruviano, quod haustis
sepe navibus haustis, argenteum dixeris. Denas hic
leucas latus, nedum tamen magnitudine contentus
sua

sua reliquos, qui ad occidentem occurunt; amnes, et si ignobiliores, sibi adsciscit. Memoratu dignior ex illis est, quem Hispani *Riachuelo* vocant. Hic enim quotidiana maris aestuantis accessione tumidior stationem tutam, viamque, qua litori propinquent, scaphis praebet (lanchas appellant) quarum maximus per hoc flumen est usus.

Luculentiores, qui orientali ex ripa Paranæ ad voluntur, fluvii sunt, si a septentrione incipias: *Auemb'y*. *Parana panè*. *Quibay*. *Yquazu e Brasilia* oriundus, per quem saepe *Mammaluci*, *Quaranicas* prædaturi gentes olim venerant. Fluvius hic non contemnendæ molis, lemborumque majorum patiens. Quatuor a Paranæ ripa leucas emensis *Cataracta* occurrit. Triginta ulnas alta, ex qua formidabili cum murmure fluvius præceps gradatim devolvit. Tanta aquarum copia resiliente, ut spissus vapor nubis instar illi loco incubans a quatuor jam leucis semper videatur. Hac in vicinia nullos comorari pisces, ajunt, immanni scilicet aquarum strepitu territos. Navigantes, cum *Cataractæ* (*Hanc Hispani Salto*, *Quaranii Yrì*, seu aquam per saxa veniente appellant) transitus insuperabilis sit omnino, terra iter faciunt, lntresque manibus trahunt aliquamdiu. Tribus a *Cataracta* leucis fluvius leucæ unius latitudinem retinet. Ex quo coniice, illum jure *Yquazu* fluvium grandem nuncupari *Ybirayty*. *Yabebiry* oppidis *Quaranicis* S. Ignatii misi, & virginis *Lauretanæ* intercedit, angustus sed multi gurgitis. S. Ambrosii. *Rio de los Astores*. *Fluvius S. Lucia*. Per ultimos hos fluvios *Payaquas* piratas crudelissimos ad vastanda Hispanorum prædia, incolasque trucidandos irrepsisse frequentius novimus. Fluvius *corrientes* mediocribus adnumerandus. Oritur

è vicino lácū yberà, quem olim lacum de los Caracaras appellant. Dicitur is lacus quadraginta circiter millaria longus, sed latitudinis exique, varizque. Plures insulæ, quas complectitur, Indorum ex oppidis transfugarum latibula sunt nostra xstate, & proxime lapso seculo illas insedisse scribunt Caracaras Indos Hispanis mire perniciosos, ac prope inexpugnabiles. Jubente tamen Boniaeris Gubernatore, Joanne de Garay duce a Quarantorum nostrorum agmine oppugnati, expugnatique feliciter sunt, hostium plerisque omnibus vel cæsis, vel captis, postquam insulas singulas pertinaciter tuiti essent. Hæc victoria num christianis Quarauis gloriosior, an Hispanis utilior fuerit, haud scio. Audi reliquorum, qui Parane hic miscentur, fluviorum nomina. Quantuarò. Espinosa. Alcaraz. Hernand Arias. Pardia. Rio de los Charruas. Pacu. Verum hi oinnes minorum gentium sunt fluvii. Jam paulo majora canamus.

Locum attingimus, ubi Uruquay, primæ magnitudinis flumen, Parane se subdit. Nomen a Cochleis, seu limacibus accepit, qui pugno majores sua in concha assati ab Indis eduntur. In alpibus Brasiliz gradum vicesimum quintum inter, & vicesimum sextum latitudinis in Capitania sancti Vincentii (si Bougainvillio habenda fides) natus, ducentas facile leucas percurrit; Multis hinc atque hinc scopulis, cataractisque impeditus, quæ navigationem scaphis etiam mediocribus perdifficilem reddunt. Cataracta omnium maxima ad oppidi Quaranci Yapeyù totum claudit flumen, scaphisque, quæ e Boniaeris portu veniunt, transitum interdicit undique. Lintres vero, prosequi cœptum iter ut possint, nautarum humeris terra transportari solent. Navigii genus, quod apud

Uru-

Uruquayenses Indos in usu, & hispanico vocabulo balsa dicitur, juvat hoc loco explicare. Lintres duo prægrandes, interdum septuaginta pedes longi, stipitibus transversis valide copulantur. His arundines diligenter connexas pavimenti instar substerunt. In medio tuguriolum arundineum pellibus bubulis ad arcendas coeli injurias tectum assurgit. Remis, non velis & adverso & secundo flumine navigatur, securitate, quam velocitate, majori. Remigibus adhæc opus est sat multis; Quaque versum insulæ circumstant, palunis, malis citrinis, persicis, & quibus non arboribus opulentæ; sed & tigridibus, serpentibus, feris aliis seu noxiis, seu escis abundantes. Immanes scopuli, e quibus illa cataracta componitur, subiecto nitrati pulveris cuniculo in auras ejecti sunt olim, sed in flumen residentia faxa viam, qua transitus vel naviculæ pateret, omnem penitissime obstruxerunt. Ita nimirum remedia ipso morbō sepius sunt nocentiora.

Fluvii, quos Uruquayus occidentali ex ripa ebit, memoratu digniores sunt: Yapuà, Piquiry, vel Pepiry ob limitum controversias Hispanos inter ac lusitanos notus. Quanumbacà. Acaranà, Mborore a victoria, quam Quarantii a Mammalucis (ut supra retuli) reportarunt tam celebratus, ut lacus Thrasimenus, & fluvius Trebia a Clade, quam Hannibal intulerat Romanis. Si tamen fas sit in rebus parvis grandibus uti exemplis. Aquapey. Mirinay ex lacu Ybera profluens. Nota, errorem haud dissimulandum irrepsisse historiæ P. Xaverii de Charlevaux in Germanicum 1768 traductæ, ubi perperam dicitur, fluvius Mirinay cum Parana, fluvius corrientes cum Uruquayo misceri. Hic equidem recto cursu Paranam, ille Uruquayum petit. Oculos testor

meos, Nam hæc fluviorum vitora ipsius peragravi. Vaccaretà. Timboy. Gualequay. Rio de los Topes. Yaquary quazu. Singulis his flaviis fluvioli minores per viam illabuntur. Ad ortum uruquayo se conjungunt: uruquay' misi. Uruquay' pita, seu uruquay' parvus, & tuber. Yribobà. Rio S. Juan. Nucorà. Yaguaiapè. Yuy. Piratiny. Ycabaqua. Mbutuy. Toropy' mixtus jam cum ybicuy' controversis limitum causa Hispanos inter, & lusitanos clarus. Qua-ray. Tebiquary. Lechiguana, dictus a favo melijs, quod apes in apice virgultorum, vel graminis altioris conficiunt. Rio San salvador. In hac vicinia Rio negro (fluvius Niger) aquæ præstantia, ubertateque celeberrimus Uruquayum ingreditur inox cum Parana, ubi scopulo grandiori (la punta Gorda) horret, coniungens iuv. Ex tanta fluviorum coeuntium multitudine ecquid primum cuique erit Uruqnayi magnitudinem conjectare? Aquæ illius salubritatem, omnium ore celebratam, experientia mea ipsius exploratissimam habeo. Ultra annum cibi fastidio, insomnioque vexabar. Inedia, vigiliisque exhaustus vix jam ossibus hæsi. Eam ob rem ex calamitosis Abiponum coloniis ad Quaranica oppida translatus, & licet in pluribus istorum, quæ Paranae accumbunt, aliquamdiu commoratus, nil levamenti unquam habui. Paucis hebdomadibus in oppido S. Mariæ Majoris ad Uruquayi ripa exactis penitissime convalui. Quod Uruquayensibus in coloniis cantores pueri vocis amoenitate excellant, id aquæ tribuendum putant, quippe quæ ad abstergenda pectoris, gutturisque phlegmata valeat plurimum. Flumen hoc, si quod aliud, piscosissimum est præterea. Piscibus certe non solum innumeris, sed & maximis, & sapidissimis abundat. Sunt, qui in Uruquayo monstra marina, terribiles visu formas vidisse se, referunt. Ego istud

istud nec negare ausum, neque affirmare. Flumen hoc a me navigatum tantisper equidem, non, ut ab aliis, enavigatum fuit.

Tot barbaris fluviorum nominibus tuas obtundi aures, fatigarique sensim oculos, dndum suspicabar. Verum ut Paranz magnitudinem rite noveris aestimare, fluviorum, a quibus augetur, minuta opus fuit recensione. Nam & Geographi illi, maxime bello ardente, omnem ferunt plausum, qui non urbes modo, & oppida, sed & pagos, ac solitarias arces suis in tabulis adnotarunt; Ex his enim singulis, quam vasta sit provincia, quam culta, edocemur. Hunc ausulta porro tantisper; Nam de Paraquayo flumine, præcipuo Paranz incremento, nolis, velis, mihi est jam differendum. Vox *Paraquay* fluvium coronatum, vel coronarum significat Quaraniis. *Para* enim, ut dixi, rem versicolorem. *Qua* circulum. *Paraquæ* coronam e psytacorum discoloribus plumis contextam denotat, quali istorum litorum aecolæ uterantur. Alii a florim, qui his litoribus passim innascuntur, varietate nominis *Paraquay* etymon derivant. Neque reticenda est recens alterius opinio, qui hanc circuli, vel coronæ appellationem huic fluvio inde congruere putat, quod fere per ambages procurrat, & continuis hac, illac flexibus veluti circulos efformet pro riparum, quas alluit, ratione. Tanta lis cum sit de nomine (de lana caprina, vel de umbra asini contendere, mihi videntur) major est de origine Paraquayi. De hoc plurimæ in historicis monumentis opiniones, conjecturæque recurrent, quibus, cum argumenta solida desint, nec assentiri possum, neque repugnare. Illud extra dubium hodie, hallucinari omnes, qui flumen hoc ex lacu Xarayes prognatum scribunt. Hic error & antiquus, &

communis, non tamen a Jesuitis *Geographis* (quod bona Bougainvillii venia dictum sit) sed a primis Paraquariæ expugnatoribus Hispanis in Europam invectus est, nostraque ætate detectus. Constat equidem Hispanos, qui primis illis tardius successerant, eodem Paraquayi fluminis alveo ad sexaginta leucas ultra illum lacum navigasse. Ex quo patet, in remotioribus Boream, ac Orientem inter, montibus Paraquayi fontem querendum esse. Hunc non nulli in decantato lacu del Dorado inveniri, autumarant. Bougainvillius Paraquayum oriri asserit gradum 16 & 15 inter latitudinis Australis æquali prope intervallo a mari Australi, & Boreali in ipsis montibus, ubi fluvius Madera oritur, qui demum cum Amazonum flumine se conjungit. Hanc Galli opinionem lusitanis recentioribus, qui illic versati sunt, examinandam libenter relinquo. Quidquid sit, illud sat exploratum, Paraquayi ex lacu Xarayes ortum fabulosum esse, cum talis lacus non nisi *Geographicis* in tabulis existat; Illa enim aquarum congregatio, quæ istic aliquando visitur, non Paraquayi fluminis mater, sed Paraquayi superfluentis est filia. Id audacter affirmo auctoritate Patris Josephi Sanchez labrador nixus, qui, ut superius memini, rerum naturalium sagax investigator Indis Mbayis, quos in oppido Belen excoluit, via ducibus utramque Paraquayi ripam iterato perlustravit, ac per eam, quod tot ali nequidquam tentarunt, ad Chiquitorum oppida pervenit anno 1767, illisque meditabundo oculo peragratiss 27 Septembris ejusdem anni ad Bethlehemiticum suum oppidum incolmis rediit. Oppidum Chiquitorum divo Xaverio dicatum præ reliquis septentrioni propinquat magis, nam, ut idem Sanchez adnotavit, in gradu 16 latit. 313 grad. longit. situm. Oppidum *Sanctissimi cordis Jesu* in grad. 16 latit, & 319 longit. sito-

litoribus fluvii Paraquayi maxime finitimum, & ab urbe Assumptionis centum nonaginta leucas distat. Audiant jam Geographi, quid s^epius laudatus Sanchez de imaginario illo lacu de Xarayes, ac de commentitia insula de los Orejones sentiat in suis de Paraquaria commentariis.

Paraquayus (ait) unum in alveum collectus a septentrionibus decurrit aliquamdiu, mox tria in brachia scinditur, quorum unum Paraquay^misti, id est parvum Paraquay^m, duo alia Paraquay^m quazù, id est, magnum Paraquay^m appellant Indi. Alluvicibus solitis terna hæc fluminis cornua incredibilem in modum intumescunt, & extra ripas effusa ducentarum leucarum spatio terras planiores inundant. Hanc fluminis effusionem frequiorem, hanc aquarum collectionem fere diuturniorem lacum putavere Europæ advenæ. In lacus imaginarii medio collocarant insulam de los Orejones dictam, illique triginta leucas longitudinis, latitudinis decem tribuunt. Tantum scilicet spatii Paraquayus exundans istic occupare consuevit. Hanc Paradisi insulam vocarunt primi Paraquariæ expugnatores Hispani, quod improbis laboribus defuncti istic tantisper conquieverint. Locus hic inter gradum 15, & 18 est sub zona torrida. Quid ad hæc doctus Bougainvillius, qui Paraquayi primam originem 15 inter & 16. Australis latitudinis gradum constituit? Neque Lusitani, qui in Cuyaba, & Mato grosso locis illi situi vicinis degunt, neque Hispani recentiores, neque barbari indigenæ talem insulam nórunt. Hunc in modum Sanchez ratiocinatur, qui in controversia illis territoriis præ quovis alio magis versatus, atque adeo dignus mihi videtur, cui credamus, lacum de Xarayes, ejusque insulam rebus, quæ non extiterunt, adnumerari tuto posse. Per

Americam ignotam peregrinantes Europæ non raro falluntur. Mensibus pluvia aquarum, quas comprehendunt, congregationem, pro fluvio, vel lacu stabili habeut, cum tamen vel imbrium præcedentium, vel nivium Peruvianis in alpibus liquefactarum, & immanis, quæ ex his consequitur, alluvionis duntaxat illa fuerit partus. Plures, qui de Magallanico scriptè mari, afferere ausi sunt, portui S. Juliani vastum incumbere flumen ex lacu immane ortum, cui alias item ingens fluvius, Campana dictus, originem debeat suam. Id in epheineridibus Architalassii Anglici Anson affirmatur. Hispani, qui (ut retuli) Philippo quinto jubente navi S. Antonii cum tribus Jesuitis anno 1746 ad Magallanica litora perlustranda missi, postquam terra, marique illum S. Juliani portum cominus inspexissent diebus pluribus, omnem late vicinam pedestri itinere perscrutati, ne umbram quidem alicujus fluminis detexerant. Illorum concordi testimonio hic portus æstivis mensibus aqua dulci penitus destituitur. Lacus, fontesque, qui aquam poculentam præbent, quatuor omnino leucas a portu recedunt. Aliis temporibus subitanei ex liquatis per montes nivibus amnes in mare præcipitant. Hi à nautis eminus spectati pro justis fluviosis, stabilibusque forte habiti sunt aliquando Idem de lacu Xarayes scatiendum.

Præcipui, quorum ex aquis ditescit Paraquayus, fluvii ex litore occidentali occurunt: Jaurù, qui gradu 16. minut. 29 latit. Australis, ac 320 grad. 10 minut. longitudinis ab insula ferro in Paraquayum devolvitur. Mandiy' infra illum situm, ubi lacus Xarayes fingitur. Fluvius viridis. Yabebiry'. Pilcomayo duobus brachiis aliquot a se leucas distantiibus in Paraquayum effunditur, ut supra dixi. Fluvius

vius Timbò sat amplius e duobus aliis minoribus in
 loco, qui la herradura dicitur, coalescens, & flumi-
 ni Tebiquary, quod ad orientalem Paraquayi ripam
 est, e diametro oppositus. Hic colonia S. Caroli
 Abiponibus a me condita. Plura de hoc loco inferius.
 Rio grande, vel vermejo, fluvius magnus, vel ruber
 Parayquo, antequam cum Parana miscetur, acce-
 dit. Orientali ex ripa, si a septentrione incipias,
 Paraquayum intrant fluvii: flumen de los Porrudos,
 cui prius fluvius Villæ Lusitanicæ Cuyabà; & huic
 Cuchipò quazù, & Cuchipò mifi, uti & fluvius
 Manso se adjunxerant. Fluvius Taquary inferius
 tribus ostiis, quæ interjectæ insulæ efformant, Para-
 quayo illabitur, aquis fluvii Camapuã jam auctus.
 Per hos, aliosque fluvios Lusitani ex Brasilia lintri-
 bns navigant ad suas colonias Cuyabam, & Matto
 Grosso, ubi ex amnium arenis auri micas legunt,
 quæstū non pœnitendo. In Camapuã, loco inter-
 medio, Andreas Alvarez lusitanus cum numerosa
 Afrorum mancipiorum Caterva sedem fixit, ac lusi-
 tanis ultro, citroque commeantibus ex agrorum suo-
 rum proventu annonam, plausta, necessariam pe-
 num suppeditat. Laboriosum hoc, ac periculi ple-
 num est lusitanorum iter, quia vastas inter solitudi-
 nes jam terra, jam fluviis variis continuatum mul-
 tis mensibus. Hispani quietis amantiores haud equi-
 dem invident lusitanis tantillum auri, tantis miseriis,
 periculisque erendum. Audi fluviorum, qui super-
 sunt, nomina: Mbotetey in terra Quaraniorum yta-
 tinquarum, quibus nostri socii hoc loco binas olim
 colonias posuere. Ygarype. Mboymboy. Tareyty.
 Quaycuruy, cuius ripas Quaycurù, quos Mbays
 vocant, Paraquayum transgressi infederant, occupa-
 que etiamnum. Corrientes, fluvius controversiis ob
 Hispanorum, lusitanorumque limites, historiis, fa-
 bu-

bulisque insignis. Mbaery. Ypane quazù, olim Qnarambare. Yeyuy' lntribus majoribus, nì diutina siccitas præcesserit, ferendis par, multis scopolis impeditus, plurimis annibus auctus, quos inter memorabilior Caapivary', qui cum Yeyuy' miscetur viginti circiter leucas ante, quam hic Paraquayo influat. Yeyuy', Caapivary'que litora circumstant sylva immensa, quas herbae Paraquarieæ seminarium jure diccas. Hujus ingens quot annis copia à Villæ Curuquati, alius incolis Hispanis in Assumptionis urbem advehitur Garandumbis. Garandumba linter est ingens una ex arbore cavatus, cui tamen amplificando a lateribus tabulas utrinque inserunt. Sed progrediamur. Paraquayo adrepunt porro fluvii: Tobaty. Caañabe, Tebiquary' navium medioctium patiens. Tot, tantorumque, qui tributum pendunt, fluviorum accessione in eam accrevit amplitudinem Paraquayus, ut per illum Hispani veteres iisdem, quibus in portu Gaditano consensis Oceanum transmiserant, navibus ad Assumptionis urbem, quia ad remotiora loca pervenerint. Hodie nemo id audet naufragii metu. In tantam euidem hoc flumen discedit latitudinem, ut ripam sèpe neutram, perinde ac si alto mari innatares, oculis assequaris. Multis intersecatur insulis, horret passim scopolis, brevibusque, ac syrtibus. Nefas sit sine moderatore fluminis gnaro (Practicum vocant) navigare. Hic magno stipendio conducendus linter navim præcedens fundum bolide explorat identidem. Noctibus singulis tuta in statione quiescit. Ingruente turbine portus anxièquæritur. Verum eheu industriis omnibus exhaustis inter brevia sèpe, ac vada (expertus id loquor) naves adhærescunt, e quibus nautarum humeris evolvendæ, vel cymbæ auxilio magnam partem sunt exonerandæ. Plerique enim quæstus aviditate naves mercibus onerant

rant tantis, ut vix duos ligni palmos ex aquis videas
 prominere. Vento furente mox fluctibus hauriuntur.
 Hæc tot naufragiorum causa. Lucrari dum volunt
 multum, perdunt omnia. Duplici ad hæc Charybdi
 infame est hoc flumen. Remolino chico, y' gran-
 de, vortex major, & minor ab Hispanis dicitur. Sunt
 duo loca, ubi, vento etiam nullo, aquæ in circulos
 contorquentur, quorum centrum vorago est, quæ
 rapta absorbet. Sed, ni stupidissimi sunt nautæ, ci-
 tra discrimen transitur. Plus periculi habent varia
 stationes, ubi flumen fulmineo decurrentium aqua-
 rum impetu præcipitat, navesque in sexa abripit,
 vel Syrtes. Adverso flumine solo remorum nisu, ni
 vela simul pandantur, vix progredi licet. Ex his
 conjice, navigationem per hoc flumen periculo nun-
 quam, nunquam justo metu vacare. Decem prope menses
 maritimis in itineribus consumpsi. Sæpe, diuque Para-
 quayum flumen navigavi. Frequentius me in hoc,
 quam toto in Oceano trepidasse, fateor. Idem pror-
 fus de se mihi fassus est in urbe Corrientes Anglus
 quidam, vir strenuus, qui omnem prope ætatem in
 mari contrivit. Omnem navigationem maritimam
 prope tot pericula, quot momenta numerare, haud
 nego. Sed extra controversiam quoque est, mariti-
 mis in navibus plura, certioraque suppere præsidia,
 quibus maris pericula seu declinari queant, seu supe-
 rari. Navis moles, ac firmitas compagin. Navar-
 chorum peritia. Nautarum dexteritas, & prompti-
 tudo, quæ omnia in navibus Paraquariensisibus fere de-
 siderantur. Coorta tempestate, quæ præsentissimum
 exitium minetur, præter vociferationem tempestatis
 ipsa formidabiliorum, præter inutilem gentis nauticæ
 concursationem sæpe videbis nihil, quod in præsenti
 discrimine expediret. Consultatur, quid facto opus
 sit; Interea saguntus perit.

Para.

Paranam ex tot, tantisque fluminibus, quæ sorbet, dum conflari legis, immanem ejus granditatem nullo negotio argues. Jam mira quædam, illique singularia accipe. Primo utique loco memoranda venit Cataracta, seu præcipitum fluminis longe maximum, quod ab Hispanis ei salto grande dicitur, & in gradu 24 latit. 325 circiter longit. ad Quayras urbis hodie eversæ confinia occurrit. Multa Plinius de Nili præcipitio. Plurima Pomponius Mela de præcipitio Araxi; utrumque longissime superat Paranense hoc. Ipsus ego id nunquam vidi. Referam igitur hoc naturæ prodigium verbis Patris Jacobi Rançonier Belgæ, qui nomine Patis Nicolai Duran Paraquaiæ tum Provincialis nostri in annis ejus provinciæ anni 1626 Roman datis illud curatissime descripsérat. Hic enim, dum nova Quaraniorum per Quayram provinciam oppida pro suo Provincialis officio inviseret, hanc Paranæ Cataractam vidi, observavitque. Illius verbis perinde, ut meis oculis, acquiesco. *Præcipitum hoc (ait) inter res omnes, quæ in his provinciis suis admirationem excitare possunt, locum facile principem obtinet. Enim vero hanc scio, an quidquam in toto terrarum orbe mirabilius existat. - - - - ut oculatus, & curiosus indagator rem banc bene perscrutatus sum - - Fluvius vehementissimo impetu ex altissima se rupi præcipitas duodecim leucarum deßensu, atque ingensim ruitum, terribiles figuræ referentiam juga declivi alceo stringit, a quibus aquæ reverberantur in eximiam altitudinem reßiliunt, multisque in locis ob nimiam laxorum asperitatem altius interponuntur, ac per varia deinde itinera telas dijpsant aquæ rursus coenit, stupendos vortices efficiendo. Alii item aquæ deflentes in ipsas rupes irruunt, atque aspectui se subducere rist, dunque abditæ, rufum velut ex variis juncibus conceperat magnas rupium moles exsorbentes eratimuntur. Denique sensu ejus aquarum violentia illæ altæ decursu se præcipiant-*

pitansium, us toto illo duodecim leucarum itinere continens
 spuma videatur, qua solis radios repercutiens insuetum
 aciem suo fulgore perstringit. Aquæ etiam delabentis, &
 ad saxa se collidens murmur quatuor facile leucarum in-
 tervalle percipitur. Aspera præcipitii via confecta juxta
 ejus radices aqua in molliore solo videtur velle conquiescere.
 De die enim sèpius ibi leniter stagnat, sed in horas pene
 singulas ingens murmur a causa occulta exoritur, atque
 aqua ad multorum cubitorum altitudinem reflit, qua om-
 nia curiosè aspexi, & peculiari cura adhibita observavi.
 Piscis illic ingentis magnitudinis visuntur, afferuitque mibi
 Pater Antonius (Ruiz de Montoya Quaranicæ tunc
 gentis in Quayra Apostolus) se pescem bovi æqualem
 vidisse, medio dumtaxat corpore flumini innatantem. Ne-
 que hoc incredibile cuiquam videri debet; Nam postquam
 Quayranas Reductiones (Indorum colonias novas intelli-
 git) visitavi, ad me scripsere: Ab ejusmodi piscis fluvialili
 Indum esse devoratum, ac postea integrum in litus ejectum
 esse. Pedites itaque duodecim illas leucas confecimus; Sed
 multo plures fuere ob varios viæ, ac montis flexus, atque
 anfractus. Sex omnino dies, incredibili membrorum defa-
 tigatione, ac sudore ex toto corpore dimanante in montis
 ascensu consumpsimus; (P. Duran equidem Provincialis
 ætate fuit provectione) via enim ipsa ardua, saxis aspe-
 ris, ac prærupis strata, alibi exiguis lacubus, alibi tor-
 rentibus, alibi arenis interjectis dislinquitur. Neque alia
 orbis plaga ardore solis magis excruciat, nisi rivulis, at-
 que arborum frequentium umbra mitigaretur. Sed ipse
 itineris angustiae inter densas arbores, ac sentes præcipuo
 nobis erant incommmodo. Iter hoc ineunte hic Vere, mense
 scilicet octobri confecimus -- sexto die evoluto, superato
 præcipitio Paranam flumen concendimus &c. En! viri
 religiosissimi ingenuam, simplicem, exactamque re-
 lationem, quam excepsti ex literis annuis Provinciali-
 Para-

Paraquariz S. I. ad annum 1626 & 27 in lucem
datis Antverpiz anno 1636.

Inter Quaranicum oppidum de la Candelaria, & urbem Corrientes circa locum Mbaequà, ubi pecorum pascua, Cataractam aliam minorem scopulis prominentibus horridam navigantibus objectat Parana, qui nisi diuturnis imbribus, vel annuis alluvionibus ita turgescat, ut saxorum longa series ab aquis transscendatur admodum, nullum cuicunque navi transitum impune concedit. Eadem omnino rupes multas sub terra leucas procurrens vulgo putatur Cataractam istam Paranz, aliamque Uruquayi circa Yapeyu (ut dixi) constituere. Neque dubium milii in longissimo Paranz cursu Charybdes, atque Voragine occultas passim latere. Sine, experimento recenti opinionem hanc tibi reddam credibilem. Anno 1756 me in oppido lauretano versante e vicino S. Ignatii oppido ad conficiendam remotioribus in sylvis herbanu Paraquaricam Quaraniorum turba adverso Parana lintribus navigare cœpit. Pauculas ultra oppidem Corporis Christi leucas progressi periēre omnes unico, qui casum funestum nunciaret, servato. Sub meridiem, ajebat iste, tympanis, tibiisque personantibus strenue tempis impellunt navim, e binis majoris formæ lintribus compositam. Cœlo sudo, aere quieto, flu mine placido, nemine sinistrum quid suspicante, protra navis columnæ instar in altum repente erigitur, puppi depressa; Verum ex alto recidens situm recuperat convenientem. Hoc terrori subito, non periculo finem imposuit. Nam exigua morte intercedente prorâ rursus occulta vi sursum elatâ navis cum nautis omnibus uno momento hauritur, quin vel horum, vel illius yestigium super esset Unicus, quem dixi, fati tristissimi sotorum nuncius natando evasit.

Fac-

Factum scimus, causam certam iguoramus. Occultæ tamen voragini, quam nemo antea in flumine tritæ detexerit, id tribuendum plerique omnes mecum putaverunt. Vastis in fluminibus sæpe, sæpius latissimo in oceano loca navibus exitialia hodie dum deprehenduntur, quæ seculis pluribus sagaces navigantium oculos fugerunt. Nocent sæpe pericula, quia non declinantur. Non declinantur, quia nesciuntur. Cognita demum alios faciunt cautiores.

Innumeris diversæ magnitudinis insulis Parana abundat. Veteres demolitur sæpe, sæpe novas condit. Istarum Genesim, illarum interitum navigans frequenter observavi. Annus scilicet alluviones, ubi decurrentium aquarum major impetus, arenas accumulant; Has ventus perineans salicum maxiime seminibus liberaliter aspergit; Hæc in mollibus arenarum aceruis radices agunt promptissime, humorisque copiosi subsidio protinus adolescent. Paulisper expecta, & insulam salicibus, aliisque arboribus constitam, cespite vestitam, a volucribus, quadrupedibus feris, amphibiisque frequentataam videbis. Insulæ aliæ aquarum impingentium vi paulatim subruuntur; Submergi aliquas vidiimus, aliquas vento, fluctibusque navi instar nutare; ac quaquaversum circumferri, donec ab aquis exesæ in frusta dissiliant denique, ac hau- riantur. Eiusmodi insulam errantem, seu, ut cum Vegetio, ac Plinio loquar, ambulatoriam P. Franciscus Burgesius, meus olim Collega, in oppido S. Xaverii, quod Mocobiis ad Paranz brachii margines conditum primo fuit, aliquamdiu vidit. Variante vento varavit situm ita, ut jam illi oppido a fronte, jam a lateribus esset, dum aquis, cœu cuniculo, subruita deinde mergeretur. Insulæ majoris nominis sunt: Martin Garzia. Las dos hermanas, dæz so- rores. Sancti Gabrielis. La ysla de flores. insula

florum, non a floribus, ut quidam scripserat, sic dicta; Nam præter scopulos habet nihil; sed, quia die Natali Christi Sevatoris detecta, quem la Pascha florida Pascha floridum Hispani vocant. La ysla de lobos luporum aquatilium, quibus abundat, insula. Binas quot annis Parana patitur alluviones. Major æstiva Decembri mense plerumque incipit, totoque continuatur Januario, interdum non nisi Februario exeunte desinit. Minor altera hyberna fere circa medium Junii ingruit, tricenisque admodum diebus definitur. Utraque alluvione insulæ omnes (Aliquæ trium leucarum) adeo submerguntur, ut summa celsissimarum arborum culmina duntaxat prominant.

Tigrides, cervique hujatibus similes, quorum illic ingens numerus, in litora emergunt, Ubi præ altis ripis non coeretur flumen, ad plures se leucas effundit. Memini, me navi velis, remisque instruxta penes oppidum S. Ferdinandi palma inter diu circumvectum fuisse in campo, quem eques alias laxis habenis percurri. Æquor videbatur, quod nuper cespes erat. De piscibus, quos Parana & plurimos & nobilissimos alit, loco dicetur suo. Arbores Paranae illapse frequenter lapidescunt. Quod & alibi saepe per Paraguariam usuvenit. Ligna tam dura, quam mollia, cornua, ossaque bulbula, arundines solidas in saxum, aliquando in silicem, vel marmor conversa passim vidi maxime in terris urucutiy oppido S. Joachimi propinquis. Aquam Parana vehit limosam, at, si in Cantharō subsidat, oppido salutarem indigenis; Advenis enim, dum denique huic aquæ assuescant, diarrhœam ciet, quæ quatuordecim sociorum meorum, dum in urbe Boniaeris ex diversis provinciæ locis congregati navigationem Europam præstolabamur, lethalis fuit, meque eodem in

domicilio decubentem in extremum vitæ discrimen conjecit. Aëstus maris, præfertim Austro, leviente, ad centum facile leucas per Paranam propagatur; Aquam tamen dulcem hic retinet ad sexaginta circiter a maris ostio leucas.

Argentei fluminis immerito nomine jam insignis Parana portus navibus maritimis quibuscumque offert quinos, sed nusquam perfectam securitatem. In Boniaeris portu naves tribus a terra leucis conquiescunt, ventis, procellis omnibus patentes. Auster, qui hac in plaga fuit maxime, exitium præsens minatur, nisi anchoræ, rudentesque eximia polleant firmitatem. Myoparones hoc in flumine usitati (lanchas vocant) per aīnem Riachuelo terræ propinquant maris aestuantis accessu durante; Nam mari recedente neque his patet accessus ob fundi brevitatem. Colonia sacramenti, quæ orientali ex litore urbi Boniaeris ob jicitur, ad quindecim circiter leucas (tanta enim censetur fluminis latitudo) ab illa distans stationem terræ propinquorem, tutioremque navibus indulget, quippe quam ripæ altæ hinc, illinc S. Gabrielis vici-nissima insula aduersus Ventos tuerit aliquantum, quamvis ipsa insulæ propinquitas, & latentes scopuli magnopere timendi, quia naufragiis non paucis infames. Ex Europa appulsi per biduum hoc in portu fœdissime jactabamus vento pertinaciter debachante. Nautis diu noctuque plurimum erat & negotii, & periculi, dum immunes inter fluctus scapha circumvecti retrahendis anchoris usque fatigabantur, quæ ob fundum limo lubricum & arenarum expertem à loco, ubi jactæ fuerant, identidem recessere. Eadem S. Jacobi navis lusitanica, postquam Ulyssipone nos in Paraquaria transvexit, binis, ternisve in Europam itineribus defuncta hoc in portu S. Gabrielis insulæ

ellisa aliquot post annos demum interiit. Ligna, navis istius reliquiae, ad focum aleandum, assandasque carnes consumpta sunt ab Indis Quaraniis, quoruim aliquot millia anno 1762 Regio in exercitu Petro Zevallos duce oppugnationi coloniaz lusitanaz strenuam operam navarunt. / Melior, & ut rem dicam, unicus portus in eodem litore est Montevideo a Colonia 30 circiter, a mari totidem leucas distans, tormentariis suggestibns, castroque, quod quingentos praesidiarios capit, commode defensus. Hic sinus ab ostio leucam fere unam, ac dimidiā longus, prope modum rotundus ab altis littoribus, ab eminentissimo monte ad octo leucas spectabilis contra ventos protegitur, Austrum si excipias, hoc loco cum primis formidabilem. Navibus etiam bellicis recipiendis par est, quæ tamen hic suum instar lido insident. Cuniculorum exilijs insula (la ysla de los conejos) portum accupat. Pro immensis sumptibus, quos aula Matritensis expendit, tam pusillum est hic loci castrum, ut verius Castelli nomen illi congruat. Mihi sane è navi prospectanti fornax Calcaria eminus videbatur. Insula Maldonati (Maldonado) novem circiter a mari ostio leucas distans, totidem fere a Montevideo, luporum inter & florū insulas media navibus quantacumque molis opportunam præbet stationem, & adversum Ventum Sud-Ost perfugium est. Hunc sinum Petrus Zevallos Gubernator novis aggeribus, ut potuit, communivit. Præclarum hoc situ portum, maximique ad Provinciaz securitatem momenti formari posse, rerum periti existimant, si ars naturam adjuvaret. Oppiso in litore occasum versus sinus Barragan, 12 leucas a Bonae urbe remotus, refaciendis navibus opportunitatem præstat, securitatis parum. Nam ripis undique humilibus cingitur, ventisque omnibus patet. Ingressus ipse periculo non vacat.

vacat. Sinus late quidem patet, sed eum fundi sic modici, maiores naves binis a terra leucis subsistunt. Locus omni munitione nudus, pauulis, miserisque è corio, & junco tuguriis definitur. Australes barbari cruentas hic non raro strages incolis inerubib[us] intulerunt, postquam conceptionis oppidum illorum, quorum id conservare intererat, desidia interiit.

Ut panicos, eosque non tutissimos portus numerat argenteum flumen, sic trecenta passum pericula navigantibus communatur, sereno quamvis Cœlo, vento secundissimo præ quovis mari reformidandum ob brevia, vadosaque, quæ hinc atque illinc occur- runt, loca Memorabiliora sunt duo, quorum ab Anglis alterum, alterum ab Ortiz nomen habet (El banco Ynglès. El banco Ortiz) Ambo ad plures leucas longe, lateque procurrunt. Augent periculum latentia ad luporum, floruunque insulas saxa, & cumprimis ingentes in Montevideo portus vicinia sco- puli, quos ob, nescio, quam cum plaustro similiu- dinem, las Carretas de Montevideo vocant eo peri- culosiores, quo minus spectabiles. Careat nauclerus penitissima fluminis cognitione, usum boldis frequen- tiorem negligat, de naufragio nil dubita. Intra are- narum altos tumulos sepelietur navis, vel saxis illisfa fatiscet. Id eo certius expectandum, si a procelloso Austro concitatum flumen gubernaculi usum impedit. Haud equidem credibile, quanti hic montes volvantur aquarum tempestate saeviente, quanta fluctuum vio- lenta Ternæ, quaternæ anchoræ vix, ac ne vix quidem navim retinent, ut nos experti sumus. Nau- cleri plurium annorum navigationibus feliciter per- functi, dum Gadibus, vel Ulyssipone solvunt, Para- quariam petituri, non oceanum, flumen duxat argenteum sibi pertinendum putant. Matthæus

Collado, vir longo rerum usu eximius, navis bellicæ *la Esmeralda* Gubernator, dum nos ex Montevideo in Hispaniam revehernet, hoc in flumine sæpius exclamare auditus est: *Sim procul ab hoc demonio, & jam mibi videbor Gaditanum portum attigisse.* Tot navium, quarum recens adhuc memoria, interitus quem non timore percellat? In portu Montevideo ex Europa navigantes Hispanicam navim prægrandem (*El soberbio superbus dicebatur*) malis omnibus nudatam apprehendimus, quos scilicet extremo in discriminine securibus resecos in flumen abjecerant; ut navis, immunito ponde ex scopolis emergeret, quæs implicata & iam jamque confringenda aliquamdiu hærebat. Navis alia mercatoria (*la Luz, lux*) pluribus scutorum Hispanicorum millionibus onusta in ejusdem portus Montevideo conspectu demersa est, me in Parauaria dñdum agente. Bellica alia (*San Estevan, sanctus Stephanus*) ex classe Architalassii Hispanici Pizarro, contra Anson Anglum missi, nescio, qua ratione in opposito fluminis litore, quod occidentem respicit, interiit superioribus annis. Alia bellica minor velis, remisque instructa (jabeques id genus navium vocant) quæ tormenta, variamque ad bellicos usus supellecstilem Gadibus adverterat, brevibus Anglicanis anno 1768 hæusta est, nautis scapha ad Maldonati vicinum portum translatis. Naufragia seu antiquiora, seu minoris momenti brevitatis studio haud memoranda putavi. Parum profecto abfuit, quin navium infellicium numerum nostra, qua Ulyssipone venimus, augeret. Rem dicam paucis.

In Iusitania magno stipendio conductus est a Feliciano Velho, navis domino, Brasilius ex æthiopæ & Iusitana natus (Mulatos vocamus tales) quia argentei fluminis peritum, seu ut vulgus ait, Practicorum

se venditabat; Re tamen ipsa illius erat ignorans. In ipso fluminis ingressu Navarchus Josephus Carvalho de Pereira navis gubernationem omnem, ut moris est, illi committit, ceu itineris duci; Sed is jumento quovis rudior ipso in limine ballucinatus est periculose. Ab orientali litore, quod in conspectu habere semper oportebat, tantum navim abduxit, ut præter aquas, cœlumque oculis nit obversaretur nostris. Quo viso, heus tu! exclamavit navarchus: Priusquam sol occumbat hodie, meam tu perdes navim. Dictum repentinum prope vaticinum exstitit. Nam secunda a meridie hora dum navis margini incumbens insolitos undas resiliens motus quodam loco diutius observarem cum socio, quod erat, suspicatus ea de re Navarchum admonui; Is maxima, qua potuit, pernicitate majorem descendit malum, e quo prospectans nos cursu rectissimo ad brevia Anglicana proxime accedere vidit, prænique orientem versus flecti imperavit confessim. Perimus, ajebat trepidans, si momentis porro aliquot cæptam prosequimur viam. Adeo fatali arenarum, nostroque subinde tumulo propinquavimus. Ex vicinis nempe, quod mihi suboluit, syrtibus illa aquarum repercussio orta est. Sub vesperum jacta primum anchora tantillo in fundo (vix quatuor cubitos æquabat) ægerrime jam fluitare navis ut posset. Solis occasum tempestas fædissima exceptit. Cœlo horrendis tonitribus identidem remugiente Auster furi-bundus flumini decumanos fluctus, extremum nobis periculum ciet, ne navis lutulento in fundo, anchoræ parum tenaci, locata vel hinc in cautes insulæ florum, vel inde Anglicanas in syrtes abriperetur; Haec siquidem ad sinistram, illæ ad dextram modico a nobis aberant intervallo. Hinc nocturnus, diurnusque in anchoris retrahendis, firmandisque rudens

tibus nautarum labor. Miseret me mei, meorumque sociorum, quoties tristissima noctis illius imago recurrit menti, quæ Nato in Bethlehem servatori sacra omnium exhilarare animos consuevit, mille inter timores in tanto elementorum omnium tumultu a nobis exacta. Formidabilis hæc procella biduum ipsum tenuit. Die sancto Stephano sacra post meridiem visum est Navarcho a periculosa vicinitate recedere. Sed post brevissimam momentorum aliquot navigationem præcipiti anchorarum jactu repente fita fuit navis; Nam propinquas arenas bolis detexit.

Ex Hispanis, qui noctu ad nos explorandos (bello scilicet, ut putabant in America, adhucdum vigente, re tamen ipsa iam finito) ex Montevideo scapha venerant, didicimus, periculoso nos situ locatos, scopolisque (las Carretas de Montevideo) proximos esse. Fluminis gnarus, qui viam porro nos doceret, ex illo portu nequidquam omnium votis desideratus. Nullam istic, qua is uti posset, scapham suppeterem, aiebant, adesse tamen navarchum lusitanum cum decem nautis suis cras ad portum coloniz abiturum, qui scapha sua præcedens navim ducere posset nostram. Illius navis paucos ante dies ad promontorium sanctæ Mariæ in ipso fluminis ingressu cum aliquot Afrorum mancipiorum Venalium centuriis fluctibus hausta est, paucis illis nautis suo cum navarcho scapha servatis. Hunc viæ ducem postridie expectavimus, sed cum nusquam compareret, vento semper procelloso fors territus, iter præsecuti sumus, ut cæci solent, usque errando. Syrtes illas Ortizanas jam nobis a tergo esse rati, etiam noctu citra periculi suspicionem navigavimus. Sed en! maximum in securitate periculum. Sub auroram illis

illis syrtibus, e quibus dudum jam emersisse nos, peraveramus, puppis immersa hæsit ea tenacitate, nullis ut artis nauticæ industriis per bidum avelli, moverique loco potuerit. Tempes̄ta secunda nocte coorta est sane atrocissima. Puppi semper immobili, quia arenis impacta, reliquæ navis partes tanta jactabantur vehementia, ut tabularum conipages quovis momento solvenda videretur. Sub idem tempus Auster pertinax, Cœlo semper tonante, aquarum vim tantam e mari intruserat argenteo flumini, ut primo mane navis ex arenarum abyssō tandem extricata rursus fluitaret. Eodem vento, nobis secundo, proiecti coloniæ portum incolumes sub meridiem subivimus. Biduum illic morati, jactatique liberaliter ad Boniaeris urbem translati sumus. In hoc fluminis quindecim circiter leucas lati trajectu plus, quam in toto oceano, a pluribus trepidatum, plus etiam vomitum fuit. Scapha vehebamur, cum alia in promptu non esset, omni ex parte ob vetustatem putrida, cariosa, ruinosaque. Vix jam pars parti cohaeserat. Nauclerus ipse postremum hoc scaphæ iter fore, ante abitum nobis palam edixit. Quis adhæc nobis animus fuerit, coniice. Metum, periculumque auxit venti tumultuantis ferocia, qui, quia nobis adversus, obliquatis nimium velis, scaphaque ex uno latere depressa erat navigandum. Verum nihil hoc omnia. Conclamatum de nobis videbatur denique, dum scaphæ gubernaculo in arenas impacto, elata in altum prora aliquamdiu hæsimus. Terrore perciti vociferabantur complures, quos trimestri per oceum navigatione ne hiscere quidem audivi. Ast quis fando explicit dulcem latitiam, qua litoris conspectus, portusque tribus mensibus quæstii ingressus nos perfudit.

Fusius de hoc arguento differui, ut intelligat, non artis tantum, sed & felicitatis esse eximiae prosperam hoc in flumine navigationem. Sit firma navis, sit peritus, vigil, dexter, accuratus navarchus, neverit periculosa fluvii stationes ad unam omnes, securitati necedum sat cautum est tuz. Furat Auster, arte, scientia, experientiaque longa nil proficientibus, abripetur navis in loca, ubi pereundum, certè pericitandum, trepidandumque erit. Anno 1767 scapha omnium, quæ in portu Boniaeris prostabant, optimæ, a naucleris eadem in urbe præstantissimæ Gubernata, procellæ Australis impetu syrtibus illisa, nucisque instar, fissæ carinæ, duas in partes divisa interiit, Jesuitis decem (Provinciæ Chilensi destinatis) pyrobolariis Hispanis compluribus, reliquis omnibus demersis, solo pyrobolariorum centurione superstite, qui cum decenni puero cymbula forte arrepta incolus litus aduersum, a naufragii loco decem facile leucas distans, est assecutus, stupentibus universis. Qui naucleri imperitiam, socordiamque accusaret, nemo unus fuit. Tempestatem teterimam noctu obortam naufragii originem neverunt omnes Nauticis e tabulis, documentisque constat equidem, Canalem fluminis septentrionalem angustiorem esse, ac profundiorem, meridionalem è contratio latius patere, sed fundi esse brevioris; Quo loco syrtes Anglicæ, ac Ortizianæ, quo scopuli dudum cogniti lateant, omnes nōrunt. Verum ecquis vel divinare queat nova brevia, novos arenarum tumulos, quos vel flumen alluvionibus, vel æquor cum iupetu in flumen irmnens passim congerere solent. Continuo solidis jactu recentiora hæc brevia deteguntur quidem; sed sepe sero, dum evitari jam nequeunt, fluctibus scilicet artem, industriamque omnem eludentibus. Quare eò formidabilius hoc flumen, quo latius

latius ad utramque ripam effunditur, marique magis propinquat. In hoc uno alveo flumen argenteum evolvitur inter promontorium sanctæ Mariæ, & sancti Antonii, quod & promontorium album (cabo blanco) vocant. Audi, quid Cyriacus Morelli presbyter, vero nomine, Pater Dominicus Muriel meus in Parauaria Collega, navigationisque ex Europa socius, theologiae olim in academia Cordubæ Tucumanorum magister publicus, in opere suo: *Faſti novi orbis*, Venetiis anno 1776 typis dato, de fluminis argentei ostio sentiat: *Quod argenteum flumen vocamus, immensis revera ſinu eſt maris, in quo convolvunt ſe ſe Parana, Paraquayi, & Uruquayi ayeſ.* Cæterum de latitudine fluminis argentei, ubi cum mari conjungitur, varii varia scribunt. Huic ostio plerique Hispani sexaginta leucas hodie tribuunt, alii pauciores, non nulli etiam septuaginta. Quin Ægydius Gonzalez de Avila in theatro Ecclesiastico Indiarum tomo secundo fanaticis octoginta leucas latis flumen argenteum mare ingredi, affirmat. Crede, quod lubet.

Ego illud ostium bis transgressus, sed, ultro fateor, nunquam dimensus sum. Idem factitiant navarchi; Princeps eorum cura eſt, illud, quam fieri possit, celestine, feliciterque transmittere; Nec vacat, nec labet illius latitudinem metiri. Illud certum, hac fluminis vastissimi latitudine, quæ litoris utriusque conspectum oculis subtrahit, decipi non raro navarchos minus cautos, vel plusculum credulos. Fallacibus observationum suarum calculis nimium tribuentes in oceano versari se etiamnum putant, velis liberaliter expansis, bolide non consulta audacter progrediuntur; dum denique in syrtes impingunt, cum flumine argenteo sibi jam rem

perpendas, haud ægte feres, si argenteum flumen cum cæteris quibusque per antiquum, novumque orbem fluviis conferendum, qui & omnibus forte magnitudine præferendum dixero. Verum haud is mihi videor, qui ferre possit sententiam. Nemo tamen à me impetrabit, ut credam, quod Gotthardus Arthus Dantiscanus in sua Indiæ orientalis historia ausus est scribere: *Fluvias Ganges, ait, qui in sacris literis Phryson vocantur, omnium toto orbe maximus creditur.* Veteres equidem historici afferunt: Triginta amnes cum Gange confluere. Minimam ejus latitudinem per octo passuum millia, maximam per viginti patere. Altitudinem, ubi vadofissimus est, ad centum pedes extendi. Ex quibus liquet, magnum esse quidem Gangem, haud tamen orbis maximum, cum America longe majores ostentet. Celebreatur licet Euphrates, Indus, Nilus, Araxes, Ister, Rhenus, Tyberis, Padus, Bætis, Tagus, Borystheneſ, Tameſis &c. haud tamen tantum superbiunt, cum argenteo flumine in comparationem venire ut ausint. In controversiam tamen jure vocatur, num argenteum hoc flumen, ut sol astra minora superat, reliquis Americae fluviis amplitudine excellat.

De palma cum illo contendunt fluvius Urinoco in novo regno Granatensi, & Maragnon, seu fluvius Amazonum in Brasilia. Hic ab origine septentrionem versus procurrit leucas prope centum, inde ad orientem flebitur, ac deinde per quatuor & octoginta ostia, quorum quodvis ad leucam fere patet, cum mari se se conjungit, per triginta tamen leucas iam mari mixtus aquam poculentam conservat, ut asserit P. Samuel Fritz noster, qui observationes hujus fluminis anno 1698, & 91 a se curatissime factas in publicam lucem dedit, literis, ut vocant, ædifican-

ficantibus, & curosis tomo 12 insertas. Clarissimus item condamine ejusdem fluvii descriptionem Geographicam suis ex observationibus, quas cum aliis Patris nostri Joannis Magnin in Quitensi provincia apud Indos Maynas missionarii, & Academicci honorarii Parisiensis contulerat, edidit. Pater Antonius Vieira noster, Regum lusitaniz sacer orator, & subinde Brasiliæ, Maragnonisque expertissimus Apostolus sermone, quem feria secunda Paschatis in urbe Bethlèhem provinciæ Maragnonis dixerat, videtur item diremisse his omnino verbis: *Magnus iste fluvius (Maragnon) omnium mundi fluviorum princeps, qui nomen civitati vestre, & toti provincie dedit &c.* Neque tamen scio, num tam vere, quam magnifice hanc de Maragnonis fluvios inter principatu sententiam pronuntiaverit Vieira, à se forsitan vel suspendendam, vel refellendam, si ut in Maragnone, in argenteo flumine perinde versatus fuisset. Qui tria flumina Urinocum, Maragnonem, & argenteum Geometrico rigore dimensus fuerit, illius sententiaz lubens acquiescam. Alienissimus sum a partium studio, illorumque consuetudine, qui rebus illius provinciæ, ubi versati sunt diutius, prærogativam adjudicant, atque adeo apotheosim decernunt. Quatuor licet, & amplius lustra consumplserim in Paraquaria, nunquam mihi tamen in mentem venit proptera magnitudinis principatum Paranæ tribuere alii forte repugnantibus. Argenteo, vel quod nomen plus illi congrueret, luteo flumini haud alio seu nomine, seu beneficio obstrictum me video, nisi quod me sinu suo saxe, diuque circumvectum non hauserit, suosque inter fluctus nunquam contumularit; Quod latronum beneficium appellamus.

Sed

Sed erit forte Britonum, vel Gallorum quispiam, qui flumen sancti Lauretii in Canada provincia argenteo flumini hanc dubie præferendum dixerit? Prægrande illud est, quis inficietur? Longissime enim, latissimoque fluit alveo, ac fundo tam alto, ut naves etiam primi ordinis patiatur. Ad urbem Quebecum usque centum viginti leucas a maris ostio distanter naves bellicæ iter continuant suum; Inde vero ad Montem regalem, quod sexaginta circiter leucas Quebeco abest, onerariæ non mediocres commeare solent. Sed qui istius fluminis magnitudinem refers, cave, triumphum canas. Longius enim vero fluminis argentei navigatio porrigitur. Naves Hispanicæ etiam majores, quæ Gadibus solverant, ad ipsam Assumptionis urbem appulere quondam, a maris ostio leucas circiter quadringentas remotam; Quin ad portum Candelariæ, qui longissimo spatio aberat ab Assumptione Anno 1753 me in Paraquaria agentem Hispani duce Emanuele de flores, lusitanique limitum definiendorum causa ad flumen Jaurum usque pervenere, quod gradu latitudinis Australis 16 minuto 25 longitudinis vero 320 minuto 10 ab insula ferro Paraquayo fluvio associatnr. Naves, quæs vebabantur, ad maritimorum normam conditæ, velis instructæ, tormentis, annonâ pluribus mensibus destinata, militibus oneratæ molis sunt non sfernendæ. Hoc navium genere (lanchas vocant) utuntur Hispani Bonæris per flumen argenteum, quin alto sâpe mari impune se committunt, si breviora sint itinera, portusque viciniores. Crede de argenteo flumine, quod lubet. Maris, non meus, cognatus est Parana. Mihi istic nec seritur, nec metitur. Salva maneat veritas. Hic scriptoris meæ icopus. Absurdissime scripserunt multi multa de hoc flumine. Multi errores

res paucis verbis refelli nequeunt. Hinc nolui hoc de argumento brevis esse, ne fierem obscurus.

Argentei fluminis nomine per Europam percrebrente Hispanorum plurimi ad Paraquariam convo-
lauunt olim; Verum ubi opes expectaverant, praeter inopiam denique invenerunt nihil. Paraquaria Chilensi, Peruviana, Quiteni proviaciis cingitur, quæ auro, argento, gemmis, lapillisque pretiosis abundant. Nihil horum per omnes Paraquariæ fines suppeterem, & advenis, & indigenis hodie certum est. Repertum iti horum quidpiam, inquies, si rite quæreretur. Ne hoc quidem credidero. Novi equideum Hispanos ut perspicaci ingenio, sic odoratu acerrimo pollere ad thesauros, si qui telluris in gremio lateant, investigandos, & liceat sic dicere, sagaciter odorandos. Cum igitur auro, argentoque eruendo vel nullam hactenus, vel inutilem operam dederint, nullum usquam latere, mihi semper persuasi. Quod diutius in illa commoratus sum provincia, eo luculentioribus argumentis, experimentaque mea opinio firmabatur. Risisti sæpe historicos vel tudes, vel nobis malevolos, qui Paraquariam auream, argenteamque somniant, quam nos luteam semper, ligneamque vidimus tot annis. Pluribus in locis aliqua latentis metalli indicia se se prodiderunt aliquando, quæ tamén omnia non ad ditandos Hispanos magis credulos, verum ad illorum crumenas vacuadas plurimum valuerunt. Referam ingenuæ, quæ de factis metalorum tentaminibus, opinionibusque ridiculis memoriarum occurrunt. In urbe S. Jacobi de Storea familia riter novi opulentum olim mercatorem, id temporis ad incitas redactum. Cræsum se fore, sperans cufas, anium, opesque suas omnes ad metalla detegenda convertit. Emissarii ære conducti, qui in loca

metallifera, ubiubi demum, indagarent. Neque de-
 erant venales homines, a quibus aurei montes illi
 sponderentur. Magno sumptu suscepit ab illo iti-
 nera ad Gubernatorem Tucumaniz longissime absen-
 tem, a quo metalli fodiendi jus sibi impetraret. In
 operas, mulos, comedatus, instrumenta alia scruta-
 tandis terræ visceribus necessaria ingentem nummo-
 rum vim toties expendit, nullo proſus operæ pre-
 tio, nisi quib[us] opes, quas possederat, consumperit,
 quas sub terra sibi pollicebatur, nonquam viderit in-
 opes subinde, urbisque universæ fabula. Agendo
 omnia nihil egit. Spe sua delusus identidem necedum
 sapuit. Noverat octoginta circiter leucarum ab urbe
 S. Jacobi intervallo locum esse, cui dudum a ferro
 nomen. Is in longam planitatem excurrit, ubi Gleba
 pinquis undique. Sylvæ vicinz melle optimo, &
 cera scatent, ad quam legendam maximi Hispanorum
 sunt concursus. Lapidem, quin ne lapillum per il-
 lam vicinitatem usquam depreherdas. Ex ipso cam-
 pi cespite hinc measa, illinc arboris truccus promi-
 net, ferri speciem referentes, nisi quod intermicante
 splendore ad argenti similitudinem aliquantulum ac-
 cedant. Videbatur sibi vir bonus vctorum metam
 attigisse. Enimvero argentum ferro immixtum hic
 latere juravit, cæteris pleno ore cachinnantibus. Me-
 talli hujus portiunculam, quam avide decerpserat,
 fabro liquandam in urbe tradit. Hispani præsentes
 argenteos numeros aliquot fornaculæ injecerant clan-
 culum. Dum ergo massam liquatam ex argento,
 & illo ferri genere compositam e fornace profluen-
 tem spectavit, triumphum gestiens cecinit, mortali-
 um se felicissimum ratus. At vero sacerdotum ludifi-
 catione circumventum se, liberaliterque explosum in-
 telligens, in furias actus fraudis authoribus dirissima
 quæque comminabatur. Cæterum exoticum illud,
 quod

qnod dixi, metallum faber Europæus, a se diligenter igni exploratum, quoddam ferri genus esse, sed tam rigidum, tamenque vitri instar fragile, nulla ut arte flecti, elaborarique, ac nulli esse usui possit, mihi affirmavit. Et vero nemo omnium fuit, qui de illo metallo eruendo, elaborandoque porto cogitaret. Huic prope affinem adjicio eventum.

Cordubæ Tucumanorum mercator quispiam in maximis rei domesticæ difficultatibus versabatur. Sux ut mederetur inopis, mercatu repudiato medicinam, quam nunquam rite perdidicit, profitetur. Metamorphosis Europæorum hominum per Americam minime rara. Nautæ, milites transfugæ si opificium, insigni licet cum quæstu, exerceant, fæminam, quæ illic nubere velit, nullam invenient in Paraquaria. Consilium in arena. Mercaturæ addicunt se se. Officiam suam velis sebaceis, caseo, cultellis, acubus, forficibus, lineis, laneisve Stropholis, aliquot vini crenati lagenis instructam quis habeat, jam mercator audit, jam nobilis evadit, quovis vulgo superior, nuptiis, magistratibus quibuscumque par habetur. Ad incitas redacti e mercatoribus repente medici fiunt. Nihil hòc frequentius. Qui vix barbam radere, venam pertundere, unques resecare, eucurbitulas cuti applicare, enema injicere, unguentum illinere nòrunt in Europa, oceanum emensi jam, quoties visum, pro Galenis se venditant in Paraquaria, horis ante, & postmeridianis ægrotantes impune, ac pro arbitrio mactant facti hi medici, quavis peste periculosores. Hujus, nisi vehementissime fallor, furfurit erat Bartholomæus, de quo mihi sermo. Ex alienis morbis, ac mortibus suam nil intumescere cùmenam expertus, formidatusque passim, mutato demum consilio, relictis pharmacis ad metallæ, spei suæ ultimam an-

choram, animum applicuit. In vicinis cōrdubæ alpibus auri latentis indicia prostare, vagus, nescio quorum, rumor vulgaverat. Consultis rerum peritoribus, obtenta a Præfectis Regiis licentia, conductis fossoribus, emptisque sola pretii sponsione ad eos alendos pecoribus, terræ r̄imatur latrebras aliquamdiu, sed fructu nullo, detruimento luculentissimo, sumptu intolerabili, cum ligna, aquaque necessaria multas per leucas mulorum tergo fuerint advehenda. Ære alieno, quod auri spe contraxerat, oppressus miser documento fuit cæteris, in superficie telluris. tuius, quæm in subterraneis montium cordubensium cavernis aurum quæri. Et vero nulli posthac, quod quidem sciam, in mentem venit istic in auri venas inquirere. Rūmor quoque, sed fors rumor tantum, per vulgi circulos circumfertur, Indos quondam ante Hispanorum adventum ex alpibus, qæz urbem Riojam ambient, aurum eruisse. Omnis tamen conatus Hispanorum, qui nobili huic metallo eodem in loco infidabantur, semper rritus fuit. In montibus, qui urbi Montevideo imminent, auri particulas detectas fuisse nostra ætate, ipse mihi Boniaeris Gubernator Andonaegui, dum ejus mensæ accumberem, significavit anno 1749 ineunte. Id Regi catholico eti nunciatum esset, nec tamen Regio unquam, neque privati cuiusdam nomine in scrutandis, cavandisque illis montibus laboratum est, quod parum spei, rei forte nihil illis inesse putaretur. In propinquo urbecula Montevideo amne Rosario inventos fuisse amethystos aliquot nescio quis sparserat. Verum illos aut non genuinos, aut aliunde allatos fuisse, cum pluribus aliis eodem in amne quærendis nemo operam dedisse audiatur, existimavi.

Quayram provinciam, quæ ad septentriones hinc plurimum vergit, inde Brasiliæ fines ad ortum attingit, ac a Parana alluitur, primi habitatores Hispani metallorum divitem opinabatur perperam, sibique lapidum pretiosissimorum messem uberem promitebant. Nesciverant equidem, non omne, quod splendet, aurum, vel admanteum esse. Ad Paranæ litora reperti sunt aliquando lapides, quos Cocos de mina appellantur. Figuræ sunt jam rotundæ, jam ovatæ. Superficie vulgarium lapidum instar aspera, & dura. Colore obscuri. Mole sua granatum malum, seu Punicum, caput humanum aliquando æquant. Suum intra corticem claudunt lapillos coloris varii, & magni, si imperitorum oculis spectentur, pretii. Hi putant Crystallum nitidam, amethystos, pyropos, smaragdos &c. se videre. Sed luduntur oculi. Apud artis peritos eodem, quo Bohemici quidam lapilli, habentur loco. Lapidem hunc, coco de mina, lapillis ejusmodi prægnantem ingenti cum tonitru, quale a machina bellica editur, crepare, ac disruppi, ajunt, ut primum maturus est, quem sinu gerit, eorum judicio nobilis fœtus. Hanc figuram, has proprietates illi vulgo tribuunt, qua fide, nescio. Ego quidein, licet majorem Paraquariæ partem, & cum primis Paranæ litora attentis in naturam oculis peragraverim, ejusmodi lapidem nusquam vidi. Hoc lapidum genus, coco de mina, in aliis Americæ provinciis, ubi gemmas genuinas nasci constat, suum fors habere pretium non ausim negare, nego tamen audacter vel unum Paraquariensium hoc ditatum fuisse. Stupida quorundam ex fallaci hoc Gemmarum simulacro opes sperantium credulitas insigni paupertate multabatur, ut omnes novimus. Xerez, la ciudad Real, la villa rica Quayrenses olim urbes, quæ pro metallorum, divitiarumque fontibus habebantur,

miseriæ, indigentiæque seminaria extiterunt. Auri ſacra famæ quot non Europæorum millia delireare coegerit in Paraquaria ! Ea illorum in mentibus altissime defixa est opinio, Paraquariam theſauros poffidere ſuos, ſed hactenus Celaſſe in terræ viſceribus. Petrus Stephanus de Avila Boniaeris Gubenator Paraquariam metallis gravidam Regi depinxit anno 1637. Idem ſenſiſe videtur Ruiz Diaz Melgarejo urbis villa rica Conditor. Verum Emanuel de Fias Ruizii gener ac dein' Gubernator Regem certiorem reddidit, omnibus induſtriis exhaustis Ruizium nihil omnino metallorum detexiſſe, & qui Matritensem ad aulam ſcripferant, Quayrenſibns in territoriis metalla latere, implacabili in Jesuitas odio infames ad conſlandam illis invidiam talia ſcripſiſſe; Verum ejusmodi homines, quippe calumniatores, ad ferendum testimonium inhabiles, fide indignos utique eſſe. Quæ villa rica, ſeu urbs dives vocabatur, ſolum nomine, ac metallorum ſpe, nunquam re opulenta extitit.

Cum illis in terris Paraquariæ, quaſ pedibus emensi, oculis contemplati ſunt, auri, argenteive nil deprehenderint, hæc in etalla Quaraniorum, quos Jeſuitæ imbuendos religione fuſcepereant, nativo in solo delitescere ſibi, immo & aliis persuaderunt. Ex fuli haec conjectura quoſ paſſim mendacia proeufa, quanq; in nos vibratæ calumniæ ! Et vero, cum Philoſopho authore falſa ſint ſæpe veris probabilitiora, calumniis non raro fides adhibita ab iis, quorum intererat calumniatores pleſtere, minimum refrænare. Authoritate Regia, Jeſuitis non optantibus id modo, ſed & petentibus, miſſi ſunt olim homines, qui, num quid metalli Quaranicis in territoriis extaret, diligenter circumſpectatent. His exploratoribus quædam in urbe viꝝ dux additus Quaranius transfuga, homo

homo venalis fidei, nulliusque frugis. Iste equidem furcifer a Jesuitarum insectatore donis, amplisque promissionibus captatus edixerat: Aurifodinas Quaraniorum in oppidi Conceptionis agro ad Uruquayi litora sibi perspectas, huncque locum castri instar propugnaculis, bellicis machinis, numeroisque praesidio munitum esse. Illuc igitur via recta acceleratum iter. Pauculas jam leucas ab aurifera illa, si superis placet, statione aberant. Indus veterator mendacii, quod postridie detegendum praviderat, poenas male metuens, noctu fugam cepit. Sed in oppido Yapeyù deprehensus ab ipso Missionario nostro vinculis, custodibusque provide adhibitis ad illos, a quibus profugerat, Hispanos fideliter, celeriterque remissus est. Undique fraus de commentitiis illis auri fodinis, munitionibusque patuit. Detracta fabula, calumniæque larva. Omnes locorum angulos longe, lateque speculati Hispani: Nihil istic metallorum extare, quin considerata situs natura nequidem expectari prudenter, aut procreari posse, concordi, publicaque voce testabantur. Indus perfidiam huit suam. Accusatores Jesitarum Hispani quidam Regio nomine caluminatores declarati, bonorum confuscione, perpetuæ infamiz nota mulctati, ad quavis demum præfecturas inhabiles pronuntiati fñere. Repressa quidem his Regis sententiz fulminibus tantisper calumniandi licentia; Haud tamen de metallis apud Quaranios sepultis ridicula suspicio penitus extinta, quin ad Europæos male credulos propagata fuit.

Idem error lusitanorum in Brasilia animis altissime infederat, qui nostris ad Uruquayum flumen missionarii dicere ausi sunt aliquando: Hoc solum omne, quod vestris calcatur pedibus, aurum est.

Auri spes fuit, quæ notissimum Gomez Freire de Andrade fluminis S. Januarii in Brasilia Gubernatorem impulit, ut aulæ Ulyssiponensi permutationem Coloniaræ sanctissimi sacramenti cum septem Uruquayensibus oppidis persuaderet. Hæc expulsis triginta duobus Quaraniorum milibus eorum incolis, ut superius retuli, Hispani jam jam ex pacto tradere volebant, sed a lusitanis non fuere acceptata. Hujus rei præter alias causa passim vulgabatur in Paraquaria: quod lusitani diligenter nunc inspectis, & belli occasione lustratis ad uruguayum terris nullum prorsus metalli cuju cunque indicium istic deprehenderint, ubi quondam solis nixi suspicionibus aureos montes sibi somniarunt.

Risum mihi moverunt persæpe Hispani Quaranicis in oppidis hospites. Lapillos quosvis triviales, in quos per viam inciderant, avide, soliteque colegerant, & pro varietate coloris jam pro sinaragdis, iam pro amethystis, vel pyropis habitos asportabant. Monui illorum non paucos: Ejusmodi exoticæ figuræ, re ipsa tamen vulgaribus lapillis fluviorum tipas passim, viasque adeo scatere, ut non navibus duntaxat, sed & classibus onerandis sufficerent. Sed frustra hæc. Quidquid Quaranicus in solo inventum, pro auro, pro gemmis habendum putaverunt: a geminariis, & chrysopolis turpissime explodendi. Fantasia crepundiis quibusvis pretium saepe fingit. Adamantes, quos toti late Paraquaria negavit natura, calumnia, Jesuitarumque inveteratum odium Quaranieis terris liberaliter affinxit, ephemeridumque Europæarum publicos scriptores circumvenit. In ejusmodi pagina Matritensi (Gazeta de Madrid) hæc legi aliquando: *scribunt (titulus loci erat londinum) ex Brasilia, Jesuitas Paraquaria suus adamantum fodit;*

ad rancum perfectionis gradum perduxisse, ut magnopere
timendum videatur, ne premium adamantum Brasiliensium
dein vilescaet. Hanc pagellam Carolo Morphy Para-
quariz Gubernatori Hyberno, bellica virtute, scien-
tiasque clarissimo, dum ad me in S. Joachimi oppido
inviseret, legendam porrèxi. Perlegit alta voce,
risu, an indignatione majori, nescio. Circumstan-
tibus sociis Hispanis, viris militatibus, in Paraquaria
natis, & illius provinciae rerum scientissimis som-
nium, deliramentumve scriptoris Matriensis id vide-
batur, sed scilicet citra culpam suam ab impudenter
mendacibus decepti. Quam prurit mihi calamus ad
recitanda istorum nomina! Tales sunt plerique, ut
mendacium in illos cadere non posse videatur. Ada-
mantis, vel tenuem particulam quocunque pretio
empturiebam semper ad vitra in varios templi usus
findenda, sed, qui venderet, qui haberet, repertus
est nunquam. Silex adamantis loco usque mihi ad
hibendus fuit. Ex hoc, quid de Jesuiticis illis ada-
mantum fodinis sentiendum, conjice. Hi in calum-
niatorum, vel stupidorum commentariis duntaxat,
in Paraquaria nunquam existit. Si Barbari ad fre-
tum Magallanicum metalli quid habeant, illud ex al-
pibus chilensisbus impetrarunt, ubi metalla inveniri,
nemo ignorat. Sed Chilensis provincia a Paraquaria
differt perinde, ut Austria a vicina Hungaria. Hæc
auro, argento abundat, illa caret utroque. Lusitani in
Cuyaba sita in 14 gradu latitudinis meridionalis, &
322 gradu longitudinis, in Mato Grosso, & in pro-
pugnaculo seu munitiuncula sanctæ Rosæ (la estacada)
ex amnibus variis arenas, ex arenis micas auri, seu
psegnata, legunt, Hispanis olim conniventibus, nunc
post ultimam pacis sanctionem palam consentienti-
bus; Memorata enim territoria intra Brasiliæ fines
contineri lusitani contendenterunt semper, Hispanis ea

vel Paraquariae, vel Peruvio suo adnumerantibus. Illam auri scobem ex arenis rivorum Paraquariensis seu ab Hispano, seu ab Indo quopiam queri, inveniri, nunquam audivi, nusquam vidi. Neque scio, dum rivorum sterilitati, an Paraquariensis desidet id sit tribuendum. Lusitanos enim in rebus omnibus solertiores, sed & auri sitientiores experti sumus in America, quod ne Hispani quidem inficiabuntur.

Ad veritatem eorum, quae hoc de argumento scripsi, stabiliendam magni ponderis mihi videtur clarissimi Bougainvillii testimonium, qui licet suas Paraquariae notitias ex authoribus tunc nostro nomine periculosis & forte infensis hauserit, aperte, intrepideque affirmat: In illa provincia nec aurum, neque argentum procreari. Cum plura alia veritati simul, simul famae nostrae adversa, perperam edoctus, adnotarit, nil ambigo, scripturum quoque illum fuisse de auri, argentique venis, si quas in territoriis, ubi Jesuitae versabantur, existere vel emiuus intellexisset. Illius silentium praे quavis Rhetorica plus valet ad fidem mihi conciliandam. His accedit aliud invictissimum omnino argumentum, quo vel stupidissimi de veritate convincantur: Ab anno 1767 a suis, quae considerunt, conservaruntque, Indorum oppidis, a collegiis, prædiisque suis absunt Jesuitae, per varias adhucdum Europæ provincias sparsi. Hispanorum dominio, arbitrio, ocnlis, manibusque relecta omnia. Tredecim jam post nostrum abitum fluxere anni. Si quid metallorum, gemmarumve usquam extraret, illorum profecto sagaces oculos neutquam fugisset. Dudum a centum famae buccinatibus per omnes Europæ angulos id fuisse per vulgatum. Verum nemo haec tenus de Paraquaria vel hiscere ausus. Mihi quidem, qui ephemeredum folia

diver-

diversissima legere consuevi, in hunc usque diem nil ejusmodi seu lectum, seu auditum fuit. Tot auri, famæque nostræ insidiatores avidos nobis dudum absentibus nil detexisse, haud miror; Defuisse, qui id fingeret, hominem malignum, stupeo, cum tanta nobis adhuc præsentibus affinxerint jam errore, jam malitia, invidiaque ducti. Quam ingenus sum, ut perspicias, naturæ in Paræquariam liberalitatem candide exponam. Videbis, ridebisque ejus thesauros.

Superiori seculo exeunte P. Antonius Sepp Tyrolensis, vir antiqui moris, musica arte, virtutibus eximiis clarus, ac de Quaranica natione optime meritus ex lapidibus, quos ytacurù dicunt, in campo- rum superficie passim obviis aliquantulum ferri extor- quere didicit, ope ignis acerrii, perque viginti quatuor horas continuati. Verum vix imitatores hab- nunt. Labore enim tanto, tanto ligno tantillum ferri constat, ut nullum videatur operæ pretium. Lapi- des illi ex lapillis minutissimis concreti, fusci coloris, punctulisque nigris maculati sunt. Nostra ætate plus- culum ferri navibus Hispanicis allatum est, pretio tamen Europæis vix credibili venditur etiamnum. Securis enim, si ex ferro est Suecico, vel Styriaco, quatuor florenis Germanicis, si ex ferro Hispanico seu Cantabrico, octo florenis venditur. Qui sapit, duplicato pretio emet securim Cantalabricam, quia diutius, quam binz secures septentrionali ex ferro, duraturam. Singulis adolescentibus Quaraniis ipso, quo nuptias celebrant, die; Conjugatis singulis plerumque Calendis Januarii culter vulgaris, qualis in mensa adhibetur, ab oppidi parocho Jesuita dari consueverat. Sola hæc cultri donatio plus, quam Eu- ropæi credant, sumptuosa est, cum oppida pleraque quatuor capitum millia, aliqua sex, vel septem nu-
me.

merent, quod alias dixi. Adolescentes, puellæque
fissa arundine carnem bubularum secare, vel dentibus
discerpere solent. Tanta licet sit ferri Caritas, rari-
tasque, nemini nostrum in mentem venit unquam,
ex illis lapidibus Ytacurù improbo labore ferri por-
tiunculam emendicare. Sunt, qui experientiis fixi
suis, opinantur, ædes ex lapidibus ejusmodi strætas
fulminibus maxime obnoxias esse; Quid? si a ferri
particulis intus latentibus attraherentur. Anglus cer-
te honesto loco natus, neque scientiarum expers Ga-
dibus mihi asseruit: Gentiles suos marsupium, gla-
dium, & quidquid metalli secum circumferunt, ab-
jicere, tempestate sæviori ingruente eo, quod fulmi-
na a metallis attrahi suspicentur. Quam quidem
Anglorum suspicionem vix ausim aspernari memor
eventuum, quos in America expertus sum aliquando.
In oppido S Joachimi tertia post meridiem hora ex-
cussum fulmen penes cubiculum, ubi necessaria ferri
supellex pro fabri officina asservabatur, ortum inde
incendium, & 20 horas sæviens totam prope do-
mum, cubiculum meum si excipias, in cineres rede-
git. Montes altissimi, qui in Cordubensi territorio
vallem Calamuchita circumstant, magnetem fusi,
melius dicam, plumbei coloris producunt. Per au-
tumni ferias illuc rusticatum missus cum sociis intel-
lexi, paucos ante meusles fulmen in illud domus no-
stræ cubiculum incidisse, ubi secures, ferræ, aliaque
e ferro instrumenta fabrilia reponebantur; His mag-
neticam vim impressit fulmen; nam acus, & quid-
quid ferri est, validissime sibi attrahebant. Nec
mirum: fulmen ex vaporibus illarum alpium magne-
te copioso prægnantium procreatum magneticam
virtutem exeruit; Id quod & aliis quibusque fulmi-
nibus in Europa proprium esse, ut magneticum quid
habe-

habeant, asseritur. Id omne physicis, naturæ speculatoribus, arbitrandum relinquo.

Ex alpibus Cordubensibus eruitur aliquando Talcum, quod latini lapideum specularem, vel lunarem, Græci aplirofelsenum, vel selebitem, Germani frauenglas appellant. Est species lapidis blandioris, ooloris candidi, levissimi ponderis, nullius firmitatis. Compigitur ex tenuibus foliis. In tenues bracteolas cultello dividi ut possit, aquis immersandus est aliquamdiu. Leniter ustus papyri mollitudinem, colorisque argenti induit, parandis ad fallendos oculos icunculis, aliisque pro templorum pauperum ornatu figuris concinnandis adhibetur. Ex multis, quæ hoc ex lapide ezelluntur, foliolis paucissima invenias undique nitida, ac pellucida; Pleraque enim maculis jam flavis jam nigris obscurantur. Meliora infenestris, lucernisque vitrum supplent, cuius, dum anno 1748 Paraquariam attigi, ingens ubique & paucitas, & pretium. In præcipuis provinciæ collegiis, Quaraniorumque oppidis fenestram vitream ne unam quidem deprehendi. Quisque sibi ex talco (cum rarum sit, raro impetratur) ex papyro, ex tela linea fenestram sibi struit suam, & cum a quodvis imbre, vel vento importuniori hæc discerpatur, identidem redintegrare cogitur. Postremis tamen, quos in Paraquaria egi, annis vitri multitudo navibus Hispánicis advecta est. Imminuto ejus pretio fenestræ vitreis cubicula, templaque passim resplenduere. In templis, qua parte Austrum respiciunt, fenestræ vitreæ loco lapis collocatur, qui, alabastritis species, durus, candidi coloris est, & lucis aliquid transmittit. Magnis sumptibus ex Peruvio, nativo ejus solo, adfertur. Auster namque Meridionali in America furentissimus primo, unoque impetu, quidquid vitri

habet

habet obvium, perrumpit, cum & domos integras
 sternat saepe, ingentium navium vastissimos malos
 confringat, ac Cœlo minitantes Cedros eulysis radici-
 bus præcipites agat. Lapidés, Calci cæmentario-
 rum parandæ idonei per omnem prope Paraquariam
 in promptu sunt; In Quaraniorum tamen, & Abi-
 ponum territoriis omnino desiderantur. Paraquayi,
 aliorumque fluminum litora Gypsum passim offerunt.
 Quarani, qui ab his litoribus absunt longius, coch-
 learum aquatilium, vel limacum terrestrium conchis
 in calcem crematis, vel creta, quam tobaty vocant,
 terræ Tripolitanæ simili ad parietes dealbandos uti-
 tur. Cum neque hujus mihi copia esset in oppido
 Beatae Virginis Rosarii, & Sancti Caroli a me con-
 dito, sacram ædiculam, tuguriumque meum cineri-
 bus bubulo sanguine subactis livi, ne parietes e lig-
 no, arundine, limo, bubuloque fimo coagmentati
 oculo's offendarent. Ad Tebiquary majoris ripas
 marmor nigrum maculis viridibus distinctum, sed
 exiquæ molis, videram aliquando. Num alia alibi
 marmora, saxave insigniora sub terra delitescant,
 ignoro: In Parana, quin & in sylvis, campisque
 ligna, cornua, ossaque lapidescere, supra dixi,
 ipsiusque vidi. Nulli tamen illic sunt usui, neque,
 ut epud Europæos, magni fiunt, quia minime rara,
 quia domestica. Adeo scilicet ubique gentium rari-
 tas, peregrinitasque rebus pretium addit, atque ad-
 mirabilitatem. Ex oppido S. Joachimi per urucutu
 terras iter faciens in colliculo, quem, viciniam spe-
 culaturus, cum duobus Quaraniis pedes descendit,
 lapides vulgares per terræ superficiem undique stratos
 inveni, variaz quidem magnitudinis, sed ejusdem pro-
 pe figuræ. Singuli enim ore, naribus, binis oculis
 insigniti humanæ faciei imaginem non illepide expri-
 mebant. Rei novitas risum nobis multum, sed
 plus

plus admirationis attulit. Aquarum pluviarum impetu, frequentiaque cavatos hos lapides, nil habens aderti; Äqualem tamen vultus figuram illis impressam, hoc solum loco, non alibi observatam, admiratus sum. Huic colli nomen: *Yra robâ lapides faciet* mox Indi Qnarani indiderunt. Silices rubri, nigrique coloris, igne copiosissimo facti, ac sclopis insigniter idonei multis in locis, præsertim ad Utu-quayi ripas, prostant. Verum defunt instrumenta, quibus scindi, ac ad scloporum usum aptari possent. Num Paraquaria alumem, sulphur, Mercurium usquam procreet, haud scio; Nitro tamen plures campi abundant, illi maxime, quos palmæ, Caranday dictæ, circumstunt. Aqua pluvia ex illarum foliis decidens per contractam ex iis salsuginem nitri videtur esse semen. In non nullis lacubus, nemine adlaborante, aqua in salem concrescit post longiorrem siccitatem. Aliis in locis nitrum collectum ollis testaceis coquitur, & in salem abit. In omnibus Quaraniorum territoriis nulla omnino salis copia. Hispanorum e coloniis longo itinere, maximis expensis apportatur. Testudines, queis fluvii, rivi, quin apud Chiquitos etiam sylvæ scatent, non sunt ex illarum genere, quarum conchæ Europæis pretiosa, & operi faciendo idonea. Arundines, quas Hispanicas vulgo Germani, Indicas Hispani vocant, & probaculis adhibemus, ignorat Paraquaria, et si tot alia varia formæ, & magnitudinis arundinum Genera numeret.

Ast quorsum, ahabo, has tibi minutias commemo? Meam ut sinceritatem, fatendique omnia, quæ Paraquaria profert, desiderium ut tandem agnoscas. Næ! insigniter stolidus sit, ac perficitæ frontis, qui mihi testi oculato minus fidei tribuendum putet,

putet, quam putidis illorum libellis, qui seu rerum ignoratione, seu aliis rationibus docti Paraquariam suui, argenti, margaritarum seminarium inentiuntur. Hallucinati sunt complures, qui in ipsa Paraquaria de Paraquaria scripsere. Thesauros illi liberaliter tribuunt, non quod illos possideat, sed quod illos in metallorum inope provincia sibi somniaverint. *Cæcus somniavit se videre (Hispanorum est adagium)* & somniavit id, quod desideravit. *El giego soñaba, que veia, y soñaba lo, que queria.* Horum e numero est Martinus del Barco in urbe Bonaeis Architacanus, qui in suo poemate: *Argentina, y conquista del río de la plata*, rytmis Hispanicis seculo superiore scripto præter alia fide indigna affirmat: In lacuna aliqua, circa quam Abipones nunc habitant, uniones procreari. Indorum senissimi, experientia, veracitateque magis conspicui, in illa vicinitate nati, versatique annis plurimis: Nil unionum usquam a se videntur. nil hac super re a majoribus suis audiunt, uno omnes ore responderunt. Hi barbari cum ad se ornandos Globulos vitreos ex Europa allatos, sphærulas & cochlearum testa fictas, fructuum variorum semina, nucleosque, avium unques, & quas non quisquillas e collo, e brachiis, e suris suspendant quotid.e. quidni unionibus inhiassent sitienter, naturâ lucidis, si in illorum aliquando oculos, manusve incurrisserent. Hanc igitur lacunam, unionum feracem, fabulis jure adnumeramus, historiarum e numero dudum a prudentibus expunctam. Quam absurdè creduli, quain suspicioi fuerint in rebus omnibus, quæ ad metallorum fainam pertinent, ipsi indigenæ colliges ex ipsis Patris Nicolai Duran verbis, qui postquam Quarantorum oppida recentia in Quayrensi regione (jam lusitanici juris) Provincialis visitaverat, testis oculatus hæc refert: *Rupes etiam ibi ingens, visetur, sit, cuius faina*

fama omnes basce terras pervasis, & pauper rupes per antiprasin appellatur; Quod omnes existiment ditissimam illuc auri fodinam latere, immo rotam rupem auream esse dicunt. Rupes est admodum monstrosa, vario colore distincta, ac fulgorē ita nitidissima, ut solis radii baud secus in eam, atque in speculum incident, ac reflectantur. Quo sit, ut metallum aliquod praedives esse suspicentur. Quos quorū in his partibus vel Gubernatores, vel milites degunt, incredibili aviditate rupem hanc reperire affectant; Sed properū periculum, ne aberrent, ac pereant, non eo audacie procedere audent, ut se vice committant ab eo præser- tim tempore, quo triginta eorum balsae (naves e duobus linitribus compactæ) dum eam quærerent, periērunt. Ego illac stragens, quid rei subesset, tentavi, ac merum esse saxum reperi, quod ab arenis, qua ex flumine a vento illuc feruntur, adeo levigatum, ac tersum est, ut vitro, quam saxo similius videatur. Atque is ut plurimum humanae spei portus, atque exitus esse soles. Sic ad verbum dictus Nicolaus Duran folio 92 in annuis literis Paraquariae anni 1626 & sequentium, Antwerpiz editis. Rem ita se habere, ut scripsit, n. ihi palam est: Quayranas enim terras, ubi decantata illa, & jam explosa rupes, plurimis ab hinc annis lusitani obtinent: Hi naturæ beneficio ut perspicaces, sic intrepidi molestiarum, periculorumque contemptores nil unquam intentatum relinquunt, ut latentia metalla detegant, detecta suos in usus quantocunque labore convertant. Si rupes illa præter lapides nobile quid sinu gestasse suo, dudum ab illis expugnata, spoliataque fuisset. Verum nulla de hoc unquam facta intentio. Istud vicina lusitanis Brasiliis Paraquaria ignorasset?

Argentea vasa Hispanorum in ædibus, argentea passim in templis urbium supellex visitur. Quarantia in coloniis non altaria modo, sed ipsa alicubi tem-

plorum laquearia auri foliis vestita sunt. Nil horum infiior. Noveris tamen, aurum, argentumq[ue] id omne non in Paraquariz visceribus natum, sed ex Peruviana, chilensiique provinciis allatum fuisse. Quaranii pro suis & pro Hispanorum templis prægrandes campanas ex ære fundunt; Verum & Chilentes suppeditant. Nulla vel Regis vel alterius nomine editur moneta per omnem Paraquariam. Hinc exhibi-latus a prudentioribus Europæis malignus, sed stolidus Veterator, qui Nicolai, quem Paraquariz Re-gem confinxerant, nomine monetam edidit, re ipsa in Quitenisi provincia cusam. Sed rudiores dunta-xat, queis parum cerebri, multum in nos bilis est, decepit. Paucas si urbes excipias, quibus vel cum Europæis navibus, vel cum Peruvianis, Chilensisibus, Lusitanisve confiriis negotiatio est, nullus, certe rarissimus viget monetarum usus; Rerum permuta-tione, ut apud veteres olim, hic suppletur Equi, muli, boves, ovesque, tabaca, Gossipium, herba Paraquarica, saccharum, sal, triticum varium, alii seu agrorum, seu arborum fructus, animalium pel-les &c. pro numinis sunt in Paraquaria, quibus & ne-cessaria a singulis exiuntur, & Episcopis, Parochis, Præfectis Regiis stipendia solita, vestigaliaque per-sol-vuntur, maxime in Assumptionis urbis territorio. Rebus omnibus, quæ naturâ proveniunt, fixa sunt a magistratu pretia, quæ ementes, vendentesque pro-bissime norunt, ac observant. Hispana hera cande-lis sebaceis indigens servæ suæ Africanæ calathum, vel fiscellam tradit, ubi gossippii, tabacæ, herbae Pa-raquaricæ, sacchari, talisve reposita est portio. Ho-rum aliquid pro arbitratu, juxta publicas tamen pre-tiorum leges, accipit, qui candelas vendit. Nulla hic altercandi occasio emptori cum venditore. In pauculis urbibus, ubi monetarum usus, triplex dun-taxat

taxat nummorum argenteorum genus reperitur; scilicet: Un *peso fuerie*, *peso de plata*, *paracon*, qui imperialis, seu duorum florenorum Germanicorum premium æquat. Un *real de plata*, & medio *real de plata*. Primus grossis quinque Germanicis; Alter septem cruciferis, & medio æquivalens. Nec aureos, neque æneos numinos usquam conspicias. Indi in oppidis curæ nostræ creditis omni monetarum genere carent omnino, nosque perinde, nisi quod in quovis oppido 14 nummos argenteos seu totidem reales, vel medios reales de plata in promptu habuerimus; Hic enim numini juxta Ecclesæ Hispaniensis ritum in publicis nuptiis a sacerdote parocho sponso, ab hoc sponsæ porrigitur ceu æthæ; Sed mox parocho redundunt adeo, ut iidem nummi, iidem annul nuptiales alii, atque aliis serviant semper. Viginti duobus annis Hispanos inter, Indosque Paraquaræ versatus monetam, quis credat? Auream, neque aliud quid ex auro fictum me vidisse, haud memini, præter Episcopi annulum; Hic quoque num aureus fuerit, non ausim affirmare; Nam ex metallo, quod tombaga vocant Hispani, auroque videntur præferre, plerique Episcorum annulos gestare consueverunt. Quod Tacitus de Germania vetere scripsit: *Argentum, & aurum propitiis, an irati Dii negaverint, dubito.* Nec tamen affirmaverim, nullam Germanæ Venam argentum, aurumve gignere. *Quis enim scrutatus est?* Paragrapho quinto de moribus Germanorum; id Paraquaræ prorsus convenire, existimo. Si aurum, argentumque illic procreasset liberalis natura, arsque, ac industria detexisset, Hispani pecorum, herbæque celebris, quæ vicinis necessaria populis, culturam saepe molestam dñdum abjecissent; Indi metallis fodendis occupandi, religionem perinde, ac Hispanorum amicitiam, cum servitute conjugandam refu-
 gissent.

gissent. Nunquam tot barbarorum, qui sacra nostra amplexi sunt, millia numerassimus. Ut adeo metallorum seu inopia seu ignoratio divinis beneficiis, Paraquariaque felicitatibus adouneranda mihi videatur.

Paraquaria omnis licet metallorum inops, certe inscia sit adhuc, cave, pauperem ilam, miseramque dixeris. Rebus equidem ad vitæ humanæ usus, omni præsertim pecorum genere abundat. Provinciam, ubi boum, equorum, mulorum, ovium copiosiora per campos oberrent agmina, usquam terrarum detexeris. Singulæ illorum species ab Hispanis advenis Paraquaria olim illatæ, & ducentorum annorum intervallo tun ob pascua latissima, tun ob perpetuam quavis anni parte diu, noctuque campos pervagandi libertatem incredibili sibi multitudine auctæ fuerunt. Bubuli pecoris tam numerosa fætura existit, ut credi ab Europæo vix queat. Quinquaginta ante annos, cum campi omnes boum, qui primi capientis erant, catervis obsiderentur, iter facientibus per præmissos equites via aperienda fuit, qui obstantes, cornibusque minitantes bestias arcerent. Neque mirum idcirco, bovem adultum quinque Grossis (un real de plata) id temporis passim venisse, ut ex rationum libris vetustioribus liquet. Altare majus e ligno affabre sculptum, quod in S. Francisci Borgiæ ad Uruquayi ripas oppido demiratus sum, triginta boum millibus, necdum auro vestitum constituisse, dicitur. Opus fuit Quareniorum oppidi lauetani, queis frater noster Prafanelli Romanus sculptor egregius magister artis obtigit. Hispanus quisunque prædium amplificaturus suum, pauculis lineæ, laneæve telæ ulnis equitum conduxit manum, qui paucas intra hebdomadas octo, decem, plura etiam

vaccarum, taurorumque millia illi ex campo adducunt. Bovum Paraquariensium formam nosse cupis? Nam hoc a pluribus interrogatus fui. Proceritate Hungaricos boves sequunt, corporis mole plerumque superant, non ejusdem tamen, ut illi, sed varii coloris. Feroci quadam arrogantia, capita alta gerentes, cervos imitantur, cursus etiam celeritate iisdem prope pares. Ni diutina coeli siccitate pascua marcescant, e bobus singulis, dum mactantur, praeter sebum copiosum tanti ponderis adipem colliges, ut illi asportando viri duo robusti interdum vix sufficiant. Adeps bubulus butiri liquati in culina, vices agit semper. Vaccæ enim, quia ferociores, rarissime mulgentur; Illas circumare laboriosum est multi temporis negotium, hinc & Hispanis & Indis segnioribus invisum. Cicuratz non nisi ligatis pedibus, vituloque adstante lac fundunt. Intediu matres cum vitulis ad pascua remittuntur, sub vesperum domum redeunt ultro, noctisque, ne a vitulis lac exhauriatur, separantur. Inde est, quod rarissimum in Paraquaria universa lactis, caseique usum deprehendas, butiri prope nullum. Lanius, & macellum Carnarium ignota sunt Paraquariensibus nomina. Suos quisque jugulat boves pro arbitrio. Egentiores non libras carnis aliquot, ut in Europa moris, sed bovis jugulati partem integrum emunt, plerumque ex gratuita opulentiorum liberalitate afferunt. Tauru vel furentissimo trucidando bini, ternive adolescentes sufficiunt. Illius collo laqueum coriaceum injicit alter, alter pedibus posterioribus, nervumque unius horum incidit, mox in tauri dorsum assiliens cultrum obvium ejus cervici infigit; sic uno istu exanimatus procumbit humi bos. Hunc morem ab Hispanis olim dominatoribus inductum vigore adhucum in siccis, nuperime intellexi.

Pellis bubula, quæ a capite ad caudam tres ultas longa sit, & ab Hispanis corium legitimum, seu legale appellatur (un Cuero de Ley) a mercatoribus sex florenis Germanicis passim emitur, cum tamen bos ipse vivus, & integer apud Hispanos quatuor, apud Quaranius duobus duntaxat florenis horie vendatur. Labor scilicet, quo coria illa adhuc cruda constant, illo um auget pretium. Claviculis ligneis, ut exsiccantur, humo solerter affigenda, sub tecto in loco auræ recenti pervio, ne a tineis corrodantur, nudenturque pilis, provide asservanda, tridu is, certe octiduis singulis baculo pulvis excutiendus diligenter, tinearum scilicet origo. Hic labor multis tæpe mensibus, dum vendantur denique aliquot eorum millia, continuatus magni æstimatur ab Hispanis venditoribus. Incredibile est, quibus artibus, industriisque non nulli pelles recentes, aliquantulum breviores, ad trium ulnarum longitudinem extendant, quamvis papyri instar extenuatae cui demum usui erunt Europæis coriorum subactoribus? Ob ilorum querelas haud pridem illa pellum extenuatio palam interdicta fuit; Mirabar saepe centum abhinc annis illam consuetudinem proscriptam non fuisse. Hispani coriorum mercatum sibi longe quæstuosissimum experti furore quodam corripiebantur, cæcaque boves, quotquot possent, trucidanti cupidine. Hunc in finem expeditorum equitum turmæ hac, illac excurrere identidem in campos, qui armentis nullius dominio obnoxiiis maxime turgebant. Conductis equitibus singuli singula erant partes. Aliqui perniciibus equis instructi in boum agmen invehuntur, has taque longa, cui mucronis loco falx acuta semilunam referens, designatis ad cædem tauris annosioribus nervum pedis posterioris incident; His c' vulnera claudicantibus laqueum injiciunt alii, alii, qui

pone

pone sequuntur, captos tauros sternunt, jugulantque. Pellibus induare jugulatos, pelles ad præfixam sibi stationem convehere, clavis solo assigere, linguas, sebum, adiœnque cæsorum corporibus eximere, ac comportare, cæterorum est negotium. Reliquæ cadaverum carnes, quibus saturari aliquando numerosus in Europa exercitus posset, in campo abjectæ remanent, a tigribus, feris canibus, corvisque paulatim devorandæ, quin ex tot cadaverum acervo aeris corruptio vel orta sit, vel metuenda videatur. Unde eju modi aliquot hebdomadum expeditiones aliquot coriorum millia illi obveniunt, cuius sumptibus fuerat suscepta. Hæ boum venationes, trucidationesque per seculum continuataz campos prope omnes ex hauserunt armentis, quæ domino caruere. Desierunt publica illa, immensaque boum innumerabilium agmina (las Vaquerias vocarunt) qui nullius, sed omnium erant. Qui bovem unum, vel decem boum millia cepit, jure possedit, neinique repugnante. Illius temporis homines præsenti utilitate, quæ ex coriorum mercatu in se redundaverat, cæcati haud prospexerant detimenta, quæ eorum posteri hodie patiuntur. Camporum tamen amplitudini, tellurisque uberrati tribuendum, quod Paraquariensibus in prædiis tanta etiamnum supersit boum frequentia, quan Europa nostra invidere quidem possit, sperare non quam. Hac ætate bovem pinquem apud Hispanos florenis quatuor, binis apud Quarantios Venalem esse, jam alias dixi. Primi, quos apud istos egeram, aunis floreno passum vendebatur. Numero armentorum in dies decrescente pretium, ut fieri aliis in mercibus assolet, illorum accrevit. Hispanos novi, qui centum circiter boum millia suo numerant in prædio. Oppidum Yapeyu, tribus Regibus dicatum, ad quingenta millia. Sancti Michaelis multo plura. Ast

nil superfluum. Septies mille (tot enim incolas ~~Im-~~
gula hæc oppida numerant) Quarantic stomachis Sa-
turandis quadraginta minimum boves quotidie jugu-
lantur, porrecta sub vesperum singulis ingenti carnis
bubulæ portione. His adde boves, qui seu in oppi-
do, seu in prædio clanculum fertivo Indorum cultro
cœiduntur, qui a barbaris palantibus, a tigridibus, ab
efferatis canibus, a Vermibus vitulorum umbilico in-
nascentibus quotidie consumuntur. Oppidum Caaza-
pà, quod a Seraphicis Patribus procuratur, suis in
prædiis annum vicies mille vitulorum proventum ha-
bere, alio dixi loco. Mercatorizæ naves singulæ tri-
ginta, interdum quadraginta coriorum bubulorum
millia in Europam transportare solent. Ecquis nume-
ret coriorum millia, quæ pro texendis funibus, stru-
endis sepibus, ædibus, cistis, ephippiis, pro herbæ
Paraquaricæ, tabacæ, sacchari, tritici, gossipii, re-
rum aliarum involucris quotidie impenduntur. Vul-
gus Hispanorum nîl, nisi corium bubulum humi
stratum pro lecto habere consuevit, uti & innumera
æthiopum servorum turba. Minutatim hæc refero,
ut ex pellium bubularum numero armentorum fre-
quentiam conjectes. Caro bubula præcipuum, quoti-
dianum, & sœpe unicum est vulgi Paraquariensis ali-
mentum. Plerique certe non Indorum modo, sed &
Hispanorum, quin panem triticeum vel degustaverint
unquam, vitam claudunt suam. Deest aliis solum
tritici ferax; Plurimis patientia ad triticum seren-
dum, molendumque. Milium turicum, varii colo-
ris, saporisque batatas (raparum genus) mandiocam
(carboris radicem) fabas diversissimas, siliquas Græcas
pro pane suo, æ opsonio habent. Horum omnium,
cum plurimis sœpissime desint, supplementum Para-
quariis Caro bubula est aliquando elixa, plerumque
æssa, rarius sale conspersa. Ea porro Carnis portio,

quæ

que Europæum Stomachum oppimeret, vix medio-criter saturabit Americanum. Paucarum horarum interiectu vitulus tener a Quaranio absimitur. Quod ut huicatibus incredibile, sic nobis sane exploratissimum est. Ecquis Paraquariorum sine effusissimo risu leget clarissimum Americae Historicum Robertson, qui (perperam scilicet ab aliis edoctus) affirmat: Americanos lanquido esse stomacho, cibique appetentia destitui? Verius dixisset: Illos abdomine infatibili esse, voracissimos semper, semper famelicos. De Indis Americanis loqui ovidium 8. metamorphos. Credere.

Ut vero est expulsa quies, fuit ardor edendi,
Perque avidas fauces, immensaque viscera regnat.
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aëris,

Poscit, & oppositis queritur jejunia mensis,
Inque epulis epulas querit, quodque urbibus esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,
Plusque cupid, quo plura suam demittit in alvum.
etc. &c.

Non poetam fabulantem audire, sed edacitatis inexplibilis Americanorum imaginem mihi hic video; videre, Coloribus vivis bellissime expressam. Indus jam jam dormiturus carnem, si in promptu sit, aspandam foco admoveat, qua expperrectus illico vescaatur. Sit præ manibus esca, sol oriens, occumbensque illius dentes occupatos, buccamque plenam videbit, stomacho tamen semper plura appetente. Carnis portionem triduano itineri suffectoram primo mox die absimit, quid postridie esurus sit, nil omnino solitus; Lauquandus tamen præ omni Europæo, atque admirandus, quod cibo omni deficiente per viam patientissime sine querelis esuriat. Ex tanta

ineolatum edacitatem, ex quotidianis boum innumerabilium cedibus Paraguariam armentorum quidem seminarium, sed & charybdim, ac sepulchrum dici oportere, mecum existimabis. Ad excusandam Paraguariensium voracitatem dici fortassis posset; Carnes Americanas non tanta nutriendi facultate polles, quanta Europaeis Carnibus inest. Hoc mecum ferunt plures Europaei in Paraguaria quadraginta admodum annos versati. In tridio religiosis singulis tam vasta carnis portio, quæ in minimum quaternis Germanis, octonis Italos in Italia sufficeret, porrigitur. Stomachos Paraguariensium multi cibi avidiores, patientioresque esse, nemo sane dixerit, qui noverit illam provinciam cælo magis astuanti patere. Quo vehementius enim corpora solis calore inflammantur, sudoreque quo crebrius diffluent, tanto imbecilliores fieri stomachos, calore ad artus exteriores regresso, ac in cibis coquendis lentiores evadere, pigioresque; Id quod astivis mensibus in Europa experiri universi. Hinc veri est simillimum, in calentissimis quibusdam Americanis plagis existere forsan populos cibi & minus appetentes, & minus patientes, stomacho scilicet animis cœli ardoribus labefactato. Alios item, qui ob pecudum, ferarum, frugumque inopiam pescibus, Crocodilis, quin & insectis, ut constat, spurcissimis a pueritia quotidie vescuntur, quæ quidem alimenta ad calorem stomachi extinguendum, minuendamque cibi appetentiam quid si conferant non parum?

Ut boum incredibilem multitudinem, sic equorum infinitatem educat Paraguaria innumerabilem, ab equabus septem, quas Hispani olim attulerant, oriundam. Tota illa camporum planities, quæ a lumine argenteo ad ducentas facile leucas quaquaeruntur

sum excurrit, equorum vagantium agminibus con-
 sternitur, e quibus, quotquot libuerit, capere, suique
 juris facere cuique licet. Equites aliquot paucos in-
 tra dies equos milles plures e campo domum ab-
 ducunt. Modis variis ejusmodi venatio peragitur.
 Interdum equos singulos, qui magis arriserint, co-
 riaceo fune illaqueant. Verum isti hamo pescantes
 imitantur, multoque tempore parum capiunt. Alii
 pescatoribus, qui retia jaciunt, similes sepe in cam-
 po exstrunt, cuius porta maricae in istar latissime pa-
 teat, & equorum turmam, a reliquo agmine avul-
 sam, inter illam compellunt, ubi clausi aliquamdiu
 fame, sive inansuerint, & equis cicuratis immi-
 stos, quo visum fuerit, nullo negotio abducunt. Ali-
 quando campi spatium aliquod crematur. Ad gra-
 men novum iste succrescens turmatim, avideque ac-
 currentes equos venatores circumdant undique, &
 abigunt. Fueſe, qui captis equabus, ne porro diffu-
 giant claudicantes, pedes posterioris nervum leviter
 incident; Neque enim eorum claudicatio procrean-
 di foetus, ad quod destinantur, eripit facultatem.
 Equus ejusmodi (cujuscunque sit sexus) e campo alla-
 tus, necdum freno, ephippiisque assuetus quatuor,
 vel quindecim, aliquando decem cruciferis passum
 emitur. Hinnuli equarum emptoribus gratis dan-
 tur. Attonitus vidi, a sex. Hispanis equorum con-
 quisitoribus bis mille equos uno agmine ad predium
 aliquod cordubense adduci venales. Illorum pretium
 fuere aliquot telæ laneæ ulnæ, quibus pallii in istar
 convolutis, & ad ephippia alligatis summo silentio re-
 diverunt domum venditores, qui tanto cum strepitu
 horrendam inter pulverum nubem paulo ante adven-
 tarant. Exercitum propinquare dixisses. Vilissimo
 cum veneant pretio equi, uno saepe in prædio illo-
 rum quinquaginta millia tum multiplicandæ soboli,
 tum

tuim ferendis fessoribus destinata numerantur, quin tamen caruit possessor sibi opulentus videatur. Communis est omnium prope ad omnia equorum usus. Summi ~~se~~, ac infimi non ad itinera modo, sed ad quotidianas per urbem, vel ad templum ambulati unculas ad ligna, vel aquam e propinquo adferendam rivo equis, ut nos Europaei pedibus, utuntur. Equorum calcibus grana e tritici spicis excuti, molæ rotam ab equis, non ab aquis, per omnem Paraquariam circummagi videbis. Tot barbarorum millia citra zetatis, sexusve discriminem equis insident quotidie. Indi Australes (quis eorum inhibet numerum?) equis non vehuntur tantum, sed & vescuntur horis omnibus. Innumeræ quot annis equæ trucidantur ab Hispanis, ut illarum adipe cervorum pelles rite subigere queant, & concinanare. Tigridum unquibus, serpentum mortiferorum dentibus, vermibus omnia corrodentibus, siti ex amnium siccitate orta innumeri pereunt equi. Cadaverum acervos ad fluviorum, lacuumque margines deprehendimus. Hinnulorum pars minima adolescit. Plerique vel equorum rapide currentium pedibus conteruntur, vel a vermis, qui umbilicum humidum obsident, tigridibusque absumentur. Tantus quantumvis sit, tam universalis usus, tamque multiplex equorum interitus, illis tamen Paraquariam abducendum abundare ex vilissimo, diverso tamen, pro equorum ratione, pretio intelliges. Equus jam freni, ephippiorum, fessorisque patiens, zetate florens, ac omnino incolumis duobus passum florenis emitur, si succussator (ein Trabgänger) fuerit. Si vero gradarius (ein Paßgänger) quatuor constat. Si cursus celeritate, vel corporis præstantia emineat, majori etiam pretio interdum ab hippophiliis quibusdam emitur. Hæc clarius explicanda.

Equis in Paraquaria pretium accrescit, de-
scitque non ex pilorum coloribus tantum, ac corporis
conformatione, sed maxime ex nativa Gressus ratione,
quam variam esse, ac, ut Hispani obseruant, quadru-
plicem, noveris. Plurimi sunt ii, quibus non vulgaris
ille in cursu gradus succussarius, sed mollis, citataque
alterno crurum explicatu glomeratio; Eques his in-
fidens tuto calicem plenum, quin Guttam effundat,
manu gestabit. Eiusmodi equos latini gradarios, to-
lulares, Asturcones, quia olim ex Asturiis allatos.
Hispani: Aguilillas, de passo largo, andadores. Abi-
pones: Yachacata vocant. Tales vel nascuntur, vel
arte sunt. Si mater equa gradaria sit, etsi admissi-
arius equus non fuerit talis, hinnulus plerumque gra-
darius evadit; Certius tamen, si uterque parens ta-
lis exstitit. Hinc in praediis equa gradaria separan-
tur ab admissariis vulgaribus. Equelli adolescentes
artuum elegantia, roboreque præstantiores deligi so-
lent, & suavem, celeremque illum gradiendi modum
docentur. Pedes illorum anteriores posterioribus lo-
ro mediocri ita adstringuntur, ut ambulare quidem
possint, haud tamen gradum, quem natura habent,
fessori molestum carpere, pedesque subtiliendo ex-
porrigere. Alii singulis equelli discipuli pedibus la-
pidem globosum, pelle obvolutum, alligant, quo
cum succussario illo gressu crura feriantur, doloris
metu suaviter, ac tolutim ambulare conantur. Al-
terutra industria paucos intra menses Gradarii eva-
dunt, nonuntque insultare solo, & gressus glomerato
superbos, ut in Georgicis 3. Virgilius canit. In sin-
gulis Quaranioru[m] oppidis haec viguit schola. Equus
gradarius horæ unius spatio binas conficit leucas, ni
vix obstet asperitas. Neque illum vulgaris equus
assequitur, nisi ad cursum mediocrem (Galop) ab
equite concitatus. Equi, quos succussatores latini,

Hispani trotones, Abipones nichilcheranet, Germani Trabganger appellant, passu naturali, equiti molestio gradiuntur; Pedes enim pistilli instar cum violenta humani corporis succussatione attollunt. Ejusmodi multum quidem molestiae sessori, minus vero periculi adferunt; Cum enim solidiora terræ impri- mant vestigia, pedeque ad gressus singulos attollant fortiter, rarius cespitant, quam gradarii, qui dum pedes a solo vix separant, celeritate inque gressus sum- mam suavitati conjungunt, ungularum ad lapides, ad arborum radices, ad glebam duriorem allis frequen- tiis sternuntur, sternuntque sessorem maxime, ubi trita deest seimita. Novi quempiam (neque enim necesse est fateri, me illum fuisse) qui id semel, iterum, ac tertio fuerat expertus. Longis, maxime per vias salebrosas, itineribus plurimum convenienter illi equi, qui gradarios inter, & succussatores medii ab Hispanis Passitrotes vel marchadores dicuntur. Hi gressus humanos cum proxime imitentur, sessorem fatigant minus, tardius fatigantur, rariusque in sub-jecta pedibus obstacula impingunt. Multis bucephali cursus perniciitate eximii in pretio sunt, quod tum ad equestria certamina, tum ad ferarum venationem, barbarorumque hostilium insectationem plurimum valeant. Hispani campestres, Indique omnes floccifa- ciunt equum, cuius ungula quadrupedante putrem sonitu campum quatere nescierit. Pegasos volantes appetunt, testudines lento passu reptantes aspernantur.

Explodendi utique historici illi, qui clarissimo Robertson persuasere, Americanis equis parum corporis, nihilque prope spiritu esse. atque adeo pro pumilioibus, & equorum Europæorum simulacris habendos. Paraquarienses sane corporis mole, figura, virtutibus nihil ab hujatibus differre intrepeditus affir-

affirmo. Altissimi, mediocres, hi desultorio equiti, illi cataphracto aptissimi, ubique oculis obversantur, Pygmaei, Corsicanis similes, ut Cometas Cœlo, Paraquaræ rarissimi obtipgunt. Caballos styriacis in alpibus natos, immani dorso, vastissimis artubus, paucaribus ungulis, & elephantibus prope pares ignorat etiamnum Paraquaria, fateor; Graciliores, sessoribus nempe, & cursui, non curribus, ac plaustris destinatos, procreat. Quodsi tamen hi perinde ut Europæi avena, hordeoque saginarentur in statu nlo aduersus aeris injurias defenso, quidni ad eandem corporis amplitudinem excrescerent. Equi Paraquarienses in campo nati, in campo diu noctuque per omnes anni stationes commorantur, obvio gramine sepe non optimo, nec copiosissimo, & hoc vel a sole, vel a pruinis decocto, arborum frondibus, quin audis lignis pascuntur, aquam, qua sitim restinquant, diu querunt sepius, & nec bonam, nec sufficientem inveniunt aliquando. Subdio semper jam solis æstuantis spicula, jam diutinos imbræ, alicubi pruinias, & quod Auster importunus afflat, molestum frigus, horis, locisque prope omnibus muscarum mordacium, tabanorum, culicunque, quorum examina circum volitant infinita, aculeos nudo, sepe cruento corpore excipiunt. His ego causis tribuendum existimo, cur vasta illa corporis obesi moles, qua Styriaci, Holstici, Dani, Neapolitanæ equi pollent. Paraquariensisibus non obtingat. Hybernis mensibus marcescenti Gramine hi emaciantur, nativo piloruin colore in obscurioremutato. Revirescente campo & color & vigor eorum reviviscit. Lætis in pascuis, ubi gramine, nitrique copia, adeo pinquescunt, ut illorum in tergo, ceu mensa, imperiales possint numerari, quod de equis præpinquibus familiare est Hispanis adagium. Verum quamvis graminis ubertas l'arsqua-

xien-

riensibus equis adipem augeat, nunquam tamen tantum infundit robur, quod equis Europaeis pabulum ex avena, hordeo, paleis, foenoque compositum, tribuere consuevit, ut singulis, totisque diebus vel sessorem ferant, vel plaustrum trahant. In Paraquaria brevius etiam iter suscepturnus equorum tubam jam a fronte praevontem habere curat, ut fatigato alteri alter succedat. Qui ante meridiem sessorem portavit, post meridiem sessore liber cum reliquis præcurreret. Hinc singulis Quaraniis, qui ad Regia castra milicaturi abeunt, equos quaternos ex oppidi prædio tribuere solebamus, quo alterius temporibus & servire & quiescere singuli eorum possent. Equi tamen in S. Jacobi de Storea territorio nati corporis firmitate, constertiaque reliquis omnibus antecellunt, tum quia a teneris labori absuescunt, tum quia gramine, in solo scilicet arenoso, sepius deficiente si quis græcis per sylvas pascuntur. Novi milites Jacobopolitanos, qui eodem quotidie equo usi ad expeditiones militares irent, redirentque triginis, quin pluribus diebus in itinere consumptis, quorum nullus sine multa ad feras per viam venandas curatione abite solet; Tenuissimo enim commenatu instructis elurendum illis foret cebrius, si venatu abstinerent. Ferarum mortibus viram conservant suam, & meas quoque conservarunt sepe; Multa equidem cum illis, longaque itinera confeci per tristes illas, quæ in chaco occurrunt, solitudines. Mihi quoque equos Jacobopolitanos præ reliquis omnibus utiliores, chrio-esque semper fuisse, pleno ore confiteor.

Omne colorum genus, queis in Europa se se distingunt equi, in Paraquariensibus item deprehenditur. Multo plures tamen candidi, fulvique, quam nigri, ac rufi coloris istic procreari, id mihi certum, sed

&

& admiratione dignum videtur, cum sub eadem prorsus cœli regione seu ex Europæis, seu Americanis parentibus prognati homines plerique omnes nigeri, mis crinibus, asperisque insigniantur. Hispanus albescens capilli, rarissimum est in Paraquaria spectaculum. Matris Indæ proles albicoma pro portento haberetur, spectris, monstrisque adnumeranda, & a barbaro patre in obvio lacu submergenda fortassis. Equi nivei, fulvique coloris, quos Hispani cum latinis bajos, spadiceos, badios, vel balios vocant, oculis arrident equidem, a priscis commendantur, a docilitate, mansuetudineque profecto laudandi; Verum, experientiam testor meam, ad lassitudinem, sudoremque proclives, rarissime iis pollent viribus, quas in equis nigri, vel rufi coloris suspicimus, in illis maxime, quorum color rufus ad panis tosti similitudinem accedit; De istiusmodi equis laboris, itinerumque patientissimis Hispanorum fert adagium: *Eos morituros prius, quam defatigandos esse. Alazun roftado antes muerto, que canjado.* Experti sumus tamen frequenter, equos albos, (Dordillos vocant Hispani) qui pilis candidis nigros interjectos, juba, caudamque nigram habent, virium firmitate eximia præstare. Idem de bajis obscurioribus sentiendum, (Hispanis: bayo encerrado) juba, caudaque nigricanti insignibus. Ut Americanis rebus Græcæ eruditio micam inspergam: Ipsi Achilli ab ephippiis fuisse præter alios equum balium (ex interpretum mente bainum, seu spadicei coloris) Homerus refert, Equi mæuulosi in Paraquaria subdoli, periculosique, atque adeo cautissime tractandi putantur; Neque injuria id putari, damno meo sum expertus frequenter; Quamquam verissime dici possit, equos Paraquarienses, cuius deum cunque coloris sint, nunquam ea fiducia, securitateque consendi, qua Europæi

pzi plerique descenduntur. Multi enim illorum calcitrones, refractarii, sternaces, cespitatores, plerique ineticulosi, pavidi, qui vel repentino strepitu, vel rei peregrinæ conspectu ita exterruntur, ut neglecto freno, capite sessoris pectori adimoto jam restitent identem, jam lessorem, ni firmus sit, calcitrando præcipitem agant, vel extra viam abripiant. In S. Jacobi de Storea urbe dono accepi equum juvenem pelle candida nigris punctulis interstincta. Annos complures maximo mihi usui, levamentoque fuit, quia tam robustus, ut nulla itineris diurnitate unquam frangeretur, semper indefessus; Tam manuetus, ut nocturnis perinde, ac diurnis horis nunquam trepidaret. Quid quod & sclopi ejus capiti aures inter incubentis tonitru immotus excipiebat. Talis ut ut esset, a me nullis impelli modis potuit, ut in campo illi stationi propinquaret, ubi tegulas recentes e limo nigro paratas eminus conspicabatur, rem scilicet sibi nunquam visam reformatam more illorum, qui, quidquid novum, periculorum putant. Quantis, amabo, terroribus exagitaretur, exagitaretque equitem equus Paraquariensis urbem Europam ingrediens, ubi tot coloris, configurationisque variae ignota spectacula, pyrobolarios milites hirsuta mitra sublimes, matronas tiaris carbaseis capita alta gerentes cervorum instar, strepitantique syrmate verentes plateam, turres celo minantes, domos continua fenestrarum serie coruscas, aliaque id genus oculis obversarentur; Verum iisdem rebus iterum, iterumque impune spectatis terrorem Panicum sensim dedoceretur, ipsa assuetudine, ut aliis usuvenit, naturam ineticulosam corrigente. Vidi mus equidem in Paraquaria Paraquarienses equos ad belli quoscunque usus feliciter erudiri, tympanorum murmuri, bellicarum

ma.

machinarum tonitruis, aliisque, quæ pugnam comitantur, functionibus tandem affluecere.

In tanta equorum multitudine multa eorum varietas. Alios aliis venustiores, robustiores, pernicioresque, uti in Europa, deprehendes. Quibus pectus latum, minusculum caput, oculi grandiores, ac nigri, aures curte, micantesque, nares late patentes, juba densior, cauda vastior, longiorque, hirsuti pedes, venter minime obesus, tergum latum, rotundum, crura recta, gracilia, unguis durus, nec pectinis instar fissæ; Qui cum lasciva alacritate gregales in campo ad pugnas lacebunt, fossas sine tergiversatione transiliunt, paludes festinando transmitunt, ut primum freno, ephippiisque soluti ad fudorem abstergendum humi se iterum, iterumque hilariter voluant, ejusmodi laudem, palmamque præreliquis in Paraquaria ferunt, ac strenuis accensentur. In campo saxis aspero nati meliores item putantur iis, quæs planities blandioris, luteæque glebæ solum natale fuit. Quod si equum locis lapidosis assuetum ad campos putres, palustresque transferas, tergiversantem illum, suspensoque passu timide gradientem diu experieris. Terra unguis cedens trepidationis nempe est origo. Qui vero blando in cespite educatus ad saxeta, ad vias glarea horrentes transit, cespitare identidem, ac demum atritis, cruentatisque lapidum asperitate unguis claudicare solet. Nullus equidem solearum ferrearum per omnem Paraquariam, licet rupibus, saxisque alicubi asperam, est usus. Harum quævis quovis equo esset pretiosior, cum ferrum ob raritatem incredibiliter carum sit, & fabri, qui soleas bestiis induere noverint, ne de nomine quidem noti, & profecto neutquam necessarii. Longo tot annorum usu comperi, equos, ubi ubi natos, mensum pau-

corum intervallo cuivis demum solo assuefieri. Non Hispani modo omnes in Paraquaria, sed & barbari omnes equis non nisi spadonibus insident. Luna deficiente castrantur frequentius, feliciusque. Neque philosophorum recentiorum quispiam id affirmantem me, quæso, rideat, a me, & Americanis omnibus ridendus. Norunt illi omnes, vident, palpantque manibus, lunam in nostra influere. Nil mihi exploratus. In ædibus me jubente, præsenteque fabricatis expertus sum toties: Arbores luna adulta sectas mox senescere, carie infici, ac a vermiculis, quos tineam vel teredinem dicimus, brevissime absumi; Arbores alias ejusdem generis, ac ætatis luna vel emoriente vel nascente sectas saxi istar incolumes durare annos plurimos, quod discriminem in dominibus coloniarum S. Hieronymi, & conceptionis Abiponibus conditarum mihi prorsus spectabile fuit. In primo tinearum vestigium quidem, suima lignorum firmitas, integritasque obserbabatur, quia palmæ luna deficiente ab Hispanis reflectæ fuerant. In altero paucos post menses trabes, tignaque omnia adeo exesa sunt, ut flavi pulvisciuli diu noctuque inde nivis instar delabentes pavimentum, mensam, lectum implerent, ingensque vermiculorum rodentium strepitus exaudiretur, quia palmæ ejusdem generis ab Hispanis militibus fabricam domus nostræ, redditumque ad suos accelerantibus luna, ut tunc erat, plenissima cæsa. Mihi hæc habitatio, quamvis ampla, adeo intolerabilis visa, tugurium mihi ut novum struxerim. Neque id rudis plebeculæ, ac ruricolarum observationem dixeris; Nam columella naturæ diligens scrutator libro 12 monuit: *omnis materia in ædificia succidi debet luna decrescente, ab vigesima in trigesimam, quia sic cæsa judicatur carie non infestari.* Quod in lignis, idem in semente, in trecentis aliis experimur. Pelles luna

plena

plena bobus detractæ depiles sunt illico, non item luna denscente; Hæ, quia duraturæ, herbæ Paraguaricæ conservandæ impenduntur; Illæ rebus exigui momenti. Nautæ ventis contrariis retardati lunæ mutationem avide expectant; Nam hac mutata ventum quoque mutari plerumque, experiuntur. Decem, quos tum per oceanum, tum per mediterraneum navigans consumpsi, mensibus observavi, naves varches Hispanos, Lusitanos, Suecos, Danos &c. attentissimis semper, & prope anxiis oculis vigilasse, quoties lunæ vicissitudo aliqua instabat, sub idem enim tempus aeris, marisque vicissitudinem vel spectabant, vel metuebant experti dudum, luna variante variare elementa, alterarique, ac priori malacizæ turbine, Boreæ Austrum, vel huic illum succedere.

Ex arbore Cupay (unde notissimo balsamo Brasiliensi Cupayba nomen) ad medullam usque securi incisa oleum & medicis, & pictoribus usitatum profluit, sed verno solum tempore (septembri scilicet, & octubri mensibus) ac luna plena; Hac enim deficiente ne unam quidem Guttulam expecta. Utrumque expertus sum ipse, & vix oculis credidi meis, nisi re ipsa convictus denique. Pluribus id genus experimentis abstineo, ne ultra limites, propositumque meum excurrat digressio de lunæ virtutibus, cuius equorum castratio nil cogitanti mihi occasionem præbuit.

Equas ephippiis assuefactas præ quovis equo itinerum molestias & facilius, & diutius tolerare, adeo mihi exploratum est, ut dubitare non ausim. Vaccas quoque in trajiciendis nando fluminibus strenuiores, felicioresque semper vidimus. Plura sèpius boum millia, in turmas minores divisa, per latissima flumi-

tu. In vicino nobis prædio aquæ profundioris inopè ingentes equarum greges scabie prope modum contabuisse memini; Convaluere actutum aperta illis per sylvam interpolitam via ad amne propinquum, qui pro balneò iis, ac præ omni pharmaco fuit.

Per Paraquariæ campos, pecorum diversoria, non solum copiosus latet anguis in herba; Sed Herbz etiam complures quovis angue lethifero nocentes fameliciæ eorum faucibus patent. Hæcum celebrior, frequentiorque illa, quam indigenæ nio vocant. Caule procero est, flavoque flore nitescit, sed vi pestilenti ad perimendas bestias pollet. Equi illa vescentes percunt, febrili certe tremore exagitantur aliquamdiu. Cordubensi in territorio lethifera hæ herba campos ingentes flavescere, ipsius vidi. Equi istic nati impune illam devorant, quia huic escæ a teneris assueti, ut imbecilles tamen, nullisque itinerum molestiis pares passim despiciuntur. Audi industriam, qua Hispani equis suis carent, ne lethalem hanc escam degustent. In hostem profecturi socios aliquot speculatores quotidie præmittunt. Ubi meridiandum, pernoctandumve est, illi omnem late campum, in quo equi militum pascantur, circumspicunt. Sicubi exitiales illas herbas detexerint, elevunt pansas, & in fasciculum collectas foco injiciunt, ut fumus inde coortus a vento contrario ad equorum turmam deferatur, cuius odor naribus illapsum herbz pestilentis horrorem illis inspirat. Etsi enim reliquum promiscue gramen avidis carpant dentibus, illa sollicite abstinent. Verum tot alia eheu sunt mortis instrumenta, tigrides, serpentes, vermes, a quibus incredibilis quot annis equorum numerus conficitur. Vermium, qui equos corrodunt, genesis, occasioque ipsa sunt ephippia, quorum in Paraquaria

est usus. Hæc ex corio subacto confiunt, binis jun-
corum fasciculis farciuntur, qui utrinque equi costis
incumbunt ita, ut spinam dorsi ephippia non contin-
gant. Pulvillo, tum ad equi, tum ad sessoris com-
moditatem ab Europæis adhiberi solito, undique ca-
rent. Illius loco quatuor ulnarum telâ lanae com-
plicata dorsum equi tegitur, huic mox phalerarum
instar adjicitur stragulum e molliore corio, varie ca-
latum, ornatumque figuris. Hæc ephippiis, ne equi
tergum offendant, substernuntur. Iste, mollius ut
fedeat eques, arietis pellis imponitur vel stragulum
ex ovium villis vario ad ornatum colore tinctis con-
cinnatum, quo cœu Culcitra, dum in campo humili
cubandum, Paraquarienses uti consueverunt. Cin-
gulo non canhabino, sed loro bubulo ephippia equi
dorso alligantur, quin fibulis sit opus. Stapedes e
ligno affabre sculpti & nobiliorum ad usum laminis
argentis condecorati ab Hispanis *baules* cistæ vocan-
tur; Re enim ipsa cistulas referunt, cum equitis
pedes claudant penitus, & adversus cœli, viarumque
injurias tegant, protegantque. Verum si equus su-
bito casu sternatur, vel sternat sessorem, illi pericu-
lum creant ejusmodi stapedes, cum pedem ex illis
prompte retrahere, ne ab equo labente comprima-
tur, aut raptetur, aliquanto difficilius sit, quam ex
ferreis illis Europæorum stapedibus. Stapedes, quies
Hispani plebeji utuntur, calceorum semper expertes,
e ligno pariter parati foramine sunt tam exili, ut illis
maior solum pedis digitus inseri possit. Barbari, e
majorum suorum ritu, stapedibus carent, aliqui eti-
am ephippiis semper. Frena quoque Paraquariensis
ab hujatibus & figura, & mole differunt. Indi fre-
num ex cornu bubulo lignellis craticulæ instar trans-
versis compositum passim adhibent, quod totam,
quanta est, equi buccam implet. Hispanorum calcay

ria immania sunt radiis vastis, prælongis, sed parum aculeatis instrueta, quies equorum latera tundere potius, quam pungere queant. Abhorrent a minutis, sed præacutis Europæorum calcaribus, quibus cruentari facile equos, & in furias agi putant. Barbari, quorum equos jure Pegasos volantes dices, calcari abstinent prudenter. Nam, ut Ovidius cantaverat; Non opus est celeri subdere calcar equo. Talis freno indiget magis, & lessori barbari calcibus ad cursum effusissimum concitari potest vel segnissimus. En! omnem, qua equus in Paraquaria apparatur, rerum supellestilem. Nolo enim te quidquam eorum, quæ in Paraquaria equis accident, ignorare. Sed audi porro paucula de illorum ægritudinibus, & medicamentis.

Sæpe straguli asperioris affictu, sæpe ephippiorum duritia, vel compressione labefactatur equi tergum. Quod si post longam defatigationem sudore adhucendum fumans stragulis denudetur suis, repentinæ aeris rigidioris, vel pluviaz accessu intumescit, tumore sensum in vulnus desinente. Pelli exulcerata, vel cruentatæ muscarum agmina confestim insident; Illarum ex semine, sordibusque vermiculi albi dorso innascuntur, quod & carni ex bove recens cælo passim usuvenit. Periculum in mora est. Vermes enim in horas incredibiliter augentur, ac ad interiora irrepunt. Equum incolument si cupis, citra cunctationem ligno tenui e carne effodiendi sunt vermes; Cavernæ, vermium receptaculo, tabacæ folia ore manu infacienda iterum, iterumque; Horum amaritie vermes necantur, muscæ terrentur vermium genitrices, & putredo ulterior impeditur. Cicatrix sebo perungenda quotidie, pili novi ut succrescant. Hæc quia remedia a plurimis vel negliguntur, vel ad tem-

tempus, quo nullus jam remedio supereft locus, pro-
craftinatur, equos longe plures a verminibus corrodi,
quam a tigridibus discerpi, certissimum mihi videtur.
Recentes in equi dorso plagæ facile sanantur; Inve-
teratæ vix unquam bene. Etsi consanuisse videantur,
obducta etiam cicatrice, rursus recrudescent vel vio-
lenta equitatione, vel aura frigidore, quæ dum equo
dolorem, periculum equiti accersunt. Doloris enim
seniū effeſtus nullum calcitrandi facit finem, dum
ſefforem ſibi moleſtum excutiat denique. Non ſemel
expertus hæc ſcribo. Indi jam radicem Quaycuru
dentibus contritam, jam tigridis adipem liquatum,
jam concham animalculi (quod Hispani armadillo,
vel Quiriquincho, Quarani tatu poyù appellant)
hirtuti in cineres redactam, jam aliud, neſcio quid
hæſis equorum tergoribus illinunt, ſed raro plene
me-
dentur. Didici ex libro Patris Martini Szentivani
Hungari de animalium, alodiorumque cultu reme-
diū Americanis illis omnibus longe præclarius, &
meo, & plurimorum Paraquariensium experimento
probatissimum. Sal probe tritum aceto, & vitello
ovi coniūcetur. Hoc equi tergum ſauciatum,
vel tumidum ſemel quotidie perungitur. Quæ qui-
dem unctio ſaniem abſtergit, vermes prohibet, tu-
morem tollit paucos intra dies, carnem, pilosque
renovat. Eodem Szentivani authore: Cæpa alba,
quæ cibis condiendis paſſim in culina adhibetur, me-
diocriter aſſa tumenti, vel cruentato equi tergo alli-
gatur. Utroque medicamine ſervatos equos pluri-
mos, ipſi vidimus. Uterentur utinam alterutro Pa-
raquarienses, tot equorum, quos, pigritiz viſtimas,
vermis quotidie abſumunt, cadaveribus campi non
horrereut utique. Aves quædam majusculæ, verſi-
colores, carnivoræ, vulturum e genere, a Quaraniis
Quiriquiri dicuntur, equorum medici prope dici poſ-
ſunt.

sunt. Exulcerato enim illorum tergo insident, & nulla calcitratione territæ sanie, vermiculosque exhauriunt. Quamquam rostro præacuto vulnus amplificent sepius, venia tamen digni perinde, ut nostræ medici, dum medicaminibus seu immodicis, seu acrioribus jam morbi sensum exasperant, jam periculum augent, ægrotantium licet studiosissimi.

Vespertiliones quoque, qui numero, moleque corporis Europæos longissime superant, equis non molesti tantum, sed & noxii sunt. Copiosissimi in campo circumvoltant. Equo insident, & dum rostro tergum ejus laniant, continua alarum agitatione auram, lenem placidamque movent. Orta inde titillatione quasi sopitus equus, nihilque repugnans sanguinem a Vespertilione exsugi suum patitur. Vulnus remanens, ni mox calenti cinere conspergatur, protinus intumescit, exulceratur sensim, ut adeo vespertilionum morsibus veneni quidpiam inesse, nil dubitemus. Eodem prorsus modo, quo in campo bestiis insidiantur, illaruinque sanguini inhiant, in dominibus hominum dormitantium sanguinem sorbere consueverunt vespertiliones. Doloris sensum, quem rostro mordaci inferunt, alarum agitatione refrigerante suppressunt; Tum denique a volucri hirudine exsuctum te, scies, dum mane expergefactus cubile sanguine tuo affatim respersum, conspicaberis. Frequens hæc historia in ædibus campestribus, quæ dum incola caruerunt. In aribus plures per hebdomades, quod nil rarum Paraquaræ, diu, noctuque continuatis camporum planities aquis innatet, necesse est. Equis nullum, ubi pedem figant, nisi in campo receptaculum. Hinc tanto tempore aquis immersi dum pascuntur, illorum adeo mollescunt unguæ, ut, cum pedibus insisteret, pabulumque conqui.

quirere nequeant, pereant denique, cæterum incolumes. Dum post triginta aliquot dierum pluvias opidum conceptionis ex litoribus Narahaquem ad flu men saladum transtulimus, in duorum & viginti die rum itinere equos ducentis plures ab Hispanis militibus per viam idcirco abjici, mortus aspexi. Inter dum equus stranguria, dysuria, & qualicunque demum excernendi lotii difficultate laborat. Talia patienti equo Hispanus medicinæ loco ephippia alli gat, eumque, dñm denique sudore diffluat totus, laxis habenis, admotis calcaribus ad cursum effusissimum impellit. Neque pluribus opus est. Equus paule ante inoribundus mox convaluit; Nam campum inundavit. Aliquando seu neruorum convulsione, seu rheumate corripiuntur equi, pedibus infistere ut nequeant. Tales Hispani milites ligatis fune pedibus sternunt. Illorum tibias liberaliter permittingunt, calcibusque suis tundunt identidem; Solutos consen dunt, ac vel tergiversantes ad cursum urgent. Du riñsculus hic curandi modus, sed brevissimus, ine inspectante, admiranteque exitum optatum habuit. Paucula de equorum curatione attingere visum est, non ut Europæ Paraquarios imitentur, sed ut vel rideant, vel mirentur. Paraquaria cum equis, perinde ut insectis, abundet, de eorum curatione, si ægrotent, parum laborat. In Europa, quia pauciores, pretiosioresque equi, quid mirum, plures eorum & medicos, & medicinas in promptu esse. Quid si & has, & illos in Paraquaria supervacaneos dicerem? Rarius enim, leviusque istic ægrotare equos, palam est; Nam sui plerumque juris sunt, libertate fruuntur sua, campos percursant hilares, puram semper sub dio cœli auram hauriunt, recenti, quod pia na tura indulxit, gramine vescuntur, vivis fere ex amni bus potum, balneaque pro arbitratu sibi indulgent, vectan-

vectandis oneribus, curribusve nunquam occupantur, ac vel ideo vivaciores, sanioresque equis Europæis, qui latronum instar catenis vinclati, tenebriosis saepe in stabulis, ceu carcerebus clausi majorem anni, ætatisque suæ partem agunt, fœno pumice sicciori, paleis ligno durioribus ventres implent potius, quam reficiunt, avenamque rarius, parcusque, quam ruricolaræ placentas, degustant, saepe, diuque sitiunt, esuriuntque jam servorum seu furacium seu pigrantium culpa, jam herorum avaritia, qui de occupandis plus, quam nutriendis bestiis sunt solliciti. Taceo perpetuam, quæ ex affigendis, refigendisque toties ferreis soleis accidit, equorum molestiam, quin & cruciatum saepe ex fabrorum inscitia. Hæc animo volvens haud miror hujates equos mille morbis obnoxios; Vel unum superstitem esse, miror, Academia hominum, qui equis mederentur, opus fuit.

Muli equis associati Paraquaræ campos implent; Neque dissociandi sunt meis in commentariis. Corporis proceritate equis pares quam plurimos videbis, plerosque tamen mulis illis minores, quos seu Hispania, seu Italia procreare consuevit. Multitudinem mulorum vel ex hoc conjecte, quod octoginta circiter illorum millia quot annis Paraquaria Peruvio transmittat, ex quorum mercatu, quidquid argenti seu in templis, seu in ædibus ostentat, recipit quæstum sane non mediocri. Muli enim biennales, neodiumi, tribus plerumque imperialibus Hispanicis in Paraquaria, decem, quin & quatuordecim saepe in Peruvio veneunt singuli. Ecquis numerum ineat mulorum, qui intra Paraquariam tum in urbibus, tum in prædiis jam oneribus, jam lessoribus portandis quotidie dorsum substerternunt suum. Muleta

ta illorum millia herba Paraquariensi e sylvis in urbes transferenda occupantur semper, & cum viarum asperitate, tuin hominum asperiorum inclemensia turmatum annis singulis pereunt. Prædia novi, in quibus quatuor mulorum millia numerantur, ac multo plura equarum millia mulorum procreationi destinata. Verum hæc multis industriis constat, quæ quia in Europa vel nesciuntur, vel negliguntur, inde tanta apud Europæos mulorum paucitas, caritasque. Exponam breviter, modestèque omnia, quæ prædiorum dominis hoc in genere usui esse possent, maxime in Hungaria.

Campus, ubi equæ, asinique earum mariti paescuntur, fossa, sepibus, sylva, vel flumine claudatur undique, ne equabus ad equos, ne asinis ad asinas exitus pateat. Naturam enim secuti suam in sui similes propendent. Violenta hinc, atque artificialis est mulorum genesis, sive ex equo, & asina, sive ex asino & equa (quod usu receptum in Paraquaria) procreantur. Mulus, dum vixerit, fraudulentissimum sane animal, & astutum, ut nascatur, fraudibus opus est, ac astu. Arte formandi sunt, qui equabus se conjungant, asini. Equarum, quæ equos, asinarum, quæ asinos pariant, grege in promptu habere oportet. Ut primum equa peperit, fœtus illius equulus jugulatur, excoriaturque. Istius pelle, antequam exarescat sanguis, asellus recens natus vestitur, ac ad equæ partu defunctæ conspectum adducitur. Hæc aures longiusculas conspicata, sobolem hunc (asellum) negat suam, ferociterque ab uberibus repellit suam. Verum accepto, qui ex equuli occisi pelle emanat, odore fœtum esse suum suspicatur. Diu, multumque hæsitans naribus denique plus fidei tribuit, quam oculis, asellum prolem credit suam, ac ad ubera addimit.

mittit. Confirmata sensim matrem inter, ac adopti-
 vum familiaritate pellis aliena asello detrahitur, qui
 iam sine larva equæ lacte nutritus, equas inter adole-
 scit, illarum ad nuptias subinde aspiraturus, transfe-
 rendusque ad campum, ubi equæ mulorum procrea-
 tioni destinatæ, & ab equorum consuetudine separa-
 tæ pascuæ habent. Hæ tamen asinos a se lactatos,
 educatosque nec appetunt unquam, neque admittunt;
 Hinc illis associandi aliquot equi admissarii, sed ta-
 les qui conjunctionem cum illis tentare quidem que-
 ant, nequeant tamen perficere. Quamobrem isti
 non castrandi, sed quadam ratione (sapienti pauca)
 mutilandi sunt. Incudem inter & malleum hæreo.
 Verecundus esse dum labore, obscurus fio. Malo
 tamen dñci obscurus, quam esse parum cautus. Cu-
 jus interest penitus ista nosse, me consulat. Multa
 in aurem dici possunt prudentibus, quæ nefas sit ty-
 pis in lucem edere. Asinos generandis mulis aptatos
 burros hechores; Admissarios mutilatos retajados
 Hispani vocant, majorique vendunt pretio, quia plu-
 res ex vulnere sèpius repetito pereunt. Equas, quæ
 minus proceræ sunt, mulorum matres diligere solent
 prudenter, quia asinorum corpori magis congruen-
 tes. Hæc, quæ adnotavi, cum curatissime obser-
 ventur in Paraquaria, tanta est passim mulorum fre-
 quentia. Ducentos, quin & multo plures quot annis
 nasci in mediocribus prædiis obseruavimus, si modo
 equarum numerus, asinis habilibus aliquot adjunctis,
 respondens istic alatur. Provinciarum Austriacarum
 utilitatibus consulturus, quamvis calamo refugiente,
 hæc scripsi, ne inulos ad privatorum obsequia tanti
 porro emere in Italia cogeremur. Hungaria cum-
 primis, quæ equis, campis latissime patentibus, pa-
 scuisque latissimis gaudet, paucos intra annos mulo-
 rum gregibus abundaret, si opportunitatibus, quæ
 illi

illi natura offert, Paraquariorum exemplo uti veller. Ex maiorum, quos vicinæ provinciæ citra dubium avidissime coemerent, commercio luculentiorem profecto, quam ex vini, triticique cultura, quæstum faceret.

Quamvis nec mulæ pariant, neque muli generent; Hi tamen hædorum instar petulci si quam equam ineant, eam sterilem reddunt. Idcirco muli parvuli, anno maiores, ab equabus separantur illico ad prævertendam illatum corruptionem. Castrantur plerique omnes, & biennes jam seu ad onera, seu ad sessorum portandos erudiuntur. Illorum, ferociissimi cum sint, institutio tempore, labore, periculoque quotidiano domitoribus constat. Quantumcumque procedente ætate morigeros se præbeant deum, ac dociles, nunquam illis omnino fidendum. Nam ut Hispanorum fert adagium: *Mulus hero famulabitur suo septuaginta annos, calcibus mactare illum ut possit denique.* Contracta crura, raptata humi multorum corpora, truncata manus, allisa arboribus, saxisve capita, aliz, quæ ipsi spectavimus frequenter, id genus tragediæ veritatem hujus adagii luculentem confirmant. Muli equidem, licet præ quovis equo viribus polleant; Fæt per sylvas, per saxeta, per campos invios firmiori simul, simul leniori incedant gradu, rariusque offendent pedibus, semper tamen præ quovis equo reformidandi sessoribus, quia semper meticolosi, semper periculorum suspicaces. Repente in via subfistunt attoniti. Olfactu explorant gramina, arrectis auscultant auribus, vagis in omnem partem oculis vel remotissima speculantur. Color plantæ exoticus, peregrinus odor, avicularum sibilus, varius per sylvam arborum stridor, aut foliorum agitatio insolens vento excitata tigridis propin-

quantis suspicionem illis ingerit, dubia præsertim luce, vel nocte obscura. Terrore mox correpti Panico sessorem fugiendo, qua lubet, abripiunt, & ni præsentissimum sit animo, humi præcipitem dabunt, vel stapedi inhærentem calcitrando raptabunt aliquamdiu. Periculi plena mulorum calcitratio, quia celeriter, diutissimeque repetita. Nunquam igitur plus timendi muli, quam dum sibi timent; Nam sic tunc impotes freni, licet validissimi, sensum amississe videntur. Cui equus præsto est, horis antemeridianis, si sapit, mulo abstinet. Mane equidem tigridum campo inambulantum, indormientiumve recentia extare solent indicia, atque exhalationes, quarum vel umbram pavent, totisque artubus contremiscunt. In S. Caroli oppido Abiponum meorum quispiam tigridem hasta fixerat, quam in partes rite disiectam equitans domum deportabat, lautas, si superis placet, epulas contubernalibus instructurus. In via pernam tigridis rupto, e quo pendebat, loro, amisit inseius. Eodem die huic ego loco, rei ignarus, appropinquaveram; Verum mulus, cui insedi, percepto eminus odore percussus extra viam me abriput. Quin multis post mensibus terroris sui membror per hanc, ubi tigridis perna jacuit, viam ut mecum transiret, nullo adduci modo potuit, semperque mihi per ambages eundum propterea, quamvis nec officulum, neque pilus illa ex tigride jam esset super. Mulos dudum mansuetissimos, si a tigride terreatur vel semel, adeo efferratos fuisse, vidimus, ut longo post tempore nullum sessorem, nullas sarcinas patarentur. Terror intimus haustus fibris ægre admodum, ac sero illorum deletur e memoria. Ut quæstuosus est in plorum in Paraquaria mercatur, sic mercatoribus periculosus ob incredibilem illorum metum, ac fugacitatem. Uno saepius agmine decies mille muli, nullis

nullis adstricti loris, sed undequaque liberi a paucis Hispanis custodibus in Peruvium aguntur. Levissimo terrujo repente perculsi diffugunt omnes, cursuque citatissimo per immensam in omnes partes planitem, ac interminatas solitudines dilabuntur, nulla vel equum industria retineri, vel equorum pernicate in viam reduci ut possint. Memini, bina mulorum militia cordubensi in territorio periisse hero suo; Indusium ex arbore, ut siccaretur, suspensus, ac vento procelloso in aera sublatum terroris, fugæ, damnique memorabilis origo fuit. Ejusmodi mulorum fugæ, jacturæque & sat frequentes sunt, & pluribus extiales.

Novi viros cætera strenuos, intrepidosque, quibus alieno scilicet periculo captis, fixum erat, ac solenne, per omnem vitam nulli unquam mulo insidere. Familiare alicui fuit dicere: Nec mulo, neque mulato fidam. *Ni mula, ni mulæ*, homini scilicet ex Hispano, & Africana, seu nigra progenito. Novi & alios plurimos, qui equos quosque præstansissimos aspernati mulo duntaxat iter facere consueverunt. Neque istorum damnanda est propensio. Muli quidem utut meticolosi, utut subdoli multas fabi præ equis vendicant prærogativas. Eximia polent, maxime si gradariæ sint, gressus suavitate, firmitate pari, qua cuivis demum solo pedes tuto affigunt suos sive per rupes ascendendum sit, sive per palustria loca rependum. Quamvis ad paludes amnesque profundiores transmittendos plus equi valeant, quia plerumque altiores. Arduo, longoque itineri, cui vix quaterni equi sufficerent, mulus par est unicus. Pabulo obvio, vilissimoque acquiescent muli, plerumque tamen pingues, ac obesi. Multi illorum cursus velocitate equos perniciissimos vincunt, quod

raniorum prædia magnis ovium accessionibus, quæ
Europæus ægre credit, indies aucta fuere.

Paraquariam omni pecorum genere ad Europæ invidiam abundantem, quamvis omni metallo destitutam ecquis inopem existimet? Ferarum quoque, avium, piscium, amphibiorum, arborum, frugum, plantarum medicarum ingentem progignit varietatem. Enucleatam istorum descriptionem alijum in locum rejicio. Nunc de Paraquariz climate, aliisque cœli proprietatibus dicendum aliquid. Aeris tempes-
ties pro locorum varietate varia. Quæ meridionali plaga (quæ ibi frigida) propinquant magis, magis algent. In Magellanica, seu Patagonum regione, quam Paraquariz accensent, frigus plerumque acer-
rimus, nives in vicinis alpibus assidus, Austri ferociissimi, quibus mare illud, nautis omnibus for-
midabile, horrendum in modum exasperatur. Ipsum Bonaeis territorium in gradu 34 latitudinis auræ ri-
gidiori subest, quam ut tabaca, Gossypium, cannae
Sacchari, herba Paraquarica, simii, variæque psittaco-
rum species &c. subsistere queant, vel produci, eti-
copiosum triticum, mala citrina, Persica, cotonia,
granata, fucus, &c. istic passim nascantur, dummo-
do cultorum diligentia soli fertilitati respondeat. Ni-
ves extra montes chilensi Provinciz propinquos nus-
quam vidi. Quaternæ item vicissitudines, ut in Eu-
ropa, annum distinquent, sed alio ordine. Nam
dum Europæi hyemem, illic æstatem; dum Ver, il-
lic autumnum experiuntur Paraquarienses. Novem-
ber equidem, December, Januarius æstatem; Fe-
bruarius, Martius, Aprilis autumnum; Majus, Ju-
nius, Julius hyemem; Augustus, September, Oc-
tober ver efficiunt. Augusto enim mense arbores
florescant, aves nidos condunt suos, hirundines suis

e la-

et latebris redeunt. Hyeme nives nullæ omnino, pruinæ rarissimæ, adeo, ut hybernis mensibus pepones, leguminaque succrescere, nullaque aeris asperitate offendì passim viderim. In montibus Tacumenisibus tamen, ubi octennium egi, tres sibi contiguæ pruinæ succedunt. Sed, quod mireris, tertiam duabus precedentibus multo rigidorem sub meridie in ejusdem diei semper tempestas excipit, fulgure, tonitruis, imbre copioso prægnans, quo herbæ pruinis marcidæ revirescunt, vel recentes nascentur. Pro venti ratione aeris vicissitudines experiebamur. Auster frigus, calorem Boreas aspirat. Hinc æstatis, hyememque eodem die persensimus toties, quoties uterque ventus, alter alteri successit. Neque fixum, certumque est hyemis discriminem. Nam imbreas continui, ut Brasiliam, plagas alias, alias cœli siccitas in plures menses producta affligit, ut S. Jacobi de Sto-rea territorium. Tempestates tonitruis remugientes non soli æstati, ut in Europa, propriæ, toti anno citra discriminem communes sunt. Neque dici unquam potest, hunc illumve mensem, hybernum licet, tonitruis, fulgure, fulminibus, grandine carituruim. Æstus solis equo iter agentibus acerbissimus est pro- fecto, sed sub tecto, vel in umbra confidentibus tolerabilius sæpe, quam in Austria, dum æstivi calores aliquando invalescunt. Satis, superque expertus utrumque, id scribo. Hyberna frigora haud acria esse vel ex hoc conjice, quod illa Indi, Indæque cucusunque æstatis nudis pedibus, nudo plerumque capite, tela tenui operi ciitra in valetudinis periculum tolerare consueverint, quod animalia sub dio dies, noctesque agant. Non inferior, Indos barbaros equos palliis e lutræ pellibus adversus auram rigidorem uti interdum. Dies Paraquariensisibus brevissimus est mense Junio; solstitio Europæis æstivo. Sol

putida *magis*, *magisque* putrida fuerit, *præ* recenti appetunt ardentius. Argumento sint, quæ referam, experimenta. Dormiant in campo Hispanus, Indus, *Æthiops*, eundem ad focum eadem in statione locati; Tigris Hispano, Indoque neglectis in *Æthiopia* disperendum, devorandumque irruet, nihil habens; *Æthiopum* enim, quorum cutis, maxime postquam sudarunt, gravissime olet, carnem in cupidiis numerant, quia putidorem. Equorum cadas, vera, tabo licet manantia, ad ultimam usque absument micam tigrides, etsi equi, quos cædere, edereque possent, vivi in promptu sint, ac in conspectu. Tigridibus adeo pernicioſis Hispani æque, ac Indi passim insidiantur; Illi arcum prægrandem, muscipulæ instar, vastis ex asseribus compactam, rotisque quatuor plaustris more incumbente in quaternis bobus eum in locum advehere solent, ubi tigridum seu vestigia, seu indicia detexerint. Inferiori arcæ angulo caro insiguitæ fætens escæ loco affigitur, quam ut primum ascendens prensat tigris, poria arcæ cadente clauditur, & sclopo, vel hastâ per tabularum feneſtras applicata trucidatur. In Rosarii oppido tigridem riondum omnino adultam, sed iam obviis minacem, timendamque in sylva a meis ædibus sclopi ictu distantem conspeximus. Ad eam necandam tribus cum Hispanis armatis armatus accurri; Nobis visis arbores inter, ac dumeta hac, illac fugiens oculis se nostris subduxit denique. Ejus vestigia secuti illam in annosa, vastissima, penitus concava arbore latitantem deprehendimus. Hanc, ne ullus tigridi exitus, neu effugii locus pateret, lignorum segnientis obviis obstruendam protinus, & securi uno ex latere, ut armis necari posset latens bestia, non nihil perforandam curavi. Multis & scloporum, & pugionis ictibus a me, nihil omnino periclitante, de-

demum est interfecta. Incredibile, quot saltibus sursum deorsum, ut hydrargyrum vitreo in tubulo solet, aliquot jam vulneribus saucia tigris per cava arboris se se jactarit. Ejus pellis, cribri instar, plumbo, ferroque pertusa nulli porro usui fuit, et si caro laetam Abiponibus cænam præbuit, me neutquam invidente. Cæterum cum viribus, velocitate, astutiaque polleant singulari tigrides, illarum insectatio, ac cædes patente in loco vix citra discrimen ab unico suscipitur. Tigrideum repente assilientem ab Hispano, vel Indo solo hasta confodi, aut laqueo captam suffocari aliquando, haud inficior equidem; Sæpe tamen & Hispanus & Indus a tigride dilaceratur jam hastæ ictu fallente, jam vulnus non lethiferum infligente; Haud enim, nisi penitior capitis portio, cor, vel spina dorsi feriatur, nervis robustissimis valens bellua occumbit, quin in furias agitur, petitque aggressiorem eo atrocius, quo acerbiori vulnera fuerit affecta.

Eam ob rem, quoties formidandæ huic bestiæ insidiari visum, hastati plures consociant se se; Sclopæ solius usus periculo rarissime vacat; Ni enim globo sternatur confessum tigris, saltu præcipiti ad locum, unde ignis venerat, accurrit, discerpitque jaculatorem. Hic igitur, vitæ quo consulat suæ, duobus hastatis utrinque stipatur, qui tigridem sclopæ exonerato sibi imminentem configunt. Alienis periculis eruditus neveram adversus tigrides haud temere plumbo esse utendum. Ex sanctæ Fidei urbe ad Divi Xaverii oppidum cum sex Mocobiis iter faciens ad ripam lacus, quem rotundum vocant, noctem egi, ut istic mos fert, sub dio. Solum pro lecto, cælum pro tecto nobis fuit. Focus, nocturnum alias contra tigrides præsidium, in medio cun-

bantium luxit aliquamdiu, sed demum elanguit. Adulta jam nocte adrepigit tigris. Indi comites, ne Hispanorum amicitiae diffidere videbentur, inermes in viam se dedere. Mihi sclopus erat, sed, quod periculum abesse credideram, id temporis vacuus. Titiones, me jubente, in incurrentem tigridem jactabantur dexterrime. Ad jactus singulos rugiens resiliit, sed metu posito iterum minacior, iterumque assiliit. Interea oneratus a me sclopus. Cum vero sternendae tigridis, quippe nocte obscura, spes nulla mihi esset, sed fugandas desiderium duntaxat, sclopum pulvere pyro liberalissime fartum absque globo explosi. Tonitru borrendo conterrita bestia fugam, nos somnum denuo cepimus, de successu lati; Haud equidem tigridem pelle exuere mihi in votis, sed, ne nos nostra ejus unquibus exueremur, cura potissimum fuit. Eodem meridie arcta in semita hinc lacu profundo, inde nemore clausa equitantes binas tigrides obvias habuimus, ab insectantibus Mocobius laqueo capiendas utique, ni fugientes in sylva latbris se abdidissent.

Locumque quot annis tigrides coriaceo fune illaqueantur ab Hispanis, Indisque equitibus, & cursu celerissimo per campum raptatae aliquamdiu demum suffocantur. Barbari Australes, quos Pampas vocamus, arundine gracili spinam dorsi tigridis feriunt, & extemplo necant. Alias eundem in finem sagittis validioribus, vel tribus lapidibus globosis, quos totidem e loris pendentes ip tigrides vibrant, feliciter utuntur. Illarum robur vel ex hoc colligas, quod, si binos equos loros, ne diffugiant, copulatos in pascuis deprehenderint, repentino assultu maestent unum, eumque una cum vivo altero ad latibulum raptent suum. Fabulam id crederem, ni cum militibus

tibus Jacobopolitanis iter faciens ipsus spectasse. Par fortitudini est earum calliditas. Si quando sylva, campusque escam negaverit, eam piscatu ex aquis sibi procurant. Ut nandi sunt scientissimæ, lacui, fluminive collotenus immergunt se se, spumamque albicantem e fauibus evomunt, quam famelici pisces in superficie natantem dum escæ instar avide prehensant, tigrinis unguibus ad propinquam ripam celerime ejiciuntur. Testudines quoque, quarum ingens in amnibus est frequentia, capere norunt, & suis e conchis miro artificio avulsa devorare. In oppido S. Ferdinandi Jaaukanigas inter dum agerem, ad fluvii nigri margines in tigridem testudine velcentem pedes cum socio incidi; Enimvero, cum periculoso duxerim hoc spectaculo oculos pascere, celeritatem pedibus imperavi meis. Interdum sub alto gramine, vel dumeto latitans tigris, quin videatur, videt quieta equitum turmam pone transeuntem, & in postremum, qui agmen claudit, equitem irruit impunè. Noctibus pluviis, procellosisque in humanas habitationes astu, silentioque maximo, gressu lenissimo se se insinuat aliquando, non prædæ, cibive desiderio, sed ut adversus aquas, quas horret, ventumque frigidorem se tueatur. Correntina in urbe mater sua cum filia eodem cubaverat in lecto; Ilæc mane surgens tigridem sub lecto jacenteq; conspicata matrem, ne se moveret, nutibus commonuit simul, simul viros qui periculoso contubernalem amoverent illico, accersivit. Negotium anccps expectatione felicias oppugnatoribus cessit. Redeunte statis temporibus, ut dixi, Paranz fluminis alluvione, ex submersis insulis natando ad continentem festinat tigrides; Harum una in ejusdem urbis correntinæ litoribus emergens ab accurate lusitano plumbea glande sauciata ad propinquai collegii nostri aream

aream se recepit, magna nostrorum hominum trepidatione. Ab Hispano cum aliis opem ferente haquo suffocata est bellua. Ea res litis ridiculæ origo exstitit. Lusitanus enim, qui tigridem primus feriit, ejus sibi pellem vindicare contendit. Verum causa, ut par erat, Hispano adjudicata est, quippe qui bestiam interemit.

Quamvis vel umbra propinquæ tigridis cuivis demum sit reformidanda, illius tamen maxime fugienda est, humanas carnes quæ jam degustaverit: Talis tigre cœvado ab Hispanis appellatur. Hæc enim vero hominibus perditissime injiciatur, insidiaturque identidem. Humana vestigia in campo per plures leucas, ut ipsius vidi, sequitur, dum denique viatorrem assequatur. Ejusmodi tigris regia in via, qua ex sanctæ Fidei urbe Jacobopolim commeant quotidie pluriimi, decem omnino Hispanos parum cautos, alios aliis diebus, misere noctu discerpunt. Viz illius quotidie tritæ securitati ut consuleret Jacobopolitanus Progubernator, ingravescente indies periculo, milites, qui grassatorem hunc impudentissimum enecarent, aliquot misit. Expeditiuncula nec brevissimi temporis, neque laboris vacua, secunda tamen fuit. In oppido conceptionis ad flumen Saladum translato cum Abiponibus versabar id temporis stationibus illis, ubi repetitas eadem tigris strages edidit, satis propinquio. Invat hoc loco aliqua adversus tigrides præsidia memorare. Arboreum, quam quis tigridis ungues evasurus concenderit, tigris quoque scandit. Sed in promptu consilium. Urina pro armis est. Hac si tigridis ad arboris pedem minitantis oculos consperseris, salva res est. Qua data porta, fugiet illico. Noctu focis illustris magnam adversus tigrides præstat securitatem. Canes etiam illis sunt terrori,

rori, quanvis non raro ab iis miserandum in modum
 vel deglubantur, vel dilacerentur. Hispanis molossi
 sunt, tigridibus foridandi. In S. Ferdinandi oppi-
 do sepe tigris in sepes, ubi ovium grex noctu clau-
 debatur, irrepit. Sanguinem ex ovibus jugulatis
 suxit, & relicitis corporibus earum capita asportavit.
 Intolerabilis porro impudentia tanta cum nobis vide-
 retur, sole occumbente viginti Abipones hastati, qui
 pernicioſiſſunam feram confoderent, in insidiis col-
 locati fuere. Alter quipiam sclopis manualibus ar-
 matus in medio gregis decubuit. Insidiatores hi
 quanvis abditi vicina in area, tacitique laterent, eo-
 rum tamen vicinitatem seu odoratu, seu auditu sen-
 tiens tigris non ausa est more suo sepibus imminere.
 Desperato demum ejus adventu nocte jam declinante
 ad sua se recepere tuguria excubitores. Vix terga
 verterant, adfuit tigris, denasque circiter oves di-
 scerpit. Ad eam investigandam alias, quotquot do-
 mi erant, Abipones pedes sub vesperum excurrerunt
 hastis utrinque exorrectis, & ad ictum, si spectabi-
 lis fieret bellua, promptis. Ego, Indis potentibus,
 sclopo, cui praefixus pugio, sclopisque manoribus ar-
 matus illorum agmen clausi. Excussa diligenter vici-
 nia, cum nusquam tigris occurseret, re infecta fœ-
 minarum sibilis explosi domum redivimus. Eadem
 tamen tigris sole in occasum vergente ad decerp-
 dam ex equi cadavere carnis portionem quotidie op-
 pido propinquabat, quin ab insidiantibus Indis inter-
 cipi unquam posset. Quotidianæ sunt Abiponum
 cum tigridibus pugnæ, & nisi ipso in ictu hasta diffi-
 liat, certa victoria. Hinc raro Abiponem devorat
 tigris; Tigrides innumeræ ab Abiponibus devorantur.
 Earum carnes, eti vel recentes teterrimam ex-
 halent mephitum, incredibile quantum appetant eque-
 stes, quotquot novi, Barberi. Adipein quoque ti-

num ab illis, quod quidem sciām, iētus est. Id singulare propitiū Numinis beneficium jūre putamus. A me in ripa fluminis salī dormiente vix decēm paf-
sus abfuisse tigridēm, visa sub auroram ejus recentia vestigia, arenis alte impressa prodiderunt. Eadem in novo conceptionis oppido ad limen mei tugurii, quod porta lignea caruit, iterum, iterumque detecta mane fuerunt. In sylvis Mbae vera tigridein mihi noctu dormienti insidiantem Indi comites hastis, titionibusque fugārunt. Meam tot inter anthropophagarum belluarum pericula incolumentem cælesti tutelæ in acceptis referre nunquam dubitavi. Tigris, de qua mihi sermo hæctenus, a Quaraniis Yaguarēte, ab Abiponibus olim Nihiranák, dein' Apanígehak, demum lapisfratre appellabat. Solent enim, ut alias exponam, & sua, & reruſh quārumcunque no-
mina pro arbitrio mutare. Ad Tigridum speciem duæ aliz feræ, sed illis minores, mitioresque refe-
runtur. Harum una ab Hispanis Onza, altera Mba-
racaya a Quaraniis dicitur. Hæc animantibus cæteris
rariis infesta Gallinarum conclavia noctu depopula-
tur ſæpe, interdiu vix spectabilis.

Leo.

Leones Paraquarienses tanto nomine videntur indigni, quippe Leonibus Africanis & forma, & mole corporis, & ingenio diffimillimi. In equos, boves, homines nihil unquam audent, solis vitulis, equulis, ovibusque metuēndi. In Paraquarienses leones bellissime radis vetus Hispanorum adagium: *No es tan bravo el Leon, como se pinta.* Non est tam ferox Leo,

us pingitur. Illorum carnem a vitulina vix discernas, ut adeo & Hispani, & Indi ea avide vescantur. Fulva illis pellis, & per intervalla albicans. Caput va-stum, globosumque. Scintillantes oculi. Nasus obesior. Mystaces pilis prolixis, & setarum instar duris hirtissimi; Hacce enim, qua scribo, dextera eos contrectavi. Sed audi, qua occasione. Prædiorum custodes seu Hispani, seu Indi solent tigridum, leonumque quos mactaverint, capita ad pecorum sepulenta sudibus affixa, ceu trophæa, ac vigilantiæ, fortitudinisque suæ testimonia conservare, eo fere modo, quo in loco suppliciis destinato reorum seu capita, seu manus perticæ infami affixæ visuntur. In prædio quodam sepes concendi, leonum, tigridum-que capita, quorum ingens erat multitudo, singulatim inspexi, oculos, aures, dentes sum contemplatus, pilosque complures e tigridum mystacibus evulsi, quos filo ferreo similes, in radice grassos, & virtute quadam elastica præditos demirabar identidem, domique sociis recens advenis monstrando asportavi. Cur Abipones Leonum catulos non eduent, haud capio, cum tigridum catulos in deliciis habeant sa-pe, quanvis periculo nunquam careat hoc eorum obiectamentum. Necdum adulti siquidem nativæ fecocitatis dant documenta, & teneris adhuc unguiculis, dentibusque in obvios involant, præsertim sole zætuante servidiores. Fuit, qui catulum tigrinum & dentibus & unguibus spoliavit, nocere ulli ne posset. Verum vel armis orbatus suis in pueros, vitulosque irruit, comprimendos certe, suffocandesque, ni eorum defensores fuissent præsto. Ne eo crescente cresceret porro noxæ periculum, glande plumbæ est trajectus.

esta ab Abiponibus, Hispanisque pro thorace militari adhibetur ad ensium, sagittarumque ictus retundendos, globis tamen plumbeis, ac hastis, penetrabilis. Humanum refugit conspectum bestia, viribus etsi polleat tantis, ut fune cariaceo illaqueata equiterit, equumque raptet fugiens. Interdiu fere dormitat, noctu sylvarum latebras obiens herbis pascitur; Arborum, fruticumque ramis cum strepitu confractis ultiro, citroque nemus perambulans sui indicium facit. Unam sub vesperum a puteo redeuntem sclopo armatus insectatus sum aliquaudiu, sed solo admordum palustri probibitus assequi haud poteram. Indi sylvicola jam decipulas e stipitibus paratas alcibus capiendis statuunt, jam sub dumeto latentes earum vocem dexterrime imitantur, & accurrentes bestias sagittis configunt; Earum siquidem caro seu recens, seu aere durata quotidianus prope Barbarorum est cibus, etsi ob duritatem palato haudquaquam jucundissimus. Alcium stomacho, escæ receptaculo, marsupium adjacet, in quo lapilli Bezoardici complures, avellana nuce vix maiores, figura nec teretes, neque ovati seu polygoni, cinerei, vel plumbei coloris frequentissime reperiuntur. Hos exæteris, quos alias feræ suppeditant, Bezoar lapillis medici præstantiores opinantur, luculentiorisque in medicina efficacitatis. Arepotiyyu Indus adolescens, a me præter alios e sylvis Mbaeverà, quas Mborebretà alcium patriam Barbari vocant, ad S. Joachimi oppidum adiunctus, ejusmodi lapillorum Bezoar acervum mihi porrexerat: Cape, mi Pater, ejebat, saluberrimos hos lapillos, quos ex alcibus a me trucidatis collegi. Rogatus a me: Qualem demum virtutem his lapillis ipsis tribuerent, qua ratione iis uterentur in sylva? Nos, reposuit, maligno quoties calore corripimur, his lapillis alcium ad focum calefactis artus refricamus

ras contemplari nec vacaverit illi, nec inbuerit. Ad illam provinciam veniens eo animum oculosque convertit unice, ut gentes, quas sibi contrarias viderat, vinceret, expugnaretque de ferarum figura parum sollicitus. Nil mirum adeo, illum in Alcibus, aliisque minoris momenti rebus describendis fuisse hallucinatum. Non auderem profecto tanto Imperatori, tanto historico refutari, nisi hæc, quæ subjicio, apud suetonium Tranquillum ex recensione Georgii Grævii in vita Iulii Cæsaris folio 29 legisem: *Commentarios de bello Gallico Pollio Afinius parum diligenter, parumque integra veritate a cæsare compositos putat: cum Cæsar pleraque, & quæ per alios erant gesta, remere crediderit, & quæ per sè, vel consulo, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: Existimatque rescripturum, & correcsurum fuisse.* Hæc Pollionis Afinii Augusto Cæsari familiaris, & a Quintiliano magnopere laudati de Cæsaris historia opinio erat.

Neque illis assentior, qui Alces Equicervos, ac proin' hybridas appellant, veluti ex cervo, & equa prognatos. Id de Alcibus saltem Paraquariensisibus ne cogitari quidem prudenter potest; Asperima quidem & salebrosa nemora, Alcium stativa, equis perinde ac cervis non ignota modo sunt, sed prorsus inaccessa. Centum facile leucarum intervallo Alces campum, ubi cum cervis, equisve convenire possent, nusquam deprehendent. Quidquid sit, illis fidem adhibendam suadeo, qui hac aetate de rebus naturalibus ex instituto copiosius scripserunt.

Huanácus.

Animal, quod Hispani Guanáco, Abipones Hakanátk dicunt, cum apud latinos nomine careat,

T 5 quid

quid vetat ἔλαφον καμηλὸν cervo camelum appellare, uti struthio camelus dicitur. Nam cervo cætera consimile camelum capite, collo, gibbo, labii superioris fissura, caudaque spithamiam longa refert. Pedes illi bisulci, pellis villosa, ac majori ex parte rufescens. Pili pileorum fabricæ serviunt. Ejus caro ab Hispanis ἥπα, ac Indis editur. Pedum velocitas illi pro armis est. Neminem equidem seu calcibus, seu dentibus offendit. Quod si a propinquante offendatur, eum irascens conspuit; Hæc saliva putulam rubram primo, mox scabiem inferre, vulgo dicitur. Rupicaprarum ritu arduos montes, rupesque incident hæc feræ, quamvis, ut collubuerit, ad subjectos montibus campos pabuli gratia descendant gregatim, masculo interea quopiam locum editiorem occupante, ubi veluti e specula, num quid insidiarum prope sit, excubitoris more omnem late vicinam circumspectat. Grege, si quando naetus urgeat, fugam præcipitante præcedunt fœnelliæ, mares agmen claudunt. Raro Panicus is timor. Nam in planicie pabulo occupati Huanaci, ab Hispanis equitibus saepe illaqueantur; Equis tamen ad id opus est celerius, cum incredibili ad cursum valeant perniciate. Vertagus insignis, qui in campo pediteme comitabatur. Huanacum juvenem insectatus diu est, nunquam assecutus. Per Cordubenses in Tucumania alpes iter faciens Huanacorum greges spectavi persepe. Equorum adventantium strepitu percepto ad cælissima rupium juga confluunt turmatim, & inilituæ instar longo ordine collocati transeuntes equites despectant, hinniuæ cæchinis humanis sumillimo aliquamdiu prosequuntur, moxque, ut pavidissimi sunt, terrore repentina perciti quaquaversus diffungiunt. Risui nobis Europæis id genus spectaculi identidem fuit, immo & oblectamento. Huanaci, et si

et si timidi admodum, ac sylvestres, parvuli tamen nullo negotio in oppidis sicurantur. Talem in colonia sacramenti, cuius in portu primum appulimus, canis domestici instar foro inambulantem mirati, contemplatique sumus. Præter pellein, carnemque Huanacorum in pretio est lapis Bezoar (Hispani la piedra Bezär vocant) qui illorum in visceribus crebro invenitur. Interdum libram pondere excedit, figuræ semper ovatae, ovo Gallinaceo vix minor, & coloribus exquisitissimis, marmoris instar, pictus. Ex herbarum saluberrimarum, quæ per alpes sunt, esu virtutem illi medicam innasci, vero sumile est, quam tamen medici nostræ ætatis, rerum priscarum contemptores, aspernari, certe haud tanti facere dicuntur. Haud equidem istis succenso, dummodo pro antiquis, ex America magno sumptu allatis remediis nostratia, minus pretiosa, sed ægrotanribus æque conducibilia propincent; Nec euim foris petendum, quod domi habemus.

Oves Peruvianaæ Llamás.

Finitimum Paraguariz Peruvium feras alit, in quibus Bezoar varii colori, variz magnitudinis & figuræ procreatur, complures: Oves scilicet indigenas, quas Indi Llamas, Hispani carneros de la tierra vocant, & ad minores sarcinas, quæ centenarii pondus non excedunt, bajulandas adhibent juventorum instar.

Vicuña.

Vicuñas item, capræ hijati magnitudine pares, sed non cornutas, quarum lana flavi, qui ad obscurum accedit, coloris, sericoque mollior plurimi fit

ab

ab Europis. Vestis ex hac concinnata cœlo æstuante corpus refrigerat. *Kenuin* doloribus mederi dicitur, ac podagræ cruciatum mitigare. *Vicuña* caro Indorum esca est, et si palato insuavis, quin & medicina aliquando. Quidam, qui nives inter in Peruvio diutius ambulaverat, oculorum ægritudine correptus est. *Inda* carnem *Vicuña* receperem, & multo manantem sanguine oculis ægris applicuit, omnemque mox dolorem abstergit.

Paco, Macomoro, Taruga,

Præter *Llamas*, & *Vicuñas* etiam *Pacos*, *Macomoros*, *Tarugas*, ejusdem, ut primæ, propemodum figuræ, ac usus, & lapidis *Bezoar* procreatrices bestias Peruvium ostentat.

Ursus Formicarius.

Bestia, visu, risuque digna, ursus formicarius; A *Quaraniis* *Tamanduà*, *Yoqui*, *Nurumi*, ab Hispanis *Osso hormigero*, ab Iaponibus *Heteyrei* dicitur. A formicis, quibus alitur, nomen nactus est suum. *Ast* *noveris*, eum non formicis quibuscumque, sed illis duntaxat, quas *cupis* *Quaranius* vocat, earumque ovulis vesci solere. His tamen deficientibus vermiculos, infecta volucris, mel, carnemque in minutissimas particulas concisam haud respuit. Mole corporis porcum vastissimum æquat, superat longitudinem, ac proceritatem. Caput corporis magnitudini non respondet. Rima, fissuraque pertenuis, quæ in longa ejus proboscide conspicitur, illi pro ore est, sub quo lingua nigricans, teres, plumâ, qua scribimus,

anfe-

anseris gracilior, sed quinque supra viginti digitos longa, latet. Hanc exertam formicatum, quos foderauit unguibus, tumulis immergit, dum denique formicis, vel formicarum ovulis plenam retrahit, illico deglitendis. Oculos exiles, nigrosque, aures mediocres, & prope rotundas, pellem, inspersis hinc, atque illinc canis, nigricantem, ac majori ex ex parte villosam habet. Ex pedum anteriorum extremitate ungues quatuor recurvi prominent, quorum medii duo fortissimi, & tres admodum digitos longi; Hi eniun vero necessaria ursu arma, instrumentaque sunt ad glebam, sub qua formicarum nidi delitescunt, fodiendam, removendamque. Pedes posteriores quinque digitis pollent, unguibus totidem, ac ambulantes pueri vestigia referunt. Cauda illius setis rigidis, equinâ jubbâ longioribus horrens, longitudine roti corpori respondet; Latitudinis porro est tanta, ut pilis muscarii seu labelli instar utrinque expansis, & cervicem versus reflexa totum, quoties dormit, contegat corpus, atque adversus frigus non modo, sed & contra iambrem se se tueatur eo fere modo, quo sciuri hujates cauda reflexa se tegere consueverunt. Cursus diuturnitate caret haec fera, ut adeo ab equite quovis, quin & a pedite eum insequente facile capiatur. Ejus caro in Indorum cibis, haud tamen in cupediis numeratur. Viribus est ceterum athleticis. Tigridem incurvantem jam sedens, jam supinus, quod paulo ante dixeram, apertis veluti brachiis excipit, conteritque. Juvenis adbuc Indorum in coloniis citissime mansuescit, sed cum formicis possimum operose conquisitis alendus sit, raro educatur. Talem mihi ab Indis oblatum idcirco recusavi, a quibus innumerabiles quot annis capiuntur.

stemque effundere haud potest. Pinguedinem renibus vulpeculæ inherentem fecoris seu causam, seu officinam esse, aliqui asserunt, quæ si tollatur, carnem quoque illius esculentam fieri, nec ingrati esse faporis, narrant. Nemini profecto has epulas invideo. Dominus Nerville Gallus, insulæ Malvianæ, antequam a Gallis vaderetur Hispanis, Gubernator eadem nobiscum navi in Europam rediens pallium & Zorrini pelliculis ab Indis Magallanicis scitissime consumum attulit, quod, nè situ, neu a tineis labeficeret, in supremo navis tabulato identidem expansum ventis perflandum dedit, nil dubitans id vestimenti Americani genus Lutetiae admirationi futurum.

Plures de Zorrino scripserunt, sed ex aliena relatione plerique. Ego mea, theu! experientia. Illi ex auditu: Ego ex olfactu. Pudet, pigetque tristem tragœdiæ meæ memoriam refricare. Ingenuum me esse planius ut intelligas, lector, scribam tamen. Dum ex portu Boniaeris, ubi appulimus, cum quinquaginta aliquot sociis per immensam planitiem centum quadraginta leucarum iter cordubam Tucumanorum usque fecimus, plaustris, quæ a quatuor bus trahuntur, vehebamur singuli singulis; Plaustrum enim in illis solitudinibus & domus, & lecti vices agit. Nam culicæ incubantes diu, noctuque, pro temporis, viarum, cœlique ratione, progrederi. Illa plaustræ rudissimi exagitatio fastidium creat, artusque fatigat omnes. Hinc ambulatio, equitatiove sereno sub vesperum cœlo pro quiete nobis suit. Duobus cum sociis Hispanis ambulans vulpeculam gradu placido imminentem conspexi eminus. Heus vos, exclamo, quam elegans hoc, quam venustum animalculum! Colori nimium credidimus. Quanta sub eleganti pelle pestis lateret, nemo nostrum

strum perspexit. Ad capiendam bestiam incitato gressu certatum procurrimus. Itatis mihi superis omnibus curru Hispanos præverti. Versipellis vulpecula propinquum me sibi conspicata, deditioñem mendantis specie, substitit, & veluti captivam se se mihi ultro offerebat. Blandimenti ignotæ nūbi feræ diffidens illam arundineo baculo lenissime contigo. Nec mora: Levato confessim crure stygiæ in me exonerat pestem. Maxillam sinistram liberaliter permixxit undique, cursuque citatissimo fugam viætrix capit. Quod oculis pepercerit meis, id in beneficiis numerandum. Veluti Jovis ignibus ictus obstupui, mihi ipsi repente intolerabilis; Fætor enim teterrimus ex maxilla conspersa in omnes corporis sinus, vesterisque intimas, ac in ipsum adæ baculum diffudit se se; Is momento per campum longe, lateque propagatus, quid mihi acciderit, sociis meis nunciavit. Omnes partim equites, partim pedites sonantissimos inter cachinnos ad spectandum me festinabant. Verum me cùnus olfacto, celeritate majori, quam venerant, longissime recesserunt. Ceu Pontificio ictus anathemate vitabar ab omnibus, ipso etiam tentorio, sub quo mihi cum reliquis cænandum fuerat, interdictus. Ad plaustrum igitur me recepi meum. Anrigam Hispanum (Quintero illi noine erat) nunquid sinistri oleret? rōgo. Olfactu, quantuor abhinc annis, orbatum se penitus, respondet, O factum bene! ajebam; Quod si enim auriga olfactu esset incolumi, plaustro etiam meo fueram interdicendus. Vestitu omni abjecto faciem iterum, iterumque, ac tertio ablui, refricui, tersi. Sed enim totum id æthiopem lavare fuit. Illa nocte a meo separari corpore optabam equidem. Adeo enim exhalatio illa liquida fibras omnes penitissime occupavit, & maxillam præsertim ignis iæstar acerime urebat.

U

Ve.

Veritas, quas abjeceram omnes omnino, et si in plu-
stri recto ultra mentem ventis, imbribus, pulveribus,
ioli quotie expolit, fons tenaces usque nulli
porro erant usi. Si mihi fuit lingua cennorum, im-
muni graveolentis bestie odori explicando imparem
me crediderim. Num lotum sit, quod spargit, an
alius quis humor, mihi incertum etiam non. Illud
indubitateum: Si Paracelsi, si Theophrasti, si chimi-
ciorum osnaium ingenia, officinæ, fornacotæ conspi-
raverint, factorem humanis naribus intolerabiliorem
nulla unquam arte confident, quam sit ille, quem
Zorrinus natura exhalat. Spiritum ex cornu cervi,
& si quid aliud graveolentius, aroma, thus, oprob-
fum, Caryophyllum, rosam fragrantissimam dicet,
quisquis Zorrinum comitus olfecerit. Protecto gra-
vulandum vel hoc nomine Europæ, quod ab America
penitus divisa putidissimam hanc bestiam ignoret,
diris omnibus devovendam. Primi, quod in Para-
quaria a me suscepimus, itineris experimento jam cau-
tior, hanc anxiæ quamvis vitaverim semper, parum
tamen abfuit, quin patente in campo sæpe pernoci-
tans ab eadem iterum, iterunque multatarer.

Biscacha.

Bestiam foecidam ridicula sequatur Biscacha, Abi-
ponibus Neheláterek, lepori propemodum similis,
vulpis instar caudata, maculis tunc nigris, tunc can-
didis insignita. Ejus pili mollissimi. Per campos
editioribus fere in locis specus tanto sibi fodit artifi-
cio, ut imbribus nulla ex parte pateant. Hi in varia
distinguntur conclavia, cum plures eodem in loco
familiz soleant habitare. In terræ superficie plures
itidem ad specum patent portæ. Ad has sole occum-
bentes turmatim consident, ac, num quis adventanti-

um strepitus usquam exaudiatur, auscultant diligenter. Quod si tranquilla omnia, nocte illustri pabulatum excurrunt, vicinisque agris stragem inferunt deploraudam. Nam tritico seu Europæo, seu Turcico magnopere inhiant. Alternutrum si præsto sit, gramen fastidiuut. Hinc in campis desertis biscacharum stativa vix deprehendas, quæ iter agens quamprimum detexeris, ab Hispanorum coloniis tè parum abesse, nil dubita. Illud mirabar sæpe, neque in Abiponum, neque in Quarantiorum, etsi omni frugum genere consitis jam territoriis, Biscacham uspiam videri. Ad specus sui portas ossa arida, lignorum segmenta, & quidquid quisquiliarum invenerint, congerunt quotidie. Sed quos demum in usus sibi reseruent, talia, nemo unus vel conjectura assequatur. Illarum ventione tempus fallunt aliquando Hispani turicola. In earum subterranea latibula aquæ cantharos effundunt plurimos. Ne submergantur, in campum profiliunt bestiæ, & nulla effugii opportunitate sibi relicta, stipitibus necantur. Illarum carneam, nisi adinodum vetulæ sint, ne Hispani quidem aspernantur.

Lepus.

Lepores, qui sola magnitudine ab Europæis differunt, in Paraquaria dari, sed paucos inde arguo, quod unicum duntaxat spectarim, etsi peragrata toutes provincia, ac inter Indos, qui nulli ferarum generi parcunt, plerumque versatus. In Tucumania tamen, qua Peruvium respicit, lepores haud aedratos esse, ex alio intellexi.

Cuniculi vari.

Caniculorum ut ingens aliquis sit ~~est~~ ~~est~~ ~~est~~
 sic multa varietas. Hispani non minus Caniculae
 Abipones Cane major, minores Canei. Alii
 Alii, ut nostros, vermiculatae sed non aliud
 Alii sub dentata, ac frusticulae se adhuc, longa
 minores, maiores hujusmodi caniculae, spicatae
 tunc cunctae coloris. Itorum vero ~~est~~ ~~est~~ ~~est~~
 pars mobilioris etiam minus erunt. His
 caniculorum pars aliquot ex Hispania a quibus
 etiam dicuntur. Hic per Paragymnum in Pannorum
 facilius, dum uniusque fexus caniculae et
 tisper proctochos in campo meridiano presentes.
 dilupi sunt aliquot. Numerobus ~~est~~ ~~est~~ ~~est~~
 ror in Tascannia, maxime in Jacobopolis
 etiamnam videmus. Caniculi alii, qui Apenni
 tur a Quaternis, glire campestri vix grandiori,
 sub agromin sepiibus, jam subcornutis in
 huc, tritico pernicioſissimi, quippe ~~est~~ ~~est~~ ~~est~~
 Abipones, qui maxima sepe itinera nolle in
 vintico fulcipunt, seu prandere dum volent,
 cestore, campus arido, altoque gramine fluctu
 incendere assolent, fernaque, quae sub illo in
 ignis metu profilientes mactant, affiantaque.
 dies, damae, cervi, struthiones defunt, huc
 unquam caniculorum agmina, quorum cestorum
 non Chorde infertos, ut Cepas in Getum
 venatione reportant. Olim, dum accelerato
 flos itinere venationi non erat locus, canicula
 fuscata Abiponibus pro rusticis fuisse, Berthae
 hystericorum dux veteranus mihi narrav.

Cervus.

Paranæ, Paraguayique litora, eorumque fluminum insulæ majores cervis, qui ab Europæis re nullæ differunt, passim abundant. Alibi per Paraquariam vix unum videas. Abipones equis pernicibus procurrentes cervos et si fugacissimos assequuntur, ac prehensis manu cornibus cultro, vel hasta confodunt; Eosdem, ubi per sylvam equis inviam venatio suscipitur, sagittis crassioribus configunt. Olim, dum ferrum nesciebant adhuc Barbari, cervini cornu cuspiderem ferrei mucronis loco hastis præfixere suis, hunc eulentissimorum vulnerum instrumentum. Me in re illos agente seniores quidam Abipones, egentioresque hastilibus cornu cervino munitis utebantur adhuc, ac plus timebantur. Liquato equarum, quas eum ipsi finem mactant frequenter, adipe cervinas subigunt, concinnantque pelles Hispani, variis usibus futuras. Idem sibi persuadent, minimum cervinæ pellis segmentum, quod circumferunt corpori suo adstrictum, adversus serpentum ictus validissimum esse præsidium, cum constet, cervos damasque cum serpentibus obviis passim digladiari. Mihi sane pulvres cornu cervi in calcem redacti, quod morbis pluribus medeantur, semper in pretio fuere.

Damae, dorcades.

Campum ingressus, quoquo convertas oculos, Damas, seu Dorcades spectabis, Europæis nil dissimiles. Ab Abiponibus Heëgehàk, ab Hispanis venados dicuntur. Quæ campos insident, castanei, sed lucidoris sunt coloris: Quæ sylvas, obscurioris, sed utræque candidis punctulis distinctæ. Sylvestres Quazubirà, Campestres Quazuty a Quaraniis vocantur.

Teneret nullo negotio domi cicurantur. Damulam paucos ante dies natam, quam Indus mihi attulit, bubulo lacte nutrita, meoque educavi in cubiculo. Adultior cum vaccis, quae in domus aera inulgebantur, eorumque vitulus vituli instar in campum excurrit quotidie ad paseua, sed pro arbitratu suo ad meum rediit cubiculum. Id clausum dum reperit, pedibus portae impactis, intempesta saepius nocte, se adesse significavit. Me seu peditem, seu equitem canis ritu comitabatur. Concurrentem in se canum turbam impavida aspexit, & pulsata pedibus humo etiam in fugam conjectit semper. Collare nolis aeneis tinniens, quod illi appenderam, canes perterriti universos, fefellitque adeo, ut peregrinum id animal, sibique periculoseum putarent. Carne, pane, radicibus, gramine vescebatur equidem; Sed quodvis papyri folium dulcissimum illi bolus, & præ melie fuit. Philosophiam, quam magistro, ut moris erat, dictante triennio olim scripsi, totam sensim devoravit, paginis aliquot de magnete, quæ usui orto essent, mihi reservatis. Folia musica, mente dolenteque, e mensa clepsit, consumpsit. Cum collare, quod multos ante menses illi juveni aptaveram, jam etate progreudente col ejus nimis constringeret, illud relaxare tentavi. Ia id mortis sibi inferenda proposito fieri rata, hostem jam suum suspicata fugam cepit, reoribusque in campis per mensem, quin me revagabatur. Ab Indis visa est identidem. Ad revocandam, mihiique reconciliandam animum i deuique. Papyri folio, quod ei eminus ostensum, allecta, trepido quamvis pede, me adiit is, atque aliis papyri foliis per intervalla porrecit omum usque secura est, immemor jam terroris multatum in meo dein contubernio, dum vixit fidei

fidelissime perseveravit. Sæpe cum mulis per semi-horam luctans concurrentibus Indis visu, plausuque dignum spectaculum præbuit; Nam pedibus posterioribus insistens anterioribus muli caput feriit identidem, qui dum calcibus, morsibusque par pari referre conabatur, damula repetitis ultro Citroque saltibus minas, irasque ferocientis jumenti celeritate incredibili elusit. Toties, oppido plaudente, stupenteque victrix, cum mulo indomito in campo con-gressa, spina dorsi ejus calcibus confracta demum succubuit jam biennis, &, masculus enim erat, mediocriter cornutus. Quo luctu ejus interitum simus prosecuti, vix credideris. Librum musicum ejus pellicula vestitum retineo etiamnum. Memorabilior alia Damula fœmella in Quaranico, Ss. Apostolorum oppido educata. Marito inhians in sylva excurrit, incolis ejus jacturam deplorantibus. Post mensium aliquot absentiam cum damula, quam interea peperit, sua redux hero se cum fœnore reddidit suo. Qui naturæ instinctum, feræque eximiam fidelitatem non suspiceret, neino omnium fuit.

Ykiparà.

Subterraneis in cubilibus latitans Ykiparà, talparum e genere, strepitum ciet horrendum. Tympanum ingens eminus pulsari, jurares. Ab advenis, rei ignariis, vix citra terrorem exauditur. Animalculi figuram haud describo, cum id nunquam viderim, licet audiverim per frequenter. Illius vocem concavis terræ angulis, aufractibusque illisam grandescere, opinor.

Simiorum genera.

Simiorum, qui septentrionalem Paraquariam implet, nomina, formas, habilitates singillatim si exposuero, justus de hoc argumento exibit liber. Memorabo præcipua. Simius quisunque ab Hispanis Mono, ab Abiponibus Nichikatrama appellatur. Quarani similiis diversis diversa nomina indidere. Caraya dicti cæteris numerosiores sunt, sed & viliores. Villis horrent fuscis, tristitiam spirant, semper queruli, semper morosi, & mordaces. Diu, noctuque cum ejulent, qui eos domi cicurare vellet, nemo est. Turnatim arbores insident, percursorque pabuli gratia. Pertinacior eorum ululatus imbres, procellarve præfigit, & plaustrorum, quorum rotæ dum unctæ non fuete, stridorem refert, atque ad plures leucas, cum multæ simul centuriaz ululent, exauditur. Corpore sunt mediocri.

Cayi.

Simioli, qui Cayi nominantnr, jam adulti vix spithamam longitudine æquant, festivi, hilares, & si a teneris manuscaut, mirum in modum dociles. Libertas tamen per cubiculum vagandi raro illis concedi potest; Nam, cum degustare, contrectareque velint omnia, atraientarium, vascula sus, deque vertere, liquores quosvis effundere, discerpere libros, quidquid vitreum, frangere solent. In pixides, lampades, cantharos digitos immergunt suos, olfaciunt, mensam, vestes commaculant. Si quid escæ obvium, clepunt. Idcirco longiori, sed tenui loro, hac illac discurrens ut queant, ligantur. Simiolus ejusmodi in sancti Joachimi oppido nobis erat, qui ab equitatione reducibus calcarium fibulas promptissime sol-

solvit. Alios vidi, qui cani insidentes iter faciunt, hominemque imitantes nimorum instar mira, ridiculaque nōrunt patrare. Nil mirum adeo, id genitū simiorum non Indis modo, sed & Europeis in deliciis esse, passim, magnisque sumptibus non nunquam comparari. Batatz, quas terræ poena vocant Germani, esca illis & quotidiana, & saluberrima, quamvis etiam carne, pane, & quibusvis e farina cibis vescantur. Sed, ne nimia illis portio objiciatur, magnopere cavendum; Adeo enim stomachum referciunt suum, ut rumpantur. In sylva tenelli adhuc matrum suarum, quarum collo manus implicant infantium more, dorso bajulantur, perque arborum ramos, ubi escae spes, usque circumferuntur. Indus igitur, simiolum vivum sibi qui querit, sagitta ejus matrem enecat, a qua, licet jam exanimi, filiolus nunquam citra ejulatum se se patitur avelli. Audi majora, & quæ supra fidem videantur. Quatriduum aliquando sylvis immorantur Quarantii, ferarum veneratione occupati. Cum simiorum multitudinem telis configant, horum alios mox in itinere consumunt, alios, ne cœli æstu pytrefcant, mox assos ad oppidum deportant, domi subinde edendos. Simioli, qui ad oblectamentum vivi servantur, matres assas jam, & carbone nigriores agnoscunt suas, eatumque humeris tenacissime adhærescant, quin eorum fuga sit metuenda. Prolium in parentes amorem quis non suspiciat in simiis? qui alias hominum imitatores hacte in re sunt magistri.

Barbudos.

Hispani Paraquarienses, qui Caà arborum folia calidæ potionis miscenda in densis ad septentriones nemoribus conquerunt, simios prægrandes, tristissi-

mos, & insigniter barbatos deprehendunt s^epe, quibus a Barba nomen, quod prudens reticeo, ridiculam indiderunt. Hi latebras amant equidem, hominum, lucisque fugitantes, ob arma tamen sua nemini non metuendi. Nam in obvium quemque simum suum, qui illis semper in promptu, foetidissimum, ceu globos, manu ejaculantur. Verum quantuscunque hinc fœtor cum Zorrini peste comparatus rosa, ac crocus putatur. De talibus simiis vel capiendis, vel cicurandis nemo unus hactenus cogitavit.

Caruguà.

In abstrusioribus sylvarum latebris errant simii, quos Quarani Caruguà, Hispani diablos del monte dæmones sylvestres appellant; Prope jam in eo eram, ut illos Faunos, satyrosque dicerem, si cornibus, caprinisque pedibus, ut poetis, pictoribusque fingere lubuit, prædicti essent. Hirsuti sunt equidem, & simiis plerisque proceriores. Posterioribus fere pedibus insistunt ambulantes. Eorum vestigia adolescentis quatuordecim annos nati gressus exprimunt. Solitudinem amant, neque homini insidiantr; si quem tamen in sylvarum angustiis sibi propinquum cernant repente, miserrime dilacerant. Quaraniuni a Carugua gravissime sauciatum in nova S. Stanislai colonia occubuisse, scio. Ejusdem coloniæ Indus simium ejusmodi remotissima in sylva trucidavit. Molestiam longi itineris cœlo, ardente sibi intolerabilem metuens cadaver istic reliquit, horrendos tamen illius ungues, & quovis pugione formidabiliores resecuit, & Patri Petro Paulo Danesi Romano, oppidi tum curatori exhibuit, qui per cætera dein Quaraniorum oppida circumferebantur, ut cæteri quique eorum spectatores ex ungue leonem conjecta-

jectarent, terrificaque Garuguz arma nôsse disserent, ac timere, quoties salebrosiora nemora fuerint pera-
granda. Parum profecto abfuit, quin ferocis belluz
præda fierem. In sylvis Mbaevera noctem agens,
Indis sociis, Hispanoque comite Paschali Villalba
rhonchos imo e pectore trahentibus, strepitum ex
fractis arborum ramis simul, simul cantiunculam voci
humanæ affinem percepì aliquamdiu, & quid demum
rei esset, anxius cogitavi. Cum stationi meæ, ab
Indorum foco remotissimæ, & vox, & strepitus ma-
gis, magisque immineret, periculum suspicatus ex-
clamavi; Quæ avis, quæ fera has voces, hos stre-
pitus ederet, ex Indis clamore meo tandem experge-
factis, quæro. Hi asculentes tantisper, Caruguam,
diabolum sylvestrem propinquare, una omnes voce
cum Hispano respondent. Hastis, titionibusque ar-
mati confestim accurrunt complures. Illorum pro-
pinquitate territa bestia acceleratis recessit passibus.
Ego periculo solitus respiravi.

Quatì.

Quatì animal hybridum e genere mihi esse vide-
tur. Nam proboscide nefrendulum, vulpeculam ca-
pite, cæteris simium mediocrem exprimit, coloris
lutei, caudæ, quæ toto ejus corpore longior, per
annulos veluti divisæ, & versicoloris. Simiorum ritu
arborum ramos, quarum fructibus vescitur, percur-
sat, quamvis numerosum eorum gregem humi salti-
tantem deprehenderimus aliquando. Adultiores li-
cet paucos intra dies ab Indis mire cicurantur, sed
Gallinis, earumque ovis, quæ appetunt, semper
infesti.

Ay.

Simiorum agmen claudat, et si ab eorum agili-
tate alienissima bestia, que ob innatam fibi igna-
viam, & tarditatem a Quaraniis Ay, ab Hispanis la-
Pereza, seu pigritia, & per ironiam El Perico lige-
ro, catulus velox appellatur. Magnitudine vulpoen-
lam hujatem exequat. Capite est minuto, ore angu-
sto, naso glabro, oculis nigris exilibus, longioribus
cinerei coloris villis, qui per collum jubarum instar
magis panduntur, fusca per medium tergus linea,
unguis in quovis pede prolixis, ac deorsum inflo-
xis, rictu hante, cauda obtusa, dentibus imbecillis,
auriculis nullis, quidquid demum consideres, forma
absurda, tetricaque. Arborum in cuiusminibus degit,
earumque foliis vicitat, aliquando & formicis minoribus.
In pedes assurgit nunquam, nunquam biberet
videtur, solo fors rore contenta. Testudine quavis
lentior motum levissimum adeo reformidat, ut vel
scandens arborem, vel ex illa descendens unum facile
diem rependo consumat. Vel quatuor ingruentis
piumvis guttulas, mirum, quantum perhorrescit. I
literam gementis instar pronunciat identidem, aeterni
exeterum silentii, quietisque temeratissima. Ejus cori-
um a firmitate celebratur; Caro ipsis quoque,
quod quidem sciam, Indis nauseam movet. E qui-
bus palam sit, segnissimam hanc bestiam a simiorum
ingenio longissime abesse; Hi siquidem quietem
vel brevissimam pertulsi cursitando, saltando, luden-
do diem omnem absuumunt. Verum quotidiana a
perpetuis motibus lassitudine emaciantur adeo, ut vix
ossibus hærent. Indi tamen, dum iter faciunt, assis
simiorum carnibus mire oblectantur. Risi effuse,
dum illorum quispiam ad sumum, quem me spec-
tante ex summo celsissimæ arboris fastigio sagitta
stra-

stravit, assūmī vīz comites sat multos invitaverat; Vix enim singulis singula ossicula credam obtigisse. Sed nempe viatico liberali, quod acceperant, intempestiva voracitate absumpto, ossa rodere, quam esurire maluerunt. Simiorum caro per varias Americæ provincias Indorum præciputum est, ac nobile alimentum, quorum pluri mi cum humanis carnibus vesci consueverint olim, haud miror suavissimum illis videri cibum carnes simiorum, quippe qui figura ad humani corporis similitudinem plus accedant. Quid, quod & fandi copiam esse simiis, Americænorum stupidiores quidam putarunt, affirmaruntque simios, ne ad labores quoque adstringerentur ab Hispanis, si loquerentur, mutos se propterea simulare, & ne mutire quidem, quamvis jam risu, jam ululatu non abstineant. Quoties glande plumbea siuius vulneratur; vulneri mox manum apprimit siuam, velluti, ne vitam cum sanguine profunderet, purpureamque vomeret animam, impediturus. Exanimato jam, rigido, frigidoque corpore eadem manus vulneri manet applicata. Noxios admodum, ac periculosos esse simiorum dentes, experientia didicis; Meus equidein socius a furente simia morsus erisypelate a brachio ad caput ipsum progrediente correptus est, quod ut tumorēm, ardoremque immanem, sic cruciatus acerbissimos ac propemodum lethales adduxit. Europæis in urbibus simios non paucos spectavi, quos ne de nomine quidem novi, ac universa mecum Paraquaria etiamnum ignorat. Variis enim invero in provinciis ingens simiorum varietas, varia quoque illorum nominâ pro linquarum diversitate. Ulyssipone in pluribus mercatorum tabernis simii diversissimi ex America, Asia, Africa, earumque insulis allati palam venales prostant, quales nusquam vidi. in Paraquaria. Idem de Psittacis sentiendum,

Crocodilus, seu Cayman.

Amphibiorum, quæ ancipites bestiæ a Cicerone vocantur, agmen ducat Crocodilus & Gressus lentitudo tardior cæteris, & corporis amplitudine spectabilior. Ab Abiponibus olim Peñè, nunc Kaéper-hak a Quaraniis jacare, ab Æthiopibus Conganis Cayman, ab Hispanis Cucodrilo, vel Lagarto dicitur; Namque ex ovo recens exclusus Lacertulam refert, qualem Europæis in hortis crebro spectamus, vix semi spithamâ longiorem. Annis progredientibus in inumanem molem sensim accrescit. Decem pedes longi Crocodili per Americam passim spectantur. Ælianus in historia animalium libro 17. capite 6. sex, & viginti cubitorum longitudinem illis tribuit, alii multo majorem. Plinius equidem libro 8. capite 25 affirmat: *Nullum certe animal ex minori origine in majorem crescis magnitudinem.* Neque id mirum; Nam juxta opinionem vulgo receptam crocodili tamdiu crescunt, quauidu vivunt. Cum igitur vivacissimi sint, & Æliano teste sexagesimum sepe annum vel attingant, vel superent, facilis est de insigni eorum incremento conjectura. Ætatem porro Crocodilorum nôsse poterant illi Asîz populi, qui eos vel in stagnis ad venerationem, vel in murorum fossis ad urbiuum suarum custodiam collocatos religiosa sollicitudine educarunt, curaruntque, & quocunque letti genere extinctis Crocodilis juvenes substituerunt. Lacubus, fluviisque pluribus biennali siccitate arefactis in Paraquaria præter alias bestias aquatiles Crocodilos plurimos per campum errantes deprehendimus, & cum nusquam aquæ copia iis suppeteret, siti necatos. Terribiles visu formæ, & iusfolentissimæ, quæ credi vix queat, longitudinis monstra oculis nostris quotidie obverabantur. Ad extremam senectutem

tem Crocodilos plerosque pertingere singulari naturæ beneficio, opinor, à qua iis muniti sunt præsidiis, ut perarduum sit illos enecare. En rudem Crocodili imaginem! Caput vastum, compressumque. Os latissime hians, dentibus in utraque maxilla acutissimis, sed inæqualibus armatum, oculis ingentibus, rotundis, cæsiis, pupilla nigricante, torvo obtutu nimis abunduum ex undis prominet. Lingua destituitur. Hanc membranula supplet, sed motus impos. Pedes quatuor digitis, unquibusque avium instar instructos jam lentæ per litora ambulationi, jam natatiui impendit. Corpus trunci instar vastum in prælongam caudam inuicroni similem desinit, cuius extremitati in superiori parte globulus niger, undique clausus incubit, foeminei sexus discrimea, ut quidem mei me docuere Abipones rerum naturalium tam gnari, quam ignari cæterarum. Hoc globulo marces carent. Pellis aspera, squamis, quæ pro clypeo sunt, durissimis, veluti conchyliis colore nigro, flavoqne eleganter variatis picta loricam supplet, quæ caput maxime, tergus, ac caudam telis quibusvis impenetrabilia reddit. Venter, latera, pedesque pari elegantia picti squamis blandioribus ornantur potius, quam armantur. Figuræ hinc circulares, inde parallelogrammæ partim flavo, partim fusco colore per intervalla distinctæ in superficie pelli concharum more, veluti appendices, eminent, ut verrucæ humana in cute solent. Cauda annulis nigricantibus, & pinnula denticulata, qua natatio promovetur, constat. Cutis, quæ collum ambit, mollior est, & vulneri accipiendo opportunissima. Tigidem assilientem cauda feriunt crocodili, trucidantque; Trucidantur ipsi, si eorum collum vel alvus, loca scilicet corio imbecilliori tecta, seu cornibus, seu unguibus ferarum, plumbea glande hasta, sa-

gittave petantur. Graviter fauciati licet nando fumam capiunt, quos tamen Indi natantes assequuntur fere, & ad ripam perducunt. Austro acriori aspirante gelidis stagnorum aquis noctu immersi frigore torpescunt Crocodili. Orto demum sole calore recreandi in aprico litore stipitis instar procumbunt, & sensus, rigidis quippe artibus, vix compotes circa periculum, nulloque negotio ab Abiponibus hastis configuantur. Abiectis eorum corporibus dentes duntaxat, & spinæ dorsi ossicula asportant, quæ cum calybis more durissima, subularum instar acuta sint, & elastica, ad artus suos, dum compotant, ostentationis gratia compungendos adhibere solent, de quo more alibi plura dicemus. Dentes Crocodili, quos ad serpentum ictus seu curandos, seu impedendos plurimum conferre putant Americani, vel suis ipsis brachis illigata circumferunt, vel, si occasio ferat, Hispanis vendunt. Caro Crocodili tenera est, adeoque candida, ut a Carne Husonis, quæ nobilissimum, & ex fluviatilibus maximum pisces Danubius, Tibiscusque in Hungaria producunt, ægerrime discernatur. Crocodilus Ægyptiis quondam Deus, Americanis, & Africis cibus est; Ab illis adorabatur, ab his voratur. Illius certe carnibus per multæ nationes Americanæ, præsertim quæ insulas fluvii orinoci, aliasque insident, vicitare dicuntur. In Paraguaria tamen præter Barbaros Payaquas, fluminum accolas, vix ulla, quod sciam, natio Crocodilis vescitur, quod ea provincia ut pecoribus, & feris, sic terræ, arborumque frugibus abundat. Enimvero neminem fore Europæorum existimo, qui Crocodili carnes non appeteret, nisi moschum redolerent, quem tum in fauibus, tnm in testiculis ea bestia circum fert. Particulam glandulæ, cui moschus is inhaeret, tela aurea, vel fericea clausam in sacra altaris.

ris maximi arcuia, ubi Eucharistia servatur, suspen-
dere solent providi sacerdotes ad arcendos eo odo-
re vermiculos, qui sub Cœlo tam humido, & æstu-
ante in sacris hostiis alias procreantur. Germani ve-
teres præsentissimum hoc ad vermiculorum genera-
tionein impediendam remedium videntur hæc igno-
rasse. Arcas vetustissimas moschum redolentes, ac
vel ideo a carie intactas, & post secula incolentes in
Austria passim videmus. Haud abs re Athanasius
Kircherus, aliique physici odoris vehementis ope
pulices, cimices, culices, aliaque id genus insecta
arceri, fugarique, docuerunt. Mire probavi, quod
Crocodilus, tabernæ ejusdam aromatariaæ vetus in-
signe a Vindobonensibus Verinis odorus (*der schme-
ckende Wurm*) lingua patria etiamnum appelletur.

Crocodilos veneno scatere dum audis, vetula-
rum commentis id accenseas, velim; Natus, quod
certissimum, impune comeduntur ab Indis, ab Eu-
ropæis quoque, si moschæ carerent, omnibus avi-
dissime comedendi. Dentes Crocodili alveolis suis
altissime immersi, circa radicem concavi, sed, ubi
in æcumem desinunt, solidissimi sunt, & cunis rei
durissimæ discerpendæ pares. Illud terribile, quod,
quidquid dentibus arripuerit hæc fera, nunquam di-
mittat. In novo regno Granatensi, si quando Cro-
codilus Indi natantis brachium apprehendit fauibus,
illud ad reliquum corpus servandum resecant confe-
stim, qui periclitarii supprias venerint, etum aliud
vitæ remedium haud superesse videatur. Hispani
ruricolaæ linum, Gossipiumve ferniustum, quod igni
è silice eliciendo fomitem subjiciunt, vituli cornu
scite elaborato clausum in itineribus circumferre so-
lent. Hujusmodi pixidis loco Hispanius quicquidam,
quem noveram, Peruvianus Crocodili dentem virili

pollice crassiores, adhibuit. Ex hoc dentis molam, &, ut ex ungne Leonem, ex dente Crocodilorum quorundam magnitudinem tute conjectabis. Jam eorum genesis accipe. Foemelle diebus prope continuis triginta aliquot ova, figuræ cylindricæ, ovis anserinis nil minora, pariunt, è quibus, sub arena defossis, solisque æstu calefactis, soboles, lacertulus huiatibus par demum excluditur. Crocodili cum curtis sint pedibus, vastoque abdomen solum verrant, ova quam plurima ambulando conterunt. Quod quidem ni providi Numinis cura fieret, dudum jam in America nec piscibus, nec bestiis cæteris locus esset super. Ova Crocodili generis ab Indis quibusdam non comedи solum, sed & appeti, nil miror. Num moschum quoque oleant, ignoro; nunquam enim mihi lubuit vel extimis labris ea degustare. In conceptionis oppido Crocodili duo, masculus, & foemella, recens in lucem editi ab Abipone oblati fuere socio meo, quo suatore illos educandi curam suscepit. Primo mox die masculus meo evanuit ex cibiculo. Quæsusitus diu nusquam repertus est. Post octiduum ultro ad sororem rediit suam. Ne fugæ locus illis porro supereret, utrumque in mortario ligneo, quo ad triticum Turicum molendum uterbamur alias, satis alto, ampleisque clausi. Aquam re- ceutenu illis identidem affudi. Limum, pisciculos, carnis particulas minutissimas, quibus alerentur, injeci. Hæc illorum habitatio, hic viætus septimum in mensem fuit. Interdum aqua exemptis ambulationem in domus area indui. Volupe erat Abiponibus parvulos jam in cespite lusitantes, jam hianti rictu, elatoque in altum corpore rixantes spectare. Canis mihi erat juvenis, &, ut illa fert ætas, nugacissimus. Latrando in Crocodilos imprudens irruit; Sed horum alter canis nares dentibus jam tum acutissi-

tissimis apprehendit. A Crocodilo è naribus monilis instar pendente cruciatus forum omne ejulans percurrit. Molesta appendice libertare se hullo modo cum posset, ad me denum redux opeum imploravit meam, dum denique a circumstantium, cachinnantiumque Abiponum manibus pertinax Crocodilus ejus e naribus est avulsus. Doloris præteriti memor, quoties Crocodilum einius conspexerat, fugam præcipitavit. Accerrimo pollere auditu has bestias ex copatuimus, quod tenuissimum, qui aures humanas fagebat, strepitum, tonitru ex nube; quæ infra horizontem adhuc, remotissimum noctu percepérint, repetitoque murmure ù ù ù ù dormienti mihi significarint. Septem menses nati, vix justam spitham longi, frigore enecti sunt, dum illos cum Hispanis militibus ad mutandam Coloniam unius, & viginti dierum iter faciens lebeti æneo inclusos transportabam. Acrior pruina, hyberno scilicet tempore, hos meos alumnos confecit. Libertate nativa, propriisque sibi alimentis gavisi si fuissent, tot intra menses plus incrementi eos fuisse habituros, extra dubium est mihi.

De Crocodilorum in homines fævitia, multi multa scripserunt. Nemini repugno. Injurius tamen sim Crocodilis Paraquatiensibus, de iis si conquerar. Viginti duobus, quos in ea provincia egi, annis ne unum quidem mortalium a Crocodilo aut cæsum fuisse, aut læsum, intellexi. Abipones plerique omnes, viri, foeminæ, pueri, pueræ, in diversis tamen pro sexus discriminé stationibus, ardente post meridiem sole, in rivis, stagnis, fluviis, lacubus, Crocodilorum stativis natando, lavandoque se se refrigerant quotidie. Nemo unus quidquam injuria a circumfluentibus crocodilis accipit, nemo

periculum suscipitur. Enim vero natantiam Indorum strepitu conteriti in fugam convertuntur, migrantes maxime; Ruti equidem audientes ponantur ab Abiponibus, periculofioresque. Verum Crocodilos, cujuscunque demum coloris, ut natantes natantibus, sic per campum ambulantes ambulantibus quibusvis prorsus innoxios sum expertus. Szpe jam pelle bubula, jam cymba humili fluvios transmittens Crocodilos arrectis capitibus, scutellatibus oculis, diducto rictu mihi proxime adnatantes vidi, sed semper innocentes serenos aspexi. In oppido Rosarii vix sclopis istum a meis aberat zedibus stagnum ingens crocodilis refertissimum. S. Ferdinandi oppidum lacunis grandioribus cingebatur undique. Sole occidente auram recentem captavimus perszpe, qua quidem in deambulatione crocodilos omnis generis, ac zetatis obvios fere habuimus, nobisque ad sex, septem passus vicinos, quin tamen ab illis ex lacu altero ad alterum commeantibus offendereamur unquam, et si inermes, sed vel ideo tutiores; Illos equidem a crocodilis potissimum offendri existimo, a quibus hi fuerint offensi. Parcunt sibi parcentibus. Nil miror, in Quitenis, Novique Regni territoris, in quibusdam Afiz, Africæque tractibus Crocodilos atrociter in homines sevire, cum ab indigenis, qui crocodili carnes quotidianis in cibis numerant, quotidie exagitentur, efferentur, capiantur, mactenturque. Nam & mūscis, si vexentur, sua bilis ineſt.

Paraquarii e contrario, cum carne vel bubula, vel ferina, vel utraque abundent, nec infectari adeo crocodilos, nec vorare solent, & vel ideo a crocodilis nunquam devorantur. Par pari referre, cædes cedibus penſare id beneiam genus videri posſet. Qui in Plinii, Aristotelis, & aelio, quorum præterea historiorum
ver.

Verba juraverit; mihi talia referenti vix fidem adhibebit; Crocodilos promiscus omnes ubique terrarum humani cruxis sistentissimos, funerum authores, consumpta preda lacrymis diffluentes, virus lethale fibris omnibus spirantes perperam judicabit. Rediligentius pensata Crocodilos, qui in Asia, Africaque nascuntur, nihil admodum figura a Paraquariensisibus distinqui reor. Nil tamen vetat credere: Illos præ his ferociores esse, vel callidiores; Nam pro provinciarum varietate varium esse eorundem animalium ingenium experimur in tigridibus, leonibusque: Hi in Paraquaria nemini formidabiles, in Africa formidabilissimi. Africanæ tigrides a Paraquariensisibus & corporis amplitudine, & nocendi artibus, ut alias exposui, longissime superantur. Idem aliis belluarum, imo & plantarum generibus usuvenire, compertum nobis, exploratuinque. Diversæ etiam gentes diversis Crocodilos venandi, necandique artificiis utuntur. Aliæ lintribus flumen percurrunt, ac lignum, cui caro, vel piscis affixus, funi longo alligatum aquis injiciunt. Crocodili lignum una cum carne deglutiunt, sed cum in faucibus transversum evinere nequeant, illo fune ad ripam trahuntur, mox. obtruncandi. Aliæ trabem longam aculeatam Crocodili propinquantis faucibus alte immergunt, vitamque adimunt impune. Abipones hasta potissimum configunt Crocodilos, quos frigore rigidos, ac in litora apricantes mane fortuito deprehendunt. Sagitta, ut ut firmissima, ni Crocodili collum pelle tenuiori tectum attingat, anceps semper, ac debile necis est instrumentum. Idem de globis plumbeis affirno. Quam imoxii hominibus Crocodili in Paraquaria, tam exitiales sunt piscibus, qui vel illorum dentibus consumuntur, vel præsentia fugantur. Ad rem tamen medicam multum conferunt. Vulnera a Cro-

codilo inficta illito ejus adipe feliciter curantur. Il- lius omasum (Pinguis crassiusque intestinum) sieca- tum, redactumque in pulveres calculi doloribus me- detur. Lapilli, silici vulgari similes, in Crocodili stomacho reperti aduersus febres quartanas præ- stans esse remedium dicuntur; Contra calculum in renibus pariter, si in pulvere contriti bibantur. Den- tibus Crocodili morsus venenatos anguium seu im- pediri, seu sanari, dixi alias, phura de hujus reine- dii usu loco suo dicturus. Hæc postquam scripsi- sem, venit mihi in mentem, Petri Maffei nostri de rebus Indiarum, quæ solem orientem respiciunt pro- pius, clarissimi scriptoris sententiam de Crocodilis explorare. In vasto ejus opere unica de hoc argu- mento fit mentio libro secundo, capite quinto & tri- gesimo: *Stagna quoque* (de cananore loquitur) *passim* *occurruna ingentia*, *grandibus plena lacertis* ad *Crocodili ef- figiem*: *It* *tergoris duritie*, *conchyliorum instar impenetra- bili*, *enormi capite*, *duplici dentium serie*, *borrendo pror- fusi biatu in bominem furenter invadunt*. *Eorum balitus* *gris est* *svavissimus*. Haec tenus ille. Quibus sane verbis Crocodilum talem pinxit, qualem ipsus in America vidi semper, qualew in Africa quoque esse afferunt exteri scriptores. Neque ex illis verbis: *Stagna ple- na lacertis ad Crocodili effigiem*, lacertos illos a Croco- dilis distinqui, arguas. Utroque enim vocabulo idem animal significant & Hispani, & Lusitani sic tamen, ut non quivis lacertus (dantur enim in campo vulgares nostratibus similes) sit Crocodilus; Sed quivis Crocodilus simul lacertus (lagarto Hispanice) simul Cayman, vel Cocodrilo appelletur ab illis, vocabulo latino non nihil corrupto, ut vulgus pro *Cathedral yglesia Catre- dál*, protigre trige, pro pobre probe dicere consuevit li- teris per metathesim transpositis, quod & latinis solenne. *Rectius* tamen, clariusque Crocodilum lacerti effigi- em

era dixisset Maffejus, quia Crocodilum Europæis ignotum per lacerti nobis notissimi similitudinem explicuisset. Si in Asia, Africa, aliisque Americae territoriis Crocodili *in hominem furenter in vadunt*; cur idem non faciant in Paraquaria, discriminis causas superius exposui. Non furunt scilicet Crocodili in Paraquarienses, quia rarius ab illis laceſſuntur. Ex *balitu oris suavissimo* confirmatum vides, quod affirmavi: Crocodilorum corpus, quantum est, fauces maxime, ac testiculos moschi odore iuibui perquam vehementi. Plura alia, quæ de Crocodilis seu scripta, seu facta apud alios inveneris, seu brevitatis, seu veritatis studio tacenda putavi. Si de hoc amphiorum principi Crocodilo prolixior sui, veniam dabis, lector; Nam de aliis ignobilioribus brevis esse, laborabo.

Aguarà canis aquatilis.

In lacubus, amnibusque canis aquatilis, Aguara a Quaraniis dictus, habitat, in campis litoralibus à me ſæpius conſpectus. Magnitudine molofſo majori par timet omnia, vel eminus conſpecto homine fuscacissimus, nemini unquam pertimescendus. Aribus asinum, capite canem exprimit. De quibus validis, ac acutissimis abundat. Noctibus rugitus edit ſonantissimos, & feris minoribus insidiatur. Ab Hispanis el Zorro grande vulpes major dicitur. Abi-pones illum venantur pellis ſolius gratia, quæ villosa, & ex obſcuro flavescens in ſummo tergore linea nigra, aſinorum instar, inſignitur. Pili eſt blan-diſſimi, & magni ſit ab Hispanis, cum ad dolores Iſ-ſiacos, arthritidis, viſcerumque compescendos, me teste, plurimum valeat. A quibusdam ephippiis in-ſternitur; Ejus enim calorem humanis corporibus fa-

luberimum sumus experti. Quam ex Paraquaria in Europam rediens navi intuleram, ibidem mihi furto sublatam doleo etiamnum.

Yaguarô tigris aquatilis.

Bestia quovis molosso major, quam Quaranii Yaguarô, Hispani tigridem aquatilem nominant, sub aquis profundioribus latitat plerumque. Est villosa, caudæ longæ, & in acuinen desinentis; unguibus validissimis armata. Equos mulosque, flumina transantes, ad fundum abripit. Paulo post animalis, quod discerpit, viscera in aquarium superficie fluitantia cernuntur. In tot fluviorum trajectibus me id genus bestiæ nunquam vidisse, gaudeo, fateor tamen, me id semper timuisse præsertim, dum lacum Mbururù, qui ex oppido S. Joachiini ad Urbem Assumptionis euntibus corio bubulo trajiciendus, quoties ex crebris imbris horrendum in modum turgescit, iterum, iterumque transiñsi. Hispani equidem, qui è sylvis cum herba Paraquarieæ sarcinis hunc locum transiunt, mulos onerarios à Yaguarô sibi abreptos, frequenter mihi querebantur. In trajectu item fluvii Aguapey, ad. cujus litora Quaranicum SS. Cosmæ, & Damiani oppidum, anno 1760. mulum Indis spectantibus ab affiliente eadem bellua apprehensum, eorum Parcchus Pater Joannes Baptista Marqueseti Fluminensis mihi retulit. Yaguarô fluviorum altis gurgitibus fere immoratur, sed in ripis editioribus specus sibi ingentes fodit, ubi & se, & sobolem abdere suam queat. In litoribus altis Paraquayi fluvii immanis sœpe fragor a nobis noctu navigantibus exaudiens, quem ex specubus illis ab aqua alluente exesit, & demum dehiscentibus ortum nau- te mihi, militesque affirmarunt.

Aò.

Aò.

Dirissima bellua, capite, unguibusque tigrinis, molossi grandioris magnitudine, caudæ experts, feritate singulari parique velocitate praedita a Quaraniis Aò dicitur, quæ vox vestitum significat, sed hinc feræ indita fuit, quod ex ejus lana vestem sibi Barbari quondam contexuerint. Grægatim jam per stagna, locaque palustria, jam per sylvas ab hominum strepitu remotiores vagantur. Quod si forte Indum venatorem obvium sibi habeant, de ejus vita concilmatum, puta, nisi vel colerrimo cursu, vel arboris celsioris ascensu unguis, dentesque crudelis declinarit. Quamvis nec altissimis ramicis infidens de securitate sit cerrns; Nam feroces belluae arborem scandere cuim nequeant, ejus radices unguibus fodiendo eruunt, dum denique illa cadente optata sibi praeda potiantur. Optime sibi consuluerit Indus periclitans, si, quidquid telorum in promptu est, in insidiatores avidos exonerarit. Hæc Indi, Hispanique indigenæ uno oinnes ore referunt, creduntque. Ego licet tantis itineribus jam pedes, jam eques defunctus tot Paraquariae sylvas, campos, paludessque peragraram, ejusmodi bestiæ ne umbram quidem conspexi. Ex quo istas feras nec frequentissimas esse, neque toti Provinciæ communes, jure conjicio. Universa utinam Paraquaria exularent! Animal ferocissimum, quod Fainacosio dicunt scriptores, ab Aò solo nomine differre, plerique opinamur.

Capiiguára porcus aquatilis.

Porcus fluviatilis à Quaraniis Capiiguára, ab Abiponibus Atopehén̄a dictus & fluvios majores, &

& rivos non maximos habitat, quamvis, cum gramine vescatur etiam, propinquos in campos pavulatum excurrit non circa agrorum stragem. Adultus suem bimam vulgarem corporis mole aequaliter, & figura propemodum exprimit, nisi quod capite vasto, globo, barbulis labrum superius occupantibus ad felis similiudinem non nihil accedat. Auriculis brevibus, oculis magnis nigricantibusque, ore latissime quidem patente, labiis tamen arctioribus, pilis fulcis, curtissimisque instruitur, cauda penitus caret. Praeter duos dentes curvos, longioresque, qui ex ore prominent, dentibus octo supra quadraginta armatur in summitate planis, inferius concavis, eaque ratione in alveolos, ossaque diversa insertis, ut & longum sit, & arduum id verbis explicare. Pedes illius porcini sunt. Anteriora quatera, posteriores ternis duntaxat ungulis pollut. Gregatim nantant, ambulantque haec bestiae, in tranandis fluviis ad stuporem celeres. Noctu sinoruin more rudunt, viatoresque, rerum Americæ incios, territare solent aliquando. Earum caro suilla persimilis equidem, sed cum pisces oleat, a solis fere Indis comeditur. Nefrendulos tamen vel ipsi Europæ in deliciis mensæ numerant. Capiuguaras seu hasta, seu sagitta, seu globo ferire haud artis est, sed felicitatis sauciatae capere. Nam accepto vulnere, ut sunt natatores, urinatoresque eximii, sub aquis se abdunt illico, & hastam, sagittamve sibi inherentem secundum abripiunt, quod ipsius iterum, iterumque spectavi. In magno Parana navigans porcorum hujusmodi gem in litore conspicatus exscendi. In confertam multitudinem istu minime cassio exoneravi sclopum, fructu tamen nullo; Omnes enim, quin unus porro videretur, in flumen præcipitarunt. Abipones, qui huic venationi frequenter dant operam, porcum sauum

ciūm natantēm natantes perseguuntur, dum denique sub aquis assequantur. **Pellis Capiūguaræ** admodum crassa est, & si ab alutariis rite subigeretur, magni ad varia usus foret.

Lutra.

Lutris, quas Hispanus Nutrias, Abipon Nichi-
gehè vocat, amnes, lacusque Paraquariz ita replen-
tur passim, ut ranis lacunæ Germanicæ. Ab Euro-
pæis, ni fallor, vix ulla redifferunt, nisi quod alti-
quantulum mihi videantur minores. In territoriis,
quæ Abipones occupant, & quæ urbis sanctæ fidei,
Cordubæ, Corrientes magis imminent, major est ea-
rum frequentia. In remotis Boream versus Moco-
biorum, Tobarumque contuberniis lutræ vel nullæ,
vel certe rariores. Multiplex ex illis utilitas in Bar-
baros redundant. Earum carne vescuntur. Pelliculas
pedibus rescissis bene quadratas paxillis ligneis, ut
siccentur, solo affigunt foemine; Siecatas rubro ce-
lore pingunt ita, ut fritilli lineas exprimant; Ex his
pelliculis sola manu diligenter subactis pallia scitissi-
me consuunt artificio tanto, ut neque futuræ, neque
pellicularum commissuræ vel ab oculatissimo detegan-
tur. Spina subtilis, ut futoibus subula, pro acu,
tenuissima fibra ex caraquatæ carduo pro filo illis
est. Ejusmodi palliis, quæ omnino quadrata mantili-
lis, vel linteaminis instar, contra rigidorem Austri
aspiragotis auram diu, noctuque se se tuentur Abipo-
nes; Quin & Cœlo æstuante vetuli, vetulæque idem
pallium circumferunt pilis jam intorsum, jam ex-
trorsum, ut cuique lubuerit, conversis. Verum, dum
sudore diffluunt Indi, hoc pallium odorem exhalat
circumstantibus molestum, cum lutrarum pelles fe-

minarum dyntaxat manibus subactæ fuerint, non a pellionibus maceratæ, concinnatæque. Fluvii, lacubusque diutina Cœli siccitate prope ad incitas redactis ad venandas lutras potissimum excurrunt. Abi-pones. Cum enim aquæ jam breviores vadum prebeant, vertagorum turba præmissa lutrarum centurias plures stipitibus impactis uno interficiunt die, quamvis mordacissimæ sint bestiæ, dentisque admodum pernicioſi. Hinc ex illarum cæde & Indi, & Indorum canes vulnera referunt non raro, nec paucos intra dies sanabilia. Experimento id didici meo, in amne Narahagem hamo pescabar. Canis meus Yapitalaka in lutram ex aquis prospectantem irruit. Natantes ambo, jam hoc, jam illa caput ex undis attollente, luctabantur pertinaciter, victoria diu in neutram partem inclinante. Yapitalaka denique meus lutæ dentibus in latere sinistro misere fauciatus ad me rediit, risu jam defatigatum. Enim vero duelum hoc a natantibus ad horæ quadrantem prædictum vel ipse cato spectaculum cachinno decuinano dignissimum judicasset. Luculentum canis vulnus, quod lingendo curabat, coaluit demum, sed mensum aliquot intervallo iterum, iterumque recruduit. Ex quo, quanta lutrarum dentibus pestis insit, arguere cœpi.

Fiber, seu castor.

Fibri, Canes Pontici, seu Castores ad lutrarum classem pertinent equidem. Sed, quamvis ab ædium fuarum architectura, a pilorum mollitie, a castoreo, quod pharmacopœis ministrant, medicamento paſſim celebrentur, nihil de iis mihi memorandum putes, quippe Paraquaræ solo tam ignotis, quam in

Ame-

America Boreali frequentibus. De hac qui egerunt, scriptores consule, in hoc de castoribus argumento satis, superqne prolixos.

Yguana, lacertus.

Yguana quadrupes (Teyu guazù Quaraniis, Nauvolgfaik Abiponibus) lacertorum ex genere, & draconis, quem pictores Divo Georgio equitanti sub-sternunt, majori ex parte similis. Ulnam longitudo excedit interdum. Vasti abdominis. Pellis vestitur squamis colore viridi, albo, flavoque, quin & rubro eleganter pictis. A capite ad caudam extremitatem pinna eminens serræ instar denticulata spinam dorsi coronat. Cauda ejus & crassa & prælonga quibusdam veluti annulis, maculis hinc illine rubris admixtis, interstinquitur, ac in tenuissimum definit acumen. Oculis amplis & nigris antibus, naso ad labiorum fines bipatente, dentibus curvis, lingua bisulca, quam irritata celerrime agitat, pedibus quatuor, digitis quinque inferius plantæ instar latioribus ac tela exili subductis, quod ad natandum confert, est structa; Jam enim aquis innatat, jam arbores scandit, jam irædium angulis delitescit diu, inediæ. si quod aliud animal, tolerantissima. Nemini mortalium noxam infert. Alveariorum melle, volucrum oculis, malis aureis, citrinis dulcibus, aliis arborum frugibus vescitur. Vitz est supra fidem tenax; Quamvis enim pelle nudata jam, crebris ictibus, vulneribusque ejus capiti inflictis hund exstinguitur, nisi cervice demum resecta. Ut horrifica Yguana figura aspectantium perterret oculos, sic ejus, maxime si junior sit, caro candidissima palatum oblectat plurimorum. Illam a Socio meo deceptus semel pro pisce, pro pullo comedì alias, & gratissimi esse

esse saporis pronunciavi. Nunquam tamen, ut sciens Yguanā vescerer a me potui impetrare. Tantum exterior illius species & mihi, & plurimis aliis perperit horrorem. Pater Josephus Gumilla in novi regni Granatensis Coloniis annos plurimos versatus in sua fluminis Orinoco historia fatetur, se ab Yguanæ esu semper abhoruisse vel hoc nomine, quod illa perinde ac quisque aliis serpens, dum tabacæ folium ejus faucibus ingeritur, confessum emotriatur, quo experimento inductus Yguanam serpentum familie accensuit, ac de veneno semper habuit suspectam. Verum hanc suspicionem & mea, & aliorum, qui Yguanæ carnibus impune usi sunt, experientia evidentissime discussit. Yguana continuatis per totidem dies partibus ova emititur circiter quadraginta: Rotunda sunt, juglandis magnitudine, albi, luteique, uti gallinarum ova, coloris. Eduntur a quibusdam in fartagine frixa. Illis, cum nativo adipe turgeant, qclci butyrique loco parum aqua infunditur. In capite yguanæ lapillos interdum reperiri, ajunt, qui in pulveres contriti & salubri cum potionē hausti, vel corpori duntaxat adstricti calculum in renibus comminuere, aut expellere dicuntur. Alii lapidem, qui pondere suo unciam squat, candidum in, nescio, qua Yguanæ parte inveniri aliquando, affirmant, qui redactus in pulveres, potusque cum aqua tepida loci detenti cursum promovere, putatur. Ego quidem nec ejusmodi lapideum, neque lapillos vidi unquam; Nunquam eorum virtutem exploravi. Alia præterea lacertorum genera, quibus alia, aliaque forma, color alius, in Paraquaria videntur passim, sed nihil singulare, quod de illis referam, habeo. Chamæleon, lacerto similis, raffissime videndum se præbet. Unicum e linte, qui humai

humi stratus in litore procubuit, profilientem obiecte vidi, quin tamen illum observare mihi vacavit.

Lupi fluviatiles.

Fluvii plerique, quin & minores rivi duplensem luporum speciem educant. Majores Oanelkiraik, minores Lakopach ab Abiponibus dicuntur. Iorum catulos foeminae Abiponenses domi cicurant quandoque, uberibusque suis, ceu proles, admotos lactant. Canum quoque catulis idem amoris officium praestant nonnullae, quamvis citra gravissimam mariti offensam, & repudiationis periculum alienam sobolem lactare nulli liceat uxori. Hos lupos, qui sub aquis fere latitant, et si ad ripas egrediantur saepe, vel cavatis in litore altiori specubus immoventur aliquamdiu, spiculis variis trucidant Abipones, quibus licet eorum caro minime sit esculenta, pellis tamen fusca, & per intervalla flavescent, piliisque blandissimi usui esse solet. Quoties lupi, ut alias memini, adversant fluminine, & festiva corporum jactatione, veluti choreas agere videntur, aut alluvionem propinquam, aut procellam saeviorem portendunt. Ex repetitis per majora flumina navigationibus id mihi compertissimum. Sane pereundum nobis erat sentiel, ni malo luporum omne bene usi fida in statione navim collocasemus nostram; Auster enim procellosissimus in fluvio Paraquay pertinacem adeo concitavit turbineum, vel in portu triduum ipsum ut trepidaretur.

Lupi marini.

Lupi marini vasti corporis mole eminent, ac in flumine argenteo quoque spectantur inumerabiles,

maxime ad ostium, per quod in mare devolvitur. Prima, quæ id flumen ingredientibus insula occurrit, a lupis nomen habet (la ysla de lobos) quibus abundat. Eorum greges istic ambulantes ipsi conspeximus, risimusque matres navis nostræ strepitu perterritas cum parvulis suis hac illac diffugientes. Adipis plus, quam carnis habent, ut adeo extrema solum fames eos reddere queat esculentos. Eorum tamen pellis eleganter flavescens nigra per tergus linea insignis; pilique mollissimi pretio sat magno venit Europæis. Socii nostri, qui Philippi quiuti Regis jussu Magallanica litora lustrarunt, in suis de hac navigatione commentariolis narrant: Lupos marinos istic juvencum prope biennem magnitudine superare: Arenoso in litore elatis columnæ instar corporibus saepe luctari: Hallucinari Geographorum multos, qui his lupis & jubarum, & leonum marinorum nomen affingunt. Quamvis haud desint, qui & lupos, & leones marinos existere contendant. Mihi istic nec seritur, nec metitur, sententiam ferant alii. Ego litem esse de nomiue, opinor.

Ranæ, Bufones.

Pedisequarum instar amphibiorum agmen clandant Bufones, & Ranæ, quibus non fluvii modo, omnes, lacus, & paludes, sed & ipsi, quoquo te vertas, campi Paraquaria implentur. Sed quis deum illatum usus, quæ occupatio? Veterem in limo pergunt cantare querelam, cum tamen nulla illis sit in Paraquaria conquerendi causa; Nam illic è ciborum numero expuntes, culina omni exclusæ nec amatores habent neque insidiatores, atque adeo plenissima vita securitate potiuntur, ranis Europæis feliciores utique, quæ jam elixæ, jam frixæ ad oblectan-

lestandum palatum sēpissime, sēpē ad valetudinem restaurandam absuntur, me nemini equidem invidente. Ad ranarum progeniem internectione delendam optaveram dudum, ut ad eas vorandas Indi edacissimi animum adjicerent aliquando; Incredibile enim, quantum nos in lacuum, amniumque litoribus sub dio dormientes tot ranarum coaxantium chorus defatigārit. Ut colorum illis, sic vocum mira est varietas; Lencim, clarum, acutum sonum edunt aliae, aliae, fors annosiores, aspero, rauco, gravi boatu stygiis his cantatricibus consonant. Plaustrī male uncti stridor multo tolerabilius cuique videatur. De Bufonibus, hirudinibus, aliisque insectis noxiis alio loco agemus. Rana gergetetē, Bufo Hiymeya ab Abiponibus appellatur.

Aves.

Avibus Europæis, præter biruadinem, fere omnibus destituitur Paraquaria, sed abundat indigenis, Europæ prorsus peregrinis. Ille cantus suavitate, haec plumarum elegancia præcellunt. Paucas e plurimis describam.

Picaflor avicula.

Oculos maxime percellit avicula omnium minutissima simul, simul pulcherrima. Hanc Abipones vocant Oachimiegraña: Hispani jam Picaflor, jam lisongero jure appellant; Nam flores, è quibus apum instar succum fugit, vellicat. Plumatum, colorumque venustate exquisitissima oculis blanditur. Corpusculum ejus, quantum est, olivam majorem, vel nucem moschatam vix excedit. Rostellum prælongum, sed acu gracilius, oculos vividissimos, lin-

Y 2 guam

satagunt, leviores ut fiant, & ad volatum expediti. Quod cum adverterint crebro Hispani prædiorum custodes, carnem bubulam sale copioso conspersam condoribus objiciunt. Hanc avidissime devoratam vomitu egerere neutquam cum possint, volatus impotes, hac illac per campum cursitantes stipitibus lapidibusque passim mactantur. Ex quo, quam beneficium sal sit humano etiam stomacho, licet conjectare. Alias turmatim advolantes condores ad audientium terrorem alarum ingentium jactatione immanem edunt stridorem. Penitus in aera sublati nostris passeribus vix maiores videntur. Adeo sublime feruntur. Et volantes, & in campo pecoribus insidiantes, dum alpes Cordubenses peragrabant, spectavi plurimos, & eorum vasta corpora non potui non demirari. Vultures, qui in variis Germanicæ alpibus rupicapræs insidiantur, ut ut prægrandes, cum Americanis Condoribus comparari haud posse, semper existimavi.

Struthio.

Struthio in Paraquaria magnam partem campestri frequentissimus Europæis notior est, quam ut ejus forma describi multis a me debeat. Illius tamen proprietates, quas nosse neminem pigeat, obiter adnotabo. Hæc avis ab Hispanis Avestrùz, ab Abiponibus Gejenk, ab aliis Chuni dicitur. Alibus adnumeratur struthio, quia alatus, quamvis alis pro tanti corporis pondere imbecillioribus non ad volandum utatur, sed iis, veluti velis, remisque ad accelerandum cursum pedestrem adjuvetur, vento præsertim secundo aspirante; Contrarius enim ejus cursum retardat. Maxime ardua est illius insectatio; Non solum equidem perniciitate summa, sed & per anfractus, ambagesque

fugiens procurrit. Ad hunc igitur assequendum equus venatoris celerrime insequentis tanta habenarum inflexione, mutationeque viarum turbatur fœpe, sternitur, sternitque sessorem. Ad struthionum venationem & equis, & equitibus strenuissimis opus cœse, inde conjicias. A peditibus, nisi adeo numerosi sint, ut struthiones velut indagine cingant, rarius, difficiliusque capiuntur, visa hominis umbra fugacissimi. Collo eretto adstantes viri quantumvis proceri verticem attingunt, id quod colli duntaxat, & pedum longitudini tribuendum; Caput enim struthionum exile admodum. Oculis minutis prolixum incubat supercilium. Corpus agnuin pondere æquat. Eorum carnem magnopere appetunt, dilaudantque Indi, multo plerunque adipe fartam. Hispani neglecta carne cætera eorum alas avide consumunt, portionemque struthionis nobilissimam putant. Illis & ego vescebar aliquamdiu, sed suborta dein' nausea ab eorum esu abhorrii semper. Ex struthionum pellibus manticas, bursas, pulvinaria Concinnant sibi Abipones. Pellis partem è clunibus avulsam pro capitis tegumento ceu galericulum adhibent. Maximus variusque est plumarum usus. Ex iis confiunt possim muscaria, flabella, umbellæ, quas & Hispani nobiliores, & Abipones fœminæ, quoties equitant, soli opponunt, ne illius ardore vultus fuscarentur. Abipones masculi, qui faciem solaribus radiis tostam militibus decoram existimant, ejusmodi umbellis abstinent religiose. In postica ephippiorum extremitate Indi, cujuscunque sint nationis, struthionum longiores pennas erætas figunt; Hæ siquidem, cum equo gradiente moveantur identidem, muscas, tabanos, crabrones, culices undique assilientes arcent plurimum. Struthiones fœminæ, quotquot vicinæ degunt, ova sua eodem in loco deponunt, e quibus

subinde, nemino curante, coeli zetu excluduntur
 pulli. Istos masculi, non foemelle alunt. Hi ova
 adhuc plena, ne in lucem jam editis esca desit, a se
 confracta parvulis aleundis impendere solent. Atque
 adeo fratres nondum nati a fratribus recens natis vo-
 rantur. Eodem in nido sexaginta, quin & cen-
 tenis plura inveniuntur aliquando ova, &, ut
 gallinacea, jam frixa, jam aqua ferventi cocta
 ab Hispanis perinde, ac Indis comeduntur, dif-
 cilius tamen, si vinum desit, tardiusque a stomacho
 digerenda. Nobis iter agentibus per solitudines
 pro lauto s^epe epulo fuerunt. Ovum unicum plu-
 ribus saturandis sufficit; Nam sex, & triginta ova
 gallinacea in unicam ovi Struthionis testam possunt
 evacuari. Id medici anonymi, quid id experimen-
 tum a se factum scribit, auctoritate confisus, affir-
 mo. Num ita sit; experiri cuivis licet, cum stru-
 thionum ova in pluribus aromatum tabernis venalia,
 certe spectanda prostent Vindobonæ, ubi hæc scri-
 bo. Ovorum struthionis testa firma est, & ceu vas
 testaceum, variis opportuna usibus. Aquæ lustrali
 servandæ a quibusdam adhibetur; Aris templi orna-
 dis alicubi affigitur. Nam turcos quoque, ac Persas
 ejusmodi ova e Laquearibus delubrorum suspensa
 lampades inter ornatus gratia collocare, scribunt non-
 nulli. Nunquam sinc nausea spectavi, ova struthio-
 num jam putida, in quibus embrio spectabilior jam,
 ab Abiponibus sibi deligi, avidiusque vorari. Nil ta-
 men id mirabar, cuin & vitulos, qui e Vaccæ jugu-
 latæ utero eximuntur, embriones Indis omnibus in de-
 liciis esse sim expertus. Struthiones gramine, tritico,
 frugibus, obviis quisquiliis in campo vescuntur.
 Quod si quid ferri, vel ossis imprudentes glutiverint,
 id indigestum, nullaque ex parte alteratum ege-
 runt subinde. Sylvulas campis interjectas, ubi
 um.

umbra frui liceat, amant cumpromis, maximeque frequentant. Volupte mihi fuit proficiscenti, illos manipulatim inde egredientes, obambulantesque spectare. Sed enim breve id spectaculum erat; conspecto enim eminus equite, pediteve protinus dilabuntur. Capti adhuc juvenes citissime manvescunt, Galliuarum, Canumque ritu forum perambulant, vel domus aream, cum pueris nugantur impavidi, neque, et si propinquus sit, ac in conspectu campus, diffungiunt unquam. Vix ullum est Indorum oppidum, ubi cicures ejustmodi struthiones non videoas. Noveris præterea, in variis terrarum tractibus variam esse struthionibus magnitudinem, habitudinemque, ut pluribus usu venit feris, plantis, arboribus. Qui enim in campis Bonaeis, ac Tucumanæ versantur, grandiores sunt, plumisque tum nigris, tum candidis, tum cinereis vestiuntur. Alii freto Magellanico viciniores minus corporis, plus venustatis ostentant; Eorum enim pennæ niveæ in extremitatem nigram, nigræ in niveam elegantissime desinunt, Europæorum cassides, pileosque insigniter ornaturæ. Umbellas ex his contextas maximi faciunt nobiliores Hispani.

Tuncà.

Tunca rostro potissimum est memorabili, quod longitudine toti ejus corpori respondet. Est papyri instat levissimum, citrini coloris, linea rubra, nigraque macula circa extremitatem distinctum, in marginibus ferræ instar denticulatum. Linguam habet prælongam, oculos grandiores, quos circulus minor subviridis, major alter insigniter flavus circumdat. Majori ex parte ejus plumæ nigrescunt, præter collum, quod candidum, & caudam in ex-

Martinetes, & Gallinetas.

Perdicum quoque e genere censentur aliz Gallina vulgari maiores, colorum varietate ornatissimæ, crista eleganti insignes, jucundique saporis. Ab Hispanis dicuntur Martinetes, & Gallinetas; Ab Abiponibus Yauik Loapèl ob Cassidem plumis ruberrimis splendentem.

Phasiani species

Nusquam desunt in Paraquaria volucres, Phasianis Europæis aliqua ratione similes. Frequentior est, quam Quarani Yacù, Abipones Akilgitá, Hispani la Pava, Indi alii Charrata vocant. Pulto adulteri magnitudine par, nigerrimi coloris, carnis optimæ. Sylvas amni vel lacui propinquas maxime insidet. Sole vel occumbente vel oriente plurimas eadem in arbore deprehendas. Una sclopo prostrata reliquæ haud avolant, sed eodem in ramo, cui insident, tantillum recedunt, remanentque, ut adeo repetitis sclopi ictibus necentur universæ. Id spectavi ipsus frequenter, magnopereque mirabar, has volucres nec nitrati pulveris tonitru terti, neque socrum mortibus ad fugam impelli. Tanta equidem eadem in statione pertinacia, ut militi commilitonum inter funera in acie intrepido laudi datur, sic incredibilem harum avium arguit stupiditatem, a qua longissime absunt plerque omnes pennati generis feræ, cum minimus fere strepitus illis fugandis sufficiat. In oppido S. Ferdinandi, quod sylvæ, lacusque ambebant, Pater Josephus Klein per vicennium ejusmodi phasianos Paraquarienses innumeros trajecit.

Mbituù.

In Phasianorum classe majori jure numerandus videtur Mbituù avis Gallo Calecutensi, quem vulgus Indicum appellat, prope modum par. Pennæ ejus nigerrimæ in albam extremitatem desinunt; Venter tamen colore perdicibus proprio variatur. In vertice cristam, mitræ instar, plumis nigris, albisque, ac serici more blandissimis conspicuam gerit, quam, quoties, excandescit, arrigere convevit. Rostro armatur longo, adunco, & nigricante. Cauda illi prolixa, & fere expansa. Caput elegans oculis grandioribus nigris, clarisque ornatur. Crura altissima digitis quatuor Gallinaceis insunt. Talem in S. Joachimi oppido domi nostræ aliumus aliquamdiu; Cito enim mansuicit, & loco gaudet editiore. Nemo est, qui tenerimam ejus carnem non dilaudet. Utinam, quam optabilis in mensa, tam frequens in sylva venatoribus Indis occurreret!

Psittacorum genera.

Psittacorum varietatem, multitudinemque prope innumerabilem dixero. Singulæ eorum species corporum conformatio[n]e, voce, plu[n]nis differunt luculenter, ut legionarii milites vestium colore, armis, signisque alii ab aliis dignoscuntur. Psittacus quisunque ab Hispanis loro, vel Papagayo, ab Abiponibus Kahaofa dicitur. Quaranii diversis Psittacis diverse, ut mox dicam, nomina indidere. Mihi notissimi sunt: Paracauteè. Paracaubay. Iribaya. Aruay. Tui. Mbaracana. Quaà, aliis Quacamayo, Abiponibus Natalgelà Latenk Caninde. Catita, Abiponibus Kikilk, aliique quam plurimi, quorum, etsi figura oculis obversetur meis, nomina tamen me-

moriā excidere. De singulis, mihi nōtioribus, memorabo præcipua. Paracautē vectum legitimūque psittacum significat, qui majori scilicet præ cæteris ingenio, docilitateque pollet ad voces hominum, ferarumque facilius, feliciusque imitandas. Magnitudine Columbæ juniori par, viridibus pennis, sed & flavis, rubris, cæruleisque in capite, alis, & cauda affatim ornatur. Talis mihi (Don Pedro vocabatur) per quinquennium fuit, muluis, magnisque mecum itineribus defunctus. Yocabula plurima, quia sententias integras Hispanica, Quarana, & Abiponica lingua articulatè pronunciabat. Cum his enim nationibus per intervalla sum versatus. Cantiunculam Hispānicam belle didicit. Tussim præterea violentam, risum, fletum, latratum, & trecenta alia dexterime expressit. Hominem te audire, jurâs. Quoties eques iter feci, vel pedes obambulaví, humeris infedit meis semper vocalis, semper nugax. Si quando seu clamorem ejus, seu pondus jam pertusus Indo comiti illum portandum tradidi, ejus mordit auriculam iracundus, & ad me revolavit. Indam Quaranicam asino insidente, quæ nobis in itinere obvia, cachinnis sonantissimis diu est prosecutus. Toto etsi die in humeris conquiesceret meis, sole in occasum declinante jam Gallinarum more quietis avidus indignari cœpit quotidie, & alium jaetatione, repetitisque auriculæ meæ mortibus, iter tandem ut abrumperemus, me commonefecit. Postridie consenso rursus a me equo latissimus nullum fecit cautandi, cachinnandique finem. In oppido dum commorabar, funem prælongum in dominus ambitu duabus e columnis suspensum interdiu perambulabat; Noctes enim in meo egit cubiculo, ne a felibus raperetur. Triclinium ingredientem me mox advolans fecutus est. Nobis prandentibus men-

Sam excubitoria more percurrit omnem, & ad Indum, qui ciborum reliquias cum scutellis asportatus accesserat, mordendum iratus semper accurrit. Quidquid ei dapum arriserat, delibavit, rapuit, glutinque. Interdum per domus aream spatiatus in arenis, quas & pro medicina mandit saepius, rostrum perfricuit, exacutique suum. Alias nimbo præcipitante alis latissime explicatis, plumis capitis fœdissime arrectis, contortis hac illac oculis, ore bianca tecti stillantis aquam procurrentem toto exceptit corpore, spectri stygii instar visu horrendus, dum penitissime perlutus denique, & frigore tremiscens, veluti naufragio defunctus, portum meo in sinu inveniret, ubi & abstergendum se noverat, & calefaciendum. Ejusmodi balneo ad pediculos, qui avium cuti innaseuntur, enecandos fuisse usus, mihi videbatur. Psittacum minorem alterius speciei, quod me illi blandientem invidis oculis observaverat, rostro configere tentabat aliquamdiu; sed adulatione parvuli victus demum eum non toleravit modo sub alis suis dormientem, sed etiam discipuli, & proprie dicerein, filioli instar habuit posthac. Quæ gravi voce pronunciavit senior, junior voce gracili repetebat omnia. Hanc scholam sine risu spectavit nemo. Quarantii psittacos, quot quot domi alunt, chorda longæ arundini pede uno illigatos habent, ad eorum fugam impediendam. Hæc nobis vincula displicuerent. Hinc Psittacis nostris alam unam mutilavimus tantillum, ne volare diu, neu procul avolare possent, ambulationis libertate penitus iis relicta. Meus ille Don Pedro tot annos fidelis, cum penna illi me inciso excrevissent nimium, avolavit, evanuitque. A plurimis nequidquam quæsitus nusquam comparuit. Lapso jam triduo celsæ arbori insidens me sylvam trapeuntem vidit, & agnovit. Nec mora: Et rostri,

stri, & unguium praesidio per ramos celerrime ad-
 receptans, suumque illud: *Don Pedro* identidem repe-
 tens ad meos humeros advolavit. Sed quamvis effu-
 se mihi blandiretur, pennarum luxuriantium mutila-
 tione transfugium mox luit suum. Mirabar sepe,
 hunc Psittacum sententias, quas noverat, adeo oppor-
 tunę recitasse, ut illarum significationem intellexisse
 videri posset. Esuriens namque: *Pobre Don Pedro*
 Pauperculus Dominus Petrus, voce ad ciendam
 commiserationem appositissima iterum, iterumque
 dictabat, dum denique radices esculentꝝ, panis vel
 quidquid aliud escꝝ sibi porrigeretur. Hęc de meo
 psittaco, cūjus jucunda mihi etiamnum recordatio,
 prolixius forte commenmoravi, ut, quātum possit
 vel apud feras disciplina, perspicias, easque p̄e mul-
 tis Barbaris magistro suo magis gratas, magis mori-
 geras esse, cognoscas. Fornellæ p̄e psittacis ma-
 ribus citius pleniusque humanas condiscunt voces.
 Talem socius meus habuit, quæ orationem Domini-
 cam lingua Quarantica scitissime novit recitare: *Ore-
 ruba ybape ereybae Sc.* Puerum precantem audire mi-
 hi videbar. Id quod insclens profecto, ac admira-
 tione dignum, cum aliarum avium fornellas elingues
 propemodum, ac mutas fere experiamur. Nunquam
 comprehendi, quemadmodum psittaci ex ultimis A-
 fiz, Africꝝ, Americꝝ finibus a Batavis, Anglisve ad-
 vecti, menses, fors annos plures peregrinati linguam
 tamen seu Germanicam, seu Gallicam, seu aliam
 quamvis condiscant, sententias proferant, cum in
 Paraquaria non nisi implumes, e nido rapti psitta-
 corum pulli ad locutionem imitandam habiles puten-
 tur. Enimvero adultiores omnino indociles experti
 sumus. Noctu potissimum, vel tenebricoso in cu-
 biculo, ubi rei nullius imago eorum oculis, strepitus
 nullus auribus objiciatur, opportunissime, certissime-

que loquela docentur. Quamvis & in domus area funi suo, vel perticæ inambulantes interdiu canes latrantes, equos hinnientes, boantes vaccas, senes tussientes, pueros fistulantes, ridentes, flentes que sensim discant imitari, ad omnia attentissimi. Longo item rerum istarum experimento didicimus, psittacos quosvis a pueris, foeminiisque, quibus scilicet vox savor, felicius, lubentiusque, quam a viris eruditiri.

Paracaubay' dicti ejusdem, cuius Paracauteè, magnitudinis, ac figuræ sunt, nisi quod plumis solum viridantibus, cæruleis pauculis vestiantur, quin plumbam seu croceam, seu roseam capiti, alis, caudæ inspersam circumferant. Hi quoque natura magistra concionabundi deblaterant aliqua, quæ nemo intellegat. Vocem articulatam nec proferunt unquam, neque condiscunt, fruges consumere nati.

Arusay prioribus aliquantulum minor, formæ venustissimæ, coloribus item roseo, flavoque, & viriditate longe amanissima ornatus, ac, si magistri solertia accesserit, mire loquax.

Iribaya, carduelibus Europæis vix major, obscure viridis, plumulis rubeis, cæruleisque parce conspersus. Circulus albus, qui oculos circumdat, a cæteris eum distinguit. Vividissimi quamvis ingenii, garrulus, inquietus, mordax, hilaris, ad locutionem tamen condiscendam ineptus, ac stridulæ vocis. Quibusdam in sylvis innumerableis oberrant adeo, ut alterius generis psittacus nusquam compareat.

Mbaracanà, aliique plures ejusmodi undique virides docilitate, venustateque omni carent, ab India tamen sæpe educantur. Tuy' plures in species di-

dividuntur. Pennarum viriditas omnes commendat. Illorum minitni digitum viri auricularem longitudine non excedunt, admodum festivi, & quibusvis aliis mordaciores.

Psittacorum, quos quidem Paraguaria gignit, omnium maximi, elegantissimique sunt Quaà, vel ut alii dicunt, Quacamayo, & Caninde. Hic pennis cærulei, quem Berolinensem vocant, & flavissimi coloris; Ille ruberrimus, & obscurè cæruleis omni ex parte ornatur. Illorum cauda penitus cubitum longis superbit. Eadem utriusque forma, & magnitudo, qua Gallum Gallinaceum longissime superant. Rosstrum illis tam validum, corticem amygdali durissimum primo impetu ut confringant; caute propterea manibus contrectandi. Domi ultra, quam credi possit, cicurantur. In S. Joachimi oppido & Quaà, & Caninde mire mansuetos mēnsibus aliquot habui. In domus nostræ area totis ambulabant diebus. Alter ab altero avelli nonquam potuit; Sed consociati usque rixabantur, ut illud poëta: *Nec tecum possum vivere, nec sine te in illos verissime quadtrarit.* Coelo sūdo in turrim campanariam, quatuor e columnis ligneis, ut istic moris est, constructam per gradus ligneos, ascenderunt frequenter, unde concionatorum more, continua alarum jactatione, vocis contentione, variationeque maxima ad circumstantes verba faciebant, sed nihil prorsus significantia; vix enim loquela condiscunt, nisi quod Quaà hoc nomen suum vocet rauca articulate pronunciet identiter, clamoseque. Hos psittacos ad Boni aeris Gubernatorem victoriis clarissimum Petrum de Zeballos misi, id temporis in Quaranco sancti Borgiæ oppido ad orientale Uruquayi litus cuius quingentis equitibus desultoriis commemorantem, qui, et si admodum serius cætera, ac mis-

lirariter gravis has volueres in deliciis habuit, maximè
 Caninde, quod is dimachis suis, qui flavis pariter
 cæruleisque vestibus utebantur, concolor esset. Opta-
 veram sèpe, ut Caninde pullus adhuc implumis e ni-
 do mibi afferretur, loquela certissime a me docen-
 dus. Verum irrita hæc erant vota; Nam Indi se-
 nissimi quique in sylvis nati, versatique una omnes
 voce mihi respondere: *Tupà immorangára n'ore aiquid*
 &c. Deus omnium conditor solus novit, ubi Canin-
 dè nidos condat suos. In abstraxis nempe nemorum
 latebris, quas pauci subeunt, fœtus abdere suos cre-
 ditur, unde cum pullis adolescentibus ad campos pa-
 tentes advolat demum, ubi palmæ humiles Yatai au-
 ces suas pro esca propinant psittacorum gregi. His
 in pascuis per latentes sub frondibus Indos Canindes
 plurimi Laqueis capiebantur. Vindobonæ in Cæsareo
 palatio, quod Belveder hodie audit, inter imagines,
 clarissimorum omni ætate pictorum artificia effigiem
 Caninde psittaci vivis, verisque coloribus optime ex-
 pressam attonitus spectavi, optavique, eadem ut fi-
 delitate Americae res prescriberent historici, qua pi-
 ctor Americanam hanc avem figuravit. Tot psitta-
 corum species et si seu venales prostent in mercato-
 rum Ulyssiponensium tabernis, seu in hortis princi-
 pum spectandæ passim exhibeantur, Caninde tamen
 psittacorum nulli venustate secundum nusquam depre-
 bendi extra Paraquariam, quamvis & illa in provin-
 cia haud ubique terrarum visatur, cum, ut alii, quo-
 rum memini, elegantiores psittaci in sylvis duntaxat
 Septentrioni propioribus incunabula sua, ac stativa
 soleat habere. In locis ad Austrum magis vergenti-
 bus Psittaci prægrandes, sed obscura viriditate tristes,
 inconditis clamoribus molesti nemora, præsertim
 palmeta gregatim pervagantur. Haud spernendi ta-
 men, qui ibidem copiosissimi circumvolant, psittaci
 par-

parvuli alaudæ magnitudine, pennis pallide viridantibus conspicui, quos Hispanus *Cacitas*, Abipon *Kiklik* vocat. *Hilares* sunt, agiles, festivi, astuti, & ad verba aliquot pronuncianda sat dociles. *Coriaceis* in caveis passim servantur. Incredibile, quantam stragem agris tritico Turcico consitis inferant, Custodibus, qui eas identidem arceant, est opus. In Sancti Joachimi oppido psittacos novem, singulos diversi generis, nominisque, rotunda in tabula, quæ tornato pede fulta ex alio in aliud locum poterat transferri, collectos mensibus aliquot alui, observavique. Verum cum me absente felis vorasset aliquot, Aruay omnium venustrissimus avolasset, superstites libertate donavi. Indi colorem nativum psittaci sui mutare norunt in aliud, quem ipsi optaverint. Operæ pretium est singulare artificium explanare. Plumas naturales radicibus evellunt. Locum, unde avulſæ fuerunt plumæ, manu perflicant, donec rubescat, sanguisque inde scaturiat. Plumarum veterum poris, seu alveolis succum ejus coloris, quem volunt instillant, imprimuntque. Si alis, si caudæ flavum, si cæruleum, si purpureum colorem infuderint, pennæ flavæ, cæruleæ, purpureæ sensim subnascentur. Id apud Brasilios, Quaranios, & teste Patre Joseph Sanchez labrador apud Mbayas Barbaros usu receputum. Sed, ut idem observavit, vere, vel autumno ineunte id præstari ab Indis: Colorem viridem in flavum facillime mutari: Plumis flavis, si evellantur, non nisi flavas succrescere. Hæc illius sunt & monita, & experimenta. Quid si cui luberet idem Europæis in avibus experiri? Rara certe avis, ac pretiosa esset canaria rubicunda, *Acanthis crocea*, *Alauda cærulea*. Varios e succis colores haud equidem puto Europæis defuturos. Indi pro purpureo granâ, seu cochinilla, pro rubro magis diluto *Achote* Uru-

cù, Nibadena, pro flavo lucidissimo virga aures, pro cæruleo Indigo, pro nigro Nandipà utuntur. Psittacorum amoenus color, ac hilaris garrulitas ut oculis, auribusque oblectandis, sic caro stomacho satiando egregie servit, Hæc, cum sit duriuscula, ut mitescat, tantisper maceranda est. Indis tamen in itinere esurientibus, quin & mihi ea uti industria nunquam vacavit. Fames optimum cibi condimentum. Quantamvis mandendi molestiam dentes tolerant, latrans dummodo stomachus tranquilletur. Suspici-
cissimi cum sint psittaci, non quodvis tempus illis venandis est opportunum. In arborum ramis altissimis congregati dum confident, eorum quispiam summum arboris cacumen oecupat, ubi ceu in specula excubans, si quis hominum propinquet, clamore subito socios de periculo commonet, & ad fugam hortatur. Sole jami declinante Gallinarum more ad quietem componunt se se. Ingens plerumque caterva ad eandem confluit arborem. Eorum quisvis eminentiorem sibi dum ambit ramum, rixa cooritur quotidie, alter alterum de capta jam statione deturbat; Horrendos inter clamores pluinis, quas jam rostro mordaci, jam unguibus sibi evellunt, hac illac volitantibus. Has inter de loci eminentia pugnas laneo adrepit pede Indus, Hispanusve venator, & seu sclopo, seu arcu psittacos litigantes sternit. En ambitiosorum bellam imaginem. Dum alius aliud e dignitatis gradu dejicere contendit, uterque non raro procumbit. In sylva, quam fluvius Empalado alluit, cum Indis viæ comitibus dum noctem agerem, fœdissima tempestate exorta fulmen in vicinam nobis arborem psittacis innuferis refertam excussum est. Qua qua versus sparsi vociferatione incredibili & aures nostras, & omnem late viciniam

com.

compleverunt. Si quando psittacos, quos nobilium in ædibus videris, aliis, quam dixerim, nominibus audias appellari, memineris, eos vel ex aliis Afisæ, Africæ, Americæ provinciis a Batavis, Anglis, Lusitanis fuisse allatos, vel novis pro arbitratu nomenibus fuisse initiatos. Psittacos albos cristula rubra insignes, Cacatù hic dictos: Alios item cinerei coloris, quos crebrius vidi in Germania, pluresque ejusmodi Paraquaria penitus ignorat. Psittacos minores, quos Tuy lingua Quaranica dicimus, in Europa Perroquèt lingua Gallica appellant. Grandiores illos rubeis, cæruleisque pennis distinctos Quà, ve Quacamayos vocamus, Germani Corvos Indicos perpetram dicunt. Corvi Americani quales sint, mox exponam.

Corvi Americani.

Corvi Americani nigri sunt equidem, ut Europæi, sed his multo longiores. Caput, collumque ad alarum principium usque calvum, glabrum, prorsus iimplume, sed rrgis constitum habet. Cadaveribus quoque, & bestiarum, quæ cæduntur, visceribus vescuntur. Quoties patente in campo, ut istic mosti fert, boves jugulantur, tectis, arboribusve insidentes corvi mox in relicta intestina irruunt, eorumque extremitates singulas singuli atripiunt, ac funis prælongi instar expansas avolantes per aera raptant. Rex illis est pennis candidissimis nitens, qui, et si rarius videatur, a corvis cæteris, undique nigris, veluti satellitibus slipatus volat. Rem nobis antea incredibilem in S. Hieronymi oppido ipsi spectavimus, de Regis corvorum adventu per Abipones commononiti. Hunc isti Oaenik, corvos vulgares Rategham, Ha-peù, Roerepiglemafat appellant. Cum similis simili

li gaudeat, Abipones, qui rapto vivebant, corvorum rapacium pullos domi educare, mirumque in modum mansuetacere solent; Nam adulti heros suos equites, dum ad plures s̄p̄ leucas rusticatum, venatuinque excurrunt, volantes comitantur, illis subsistentibus subsistunt, cum redeuntibus ad oppidum redeunt, quin ab obviis Corvorum volantium ceteris ad heros suos deserendos pellici se finant aliquando. Corvorum pennas, quippe firmiores, sa-
gittis adhibent suis plerique Barbarorum.

Caracarà, vel Carrancho.

Corvorum tribules, adjutoresque sunt aves, quas Hispani Caracaràs, vel Carranchos, Abipones Ecp̄ai vocant. Corpus ravi est coloris, ex fulvo scilicet in nigredinem desinentis, sed flavis, albisque punctulis variatur. Magnitudine gallinam, capite, rostro aduncō, oculis, longisque unguibus, longa cauda accipitrem exprimunt. Cadaveribus, ut corvi, inhiant, Gallinis domesticis, avibusque cæteris perditissime insidiantur. Illorum caro nulli est usui.

Accipitres varii.

Caracaràs Kirikirì sequuntur accipitres varii coloris punctulis maculosis. Infinitus sim, si omnes, qui accipitrum ad genus pertinent, persequar. Horum e numero sunt Nariam Gavilan, Kataingit Halcon &c. E noctuis frequentiores sunt Kikik Lechuzza, Kaalekavalk mochuelo. Vespertilio Abiponibus Kahit, Hispanis Murcielago varius, ut alibi dicetur, ac frequens est.

Anser.

Volucrum aquatilium tantus est passim numerus, dissimilitudo tanta, ut si rite describerentur, justum volumen implerent. Aliqnas obiter attingant. Anserum, Europæ similium, incredibilem in lacibus multitudinem, rarius tamen, deprehendi. Anatum vero tanta varietas, atque frequentia non lacibus modo, sed & annibus plerisque inest, ut aqua innatantium bestiarum stercore contaminata, potari a nobis neutiquam posset.

Anates variæ.

Anates nigris, albisque pennis vestitæ, quas Hispanus Patos Reales anates Regias, Abipon Kaenra vocat, frequentissimæ diem in aqua, noctem in arboribus aquæ vicinis transfigere solent. Facilius, cœbrisque extra aquam sclopis trajiciuntur. Eorum pulli ad oppidum translati, rarissime manvescunt. Anatus aliis, quæ Koakabì ab Abiponibus dicuntur, plumæ versicolores, pedes eleganter rubicundi sunt. Anaticulæ, Abiponibus Ruililiæ, noctu multo cum sibilo gregatim volitant, & a superstitionis Abiponibus manes, umbræ, seu vita functionum spiritus (Mechalenkachiæ) creduntur. Memorabiles præ multis aliis videntur anates mediocres, roseo colore à capite ad caudam eleganter pictæ, sed pulchritudinis humanæ symbola. Nam quantum pennarum venustate oculos spectantium oblectant, tantum nares propinquantium innato sibi fœtore affligunt. Sub pennis alarum, cœterisque corporis pulcherrimis (quarum non plumæ modo, sed & ipsi, quibus ad scribendum utimur, tubuli ruberrimo tincti sunt colore) pellis, & ossa, caro modicissima, putidissimaque la-

tet. Incredibilis tolerandus est foetor illis, qui foetido e corpore pennis rosas evellunt. Pennis anteris sunt gracieiores. His Abipones ad vertices suos ornandos, coronandosque; Ego ad scribendum diutissime sum usus.

Ciconiæ.

Hæc desunt in Paraquaria aves fluviatiles, ardeis, Ciconiisque Europæis admodum similes; His Hispanus gigueñas, Abipon Nétagfanak, illas Hispanus Garzas, Yauige Lichil Abipon vocat.

Haria.

Haria Ciconiæ par magnitudine cum serpentibus congrereditur acerrime, iisque rostro confossis vescitur. Mansvescit cito in dominibus Hispanorum, utilissimamque hortis operam navat, cum infecta noxia perimere soleat, certe fugare. Risum mihi sèpe movit avis alia fluviatilis ingens, quæ si collum protendat, virum procerum altitudine transcendent, corporis pondere agnum superat. Albi est coloris undique, pedibusque prælongis. Horas complures innotus omnis expers, veluti meditabunda in aquis persistit. Fateor, me illius nomen jam ignorare.

Cœrvi aquatiles.

In flumine Parana, & alibi corvi aquatiles, Abiponibus Halemfaye, numerosi visuntur, quorum pullis Barbari avidissime vescuntur, quamvis

ab

ab avium, Gallinarum, pullorumque esu abhorreant universi. Longum mihi sit, varia avium aquatilium genera commemorare, quæ turmatim majora pervagantur flumina, & solo vicitant piscatu.

Hirundines.

Ab avibus ad pisces jam jam transituro mihi visum est corollarii instar paucula de gallinis vulgaribus, & Hirundinibus adjicere. Iste ab Europæ figura, voce, moribus nil differunt. Quamvis Paraquaria nivibus cœsat, cum tamen hybernis mensibus Austro frigido sœpius grassante aer tantillum exasperatur, autumno in eunte, perinde ut Europæ, alio inigrare solent hirundines, hyememque, in nescio quibus, latebris transfigere, sub veris initium redditæ.

Gallinæ Brasiliæ.

Gallinarum Paraquariensium eadem, quæ Europæarum, forma est, ac plumarum varietas. Paucos ante annos e vicina Brasilia Paraquaria illatae sunt Gallinæ vulgaribus multo majoribus, sed non meliores. Durior est illarum caro, & seporis minus grati. Pulli ex ovis exclusi penitus nudi diutissime circumaneunt, & non nisi aliquot hebdomadibus lapsis pluma vestiuntur denique. Gallus insolitæ est magnitudinis. Pro crista, quam nostrates circumferunt, coronam prægrandem purpurei coloris magnifice ostentat. An. 1748. in horto magni Hetruriæ Ducis Florentiæ diversissima Gallinarum, quæ ex Africa, Asiaque atlata, genera spectavi, & exoticas eorum figuræ non potui non admirari. Jam squamigerum Paraquaria gregem juvat contemplari.

Piscium genera.

Pisces Europaeos haud equidem deprehendi in universa Paraquaria, sed illis aliqua ex parte consumiles non paucos. Mihi notiores nominibus seu Hispanicis, seu Indicis insignitos breviter exponam. Vingtia aliquot eorum species memoria retinui: Dorado; Pacù, Corvino, Mungrullù, Sábalo, Roga, Armado, Zurubì, Palometa, Patì, Peje blanco, Dentudo, Raya, Vagre, vel Nundià, Mandiy, Machete, Suchi, Mojarrá, Vieja, Anguilla, Murena, Peje Rey, Sardina, Almeja grande, Lisa, Piquì varii &c. &c.

Dorado.

Pisces Dorado, qui a Quaraniis Pyrayù, ab Abiponibus Henegelei aik vocatur, a squamis auri instar fulgentibus pisces inaurati nomen obtinuit. Magni sepe est ponderis. Carnem offert solidam, candidam, palato jucundam. Illius caput in cupediis jure numeratur, et si pisces alii plerique omnes sine capite, quod in culina reseatum abjicitur, mensæ inferantur in Paraquaria. Aurati hi pisces & in fluviis capiuntur, & in quibusdam Oceani tractibus hamo capti sunt a nobis quam plurimi, præsertim dum procellosus aliquot horarum turbo nobis impendebat. Ceteratim hamo escam prensarunt adeo, ut tempestatem sevissimam præagiisse, timuisseque maris jactationem nobis viderentur.

Pacù.

Pacù, Abiponibus Katlaàn, Lancea, non longitudine tantum, sed & latitudine, egregioque carnis sapore eximius, quam adspicere copiosus commendat.

Squa-

Squamæ fusi, & in quibusdam sulphurei sunt coloris. Caput pro tanta corporis amplitudine videtur minutius. Persona præstantissimo hoc pisce abundant, quin & minores, qui hoc cum flumine miscentur, amnes,

Coruino.

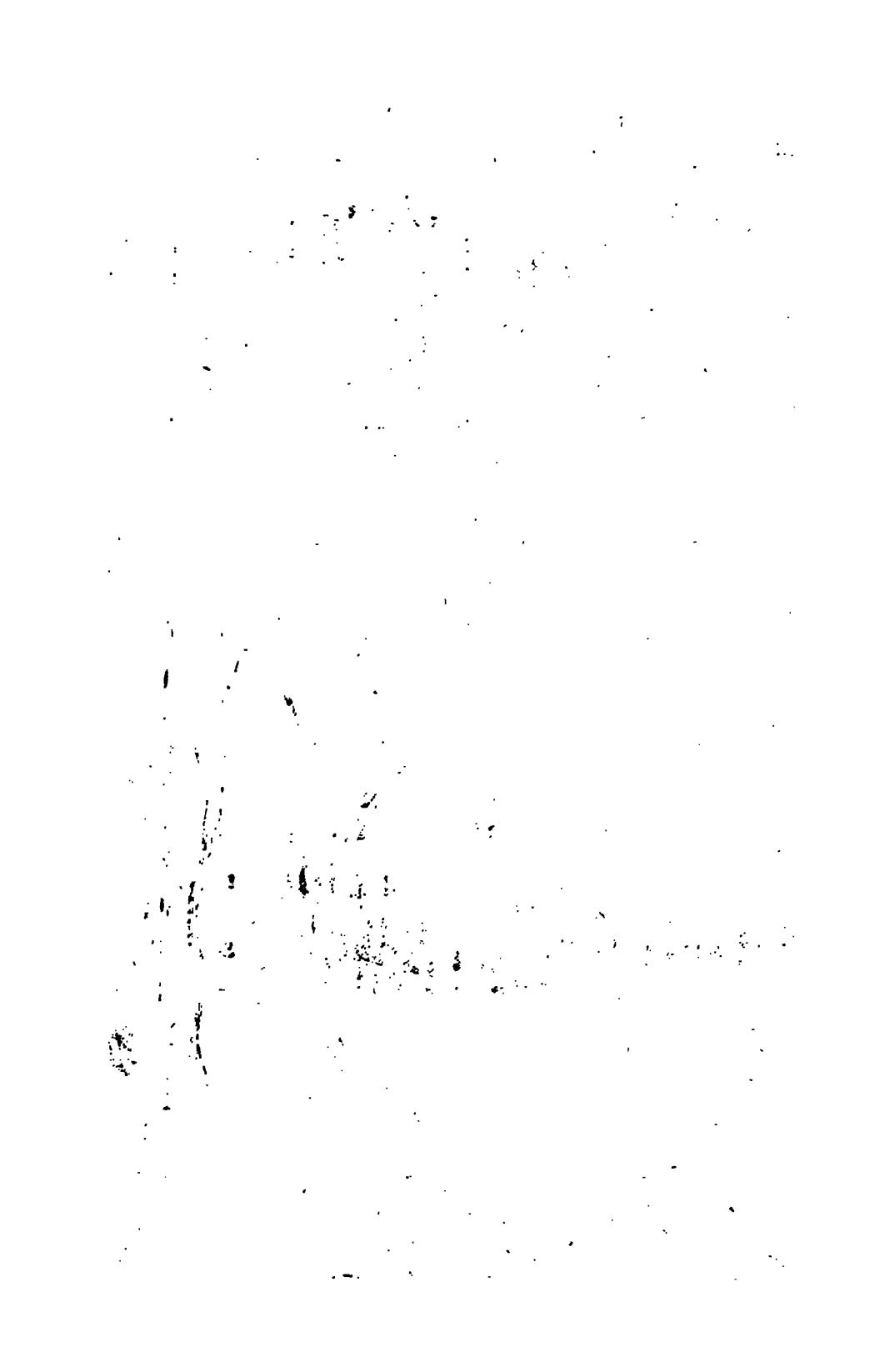
Coruino in vicinia potissimum portuum Montevideo, & Maldonado, ubi aqua dulcis fluininis a gentei cum marina commiscetur, hannis fere capitur. Speciem aliquam Carpionis refert, sed mole corporis, saporisque præstantia excellit adeo, ut a remotis quoque civitatibus impensè expetatur.

Mungrúllu.

Mungrúllu fluviatilium in Paraquaria fors maximus, robustissimusque. Interdum centenarii pondus excedit. Ejus tearo firma, & rubicunda.

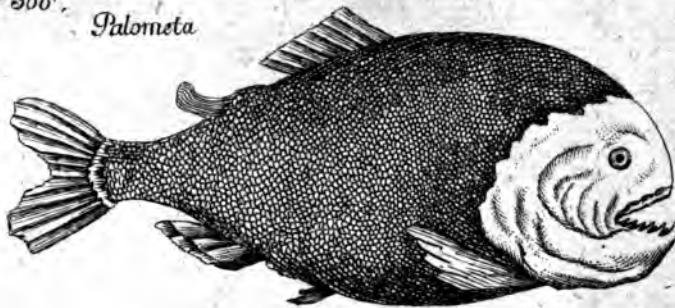
Zurubì.

Zurubì, Abiponibus Etapfamak, priori vix minor, non squamis tegitur, sed pelle lubrica coloris, qui ad cinereum accedit, & punctis nigris majusculis, tigridum more, undigne est maculatus. Carnem præbet candidam, solidam, sapidam, ac salutarem. Pondus ejusmodi pisces ex hoc conjice, quod e per tica suspensus bajulatusque binorum Indorum humeros fatiget.

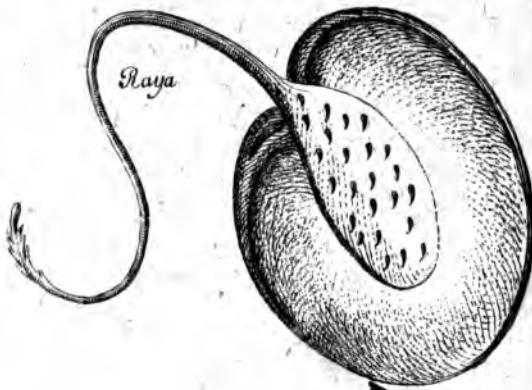

pag 366.

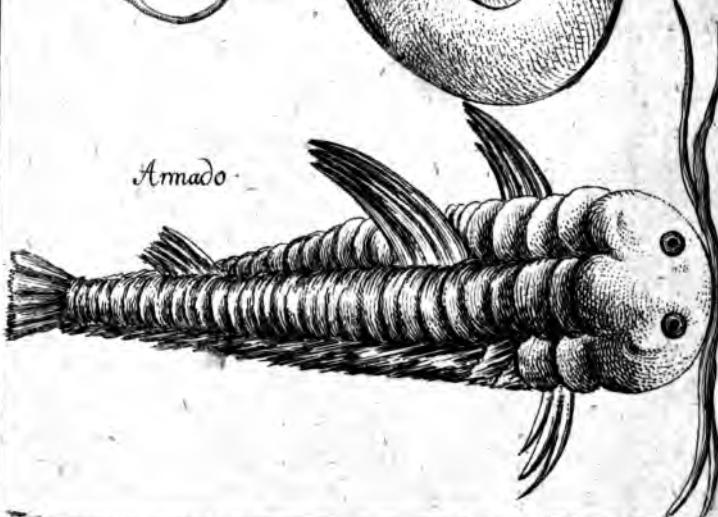
Palometa

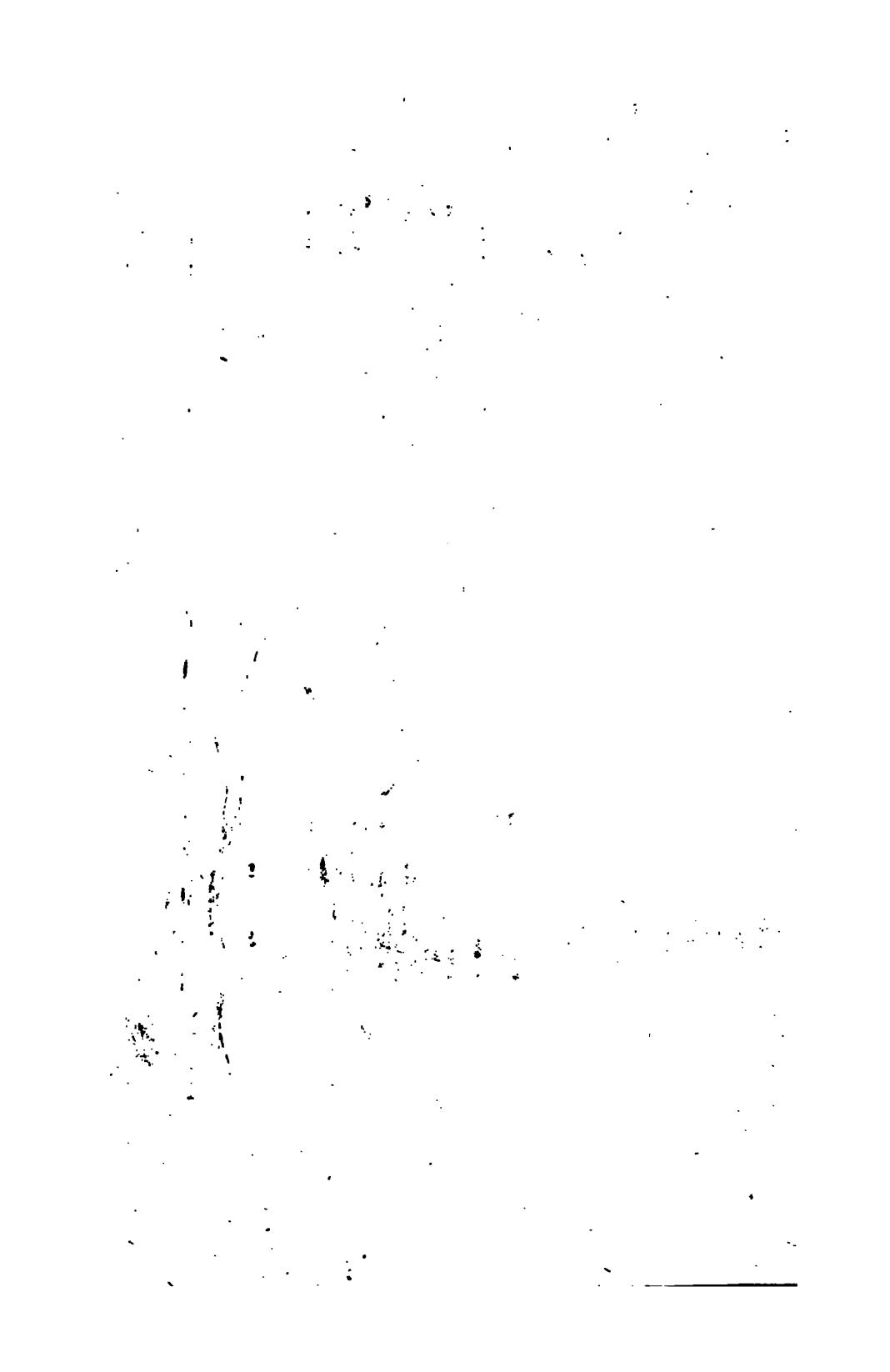

Raya

Amado

Vagre.

Vagre, Abiponibus Ypik, vel Yhelofaye, Quan-
raniis Nundia, truttarum e genere. Ejus caput du-
ra testa tegitur. Cutis glabra, lubrica, punctulis
rubris picta. Caro sapidissima est. In annibus va-
riis varia istorum species occurunt, quae pianarum,
branchiærum, barbarum numero, magnitudine, &
colore discriminantur, omnes tamen sapidissimæ. Ex
eorum vesica, quæ dentibus primum conteritur, ad-
mixtoque vino cremato gluten tenacissimum confici-
tur, quo ad conglutinandas chelium tabulas Hispani,
Indi Vileæ, dexterimi sagittarii, ad pennam mu-
cronemque sagittarum arundini agglutinandum felici-
ter utuntur. Ad ejusmodi varios fines vesica Huso-
nis, piscis Hungarici, usui est fabris Europæis.

Sávalo.

Sávalo ad Carpionis nostri similitudinem ali-
quantulum accedit, tenuior tamen, sapidiorque.
Duabus libris graviorem vix invenias. Est spinosissi-
mus præterea. Nusquam hamo capit, licet in ple-
risque rivis, lacubusque frequentissimus. Cur isti
nomen Piscis per antonomasiam ab Indis passim tri-
buatur, haud intelligo, cum cæteros minime excel-
lat pisces. Ab Abiponibus certe Noay', quæ vox
piscem quemcunque significat, dicitur. Idem apud
Indios Mataras observavi.

Bòga.

Bòga, ab Abiponibus Parik vocatus, a Sávalo
parum differt; Hoc tamen præstantior, et si minus
frequens.

Peje

li pro armamentario est, quibus quamvis humani corporis partem invadit, unoque secat ictu. Plantam pedis altissime fissam in Abipone strenuo, Pedis digitos quaruor in Abipone pueru propemodum resecatos, & sola e cute pendentes ipsus vidi. Binos milites Hispanos, qui nantes in flumine nantes equos sequebantur, perfectissime eviratos a palometis novi. Horum alter ex urbe sancte fidei fluvium Rey' (Abiponibus Ychimaye) id temporis tumidissimum transmisit; Alter Correntinus ingens flumen Parana jam Paraquayo coniunctum. Incredibilia hæc tibi ne videantur, noveris, Abiponenses foeminas Palometæ mandibulæ, ceu forficibus, ad tondendas oves etiamnnm uti. Eadem, dum cultris fereis adhuc carueriant, ad Hispanorum cervices resecandas Abipones olim utebantur. Hie piscis ubique frequens, ubique obvius hoc tamen discrimine, quod in rivis minoribus minor sit, & vix semilibram æquet; In flaviis majoribus in duarum, pluriuim librarum molem excrescat, ejus tamen longitudine latitudini nunquam respondente. Tergore est curvo, capite obtuso, ore hiante, oculis minutis, rotundisque, cauda bisulca, & late expansa. Præter mandibulam, ut dixi, formidabilem, branchiis ossibus grandioribus, & septem pinnis aculeatis aggressori cuicunque minatnr, quarum una medio in tergore longior caudam versus excurrit. Corpus squamulis dilute cinereis tegitur, colore cæruleo, igneo, flavoque per intervalla intermicante. Caro illorum firma, candidaque non esculentia modo, sed & perquam sapida, utinam minus spinosa esset! Hamo cepi, edique innumeros. Eorum & fauibus dum hamus extricatur, cautis manibus atrectandi sunt, ne seu dentibus, seu pinnis aculeatis vulnus infligant, quod & doloris, & periculi plenum experti sumus.

Mbu-

Mbuzù.

Cœnōsis in lacunis, quin & in omnibus pisces visuntur, anguillis Europæ simillimi. A Quaraniis Mbuzù, quod magnum significat, ab Abiponibus Nauin vocantur, sed, a neutris, quod anguum speciem referunt, eduntur. Cum ejusmodi piscem, e fluyio salado forte allatum, comederimus, rumor Indos inter vulgabatur illico, Europæos homines serpentibus vesci. Illi pisces revera anguille num sint, an anguum genus, neendum ausum affirmare. De ceteris, quorum nomina recensui, piscibus nihil admodum memorabile mihi in mentem venit.

Cancer fluviatilis.

Etsi vario piscium lectissimorum genere abundet Paraquaria, Cancros propemodum ignorat. In quibusdam agri Uruquayensis rivulis latere aliquos, ast minutissimos, & forma non marinæ, sed fluvialibus Germaniæ canceris similes, intellexi quidum, quin & ipse in Uruquayensi Conceptionis oppido mensæ nostræ illatos aliquot vidi, sed tales, ut, si cum hujatibus conferantur, pigmai, cancerorum umbras, vel embriones possent putari. In tantis per Paraquariam itineribus, navigationibus, punctionibusque cum cancer præterea nullus uspiam in conspectum mihi venerit, aut nullos passim dari, aut paucissimos, usque opinor. Cancer ab Abiponibus Oateleè dicitur. Miror illis nomen animalis suppetere, quod nemo eorum, certe paucissimi unquam viderint.

Cancri marini.

Cancrorum marinorum multa varietas, varia-
que est magnitudo. Minores squillæ, Gamari me-
diocres, grandiores Astaci a latinis dicuntur. Quan-
tæ sint molis aliqui, vel ex hoc, quod referam, con-
jectabis. Anno 1748. die sexta decima Augusti Ulys-
sipone in mensa, cui interfui, cancri marini chela,
scilicet brachium unicum lanci prægrandi, pernæ suillæ
instar impositum sexaginta aliquot hospitibus, quo-
rum plerique aliquid sibi inde decerpserant, satis fuit,
superque. Hæc Cancri immanis portio oculis mul-
tum admirationis, jucunditatis prorsus nihil attulit
palato.

Testudines fluviatiles.

Cancrorum penutiam in Paraquaria Testudinum
frequentia supplet, quæ nostratis multo maiores,
sed neutquam meliores sunt. Ab Abiponibus Epa-
fek dicuntur. His amnes, lacus, flumina scatent.
Vix hamum aquæ injecimus, ei mox testudo adhæsit,
a nobis semper rejecta; Nam nec ab Hispanis, ne-
que ab Indis in majori Paraquariæ parte editur. Ti-
munt Abipones, ne ex testudinum esu innatam illis
lentitudinem contraherent. In bimestri per Paraquayum
& Paranam navigatione quotidie pescantes sæpe hamo
testudinem cepimus, sed a nautis citra moram in flu-
men ejeciam: Malum hoc omen esse, affirmant
bus timendumque vel naufragium, certe navis, si tè-
studo illa remaneret, tarditatem. Tantam eorum
in cerebro stupiditatem ecquis non rideat? Sed enim
quis nescit, trecentas superstitiones ubique gentium
plebejis mentibus dominari? In sancti Hieronymi,
oppido testudinem eaudem semel, iterum, ac tertio

coquendam nobis curavimus. Verum vel toties cocta, recocataque ea fuit duritie, ut illi mandenda dentes nostros impares doleremus. Is solum testudinum fructus in Paraquaria, quod earum conchis amplissimis pro patinis, lancibusque in culina vulgus utatur.

Testudines marinæ.

Testudines immanes, quæ centenarium pondere excedant, variis in maribus reperiri tum historiorum authoritas, tum mea me experientia docuit. Ex portu liburnensi Ulyssiponem navigantes nos mensa Januario exequente pertinax multarum horarum malacia detinuit prope Algiriensem piratarum urbem. Per tranquilli, mensaque instar planissimi marii superficie innumerae testudines dormientes hac illac fluitabant. Cornelius Jansen navarchus suecus, vir optimus, ut scapha consensa eas captarent, nautis pectoribus copiam fecit. Ilti remis binis testudinum dormientium ventri suppositis duas supra triginta in scapham dextre jactarunt, & ad nos demum reduces attulerunt. Ponderatæ sunt a Navarcho nobis aspectantibus. Pleraque omnes quinquaginta circiter librarum esse, comperimus, præter duas nondum adultas, quas in sveciam transferre constituit Navarchus. In Scapha minori, cui aquam infuderunt nautæ, collocatas testudines observavi diligenter. Mandibulis erant tam validis, ut stipitem illis a me porrectum uno morsi, ceu stramen, contriverint. Noctu dormientes rhonchos edebant, quales nauta temulentus solet. Sveci illas sensim consumpsérunt, una nobis dono data, qua tamen vesci ut possemus, svecorum dentes a nobis desiderabantur. Tantæ erat duritie. Navarchi navis Anglicæ, cui Principis Friderici no-

& horis s^æpe non multis plurimos, nobilissimosque pisces ad litus efferunt, cuicunque mox venales. Indi, quos Payaguas, & Vilelas dicimus, piscibus potissimum vicitant. Cum in fluminum, lacuumve ripis stativa habeant sua, pisces natando & amulari norunt, & capere. Piscatui rete peregrinum adhuc h^{ab}ent; Binas ejus extremitates præcinctiorii instar ventri adstringunt suo, binas alias utraque manu complectuntur. Sic præcincti e litore in aquarum gurgitem præcipitant. Si quem in fundo piscem conspiciant, eum sub aqua nando insectantur, & reti, quod ejus corpori supponunt, concludunt denique, ac a ripam deportant. Indum, quem sub aquis diutissime latitantein jam submersum crederes, remotissimo in loco præda onustum e lacu emergere stuperbis. Hos sane urinatores rectius, quam pescatores dixerimus. Pellucida fluvii unda, qualis est fluminis salado, si pisces reddat aspectabiles, eos jam sagitta, jam hasta, jam ferreo tridente in illos jacto Paraquarii configunt. Indi sylvicolæ astibus, artibusque s^æpius, quam armis capiunt pisces. Interdum amnis spatium aliquod stipitibus injectis, ramisque arborum scite implexis ita sepiunt utrinque, ac claudunt, ut ingressus quidem piscibus pateat, exitus haud item; Eo fere id præstant modo, quo Europæ pescatores fiscellas, corbium instar, e vimine, vel juncis textas in diversis fluvii stationibus collocant, quas pisces, quin egredi queant, ingrediuntur. Alias plantam Ycipotingi, quæ per arbores serpit, vel Carrquatæ folia, aut radicem ejus recentem bene contritam aquis injiciunt, quibus pisces inebriantur, & dum sui impotes in superficie fluitant, manibus capiuntur. Sæpe foliis cuiusdam arboris, quæ ad ripas amnis Atingy' frequens, aquam flagellant. Succum ejusmodi foliorum piscibus esse fatalem, ajunt. Ad

eun-

eundem pisces ineibriandi finem Europozos quoque
niucibus quibusdam ex Agypto, vel Malabarla allatis,
qua cocculi di levante vulgo dicuntur, uti aliquando,
puer adhuc intellexi. Nonnunquam uncis
e ligno, vel arundine factis pisces capiunt Indi. Com-
mune piscandi instrumentum, atque unicum nobis
hamus ferreus fuit, cui bubulam recentem pro esca
prefiximus. Ne vetita quibusdam diebus carne ve-
sci cogeremur, dum Abiponum novis in coloniis
versabamur, ipsis ad remotores sepe amnes piscatum
excurrimus, sepe ob palantes Barbaros cum vita pe-
riculo, nunquam citra molestiam, quippe a culicibus,
penes aquam frequentioribus, undique obfessi. Va-
cuis cheu! non raro manibus domum redivimus.

Piscatus maritimus.

Et Lusitani, qui in Americam navi nos vexerant, & Hispani, qui in Europam nos revexere, pi-
scatui operam dederunt frequenter. Ad tempus
fallendum alii, alii ad stomachum recreandum, cum
pisces recens praeficis, salsis, rancidisque carnibus,
praefentibus, & fabis optabilior plerisque videretur.
Ratio piscandi varia. Lusitani ad aliciendos pisces
panni rubri segmentum, quod carnis speciem refe-
rat, hanc appendunt; Hispani vero albas plurimulas e
Gallinarum clunibus avulsa, quas pisces majores pro
pisciculis volantibus habent, avideque arripiunt. Ex
quo quidem, pisces marinos vel magis effurire, vel
magis stupidos esse, quam fluviatiles arguo, cum
sola carnis specie oculis objecta decipi se, capique
patientur; Alii enim, qui in flaviis degunt, nisi
carnem ipsam, vel vermiculos seu visu, seu odora-
tu percepint, hanc vix attingent. In diversis
Oceani tractibus diversos commorari pisces, iden-

adversi obseruari. Nam primitus habdomadibus non nisi Dorados ceperimus. Multorum lacuum specie excedit non nisi Dorados, quia Dorado vel non iam ceperimus.

Pisciculi volntres.

Piscis hic præ aliis pisciculis volntres, quos
Quazani Pirabebé, Hispani Pele volntor, alii Piscis
Mirandines appellant, maxime procedendo mari in-
fectatur; Et mari evolant, ne vorerentur. Lusitani
nautæ diem Divo Francisco Alisiaci sacrum magni-
pere reformidant, quod ejus fune flagellari mare
tunc, irritarique credunt. Hanc opinionem a majori-
bus suis acceperam, quavis nobis ridicula, luculent-
terque superstitione videatur, experientia tuentur sua.
Et vero, quod fortuitum utique, ipsi nos idem ex-
periti sumus. Eo eisdem die vento tumultuoso
mo, licet nobis secundo, adco concitatum est z-
quor, exasperatumque, Ut post multos navigationis
dies tunc demum pisciculos illos catervatim vo-
lantes viderimus. Eorum non pauci in navem de-
cidere nostram, a nobis continuo diligentissime con-
siderati. Magnitudine haleci majori pares sunt. Cor-
pus illis teres, & circa caudam tenuius. Caput
amplum & compressum. Oculi prægrandes, Glö-
bosí, pupillæ nigerrimæ, circulo croceo, aliquæ
maiori nigricant & circumdati. Os mediocre, denti-
bus orbum, sed mandibulis limæ instar leviter den-
ticulatis armatum. Cauda late expansa, & bifida.
Alæ sat grandes, e membrana, papyro subtiliori,
compositæ coloris, qui cinereo proximus, albescen-
tis. Pinnulis sex, testa ossa, & in fine aculeata,
squamis varii coloris, variazque figuræ, & halecis in-
star relucentibus vestiuntur. Dorados sibi insidiantes

eva-

evasuri, ex undis avolant. Sed enim hic volatus paucorum momentorum est; Nam alis aere siccatis in æquor recidunt. His denuo madefactis repeatunt volatum. Diversis in mariibus diversam esse eorum figuram, ac magnitudinem, noveris præterea. Nautæ lusitani illorum carnem haud aspernantur.

Tuburon piscis prægrandis.

Sed cum huic hominum generi major plerumque esuries sit, stomachusque capacior, pisciculis palmaribus neutiquam saturandi, piscibus grandioribus inhiant, Tuburonibus, cum primis, quorum plurimos nostra in navigatione ferreo librarium plurium hamo ceperunt. Tuburones plerumque naves sequuntur, ac quidquid ex his seu cadaverum, seu quisquiliarum, sordiumque ejusdem fuerit, absorbent. Adeo vasti sunt corporis, ponderisque tanti, ut nautæ robusti duodecim singulis e mari ad navim fune trahendis vix, ac ne vix quidem sufficiant. Neque id mireris, velim; Tuburon enim ad novem circiter pedes longus, tres, pluresve latus est. Horrendæ illius fauces, in quibus dentes serrati triangulares triplici ordine locati excubant, ad quidquid discerendum prompti. Truculentio, & semper vigili est obtutu. Pelle tegitur asperima varii coloris. Quoties a nautis captus exenterabatur, ejus stomachus risu dignum spectaculum nobis fuit. Scrutariam quisquiliarum omnium tabernam videre nobis videbamus. Attritas usæ vestes, obsoletas interulas, vento abreptos petasos, Gallinas integras, quidquid demum a nautis in mare dejectum, in eo deprehendimus. Repentinus venti impetus pileolum, quem soli Deo vulgo dicimus, sociorum meorum cùpiam noctu rapuit, & in mare deturbavit. Postridie in sto-

stomacho Tubaronis ante meridiem capti repertus idem pileolus, sed phlegmate viridi, ceu musco obductus, domino redditus est suo mire plaudenti quod alium, quo caput tegeret, non haberet. Nostrum plerique, eum pileolum, qui noctem integrum in Tuburonis abdomine egerit, non in capite porro gestandum, sed in rerum exoticarum cimelio dein servandum esse, existimarentur. Sunt, qui Jonam Prophetam a Tuburone olim absorptum fuisse, opinentur, eumque pisces canem Carchariam, vel Lamiam vocari, nescio, quo jure, contendunt. Illud mihi compertum, humanis cadaveribus vel globos tormentarios, vel faxa appendi, ut, dum in mare jactantur, fundum petant, ne in maris superficie fluitantia a Tuburonibus confestim dilacerentur. Illorum carnes, licet candidissimas, praeter nautas famelicos nemo unus degustavit. Quamvis & hi Tubones femellas aspernentur. Unam, quam me adstante ingenti cum labore ceperant, sexu ejus cognito in mare protinus rejecerunt. Causam discriminis ignoro. Abipones locustas feminas assas comedunt, fastidiunt, abjiciuntque masculos. Cur? Ipsi noverint.

Delphini.

Novem mensibus, quos in Mediterraneo, Occanoque navigans, renavigansque consumpsi, plures alias squamigeri gregis formas visu terribiles spectavi equidem; Sed praeter pisces mediocres, ac Tubones ex hac Neptuni familia a nautis captum est nihil. Mari tranquillo, vento quiescente Delphinos festiva corporum jactatione, veluti choreas agere vidimus erebrou, quia tamen ejusmodi spectaculum nobis fuisse

set

set jucundum, Delphini tripudium turbinis, tempestatisque impendentis prænuncium esse, ac prodromum, toties expertis.

Balenæ.

Balenarum immanium, et si nunquam navi propinquaverint, conspectus in Oceano nobis minime rarus, sed bis omnino terrificus fuit. In Brasiliæ delectis litoribus myoparonem piraticum videre nobis videbamur. Ne quid sinistri nobis accideret, Navarchus lusitanus, qui tum dominierat, confessim accersit. Is e supremi mali fastigio cetum amplissimi corporis tubo optico detexit. Fluctus inter jacetans se se immanis bellua navis speciem referebat. Pinna eminens, qua interdum ad quinquaginta pedes alta dicitur, malum expressit. Ex horrenda capitis branchia, veluti ex siphone grandi incendiario, vim aquarum incredibilem identidem in altum ejaculabatur, quæ a vento dispergæ, & a solis radiis (Nam paulo post meridiem fuit) illustratæ vellorum navalium more albescebat. Hæc erroris nostri, terorrisque Panici origo fuit, qui mox communem in risum desit; Adeo enim cetus nobis jam propinquior, nunc columnæ instar in altum erector, mox fluctibus depresso mimicis gesticulationibus histionem egit. In Europam renavigantes aquas modo insolito subsilientes, refractasque haud procul a navi conspeximus. Scopulos, vel brevia in propinquuo suspicatus Navarchus proram aliorum verti jussérat. Ast foetor intolerabilis putridum ceti prægrandis cadaver, in quod aquæ resilientes impingebant, nobis detexit, curaque abstersit omnes. Ad stygiam illam mephitim levandam plus tabacæ Hispalensis nari bus intrusum hora unica, quam integris alias diebus,

Balenæ codein, quo naves, fato iutereunt, dum vadis, brevibusque illisæ sensim emoriuntur; Earum tamen cadavera a pelago æstuante ad litora interdum ejecta, spectamus. De melotis piscibus vastissimis, quarum greges innumerabiles hebdomadum aliquot spatio mense Novembri obvios habuimus, alio jam loco mentionem feci. De piscibus seu marinis, seu fluvialibus, de conchiliis &c. plura nosse si cupias, Ychtyologiam Kleinii, Linæum, Aldrovandum, Gesnerum, Rondeletium, Listerum, Rumphium, aliosque id genus viros clarissimos consule; Hi ex instituto ista fuse, &c. ut ajunt, systematice pertractarunt; Ego velut aliud agens mea potissimum experimenta adnotavi, & ad Abipones, scriptionis meæ scopum præcipuum, festino, quibus pro pisce quovis hubula, vel ferina caro magis probatur, et si plures Americæ populi Ychtyophagi piscibus uonescantur modo, sed & mirum in modum oblectentur. Ex aqua jam ad campos, sylvasque Paraquariz tot plantis, arboribusque exoticis superbientes transeamus.

Plantæ.

Sacerdos noster Thomas Falkoner Anglus scientia medica, Botanicaque in paucis clarissimus, qui Barbaros inter australes fretum Magallanicum versus diu versatus Paraquariz annos permultos utilem navoravit operam, sæpe, palamque dictitabat: Paraquariam tot plantis, radicibus. resnis, lignis, fructibusque saluberrimis a benefica natura fuisse locupletatam, ut quisquis earum rerum cognitione talius sit, ad morbos quosvis profligandos Europæorum pharmacopœis neutiquam habeat opus. Nam, Seneca teste, medicina paucarum quondam fuit scientia

tia herbarum, deinde ad hanc pervenit tam multipli-
cem varietatem. E multis, quæ seu ad medicamen-
ta, seu ad alios hominum usus effert Paraquariz so-
lum, præcipua exponam eo, quo mihi in mentem
venerint, ordine. Articulatus, enucleatusque ista au-
thores Botanici scripserint, nil dubito; Num verius
quoque, istud non ausim polliceri de singulis.

China chinæ, seu cortex Peruvianus.

Arbor Pizões ab Indis chiquitis dicta eorundem
in finibus perfruens, & si quæ zlia, memorabilis,
quippe cuius cortex china chinæ, cortex Peruvianus,
vel Febrifugus appellatur. Arbor hæc mediocris
proceritatis, neque magnæ molis fructum profert
prope orbiculatum, in medio non nihil elatiorem,
sed minime esculentum, qui nucleos duos flavescentes,
& amygdalarum corticis instar undique sulcatos
continent. Liquore balsamico fusci coloris, odoris
suavissimi, sed insigniter amaro turget. Indi hoc
balsamo dolores oculorum, gutturis, & stomachi se-
dant, si ex frigore fuerint orti. Cortex arboris na-
tura sua albet, sed a trunko avulsus in superficie se-
sim obscure flavescit, maculisque pallidis aliquantu-
lum variatur; Intus vero non sanguinis, sed cinn-
amomi more est rubicundus, & flavedine quodam
tinctus; Saporis est amari, sed aromatici, odoris
grati quidem, sed quodammodo ranciduli. Supervia
canea hæc descriptio rej, quæ in omnium oculis, ac
manibus hodie versatur, cuiquam posset videri. Cor-
ticis istius cum tantus ubique gentium sit usus in febri-
bus, morbisque aliis curandis, sæpe mirabar, Peruvienses,
Quitenesque, ubi arbor hæc maxime nascitur, syl-
vas dudum exhaustas non fuisse. A quibusdam cor-
tex Peruvianus pulvis Jesuiticus dicitur quod Jesuitæ
in

in Peruvio Missionarii singularem ejus ad febres expellendas virtutem primi vulgaverint. Ab Eminenterissimo Cardinali de Lugo, Jesuita prius Hispano, haec medicina anno 1050 in Europam allata dicitur a Clarissimo Medico Woys.

Zarza parrilla.

Zarza Parrilla radix est plantæ sarmentosæ viridis, spinis per intervalla minutissimis armataæ. Folia habet prope spithamam longa, ad quorum exortum duo capreoli, veluti cincinni prodeunt, quibus se plantis aliis implicat. Flores racematum nascuntur, quibus baccæ succedunt primum virides, dein' rubæ, denique, postquam maturuerint, nigræ, & cerasorum siccorum instar rugosæ, quorum formam quoque, ac magnitudinem imitantur. Haec planta a Quaraniis Yuape cangæ, ab Hispanis Zarza parrilla dicitur, quia ut dixeram, spinosa est; Zarza enim Hispanis plantam spinosam denotat, uti est Zarza mora, Rubus. Parrilla Hispanis est Craticula, in qua carnes assantur, Cum igitur plantæ istius folia tribus nervis majusculis in longum excurrentibus, multis autem venulis transversim positis craticulæ formam aliquomodo exprimant, nomen *Parrilla*, seu Craticula plantæ obtigit, quam Botanici similacrum alperam Peruvianam, alii sarmentum Indicum appellare solent. In litoribus fluviorum Uruquayi, & Nigri, quorum aqua a salubritate eximia laudatur, Zarza parrilla per frequens est, imo & in ripis fluvii tertii (El Rio Terzero) reperitur in urbis sanctæ Fidei agro, & in aliis America terris. Quæ ex territorio de las Honduras adficitur, plurimum celebratur. Radices zaræ parrillæ, quibus duntaxat virtus medica inest, penqa anseris, quæ scribitur, vix crassiores, in superficie rugosæ, & fulæ.

fuscæ, intus vero candidæ sunt, omnesque ex eodem plantæ condyllo, seu nodo nascuntur. Sapore, odo-
reque singulari carent. Ex resina & gummi, quod pars earum lenior est, constant. Coctæ aquam rubro tingunt colore. Radicum harum usus multi-
plex medicis, quin & agrotantibus notior est, quād ut explanari a me debeat. Aliud quoque est plantæ Yupecangà genus, quod venenatis animalium mor-
ibus dicitur mederi, & Vejucus serpentium, imo Radix Chinæ ab aliis putatur.

Rhabarbarum.

Rhabarbarum, Hispanis Ruybarbo, radix est plantæ ex genere lapathorum. Ex foliorum vagina oritur florum fasciculus in plures ramos divisus, cui flores quatuor foliis cincti incumbunt, e quibus se-
men triangulare oritur. Radices sunt longiusculæ,
non nihil spongiosæ, sat multi ponderis, foris fla-
vescentes, intus, ut nux moschata, marmoris instar
variegatæ, saporis acrioris, amaræ. Eas mandentibus fastidium creant, & aroma redolent. In diver-
sis Paraquariæ tractibus, maxime in alpibus (la Cor-
dillera) Assumptionis urbi propinquis, ad ripas quo-
que amnium Ypane miri, & Tapiraquay Rhabarba-
rum provenit Alexandrino colore, sapore, odore,
virtuteque simile eo tamen discrimine, quod folia
Alexandrini in suo exortu cuspidata, in fine sint la-
tiora; Paraquariensis vero Rhabarbari folia primum
lata, dein' in cuspidem desinant, utl folia liliorum,
teste Josepho Sanchez labrador, cuius fide id scribo.
Rhabarbarum ex Indiis, quæ solem orientem respi-
ciunt, ex Persia item, Moscovia, & Tartaria alla-
tum a medicis Americano præferri, audio.

quantur, Quayacum, seu validissimum luis Gallicæ
remedium laudibus in cœlum tollunt. Illustrissimi quoque Barones Gerardus Van Swieten, & Antonius Störck
Cæsarei Archiatri, aliique, quibus Vindobona hodie
gloriatur, doctissimi Medici usum Corticis Pernviani,
Rhabarbari, Zarze parrilæ, Jalapæ, Mechoacanæ, Saffras, ligni sancti, & Quayacan magni faciunt etiamnum, et si pluribus aliis, in quibus fidei, fiducia-
que plusculum collocarant veteres, medicamentis ex-
teris seu contemptis, seu valere jussis. Id mecum
reputans nobilitissimarum plantarum descriptioni tan-
tisper immorandum mihi putavi. Obiter perstringam,
quaæ in memorie occurserint, cæteras, variis usibus op-
portunas.

Zuyñandy.

Zuyñandy arbor vasta, celsaque ligno constat
mollis, cortice, qui multo huinore turgescit, crasso:
Floribus puniceis, qui ex folio grandiori expanso,
& serici instar blando videntur componi. Cortex,
pellis asperioris superficie nudatus, riteque contusus
vulneribus, si applicetur, curandis mirum in modum
couducit, quæ seu unguibus, seu dentibus tigridis fu-
ere inficta.

Zamuû.

Zamuû & forma, & nomine ridiculo gaudet;
Ab Hispanis equidein Palo borracho arbor ebria ap-
pellatur. Est procta. Truncum spinis grandiori-
bus undique cinctum, flores majusculos, pulchreque
rubeantes, insolitam cæterum figuram osten-
tat. Nam trunci pars summa, & infima angusta,
media amplissima est doliorum more. Inde est,
quod

quod ex ejus signo admodum molli facilissime canthari, vel dolia conficiantur. Quanto longius a fluvii abest, tanto plus haec arbor dilatatur. Adeo ab aqua abhorret, neque tamen sterilis est; Fructum namque profert rotundum majoribus quibusdam cucurbitis similem, corticisque minime fragilis. Hic, postquam maturuit, sponte dissulit, floccosque lanceos Gossipio similes detegit serico blandiores, sed fibrae adeo curtae, ut filii ex iis non nisi argerrime ducti queant. Illius arboris spinas non credendis, sed juvandis hominibus natura videntur; Nam contra eaque aquam rubro imbuunt colore, quae oculis argris mederi dicitur. Idem ejus folia praestant.

Mangay.

Mangay cerasi arboris magnitudine, floribus candidis, qui odore in spargunt perjucundum. Fructum giguit aurei coloris, & pruno majori parem. Maturus palatum suavissime afficit, quin officiat stomacho. Et arbor, & fructus lacteo quodam & resinoso affluit succo. Is (Manga yci dicitur lingua Quarantica) cortice inciso uberrimus manat, & manibus, vel tabula excipitur. Aura accedente coagulatur, & in pellicula speciem coit. Haec in pilas convolvitur, vi quadam elastica tam insigres, ut a ludentibus solo leviter allisq; altissime subtiliant. Singulæ scuto, seu imperiali Hispanico in Paraquariz urbibus venuunt, ubi aliquis viget monetæ usus; Alias, quod universum obseruantur, res, quæ imperialis pretium sequunt, uti Gossipium, tabaca, saccharum &c. porrigitur ab emptore. Idem liquor resinosus Mangayci aduersus dysenteriam multum valere dicitur. Dolendum magnopere, quod pauci adiuvodum huic

reddunt. Harum sane de numero est Cupay arbor vasta, procera, foliis semipedem longis, nervis, venisque subrubentibus conspicua. Præter lignum obscurum rubrum, durum, fabricisque idoneum præbet fructum in superficie fuscum, cuius nucleus magnitudine, ac forma juglandem imitatur. Is fructus dulcedinis plus, quam carnis licet habeat, ab Indis inter escas, a simiis inter bellaria etiam numeratur. Sed enim nominis sui claritate, pretiumque hæc arbor oleo, quo turgescit, nobilissimo debet suum. Succum hunc plurimis apprime utilem ut elicias, armata manu opus est, opus est industriis. Multipli ci experimento doctus docebo te methodum. Truncus arboris (quæ nec annosa sit, nec nimis tenera) ad medullam usque securi inciditur. Paulo post peractam incisionem crepitum tenuem, ab oleo ex ramis, & cacumine defluente excitatum senties; Aurora scilicet calentior per poros sectæ arboris liberalius se insinuans oleum natura resinosum, spissumque refacere, fluidiusque reddere videtur. Ad hoc ci- tius, certiusque impetrandum opposito arboris incisa lateri ramos aridos ardentes applica, quorum calore oleum per arboris fibras sparsum magis, magisque liquatur, & uberrime profuit in vas trunco subjectum. Paucas intra horas cantharum oleo repletum, videbis, Cantharos plures replere si cupis, plures arbores Cupay incide, in sylvis Paraquariensis bus, quæ Boream respiciunt, frequentissimas; Alibi vel raras, vel nullas. Hæc operatio verno tempore, septembri mense, luna plena suscipienda est. Si enim luna deficiente, si æstate, si hyeme eam suscepis, actum ages, ne unam quidem olei guttam quibuscumque industriis elicies. Id certum mihi, & repetita experientia compertum. Rideo illos physicos, qui innæ nullam in plantas vim inesse contenti-

dunt. Experimenta tertia, marique a me facta contrarium me docuere. Neque mirum verao solum tempore, quo maxime vident arbores, oleum manuare. Hoc ab aqua vix discrepat colore, saporis est amari, odorem nec suavem, neque naribus molestum spirat, & non medicis duntaxar, sed & pictoribus magno est usui. Illius virtutem, quam ex aliis dixi, nunquam tamen ipse exploravi. accipe. Calefactum, vulnerique applicitum sanguinis fluxio neum sistere, sauciumque brevissime confranere dicitur. Serpentum morsibus curandis, ab aliisque cicatricibus servit. Illitum pectori stomachi languorem: Ventri, colicos e frigore dolores sedat. Binx, ternave guttulae si cum ovo cocto sorbeantur, dysenteriam, aliasque, qua corpori officiant, fluxiones tollunt, tonum visceribus reddunt, roburque. Interdum cum Sccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum soluto enematis loco injicitur. Sed haec non nisi e medici, cui & xger, & xgritudo perspecta fuerit, arbitrio adhibenda. Id universum omnium animis inculcatum magnopere velim, quidquid de usu, vel salubritate plantarum dixero. Historicum ago, non medicum; Istius erit, quid oblitus xgro, quid prospicere. Neque enim mihi in mentem venit unquam, in alienam messem falcom imminitere. Ex eodem Cupay' oleo celebrissimum per Europam balsamum Cupayba conficitur in Brasilia, & frequentius in Maragnonis provincia, qua his arboribus abundat. Verum huic balsamo alias etiam resinas, maxime ex arbore Ybirapaye, de qua plura dicemus alibi, admisseri, odoris fragrantia singularis prodit. Pictoribus quoque ut Americanis, sic Europaeis Cupay' oleum multas adfert commoditates; Coctum enim cum allio praे quavis Vernice splendoreum addit picturis, nullo unquam tempore obscuran-

randum, si olei loco, quod ex lini semine exprimitur, cum coloribus miscatur. In sculptis praesertim e ligno imaginibus ad faciem, manus, & quidquid carnis est, vivo colore pingendum nihil opportunum magis. Vix mihi persuadeo, oleum Cupay' purum putum ex America afferri hujatibus officinis, cum mercatores ad augendum pondus quæstus gratia heterogenea, nescio, quæ soleant admiscere. Tres in Paraquana novi arbores admodum diversas, quibus, si nomeu species, multa affinitas, scilicet: *Cupay'*, *Curupay'*, & *Curupicay'*: De prima mihi haecenius sermo fuit. *Curupay'* æque ut *çevil*, corticem ministrat, quo ad eorum bubulum macerandum utuntur Indi. Hoc rubicundum ut evadat, cortici *curupay'* corticem alium arboris caatigua (quod *Abipones Achitè* vocant) immiscent. *Curupicay'* arbor sambuco nec major, nec durior ligno constat fungoso, & ad nihil, quod sciam, idoneo. Vel levi manu tacta succum lacteum, quem venenatum vulgo putant, fundit.

Piñon del Paraquay seu Nux cathartica.

Arbuscula foliis, figura, ligno molli sicuti nostrati multum similis. Ex ejus trunko, ac foliis manu compressis, liquor lacteus, copioso sero mixtus, stillat. Fructus, quos profert, juglandes sunt fuscae, sub quarum duro, nigroque cortice tres nuclei candidi, candida quoque membrana tecti, totidem veluti, cameris discreti latent, & tum saporis dulcedine, tum figura amygdalam referunt. Hi nuclei *Piñones* del Paraquay, seu *Nuces pineæ Paraquarienses*, a Quaraniis Mandubi quazù, a medicis jam *Nuces catharticae*, jam *Ricini Americani*, vel *fabæ purgatrices* dicuntur. Duo enim, vel tres nuclei, quos

pc.

In Peruvio apud Indos Mojos, in Mexica, aliisque passim Americæ provinciis hoc luculentissimi questus fructu sylva abundant. Pro regionum tamen varietate nonnulla & arboris, & fructus varietas observatur, quod alii quoque plantis, imo & pecoribus ujuvenire experimur.

Tamarindus.

Tamarindi pharmacopolis Europæis notissimi prunorum genus sunt, fusci corticis, aciduli, sed palato jucundissimi saporis, multis, pulchrisque nucleis referti. Frigidæ immersi aliquando si sumantur, ad sitim vel ardentissimam sedandam, ad alvum leniter laxandam quoqne plurimum conducunt. Nascuntur in arboribus, quæ palmarum referunt speciem, & ramis, frondibusque adeo prolixis gaudent, hominum tegere multitudinem, atque adversus solis zæstum umbra sua protegere ut queant. Tamarindi, quos Herbarii dactylos acidos appellant, chiquitorum in territorio proveniunt, & alibi; Per cæteras Paraguariæ oras ignorantur.

Yçica resina.

Yçiy arbor resina scatet, quæ Terebinthina Venetiæ prorsus parem affirmant alii, alii eam gummi Elemi, quod ex Æthiopia adfertur, similem arbitrantur, quamvis hoc calidiorum eam esse, haud negent. Hæc Paraguariensis resina ad arboris radices sub terra reperitur, ad quam sole zæstuantem copiosissima ex illa defluere solet. A Quarauis Yçica dicitur, & non solum curandis morbis, sed & naviibus picandis, pice nautica deficiente, aliquando adhibetur.

Aba.

colli sui ornatum rosaria concinnant, moniliū loco servitura; Hand alium quidem Vaynillæ usum noverunt quondam Barbari, qua tamen simii, volucresque avidissime vescuntur. Cum fructus hic folliculo, seu vagina tenui claudatur, illi nomen Vaynilla Hispani indiderunt, a quibus latinum vocabulum *Vagina* vayna, *Vaginula* Vaynilla dicitur. Iстius plantæ, quæ invento Choccoladæ usu Americanis quæstuosa evasit, descriptionem Patri Josepho Sanchez in acceptis referto, qui chiquitorum terras, ubi is fructus provenit, uti & in Peruvio, & alibi, peragravit. In reliqua enim, quam ipsius vidi, Paraquaria peregrina est hæc planta, non soli, sed incolarum vitio, in calentioribus ad septentriones plagis, si coleretur, haud dubie nascitura.

Cacaò.

Vaynillæ faba cacao socianda est. Arbor ejus genitrix Malo aureæ, si folia species, persimilis, major tamen, in cacumine aliquam coronæ imaginem ostentat. Fructum profert magnis peponibus similem, sub illo latent nuclei pingues, amygdalis parres, alba, dulcissimaque pellicula, veluti sepe quædam, divisi, singuli. Indi Peruviani nucleis, quorum pro choccolada paranda usum tum nesciverant, abjectis solam illam pelliculam, melle quovis dulciorem, mandere quondam, sugereque solebant. Iстius generis arbores nativis in sylvis prognatas in magnam accrescunt molem, peponesque, quos proferrunt, foliorum, frondiisque amplitudine ita contegunt, ut non nisi a proxime adstantibus cernantur. Alio in solo consitæ nunquam adeo ingrandescunt. In Paraquaria unicam Cacao arborem, nondum ad ultam vidi, paucos ante menses in horto plantatam.

tione per flumen adferuntur. In Tucumania equidem a Laico nostro germano fabrica, ubi ab aquis rotæ illabentibus serra movebatur ad cedros magno laboris, temporisque compendio findendas constructa, sed ab indigenis nova aspernantibus paulo post neglecta, destructaque fuit. Ex una intedum Cedro linter prægrandis cavatur, cui impellendo triginta remiges ægre sufficiant. Ferdinandus Arias Boni aeris, & Assumptionis Gubernator celeberrimus tali Lintie usus fuisse scribitur, dum utrainque Provinciam crebro visitabat. Neque id mirum, aut insolens. Nam si Plinio, aliisque fides, in Cypro insula Cedri nascuntur centum & triginta pedes longæ, eaque crassitudine, ut quini viri eam nequeant complecti. Haud inficior, ex arbore Timboy quoque & Tabulas, & lintres breviores, tenuioresque confieri in Paraquaria, Cedri tamen primæ tenent, quippe quæ amplitudine, rectissimaque proceritate trunci, materiæ docilitate, perpetuaque sub aquis incolumente præcellunt. Cedrus a Quaraniis Ygary dicitur. Cum ex Cedro potissimum lintres fiant, ab iisdem Yga, vel Ygara, & portus, seu statio navium, Ygarupà vocantur. Navim vero non ex una Cedro cavatam, sed pluribus e fabulis compactam Ygarata appellant. Quo nomine Cedrum insigniverint Abipones, fateor, me nescire. A Mocobiis, in quorum terris paßim obvia est, Otelalafik dicitur. Duplex porro Cedrorum genus in Paraquaria prostat: Aliarum enim lignum eleganter rubet: Aliarum vero pallidum est. Utrumque tamen suavissimo fragrat odo-re, & sole ardente e trunco ramiisque copiosissimum Gummi jam candidum, jam rubicundum, semper pellucidum effundere solet. Ad res conglutinandas, illustrandasque iisdem, quibus Gummi Arabicum, usibus nobis fuit, quidsi & medicamentis variis oppor-tu-

tunum? Si aqua cum cedri segmentis cocta bibatur, sanguinem, ut cum medicis loquar, extravasatum eorum e corpore exturbat, qui vel præcipiti ex equo, aut arbore lapsu, vel ictu violento fuere contusi. Quamvis talia passis ad accelerandam curationem Quinoa, legumen minutissimi grani, in aqua cocta bibenda porrigitur etiam. Alii ex eadem Quinoa in mortario prius comminuta, & cum aqua cocta conficiunt cataplasma, parti læsæ, vel contusæ applicandū. Humores noxios dissipat celeritate tanta, ut & medici & ægroti superet exspectationem. Exper-
tus id assevero. Idem legumen saluberrimus item quibuscumque est cibus.

Pinus americana Curiy.

Curiy' Pinum Europæam foliis, ac proceritate imitatur, ligni vero, quod pallidum rubris venis distinguitur, duritie superat. Nodi præsertim, seu tubera eminentia, quæ Paraquariensi Pino innascuntur, faxi duritiem prope modum æquunt. Ex prægrandibus his nodis jam Divorum statuas sculptunt, jam sphærulas precatorias torno leitissime Quarantii elaborant. Igni eminus admotæ, dum scilicet latens ligni venis rubra resina calore eliquatur, voluti Vernece, ut vulgus ait, obductæ eleganter rubescunt, mirumque splendescunt in modum. Viva adhuc arbor Curiy', æstivis caloribus, resinam egregie rutilantem, gratissimique odoris uberrime sudat, magni ad cuncta vulnera usus. Pinæas præterea nuces, seu strobilos profert cincubitis magnitudine pares; Et squamoso cortice exempti nuclei a quovis appetuntur. Eiusmodi Pini non ubique visuntur. In quibusdam tamen Paraquariz territoriis illarum sylvas late patentes videas, quas Hispani los Pinares appellant. Etiam

ad hortos domesticos translatæ Curiy' egregie adolescentiæ. In pluribus Quarantiorum oppidis vidi.

Algarroba, seu siliqua græca.

Multis nominibus celebranda venit arbor, cujus fructus ab Hispanis Algarroba, ab Abiponibus Hamap, a latinis siliqua Græca, a Græcis ~~χειράρτιον~~, a Galeno ~~χειραρτίων~~, a Germanis cultioribus Panis sancti Joannis, a vulgo capricornu appellatur. Ast noviris, Americanam Algarrobam mole, figura, colore differre ab ilia, quæ in Germania passim venalis prostat, & ab Hispanis Algarroba de la Barberia dicitur, unde in Hispaniam, & Lusitaniam a Mauris translata est, ubi hodie sine cultu in sylvis copiosissima nascitur adeo, ut, quod ipsus spectavi, in illis provinciis hyberno tempore & bobus, & mulis pro pabulo quotidie objiciatur. Algarrobæ Hispanicæ vagina latior est, seminibus, seu lapillis grandioribus referta, fuscique coloris, et si pulpa ejus dulcis, & subalba videatur. Algarrobæ Paraquariensis vagiæ, seu folliculi spithamam fere longi, pollicem virilem aliquando lati pellicula flava teneriori teguntur, seminio præterea minori, molliorique turgent, ac palato magis blandiuntur. E pluribus, quæ Paraquaria gignit, Algarrobæ generibus bina cum primis memoranda veniunt, quorum Alba altera, altera nigra vocatur. Hanc Abipones Roàk, illam òáik appellant. Alba & Sicca, ut ex arbore decidit, manditur, & in mortario contusa jam manducatur, jam aquæ injecta tandem vinecescæ potatur strenue ab Abiponibus, aliquique Barbaris. Mulierum est eam in sylvis legere, equò domum deportare, in mortario molere, pelli que bubulæ, quæ pro seaphio, & dolio est, cum frigida mixtam infundere, ubi sine rei alterius accelfro-

sione post horas circiter duodecim nativo calore, inusti instar, effervescit adeo, ut acris admodum duleis, salutarisque potio evadat denique. Immodicus illius usus titubare facit & caput & pedes, & quod primo loco dicere oportebat, linguam. Teitulenti ut sint Abipotes, sive impotes, nec Falerno, neque Tocaino illis vino est opus. Præ utroque potus Algarrobæ, quem Laagæ vocant, id præstat in plures sepe horas, imo dies productus. Hic tamen, uti multarum ebrios inter Barbatus cædium, vulnerumque est occasiuncula, sic, si modo moderatio accesserit, valetudinis roborandæ, vivacitatisque incredibilis est instrumentum. Eninvero si quando de tabe hectica, vel cachexia suspectum, confectumque manœ Abiponem conspeximus, solenne nobis erat dicere: Vivat modo, siliqua græca dum maturuerit, hac recreatus miser convalescat utique. Dicatis, votisque eventus fere respondit. Tot sane, qui prostratis viribus emarcuerant jami jami, melleo potu affectum rigatos stupuimus revirulisse. Quid, quod & equi, muli, boves nunquam sint seti obesioret, seu robustiores, quam dum Algarroba pascuntur aliquamdiu, qua sylvas late omnes affluere videas, in Chaco maxime, & in sancti Jacobi finibus, quamvis abhî per immensos Paraquaræ tractus ejusmodi arboris ne umbra quidem deprehendatur. Quarantil certe, qui in duas & triginta colonias tributi latissime habitant, saluberrimo hoc carent fructu. Neque nobis unquam visum est Algarrobam, quæ promptissime nascitur, plantare, ne illa, uti plerique Indorum solent, ad compotationes, temulentiamque abuterentur. Ad hanc impediendam certe nobis apud Quarantios erat vetitum, ex cannis sacchari, quibus multa eorum oppida abundant, vinum, ut vulgo vocant, crematum parare, et si ex malis Persicis, Aurantilis, Cydo-

niis, aliisque id facere licuisse. Ceterum semina Algarrobæ, quacunque in gleba vel terrere effundantur, certissime, citissimeque in arbores excrescent. Campus, ubi ad fluminis Rubri (Rio vermejo) ripas urbis conceptionis, a Barbaris dudum eversa, steterat, hodie sylva est impenetrabilis; Semina Algarrobæ, quam diu, noctuque potarunt incolæ, quotidie per urbis plateas abjecta sylvæ tantæ origo extiterunt. Eadem de causa campi, qui Abiponum stativa fuere diu, sylvescere oinnes. Sed audi plura. Arbores Algarrobæ albae non modo escam, potionem, medicinam ministrant, sed & materiem plastrorum, adiuvium, navium fabricis opportunissimam; Earum enim lignum violacei coloris & docile est & vel in aquis summissum. Ex hoc navium, quæ per Paraquayum & Parapanam fluvios commineant, carina potissimum struitur, cui latera, & statimina navis innituntur & fere modo, quo spinæ doisi animantium costæ. In sancti Jacobi nemoribus equidem, & in sylvestri urbis correntinæ, quod solis occasum spectat, litora Algarrobi vastissimæ juxta, ac insigne præceræ passioni occurunt. Alias alibi, quo quo te verba, conspicies, sed quas, et si proceritate, ac crassitudine eximias, trunci tortuosi obliquitas fabris, fabricisque inutiles reddit. Folia huic arbori, quam Abipones Oaikik vocant, minuta sunt, flores pallidi, & exiles. Ex his siliquæ folliculis, ut fabæ solent, clausæ oriuntur. Mense Novembri maturescunt, & ad Martium usque vel in sylvis perdurant, vel sensim collectæ a providentioribus domi asservantur. Ab Algarroba florente annum auspicantur suum Abipones; Hinc vox Yniesa florem Algarrobæ simul, simul annum significat. Si quem, quot iam ætatis annos numeret, forte interrogent: Quoties, dum vivis, al-

gar-

garroba floruit? Hegem Leyera Yniepachi? ajunt. Interrogatus, cum numeros, qui triadem excedunt, vocabulis propriis explicare nesciant, digitis pedum, manuunque exhibitis responderet. De Abiponum arithmeticā alibi plura. Altera Algarrobæ species, quam Hispani nigrā, Abipones Roàk appellant, priori cætera similis, nisi quod ista minor illa sit, dulciorque. Cortex fusco-rubris aspergitur. Ejus vaginæ si crudæ mandantur liberalius, dulcedine mellea palatum demulcent eisdem, titillantque in credibiliter, sed una linguam exasperant, & fandi adscrunt difficultatem. Expertus id scribo. Nam, quod omnis alia in longo itinere annona mihi decret, equitans ex obviis arboribus cum decerpseram fructum, lacranteque stomacho objeci aliquamdiu, quo faunes fedata quidem, sed loquendi facultas mihi repente fuit sublata. Horarum aliquot silentium, quod mireti, simul morbus, siue morbi remedium erat, Hispanis, qui me comitabantur, equitibus taciturnitatem meam festivo risu celebrantibus. Cæterum hoc Algarrobæ genus cibo saepius, quam potui parando impenditur. Ejus vaginæ ligæo in mortario contritæ in farinam rediguntur; Hæc cribro purgata rotundæ e ligno articulæ injicitur, comprimitur manibus, cumque admodum resinosa sit, sponte sua in panem goalescit, & faxi instar duratur. Cum enim resina pingui abundet, pollen ipse suum sibi Gluten est. Hujusmodi panes, qui in sancti Jacobi coloniis potissimum confluunt, & Patay dicuntur, ad alias missi tubes non escæ solum, sed medicamenti nomine absuntur ab illis maxime Europæis, qui e calculo, vel stranguria laborant. Universum Algarrobam & albam & nigram, cum virtute diuretica plurimam polleat, siue potam, siue coquam tabescentibus, vel lotii difficultate vexatis magnopere prodesse, nequio unus

in dubium vocavit unquam. Indigenas certe, quibus ab adolescentia prope quotidianus est. Algarrobæ usus, morbos ejusmodi ne de notinæ quidem nosse, constat. Sunt, qui ex utraque Algarroba, de qua mihi sermo haec tenus, Spiritus Nephriticis, Hecticisque saluberrimos arte chemica elicere posse, contendunt. Non omittenda Algarrobæ tertia species, quæ ab *Acacia*, *Ægypti* arbore, gumini Arabici genitrice, nil differre quibusdam videtur. Ligno est durissimo, obscure rubeo, foliis iisdem, quibus Algarobi a me memorata, vestitur, flores profert globatos, exiles, crocei coloris, & aromaticum quid exhalantes. Cortex vaginarum spissior est, & niger. Semina folliculis clausa lentibus similia, sed duriora. Folliculi sua cum pulpa resinosi, saporis acerbi, asperigne, hand equidem esculenti sunt, aut poculenti. *Lanæ*, *Gossipoque* atro colore tingendis, alumine tamen, vel chalcantho accedente, a cordubensis, *Jacobopolitanisque* prudenter adhibetur is fructus. Ex eadem arbore resina manat, *Gummi Arabico*, ut ovum ovo, similis. His accedit arbor exigua, quarta Algarrobæ species. Illius folliculi purpureum, ac prope fuscum præferunt colorem; Saporis nec amari sunt, neque dulcis. Indigenæ ex his potionem conficiunt, insigniter sudoriferam, qua multi curantur, teste *Thoma Falconer* medico, in Europa non nisi adhibita salivatione persanandi.

Palmæ variæ.

Palmæ solæ (quas Abipones Neboque vocant, *Quaranii* singulas singulis nominibus distingunt) vasti voluminis argumentum præberent, si quis singulorum specierum nomina, figuræ, proprietates, utilitatesque explanaret. *Palmeta Americæ Americanorum armamentaria, pharmacopælia, vestiaria, do-*

mos annonarias haud abs re quis dixerit; Namque jam potum, jam escam, jam medicinam, jam arma, jam tectum, jam vestitum Indis palmæ ministrant. Panæula de multis, quæ ipsius spectavi in Paraquaria, juvat delibare.

Caranday.

Palmæ *Caranday* proceræ flabelli aperti instar folia expandunt sua, dactylosque dulces propinant, quos ne ipsi quidem fastidunt Europæi. Trunci cortex durissimus securi fissus, medullaque, seu pulpa, quæ e spinis acutissimis constat, exutus imbricatum, scandularunque loco ædibus tegendis, etiam in urbibus quibusdam, adhibetur, quin & tuguriis struendis. Nam luna propitia, decrescentem intelligo, sectæ palmæ si fuerint, earum cortex, me teste, fert ætatem. Illud quoque exploratum, palmas *Caranday* inter uberrimum, omnique pecorum generi saluberrimum pabulum procreari; Aqua enim pluvia per earum ramos in terram defluens nescio, quid salsuginis contrahit, nitrumque qua qua versus generat, optimum, jucundissimumque bestiis herbarum condimentum. In vicinis oppido palmetis plura equorum suorum millia pascebant *Abipones*; Nusquam certius, citiusque, quam istic, pinguescunt.

Pindo.

Pindò eximia proceritatis, & per frequens palma cortice albescente, & aspero est. Pro ligno illi pulpa fungi instar rara, & levis, quæ ex filis quibusdam ad concipiendam flammarum pronissimis componitur. Dactylos gignit, a Quarauis *Ybapýta* dicitos. In mortario contusi jam cum aqua bibuntur, jam comeduntur. Ex palmis passim nascientibus de-

cui dactyli sylvas occupant, ac nudos Indorum pedes innata duritie incredibiliter offendunt; quamvis, cum per omnem ztatem calceis abstineant, plantarum callo undique duratos. Ex hoc quantum me a pueritia calceis asperiores hi nuclei affixerint, dum itinere in multos dies producto nudis pedibus sylvas sepe perambulaveram, prona cuique fuerit conjectura; Enimvero & tibialia coriacea, & calceos, diuturnis imbris, paludibusque emolliitos, attritos, proflus jam inutilles abjecere demum oportebat. Verum quamvis haec palmarum Pindò molestiam creent iter agentibus, iisdem tamen & commoditateim præstant mihi spernendam. Quarantii equidem in sylvis noctem si agant, tempestate impendente præsidium adversus innibrem in promptu habent. Obvias ejus generis palmas aliquot securibus sternunt. Earum ex truncis fungosæ, mollisque materia tugurium extempore citissime sibi strunt, illudque ramis palmarum, frondibus earum partim dextrorum, partim sinistrorum reflexis belle contegunt. Salva res est. Toto licet impetu nimbi ruant, hoc sub techo ne gutta quidem, pollicor, ad illos pertinget. Subitario ejusmodi hospitio teatus fulgura, tornitura, imbræ crepitantes inter & grandines noctem procellosam siccus egi toties, & Quarantiorum tum beneficiam, tum proinptitudinem suspexi. Si quando quibusdam in itineribus aquis pluviis egregie perlucum me, penetratunque fuisse, scribo, me ineris, velim, mihi tunc aut Quarantios comites, aut Quarantios palmas Pindò defuisse. Ex istarum foliis, uti alias ex viminibus, chordæ, fiscellæ, corbes contexuntur aliquando. Haec palmarum non solum eximia altitudine, sed ramorum etiam, quos eleganter porrigit, longitudine jucundum oculis spectaculum, hortisque egregium præbent ornamentum.

Yatay

Yatay.

Yatay, palma minor, præter dactylos gerinen tenerimum in cacumine frondescens offert, quod butyri instar molle, aurei partim, partim candidi coloris, ut ex arbore decerpitur, crudum editur, nemini non gratissimum. Ad ejus nuces psittacorum turmæ convolant quotidie.

Yatay quazù.

Yatay quazù foliis amplissimis, & lœtissimæ viriditatis, trunko squamoso, & quinque minimum ulnae alto prædicta nuces (Cocos vocant Hispani) ovatae figuræ producit. Caro, qua vestiuntur, permodica, sed, si coquatur, esculenta est. In singulis nucleis nucleus tres grandiores, palato amygdalarum instar jucundi sed illis pinguiores.

Mbocayay.

Mbocayay in collibus frequentissima truncum, foliaque spinis prolixis, ac validis armata ostentat. Dactylorum, qui teretes, & amygdalarum instar dulces jam crudi, jam testi eduntur, racemos profert. Ex his nucleis oleum, olearum liquori prope par, exprimi potest. Ex eadem palma proveniunt stamna cassabiniæ firmiora, e quibus Barbaræ nationes Chordæ pro areu, & lineas pro piscatione validissimas conficere solent. Ipse tali per mare sum usus. Cordubensi in territorio Palmæ visuntur, ignoti mihi nominis, e quarum foliis Scopæ fiunt tam fortes, tam commoda, ut in rem etiam urbes

certatim asportentur. Hispani Jacobopolitani, qui ceræ, mellisque conquirendi causa sylvas adeunt, palmas quasdam ad medullam usque securi incident. Hebdomadum aliquot intervallo eandem ad stationem reduces in palmis a se sauciatis vermes prægrandes, multoque adipo tunidos reperiunt, quibus in lebete, vel olla frixis læti vescuntur. Sed longum sit exteras Americæ palmas, earumque utilitates recensere. Enimvero tot mihi restant arbores, frutices, plantæ seu fructiferæ, seu medicinales, seu aliis usibus destinatæ, quarum si non descriptio justa, certe mentio mihi est facienda.

Arbores fructiferae.

Fructus plerique, quos arbores in Europa profertunt, in Paraquaria desiderantur passim. Poma, pyra, pruna, cerasa, avellanas, castaneas &c. magnam ejus provinciæ partem pervagatus nunquam vidi, certe rarissime. Arboribus istiusmodi diligenter licet plantatis, rigatisque nec Cœlum, nec solum Paraquariense videtur favisse; Nam vel steriles adstant foliis contentæ, vel fructus pariunt adeo absurdos, ut abortus naturæ potius, quam palati deliciæ mereantur appellari. Istorum, quos memoravi, fructum inopiam incredibilis ubertas sicuum, malorum Persicorum, Cydoniorum, Punicorum, seu Granatorum, Citreorum dulcium, acidorumque, Aurrantiorum prægrandium ad Europæ universæ invidiam liberalissime compensat. Harum arborum non hortos, sed sylvas immensas passim videas, partim Europæorum manibus confitas, partim e seminibus vento allatis fortuito exortas. Tot malorum nobilissimorum genera et si cruda edantur a multis, a plurimis jam cocta, jam eliquata in bellaria, potionemque

que diversas, adjecto saccharo, convertuntur. In vicino chilensem regno, ubi aura ob incumbentum alpium juga multo rigidior, Europæ fructus prope omissus, quin & plures alii nativi, latissime proveniunt, & quæstæ non mediocri alias in provincias sicuti deportantur. Sed quamvis Paraquaria multis Europæ fructibus destituatur, nativis tamen, quos ne de nomine quidem novit Europa, plurimis gloriatur. Arbores, fruticesque nullo discrimine, eo, quo in mentem venerint, ordine cursim adnotabo.

Mistol.

Mistol arbor prægrandis materiem durissimam rufi coloris, magnique ponderis fabricandis mortiorum pistillis, hastisque idoneam, fructuunque præbet rubrum castaneæ nucis magnitudine, qui Zizphi, quem Hispani Azofaifa, Pharmacopæi jujubam vocant, ex Africa olim in Hispaniam, Italiamque translati speciem refert, & ab Abiponibus Naalà dicuntur. Pellis illius tenera, nucleus grandiusculus, ac durus, pulpa edulis est, atque ex ea potus dulcis, quin & panis conficitur, Indis pergratus, sed meo, judicio, insipidissimus. Ziziphum, seu jujubam pectoris ægritudini, tussi, raucedini, pleuritidi sedandæ medici Europæ impendunt. Mistol Paraquariensis eadem num virtute pollet, ignoro.

Chañar.

Arboris Chañar, Abiponibus Apehik, lignum prædorum flavescens; Fructus priori aliquantum similis (Abiponibus Apehè) sed minus dulcis, minusque ruber cibum, potumque suppeditat, & a quibusdam siccatus asservatur.

Yaco

—

Yacanè.

Fructus Yacanè arboris coloris est cröcei, magnitudine Malum citreum mediocre, sapore pyrum rancidum exprimit.

Quabyra quazu, & Quabiyù.

Quabyra quazu prunis, & Quabiyù cerasis aliquantum similis, jam cibo, jam potui adhibentur. Quabyra & copiosissima, & Indis gratissima est. Mihi naufragium creavit semper; Nam cimicem olet. Ambae arbores, horum fructuum Genitrices, lignum torno aptissimum ministrant.

Quabyra miri.

Quabyra miri, seu minor a priori omnino differt, & tum suavitate, tum salubritate universis Paraquariæ fructibus mihi videtur præferenda. Polum est mespilo & magnitudine, & figura admodum simile. Pelle tegitur duriuscula, quæ primum viridis, mox, postquam maturuit, obscuræ purpurea evadit. Pulpa seuminibus teneris conspersa gratissime dulcem inter. & acidulum sapore demulcet palatum, odore inque balsami suavissimum spirat, quo & cortex vel solus, & folia fragrant. Hæc in pulveres redacta herbae Paraquaricæ inspurguntur, eique ut odorem, sic pretium addunt. Illud singulare: quantumvis fructus hujus, natura calidi, cistationem nemini vel noxiā esse, vel periculosam. Quabyra miri nascitur e fruticibus more Juniperi, qualis Austriae provenit in solo; In aliis quidem provinciis Juniperus in arborem excrescit. Frutices hi truncos te-

tenui, sed radicibus plurimis, nodosis, crassis, longe, lateque sub terra excurrentibus nituntur. Non nisi in solo arenoso, melioris graminis experte prodeunt. In campus Tarumensis, ubi sancti Joachimi oppidum condidimus, in vicinis territoriis urbeculae Curuquati, & urbis sancti Pauli finibus Brasiliam versus Quabyra miri passum in conspectu est. Sed per eosdem terrarum tractus hoc fructu abundantes pascua minus late deprehendas, vel arenis gramen suffocantibus, vel his fructibus meliores terrae succos absumentibus. Per reliquam sane, quam per agravi, Paraquariam gleba pinguiori gaudenteum nullum Quabyrae miri vestigium usquam conspexi. Neque silentio prætereunda alia plantæ hujus utilitas: In ejus ramulis cera conficitur a formicis lacte candidior, & balsami nobilissimi instar mire fragrans. Micit, seu granulis albis minutissimis per fruticem sparsis ea constat. Ex his per feminas operose collectis, & ad focum eliquatis candelæ fiunt ad templorum usum, ubi accensæ suavissimum exhalant odorem. Dolendum profecto, ceræ cæterum præclarissimæ duritatem deesse; Nam candelæ ex ea paratae cito colliquescunt, brevique consumuntur. Diutins ut durarent, ceræ formicarum vulgarem apum ceram admiscui frequenter. Nobilem hanc Quabyra miri ceram, viris Principibus usui, omnibus admirationi, fors & ægris levamini futuram in Europæas nunquam provincias advehi, mirabar sœpe, & magnopere dolui.

La granadilla, seu flos Passionis Dominicæ.

Priori jure succedit fructus saluberrimus, quem Hispani la granadilla, Mburucuyà Quarauii, Netegniklepà Abipones vocant. E frutice, qui hederæ in-

instar sepibus, dumetisque adhærescit, copiosissimus in campo nascitur, nullo anni discriminine. Complura illius sunt genera, sola partium conformatio-
nem colorumque varietate diversa. Singula pomulum re-
ferunt mediocre, coloris aurei, rubentibus maculis
distinctum, sapore acidulum inter, ac dulcem me-
dio, odore suavi præditum, seminiibus nigris rotun-
dis refertum. Sive crudum edatur, sive cum sac-
charo, mali citrei instar, decoctum, ac frigidæ ad-
mixtum bibatur, humanis corporibus mirifice con-
ducit. Melleus illius succus ad ventriculun roboran-
dum, ad artus solis æstu lassos sine periculo refri-
gerandos facit plurimum. Elegansissimum plantæ
hujus florem attentis si inspicias oculis, flagrum, co-
ronam, clavos, crucem, columnam, aleas, fel, ac
cætera, quibus servator noster excruciatus est, instru-
menta in illo non obscure expressa deprehendes. Ex-
plodendi, qui id ceu phantasticum pietatis fanaticæ
commentum, futilemque naturæ interpretationem
explodunt. Vetus de hoc arguento versiculi ex-
stant, incerti authoris.

Pulcer in America Moscho redolentior est flos,
Qui fert occisi nobile stemma Dei.

Idcirco omnium ore Flos passionis dicitur, dig-
nusque videbatur olim, qui ex America Romanum af-
ferretur, Paulo quinto summo Pontifice. A nostro
Eusebio Nierenbergio Naturalis Historiæ libro quar-
to decimo, decimo capite minutatim descriptus, va-
rie a variis calamo depictus est, sed nisi coloribus,
ac penicillo exprimatur, viyam ejus imaginem nun-
quam animo comprehendes.

Quembè.

Fructus Quembè eo sane memorabilior, quo minus cognitus, etiam multis, qui in Paraquaria in- canuere; In Borealibus enim duntaxat ejus provinciæ memoribus nativum illi est solum. Spithamam longus, pugno virili crassior in medio, in extremitati bus utrinque tenuior ad Cylindri figuram prope a- cedit, & columbam plumis nudatam exprimere vi- detur, aliquando biliris. Pelle tenera flavecente, tuberculis, fusco punctulo in medio insignitis undique plena vestitur. Pulpa illi liquida dulcissimi sa- poris, sed spinis teneris, quas palatum duntaxat, non oculus percipit, referta est, atque eam ob rem non lente mandenda, sed celeriter glutienda. Siquia enim pulpam dentibus cunctanter contriverit, lin- guam spinis latentibus exasperatam sentiet aliquam- diu, & ad fandum minus expeditam. Caulis, qui, ut in tritico Turcico, medium occupat, ligneum quid habet, abjiciturque. Incredibile, quam jucundi saporis, quam salutaris hic sit fructus, quantum re- ficiat hominem ambulatione diuturna fessum, ac su- dore diffluentem. In crebris per sylvas itineribus, quæ ad sylvicolas Barbaros quærendos pedes confeci, id sumi expertus. Tanti ponderis fructus e lento frutice, qui funem refert, & hederæ ritu altis se im- plicat arboribus, nascitur, & ex illo, cui fune, pen- det. Is frutex, quem Quarani Queimbepi dicunt, quantæ firmitatis sit, ex eo conjice, quod Indi ro- bustissimi, dum mellis legendi gratia celsam arborem securi incident, huic frutici ramis, truncoque illigato diu, tutoque insideant. Ex dicto Queimbepi Hispani, Lusitanique rudentes, Cannabis quibusvis fide- liores, contexunt interdum.

Tatayy, Morus.

Tatayy arbor procera, & grandiorum e numero Mora profert sapore, & figura nostratisbus similia, sed coloris flavescentis, & majora. Mora hac Tatayyha a Quaraniis dicuntur. Arboris istius maturies durissima, docilis, croceique coloris. Ex hac tibix, litui, pyxides, aliaque, ut apud Europos e buxo, elegantissime ab Indis tornantur. Ejusdem ligni segmenta cum alumine cocta lanx, Gossipioque flavo colore tingendis feliciter impenduntur.

Mammones.

Mammones, fructus pomi cotonei magnitudine, imo & maiores aliquando, viridi quadam, postquam maturuerunt, flavedine, in ipso arboris trunco nascuntur, & e brevibus pediculis pendentes, mammarum speciem referunt, unde illis nomen. Eorum pulpa Melorum colorem luteum, saporemque imitatur, & iam cruda editur, iam, quod melius, cum carnibus cocta. Arbor proceritate, crassitieque est mediocri; Cinereo cortice juglandem; Foliis latioribus, & in varios angulos sectis sicum aliquomodo exprimit. Ejus lignum debile liquore lacteo, insipidoque turgescit. En alteram, cur a mammis nomen obtinuerit, rationem! Hæc arbor quavis anni parte & flores, & fructus ostentat; Sed tanta fertilitate exhaustur adeo, ut ultra quadriennium vix perduret. Recens plantata primo mox anno adulta sunul, sunul fructibus prægnans videtur. Dux sunt hujus arboris species, quarum Mas altera, altera formina dicitur. Quibusdam in rebus aie differunt equidem, talsum tamen, alteram sine altera sterilem esse.

esse. Hoc sexus discriminē plautis, arboribusque variis assignatur. Mammones fructus ut in Brasilia, aliisque Americae regionibus frequentissimi, sic rarissimi sunt in Paraguaria, & extra hortos vix spectantur.

Alabas.

Frutex, quin rectius, carduus humilis, spinosus, & arenoso potissimum solo gaudens Alabas profert, quas in California Pitahayas, unicas indigenarum cupedias, vocant. Poma sunt rotunda, ovi Gallinacē magnitudine, cortice crasso, lento, & spinis acutissimis, sed tenuibus armato, sub quo pulpa jam sanguine rubrior, jam nive candidior, liquidiorque latet, quæ seminibus nigris tenerimis, pulvere pyrio minutioribus tundique conspersa sapore dulci gratissimo palatum oblectat, corpusque calore restans insigniter refrigerat. Enimvero hunc fructum, si in Europa suppeteret, mensarum secundarum bellariis hand dubito adnumerandum. In quibusdam Paraguariæ tractibus passim prostat; In aliis raro vistur. In itineribus mihi sepe ad mactandam sicut præsentissimum remedium fuit.

Aguay.

Aguay vastæ molis arbor fructus prunis consimiles præbet. Succo acriori cum affluant, aqua percocti sepius, tutiusque eduntur. Huic arbori nominis affinitate similis alia, sed re, ac figura diffimillima est.

Anguay, vel ybira payè

Anguay proceritatis, crassitudinisque eximiae, ligni, quod ad fabilia quoque opera idoneum, per quam duri, rubei, & insigniter fragrantis. Pro fructu offert semina dura, amygdalis similia, quæ etiam in medicina locum habent. Fructus hujus ossa violacei coloris, & triangularia, cum nitide splendeant, Indæ Barbaræ e collo suspendunt suo, & his velutini monilibus ornari se putant. Resina, quæ ex hac arbore stillat, odoris est fragrantissimi, ac saluberrimæ virtutis. Balsamum Peruvianum, & Brasiliense, ubique gentium celebre, ex hac resina, admixto oleo Cupay arboris, aliisque confatur. Eadem & thuris loco, quod suavitate pluriorum superat, in templis adhibetur. Cortices ejusdem arboris idem prope præstant, quippe resina prægnantes. Anguay arbor dicitur, quod ex illa potissimum mortaria conficiuntur. a Quaraniis, quorum lingua etiam Ybira paye vocatur, Arbor præstigiatorum; Payè enim p^{ro}stigiatorem, magum, medicum, augurem, verbo, veteratorem significat. Hujus instituti Sycophantes barbari, quoties visitandos se a contubernalibus, consulendosque prospexerant, hac resina foco injecta tugurium suffire suum conservare, divinum quid spirare ut viderentur.

Yba poroyty.

Yba poroyty pomulum est cerasis affine, aciduli, sed grati saporis. Ex arbore balsamum conficitur.

Tarumay.

Tarumay arboris fructus ad Olivæ similitudinem accedit eidem, sed ab illius sapore abest longissime. Ab arborum istiusinodi frequentia territorum, ubi sancti Joachimi oppidum collocavimus, Tarumæ ab Hispanis Indisque appellabatur. Qui huic fructui magnopere inhiet, neuno est omnium.

Quayába.

Quayába arbor pyra quædam, ovata figura, granis referta gignit. Eoruunt superficies, dum maturerunt, flavescit, pulpa rubet. Cum saccharo cocta & sapient, & prosunt magis. Immatura si coquantur, ad ventriculum roborandum, adstringendamque alvum plus valent. Hæc arbor in solo etiam minus pingui feliciter adolescit.

Vinàl.

Vinàl arbor grandior foliis oleæ, sed latioribus tegitur. Vaginas, Algarrobæ nigræ similes, dulcesque profert, sed longius protensa. Ex hoc fructu potus paratur. Spinis horret arbor spicinam longis, peracutis, robustisque. Illis qui compungitur, reu & periculi, & doloris plenissimam sentier. Adeo virulenti sunt hì aculei. Sed & medicamentum offert arbor eadem. Succus equidem ex foliis illius, prius contritis, expressus oculis ægris mederi dicitur, illis illinatur, maxime dum humore nôxio laborant.

Ybira yepiro.

Ex Ybira yepirò balsamum non spernendum parare nòrunt, usibus, nescio, quibus destinatum.

Caayçy.

Caayçy, quod lentisci genus esse perhibent nonnulli, resinam pellucidam, & suavis odoris ministrat.

Aguaribay.

Ex frutice Aguaribay, qui pariter lentisci, seu mastiches genus creditur, balsamum quoque sit, mundandis, sanandisque vulneribus perutile. Ore sumptum sanguinis profluvio, tussique sedandæ ducit.

Molle.

Molle arbor haud obscuri nominis lignum solidum offert fabris, sed teredini obnoxium. Foliis lauri semper virentibus ornatur, quæ contrita macerandis pellibus caprinis, iuno & medicinis serviunt. Ex ejus trunko copiosum juxta, ac fragrantissimum gummi manat, quod thuris loco accenditur. Fructus fert nigri coloris, ab Abipanibus Apaçanii dictos, quibus jam maturis cortex pallide cæruleus. Ex his fructibus, quippe siliqua græca dulcioribus, cum aqua coctis, acer, duleisque confit syrups. Hic, si aqua permisceatur, potum dat grauim, sed vehementer. Temulentia inde orta ebriorum oculis,

nescio, quam ferocitatem infundit, & per biduum vix exhalatur. Cæterum & ramos, & resinam hujus arboris multiplices in usus convertere norunt medici, luculenta & grorum utilitate, quam ipse fui expertus.

Bacoba, & Bananà.

Bacoba, & Bananà fructus Americanis jucundissimi ad sicuum genus pertinent. Ovi figura, rubro colore sunt. Frutices, e quibus generantur, semine, ramisque carent, sed foliis longis, latis, & viatore ornatissimis superbunt; illorum è medio Germen, fructusque emergit. Truncus fruticum, seu caulis tenuis est, ac fragilis. Partu unico defundit intereunt, sed per surculos ex eorum radice pullulantes compensantur. Bananæ fructus longiores sunt, figuræ quadrangularis, pellis croceæ, pulpa mollis, suci non uberrimi, & frigidioris, atque adeo, ni omnino maturi fuerint, stomacho infesti. Bacoba igitur Bananæ salubrior. Uterque tamen fructus rite exhibitus morbis variis medetur. Potus ex illis expressus temulentiam adfert intemperantibus. Amibæ arbores in solo quamvis steriliissimo oriuntur, & quavis anni parte fructus protrudunt. Sunt, qui Bacobam Platanum appellant. Verum liquet, nam inter, ac Platanum Romanorum plurimum intercesserent.

Ananàs seu Piña del Paraquay.

Ananàs mensarum nobilium delicias in Europa, ac hortorum ornamenta Hispani indigenæ Piñas del Paraquay, quippe Pineis nucibus aliquantulum similes, & in Boreali Paraquariæ tractu frequentissimæ, appellant. A Quaraniis Navà, quod Carduum significat, is dicitur fructus. Hic cum & in hortis

tressunt. Idcirco radices citra cunctationem diligenter purgatae, avulsa prius pellicula, in frustula secantur, solique, ut arescant, exponuntur per biduum. Arefacta radicum frustula cretae instar albescunt, duranturque tautum, ad exarandos characteres illis uti ut licet. In mortario ligneo coniuta in farinam subinde rediguntur, ex qua panem coquunt variae figurae salubrem quidem, sed illis duntur sapidum, qui triticum nostrum ne primoribus quidem labris degustarunt unquam. Panes ejusmodi Americani tabulæ sunt rotundæ, candidæ, tenues, corticis, qui ex subere avellitur, instar durisculæ, & Mbeyù a Quaraniis vocantur. Liborum, quæ ex farina melle mixta in Germania fiunt, speciem referunt, sed sapore omni destituantur. Alias ex Mandiò radicibus succum exprimunt, qui per binas horas in vasculo relictus albam in fundo depositum faciunt. Ex hoc siccata farinam, ex farina placentulas, globulos, & nescio, quæ alia, conficiunt. Ex eodem succo ad focum excocto pultem parant a Quaraniis Mingau dictam, quæ ut ad fænum secundam plerumque, sic etiam amyli loco ad incrustandas vestes, imo & glutinis loco ad papirum conglutinandam aliquando adhibetur. Aliud Mandio genus est, cuius radices aquis per dies aliquot immersas, & jam molliores sub cineribus assant, eduntque impune. Longum sit modos referre omnes, quibus Mandiocam jam in cibum, jam in potum, jam in medicinam, jam butyro, oryza, saccharoque admixtis in bellaria convertere solent. Felices Americani, qui tot artificiis stomachum decipere suum, & tranquillare nōrunt! Ego enimvero, s̄p̄e in itineribus esurientissimus licet, a me impetrare nunquam potui, ut Mandiocam quocunque demum modo conciliatam in famis remedium adhiberem. Illam

guita

gustavi identidem, identidem cum nausea rejici. Americanis sapit. satis est. Haud equidem invideo. Miror magis. Fateor tamen, radicem Mandiò integrum, rite perpurgatam, cum carne bubula cœtiam neutiquam insuavetū esse palato. Talis mandiocæ usus & gratissimus mihi, & unicus fuit. Aliis quoque modis præparatas has radices, et si insipidas Europæ, succi tamen, sanguinisque boni genitrices esse, nunquam dubitavi; Nam, ut alia taceant argumenta, matres Americanæ, siquando ad problem laetandom lac sibi deficere sentiant, quam primum cocta Mandioca se refecerint aliquoties, aridas paulo ante matras lacte rursus impleri, experiuntur. Lusitani in Brasilia sola plerumque Mandiocæ farina (Farinha do pao) instructi ardua multorum mensium per immensas solitudines itinera pedites suscipiunt, perficiuntque. Lusitani quoque nautæ, dum in Brasiliæ portibus multos menses detinentur, dumque in suam renavigant lusitaniam, Mandiocâ potissimum aluntur, quin & major indigerarum pars; continua enim pluvii tritici culturam impedientibus nobilissimi solum triticeo vescuntur pane farinâ magnis sumptibus per Oceanum Ulyssipone advectâ. Americani quoque Boreales magni faciunt, coluntque solerter mandiocam, quæ a Mexicanis yucâ, & panis ex ea coctus Cazave appellatur. Radicem Mandio, quam a Divo Thoma Apostolo (de quo alio in loco plura differemus) sibi detectam ex majorum suorum documentis asserunt Indi Brasili, Paraquariique, præclarissimum optimi Numinis beneficium putant, quippe unicum non raro vitez tolerandas subSIDium. Quamvis enim jam a locustis, formicis, eliisque bestiis voracibus, jam diutina cœli siccitate triticum (Mayz) olera, legumina, pepones, arborum fruges funditus delectantur, Mandioca sub terra semper

D d 5 super-

superstes rerum ceterarum solet esse supplementum; Arboris enim hujus ramis, foliisque quacunque de causa destructis licet, ejus radices vigent, crescunt, incolumes temanent. Siccitas, plantis reliquis lethifera, isti propitia est, & maxime salutaris. Mirandum illud, breviterque discutiendum: Mandio radices crudas a bestiis citra ullam noxam vorari, ajunt; succum vero ex iis expressum bestiis juxta, ac hominibus lethalem esse, cum tamen idem rice coctus omnibus sit salutaris. Si enim venena aliqua per calorem evadunt nocentiora, cur succus Mandioce igne coctus redditur innoxius? Cardenas medicus opinatur, Mandioce succun e rebus duabus diversis componi, quarum altera vapor quidam subtilis virulentus sit: Altera crassior, glutinosa, & animantibus salutaris; Per ignem dissipari vaporem noxiun, partem vero illam crassiorem, & innoxiam remanere. Hec ille. Si cui aliud sentire lubuerit, nil repugnabo. Multa certe vel ob natum frigus, vel ob calorem nimium humanis corporibus perniciosa per artem chemicam ope ignis corrigitur, mutanturqne adeo, ut quod crudum ante fuerat venenum, medicorum arbitrio, artificioque coctum, vel iunctis aliis temperatum subito evadat medicamentum. Ex cicuta, aliis trecentis id liquet. Ceterum author sum advenis Europis, ne cibis e Mandioce paratis, neu obviis in America fructibus quibusvis temere vescantur; Indigenarum stent consilio, qui plantarum suarum scientia, experientiaque prædicti escam a veneno, innoxia a noxiis discerne-re nōrunt. Elegantissimum, quod oculis mire blanditur, pomulum visceribus, si edatur, labem adferret, vel cruciatum. Sed iam nominum affinitas, ut a Mandio escuento ad laniferum Mandiyū transca-
mus, me monet.

Mandyù Gossipium.

Ut Mandio ad Americanos alendos, sic Mandiyù (latinis Gossipium, Hispanis Algodon) ad costegendos plurimum confert. Hoc etsi oculis usurpent Europæi, versentque manibus quotidie, ejus tamen originem quam plurimi ignorant. Dicam. Procreatur a fruticibus, qui corylo hujate vix maiores, lignum, corticemque sambuci referunt. Folis teneris, copiosis, laciniosisque vestiuntur. Tria inter foliola, qualibus avellanae adhuc virides cinguntur, flores oriuntur rosis ampliores, e quinque foliis latis flavi coloris compositi, triis rubris intermixtis. Ex concavo florum fundo staminia crocea assurgunt. Flores in fructum abeunt denique viridem ovatae figuræ, vel potius conicæ, calici, sen globo rosarum nondum explicitarum similem, qui prunum majus magnitudine excedit jam adultus. Maturus nigrescit, & sua sponte in tres finditur partes, ac Gossipium candidissimum undique protrudit, quod seminibus nigris, figura, & mole sua piltaceis similibus, est plenissimum. Sub atra horum seminum cute latens medulla coloris albi est in flavedinem inclinantis, saporis dulcis, & multæ pinguedinis, magnique ad tuſsim, ac respirandi difficultatem sedandam usus. Oleum ex eodem semine expressum adversus calculi dolores, ad obliterandas item cutis maculas valere dicitur. Gossipium ipsum crematum sanguinem sitit. Cum sensim maturescat, maturumque suo e claustro erumpat gossipium, non uno, ut triticum, die colligitur, sed, qui quotidie colligant, mittendi. Quaranticis in opidis id puellarum est negotium, quæ leni gradu agrum lustrantes blanda, ne frutices offendantur, manu fructum decerpunt. Collectum quotidie Gossipium in domus area per pelles bubulas sparsum, ut sicce-

siccetur, soli exponitur. His rite observatis vel sacco toriaceo clausum annos plures tutò vel servari potest, vel, ut primum luberit, in fila attenuari. Ex eo enim omnis generis tela, carbasus, sindon, byssus ab Indis texuntur. Ad semina illa e Gossipio extircanda seminæ machina lignea, quæ duobus e cylindris, binos digitos crassis, constat, utuntur. Hos intruso illis Gossipio dum circumagunt manu, semina ultro humum decidunt, quia, cum crassiora sint spatii duos intet cylindros medio, ab his arctè compressis expelluntur. Germani Gossipium lanam arboream non abs re appellant, quia, etsi fere ex fruticibus colligatur, in arboribus tamen proveñit aliquando. In urbe Sancti Jacobi ejus generis arborem annosam, trunci, proceritatisque mediocris ipsus spectavi, ex qua collectum gossipium impendebatur ellychnio lampadis argenteæ, quæ nostro in templo ad significandam, honorandamque Eucharistici Numinis præsentiam diu noctuque, ut ubique mos fert, lucebat. In nonnullis Paraquariae locis gossipium flavum provenit. Sed hæc rariora. Quidquid enim alias Gossipii in illa provincia est, nivis instar albet, & e fruticibus nascitur, qui e semine per agri areolas sparso orti fructum reddunt annis plurimis. Si quæ forte planta vel exarescat, vel consernescat, novo semine injecto nova succrescit, ac primo mox anno est fructuosa. Gossipium amat solum apricum, lapidosum, altum, ventis undique pervium; Loca palustria, sylvis clausa, uliginosa, Coelum pertinaciter pluviostum huic plantæ sunt certe exitialia. Ex humore enim, vel imbre nimio vermes innumeri procreantur, qui fruticis ramos, folia, corticem, fructum ipsum misere depascunt, sed raro impune; Nam volucres prægrandes, nominis mihi jam ignoti, turmatim advolant, a quibus vermes Gossipii vultatores devo-

devorantur, nullo tamen, yastatis scilicet jam agris, colonorum emolumento. Campus Gossipio generando suapte opportuniissimus exquisitam poscit culturam. Arandus iterum, iterumque est, ac ne tribuli, lolia, herbae increbrescant, identidem repurgandus. Sulcos, scrobesque, quibus singulis terna, quaternave Gossippii semina recentiora inseruntur, via recta, tantoque intervallo relicto facere oportet, ut per aequales areolas bobus duobus aratoribus transitus pateat. Annis equidem singulis idem arandus est denuo ager, & vere propinquante plantarum ramis, foliis hyerne nudati, ut vites, putantur, novis mox frondibus vestiendi. Prolixius de Gossippii cultura differui, quod dudum optaveram, ut de utilissima hac planta in Austriacæ ditionis provincias introducenda cogitetur aliquando, ne cogeremur tantam Gossippii vim ex Melita, Candia, vel aliis, quas seu Archipelagus, seu America habet, insulis immenso, sumptu mercari. Haud equidem inferior, Gossipium non nisi mihiore sub Cœlo procreari. Ea certe de causa nec ubique terrarum provenit in America. In Boni aeris, cæterisque Austro, qui istic fri idus est, propinquioribus territoriis nusquam in campo Gossipii plantam videas. Videres forsitan, si fereretur. Hæc opinio certo mihi nititur experimen-
 to. Oppidum yapeyu, cui etiam a Sanctis tribus Regibus nomen est, septies mille Quaranos incolas Christianos numerat, in occidentali uruquayi litore situm, & ducentas admodum leucas orientem inter & Boream (Nordost) a Boni aeris urbe remotum Tabacam, Herbam Paraquaricam, Gossipium Indis habitatoribus necessaria ex aliis Quaraniorum oppidis, Septentrioni vicinioribus emere cogebatur quot annis, quod aura illic rigidior ejusmodi plantarum procreacioni obstat credetur semper, Ovium, boum-
 que,

que, quibus supra Europæorum fidem illud abundat oppidum, multa quot annis millia pro Gossipio, tabaca, Herba Paraquarica vendebantur. Pater Franciscus Serdaheli Hungarus, meus in Austria, & navigatione socius, & oppidi Yapeyu per annos complures Parochus illas tres plantas sevit, coluitque ea felicitate, ut uberima subinde messis omnium expectationem superarit, luculenta ejus oppidi utilitate. Etsi non omnis ferat omnia tellus, multitatem telluris tractus a seignioribus colonis nequidquam sterilitatis accusantur. Dummodo semen, culturamque ab iis acciperent, fructum redderent haud dubie quantavis spe majorem. Plures Bannatus, Sclavonizæ, Hungariæque campi, qui vino generoso, & nativa Tabaca abundant, Gossipio pariter, si sereretur, abundarent. De Goritiensi, vicinisque territoriis, ubi aura lenior, eo confidentius id affirmo. Quanta jam serici portio his in provinciis colligitur quot annis! Moros, bombycum altrices, quis enumeret? sericum incredibili cum quæstu vendunt nepotes, quod eorum avi, atavique de nomine duntaxat norunt. Nobilissimo Hungariæ Regno auri, argenti, æris, pecorum, vini, tritici, tabacæ, omnis generis frugum ditissimo novus hic opes augendi fons detectus est Augustissima Maria Theresia imperante, colonorum industriam & acuente, & remunerante. Quid si Josepho Secundo Cæsare, sceptrorum illius dignissimo hærede his iam Provinciis dominante, & suorum commercium terra, marique ad vicinorum invidiam feliciter amplificante Gossipii quoque cultura invalesceret? Quanta inde orbi Austriaco emolumenta accedent, quanta compendia! si domi habuerimus, quod foris erat petendum. Sit, qui incipiat, principiis optati respondebunt progressus. Neque imitatores deerunt uisquam coloni, utilitatum spe alle-

sti,

et; quin & laboris facilitate, cum multo operosior sit lini, quam Gossipii præparatio; Hoc enim a fructe avulsum, & sole horas aliquot siccatum foeminis, quæ fila ducant, potest tradi. linum e contrario, antequam ad textrinam transeat, quot hominum occupat manus! Evtsum ex agro, calycibusque jam liberum in lacuna macerandum, rursus in calefactis tuguriis torrendum, stupariis malleis contundendum, frangibulo conterendum, ferreo pectine, ut cortices decidunt, & flocci, carminandum. Hæc dum rite præstentur omnia, hebdomades abeunt non pauæ. Minoris negotii gossipium est, quod maximo & temporis, & laboris compendio ex campo ad colum, vel fusum, inde ad textrinam transfertur. Quare labori ut parceretur, & tempori, Quaraniorum in coloniis non linum, etiæ satum lætiſime proveniat, sed Gossipium seritur, quo centena propemodum Indorum millia quot annis vesiuntur. In iisdem tamen oppidis ager lino conferebatur, sed eum duntaxat in finem, ut ex ejus seminibus oleum exprimetur tum medicinis, tum pictoribus necessarium. Scapus lini, metu laboris, abjicitur ſemper. Vulgus Hispanorum Paraquariensium induſiis gossipinis utitur, opulentiores lincis. Malunt telas lineas ex Europa allatas incredibili plerumque pretio emere, quam lini colendi molestias subire. Num reprehensione minus digni Europæorum multi, qui gossipium magnis sumptibus aliunde advehunt, quod, dummodo id plantare non pigeat, tellus patria illis liberali manu largiretur. Idem prope de Oryzae cultura in Austriae terra introducenda ientiendum.

Oryza.

Primitus, quos in Paraquaria egeram, annis admodum rara fuit, caraque oryza, ut, cum alicnis e provinciis adveheleretur, vix aliquando, ac ne vix quidem nostris in mensis compareret. Nusquam seminabatur, & qui sponte sua in remotissimis ad Paraquayi septentrionalia litora nascentem oryzam colligeret, adferretque, nemo Hispanorum fuit, Payaquas Barbaros istic grassantes, iure formidantium. A lusitanis Brasilis demum instructi Quaranicis in oppidis oryzam serere expimus, tantaque passim messis erat, ut consumi neutiquam posset. Cum enim operosum sit, oryzæ granum suo extricare e cortice, Indi tantum laborem pertæsi triticum Turicum, quod nullo negotio in mortariis conteritur, quam oryzam edere malunt. Uberrimam igitur messem tanta oryzæ multitudo consecuta est quanta ejus tum caritas, tum inopia quondam fuit. Neque sibi persuadeat quispiam, oryzæ seminationem, educationemque artificiis, necio, quibus constare; Nam tritici Europæi more & scriptur, & metitur eo tamen discrimine, quod vere in eunte, campoque natura humidiori semina sunt mandanda. Oryzam non nisi in locis palustribus, & uliginosis generari, perperam affirmarunt plerique. Enimvero quæ a nobis in sylvis, vel potius in campo, qui olim sylva fuit, seminata est, uberiorem longe nobis reddidit fructum, quam quæ palustri in loco seminabatur. Locus equidem ab arboribus anteoccupatus nativam diu humiditatem retinet, cincresque ex arboribus excisis, ac eadem in statione crenatis incredibilem humo impertiuntur fertilitatem. In hujusmodi campis Quaranci & tabacam, & Mayz, & pleraque alia, gossipium si excipias, ingenti cum sœnore passim serere consueverunt. Sincero, quo in

Patriam nostram feror, studio impensis hæc, prolixiusque annotanda putavi. Ardentissime enim optabam dudum, his ut in provinciis civitate donaretur Gossipii, & Oryzae cultura, quæ innumerabilium orientem solem versus populorum princeps est, saluberrimaque annona, & humeris corporibus præquavis carne robur infundit singulare, exiguoque temporis intervallo convalescentibus lapsas vires redde-re consuevit. Experimentum multiplex de hoc me reddidit certissimum. In multis, multas in hebdomades productis itineribus oryza unicum mihi sepe, utilissimumque viaticum fuit. Cui lubuerit, licet tentare hunc seu Gossipii, seu Oryzae satum, & vix pœnitibet tentasse. Alius, aliasque locus, aliud, aliudque tempus experiendum, suadeo, dum optata denique mesis respondeat fermenti. Quot flores, fructusque peregrini, quot plantæ ex Africa, Asia, America ad nos translatæ solo huius egregie assuverunt! sed hem! superi boni! quantum in hoc arborum, fruticum, plantarumque labyrintho me impli-cui, exitum e sylvis ut vix inveniam. Quin illis iñorari lubet tantisper, dum, arboribus seu medicinalibus expositis alias quoque seu fabricis tantum utilies, seu alio nomine memorabiles saltem raptim enumeravero.

Tayy urundey Quebracho.

Præter arbores jam recitatas: lignum sanctum, Quayacan, Mistol, Tatayy, Anguay, Algarrobo, Molle &c. Singulari durius; magnitu dineque ex-cellunt Tayy, seu Tajibo, Utundey, Quebracho seu rubri, seu pallidi coloris; utraque arb or ab Hispanis Quebracho, vel Quebrahacho dicitur, quod, ni

Seibo.

Seibo, Abiponibus Nainik arbor mediocris, floribus violaceis superba, ramis tortuosis, ligno spongioso, & ut suber, tam molli constat, ut recentis cultello quovis, cœu possum, secari possit quidem, aridum vero neque securibus elaborari. Ramulus illius quivis humo infixus radices agit confessim, crescitque. Tigris quoties unguis sibi ardere sentit, iusdem ad dolorem mitigandum hujus arboris cortex dicitur refricare.

Palo de leche.

Palo de leche ab Hispanis, seu arbor lactea, ab Abiponibus Nichiegik dicitur, quod ejus lignum lacte candidus sit, sed adeo blandum, ut cultro vulgaris scindi possit, & ad fabrilia opuscula adhiberi.

Yçapy.

Yçapy arbor ampla, & eximia proceritatis, foliis pomi citrinæ, sed exilioribus, virorisque magis pallidi affluit. Id singulare, quod aerè leniori diu, noctuque quodvis ejus folium aquam stillet copiosam, quæ circumjectum arbori spatium rigat, adeoque luctum reddit, ut nobis sylvas perambulantibus plurimù sèpius molestia crearit. Lignum arboris perleve est, ac lentum, nec humiditate finditur; Quapropter stampedibus, ligneis enim vulgus utitur, opportunum. Joannes Verkens lipsiensis in relatione itineris a Batavis ad orientales Indias ductore Petro Wilhelmo Verhussen olim suscepit narrat, in insula Ferro, ex carariais una, arborem prægrandem inveniri, quæ quavis anni parte diu, noctuque aquam stillantem.

stillando fundit, ad quam pro suo, pecorumque suorum usu recipiendum indigenæ cantharos majores suspendunt; Incredibilem enim aquæ dulcis penuriam istic esse, affirmat. Quæ si vera sint, candem esse arborem suspicor, quæ in Paraquaria Ycap' a Quaranis appellatur. Hanc aquam medica quadam virtute pollere ferunt, sed quali, me latet.

Arbor formicarum.

Arbol de hormigas, arbor formicarum dicitur. E ligno componitur imbecilli, & spongioso. Arbor, quanta est, cribri instar undique perforata, & a formicis infessa etiam fugienda, si sapiunt, transuentibus. Si enim arborem vel attigeris, veluti classico auditu formicarum exercitus e latebris suis profiliens & te, & arborei ipsam opplebit. Maturandam, illico fugam, ni misere excruciali a formicis, dilaniarique velis, magnopere tibi suadeo.

Umbù.

Umbù ab Abiponibus Akalmaïk dicitur. Tanta est arboris hujus, si ramos, truncumque spectes, amplitudo, ejus pedem sol nunquam ut videat. Viris quinquaginta sub illa considentibus umbram liberaliter præbet, eosque aduersus imbreum quantumvis tuetur. Tiliae Europæ cum umbu annola compositæ quid? nisi umbræ, ac pumiliones.

Salix.

Salix, Hispanis Sauçé, Abiponibus Apaçanik; et si insulas Paranæ, & quorundam amnium ripas paſsum impleat, alibi ad multa, ſepe terrarum spatia non

reperitur. Saligna folia, vel ligna jam medicina
jam alium in finem necessaria multo interdum, sed
irrito semper labore a nobis quererebantur. Salicetorum
in insulis, & ipsorum adeo insularum originem
interitumque alias exposuimus.

Ambay.

Ambay ex fictum sylvestrium genere paucos
intramenses in mediocrem assurgit altitudinem. Ca-
dices est tenui, & sambuci instar perforato, cortice
ficus proprio, ligno betularum colorem album
imitante, sed adeo molli, cultellis secari ut queat.
Ramis paucissimis, foliis vero prægrandibus, ac la-
ciniosis circa summitatem duntaxat ornatur; Major
enim candicis pars, ut palmis usovenit, frondibus
suda adstat. Indis volupe est penes sua tuguria hanc
plantare arborem, quod illis multiplici est usui. Nam
radicem illius siccatam bacillo ex ligno duriori facto
subjiciunt, quem dum manibus velocissime circumsa-
gunt, per utriusque ligni affricatum ignem eliciunt,
adnotaque stupa, palea, vel folio arido excipiunt,
aluntque. Idem, quod Ambay radix, lignum ca-
raquata, vel Urucuy præstat, quin seu chalybe, seu
pyrite, aut filice opus sit Americanis. Adhæc Ambay
arbor tum foliorum amæna viriditate, qua oculos
recreat, tum corticis, succi, folii, quibus vario
modo applicatis jam Gonorrhœam, jam fanguinis
menstrui immoderationem, jam alvi proluviem com-
pescunt, salubritate Indis magnopere se commendat.

Nux juglans.

Nux juglans, quæ ab hujatibus figura, fructuque
tum differt, in Tucumanis sylvis frequentissima est,
in

in aliis Paraquarize territoriis rarer. Ejus lignum scloporum thecis, manubriis, aliis arculariorum operibus impenditur. Nucum diversa sunt genera: Alias prægrandes, & blandi corticis: Pumilæ alias, & corticis prope lapidei.

Urucuy.

Urucuy frutex arborescens ligni candore, ac corticis nigredine corylum imitatur. Ejus folia grandiora sunt, & corculi speciem referunt. Flores e quinque foliis albis non nihil rubescentibus compositi Rosam vulgarem magnitudine æquant, carent tamen odore. Pro fructu illi sunt siliquæ primum virides, dein' rubicundæ, in quarum singulis quadraginta circiter grana latent pisiforme instar, sed utrinque complanata, &, ut malorum semina carnem habent candidam. Eorum superficies rubore luctuoso splendet, eoque tangentium se manus tingit confestim. Siliquæ maturæ ultro dissiliunt. Grana hæc seu sicca jam, seu recentia Minium supplent. Contrita, aquaque conspersa jam Barbarorum corporibus ornatus gratia, jam telis, cantharis, quibusvis aliis rebus pingendis, tingendisve passim adhibentur. Coccineus hic color rebus illitus pertinacissime inhæret, si granis Urucuy aqua calida subactis urina, vel alumen admisceatur. Eadem grana aquæ feruenti injiciuntur, & ex colore in fundo subsidente tabellæ fiunt. quæ in Europa a foeminiis ad fucandas facies, ad alia a pictoribus, tinctoribusque impenduntur. In medicina quoque, ac culina locum habent, variis modis parata, ac permixta. Ligno urucuy, ut paulo ante dixeram, ad eliciendum ignem Indi utuntur. Ex arboris cortice rudentes, chordas, funes,

cannabinis fortiores texunt alii. *Territetium sylvis*, *rupibus*, *paludibus*, *stagnis horridum*, quod a frequentia arborum *Urucuy* *Urucuti* appellatur, *szpe*, *dinque repetitis itineribus*, *jam eques*, *jam ut res ferrebat*, *pedes*, *peragravi*, *dum in vicino sancti Joachimi territorio oceanium versabar*. *Cum de coeinei coloris origine egerim*, *de plantis*, *quae cæruleum*, *purpureum*, *flavum*, *nigrumque colorem supeditant*, *juvat differere*.

Añil, seu Indigo.

Massa illa cærulei coloris, *quæ ab Hispanis Añil*, *vel Anil*, *a ceteris Europæis Indigo* dicitur, *confit ex planta*, *cui radix tenuis*, *longa*, *in plures furculos divisa*; *Inde caules prolixæ partim humi* *serpentes*, *partim in altum arrecti orientur*. *Uno e latere rubescunt*, *ramulis*, *foliolisque rotundis* *digiæ* *auricularis* *unguem mole* *quantibus*, *hinc obscure* *viridibus*, *inde argenti instar* *albentibus* *onerantur*. *Plantæ* *hujus* *flosculi purpurei* *non nihil* *pallescunt*, *floribus* *piforum*, *vel ut alii explicant*, *cassidi* *aperte* *fumiles*. *His* *filiisque* *a caule* *pendentes* *succedunt*, *semine* *olivatum* *colorem* *referente*, *&* *raparum* *semini* *fuscillimo*, *refertæ*. *Folia* *plantæ* *jam* *mature* *in fasciculos colligata* *lapideo* *in mortario* *tunduntur* *primum*. *Mox* *lebeti* *aqua tepida*, *vel* *quod* *alii magis* *probant*, *frigida* *pleno* *injecta* *macerantur* *aliquamdiu*, *ac* *identidem* *circuinaguntur*. *In* *mensa* *dinque* *ligneæ*, *ligneo* *margine* *altiori* *circumdata*, *in* *qua* *hinc*, *atque* *illinc* *scrobes* *cavati* *sint*, *effunduntur*. *Aqua* *inani* *dilabente* *spissior* *coloris* *matris* *in* *illis* *scrobbis* *subsidit*, *coagulatur*, *induraturque*. *Inde* *exepit* *particulæ* *solidæ* *pluribus* *potto diebus* *secantur*; *Quo* *enim* *seciores*, *eo* *propius* *ad*

cæruleum, quem venetum appellant, colorem accidunt. Atque hic modus est colorem Indigo parandi, et si alio's aliis modis, atque instrumentis eundem in finem uti haud ignorem. Qui telas, pannosve co colore tingunt in Paraquaria, puerorum urinam, ut firmius color inhæreat, non alumen illi adinissent. Hæc planta Afil alibi seritur, in Paraquaria sponte sua per campos passim nascitur, sed, ut plura alia, e quibus quæstum facere possent indigenæ, fere negligitur, industria liberalitati naturæ raro respondente. In prædio quodam urbis sancti Jacobi officina Indigo colori parando destinata ingentes olim hero suo attulit utilitates, quæd ex superstitionibus rationum libris patet. Mortaria saxeæ, & nescio quæalia desertæ officinæ instrumenta visuntur etiamnum. In Europæis quoque provinciis, ubi mitior aëris tempesties, plantam hanc coli posse, dubitavi nunquam. In blandiori scilicet, beneque subacto solo jaciendum esset seimen. Teneræ adhuc plantulæ, ut lactucam, & brassicas solemus, transferendæ eo modo, ut alia ab alia opportuno distet intervallo. Ne lolia plantas adolescentes suffocent, curandum solerter. Hæc planta, de qua mihi sermo hactenus, quo vocabulo a latiniis designetur, arduum est statuere. Arabes colorem cæruleum, & notam herbam Isatidem, vel Glastum *Nil* vel *Nir* vocarunt. Hispani idem nomen plantæ Indigo applicuerunt, syllaba *An* ceu articulo præfixa, dicuntque Afil, vel Afir, eo fere modo, quo pro Chimia Alchimia, pro Coran Mahumetis lego Alcoran dici solet; *Al* enim articulus nominis putatur. Vide dictionarium vetustissimum Antonij Nebrisensis Hispani. Alii quoque lexicographi Glastum & Isatidem pro synonymis vendunt; Hoc enim græcæ, illud latiæ originis est, quamvis lingua Bætannicæ vocabulum ab alijs rectius putetur. Nam

Cæsar libro quinto, capite quarto decimo ait: *Omnes vero se Britanni vitro inservient, quod cæruleum efficit colorem; Atque hoc borridiore sunt in pugna aspectu.* Alii non vitræ sed Glastæ legeudum esse, multis paginis contendunt. Qui Cæsaris commentarios commentariis suis illustrarunt, ni dicere mavis, obscurarunt, incredibile est, quam acriter, quam inutiliter de diversa hac lectione inter se digladiantur; Et enim controversia demum recidit, ut *vitrum* vocem latinam, Glastum Britannicam esse, & utramque eandem herbam significare, quæ cæruleum efficit colorem. Nam Plinius libro 22. Capite 1. scribit: *Simile plantagini Glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges, marusque toto corpore oblitæ quibusdam in sacris, & nude incedunt, Æthiopum colorem imitantes, scilicet fuscum, Glasto proprium;* Haud enim colorem cæruleum cælestem, seu, ut vulgo dicimus, Berolinessim imprimunt, sed obscurum. Glastum vero, & vitrum synonyma esse, ut aliorum testimonia omittam, ex Humfredo Lhuyd Cambro-Britanno perspicuum est, qui ait: *Nec bi, sed Britanni, ut Cæsar, & alii referrunt, corpora Glasto in cæruleum colorem, ut basibus terribiliores viderentur, pingere soliti.* Et nobis in hunc diem, quod antiquitatem probare videntur, cæruleus color Glas dicitur, quo nomine & herba illa plantagini bandam dīfamilis, & mercatoribus nunc optime cognita numeratur. Hæc Anglus de Anglia scribens. Nos quoque Germani vitrum Glas etiamnum vocamus. De hoc argumento plura nosse si cupis, lege clarissimi viri Francisci Oudendorpii Batavi commentarios in librum quintum, caput quartum decimum Cæsaris paulo ante a me memoratum. Qui rerum naturalium historiam nostra scripserunt etiæ, Isatidem tinctoriam, Germanis salix Æter Waid, in Gallia, Thuringia, & alibi provenientem ab Indigo colore Americano distin-

stinguunt, Sed hæc lis de nomine est, quam aliis arbitrandam lubens committo.

Cochinilla.

Cochinilla, vel, ut alii, Cochinella noti coloris ab Abiponibus Cachil, ab Hispanis la grana dicitur, propter aliquam cum granis Chermes affinitatem, quæ ex Illice coccigera colliguntur. Hæc arbuscula frequenterissima est in Hispania, maxime in Bætica, olim Turdetana provincia, in Lusitania item, & in quibusdam Galliæ tractibus. In Ilicis istius foliis coccus, seu grana rubra procreantur, reipæ, ut ferunt, vermium nidi; muscæ enim minutæ hæc folia terebrant, ac in iis ovula deponunt sua, unde grana Chermes oriri dicuntur, quibus tinctores, pictoresque ad res colore coccineo, seu purpureo imbuendas uti solent, quem & Murex, ostrum, seu conchylium aliis ministrat. Cochinillæ Paraqnariensis origo sunt insecta alata, quæ carduis quibusdam, quos Hispani Tunas, alii ficus Indicas appellant, semper insident, eorumque succo aluntur. Plura sunt carduorum ejusmodi genera ut fructu, sic figura discrepantia. Alios Lakæ, alios Roayami, Kokeè, Nanaprahéte alios vocant Abipones, omnes tamen esculentos. Carduus, in quo Cochinilla reperitur, universali nomine Tuna ab Hispanis, Jamacau a Brasiliis, Opuntia a Botanicis vocatur. E radice admodum brevi truncus assurgit crassus jam trium, jam quatuor angulorum, viridis, tortuosus, pulps albæ, & fragilis, undique spinis aculeatus; huic foliorum, & frondium loco trunci alii omnino similes, sat longi hinc, atque illinc adnascuntur, succo plenissimi. Floribus flavis fructus succeedunt rubri, siccæ vulgari majores, dulcis simul, simul acidulæ saporis, ac vel ideo palato jucundi. Eo.

rum

rum pulpa nigra, minutisque seminibus, ut uva acinis, turges; cortice nudata mirifice sapit, maxime fitientibus, & ex calore ægris. Ex his igitur fruticibus per campos passim obviis foeminae Cochinillam colligunt, quæ ex micis albis, peregrinis, fluidis, & mucro simillimis constat. Plurimæ istiusmodi particulae in tabellas tenues rotundas compactæ, aerique aliquandiu expositæ rubescunt deum, & indurantur. Neque alia, ut pingendis tingendis rebus serviant, industria porro est opus. Sunt, qui Cochinillam vermiculum Indicum esse, ex quo tosto, vel manibus contrito color coccineus conficitur, scripserunt, quibus, si de quavis Americae Cochinilla id dictum velint, non possum non repugnare. Plus equidem fidei oculis meis, quam verbis alienis tribuo. Massam illam albam, fluidam, e carduis collectam, a foemina allatam toties vidi, manibus contrectavi meis, floribus pingendis, acetô colore rubro imbuendo adhibui, nunquam illi vel minimam illius insecti particulam immixtam deprehendi. Ejusmodi reculas Cochinillæ admixtas si deprehendant Europæi, id fraudibus mercatorum exterorum factum credant, qui res heterogeneas immiscendo & pondus, & lucra sua suggere conantur. Sic Tamarindis pruna nostrata ab illis admisceri, pharmacopola ingeue mihi erat conquestus. Paucis abhinc annis in publica urbis taberna cochinillam emi, sed adeo Corruptam, & nescio, quibus quisquiliis vitiataam, ut, cum nullum prorsus colorem redderet, nulli mihi usui fuerit. Clarissimus medicus Woyts in suo gazaphylocio, triplicem, quin quadruplicem cochinillam ab exteris mercatoribus Europæ inferri, alteram ab altera multum discrepantem, refert. Quid alibi ab aliis fiat in pandra Cochinilla, plane ignoro; Paraquaricam, de qua sola mihi sermo est, insectorum, quæ carduis in-

infident, excrementum esse, existimo, vel rectius eorum seminum eo prope modo, quo bombyces filia serica e suis egerere visceribus confuerunt. Bombyces mori foliis, infecta cochinillæ Tunarum carduis aluntur; Hi cardui ut fructum purpureum gerant, sic infecta, quæ carduis istis vescuntur, succum quemdam initio album, dein, ut primum siccatur, purpureum egerunt. Quemadmodum formicæ, quæ fruticibus Quabyrz miri fragrantissimis se nutriunt, ceram suavissimi odoris producunt, quod paulo ante memoravi. Hunc igitur, quidquid sit, insectorum succum ex carduis opuntæ collectum, &, postquam aura siccatus est, in massam purpuream coalescentem cochinillam in Paraquaria vocamus, atque rebus quibusvis seu tingendis, quin alia opus sit preparatiæ, impendere, solemus. Eiusmodi cochinillæ, dum plura florum nullæ ad templi ornatum meis concinnavi manibus, vim sene magnam consumpsi, quin vel minimum insecti particulam illi inspersam deprehenderim; Si quis alter deprehenderit, muscam, aut vermiculum talè massæ illi adhuc humidæ vel fortuito, ut in cibis contingit, illapsam, vel mercatorum exterorum ponderis augendi gratia fraudibus admixtam fuisse, sibi tuto persuadeat. Illud mihi exploratissimum, in Paraquaria neminem seu pictorum, seu tinctorum insectis ipsis, sed eorum, qui in carduis reperitur, succo uti. Num vero ex insectorum ejusmodi, quæ viva colorem purpureum effundunt, exanimis jam corporibus idem, vel similis color exprimi arte queat, ignoro; Nobis equidem nunquam lubuit id experiri, cum naturalis cochinilla semper frerit in propositu. Grana illa, grano piperis vix minora, fusi plerunque, interdum lucidi coloris, partim rotunda, partim polygona, & rugosa, que in aro-

mate.

matopolarum tabernis, in tintorum officinis passim
 prostant, cochinilla vulgo appellantur equidem,
 re tamen ipsa mihi videntur coccus ilicis (Des stech-
 balm, oder gruneiche Kermes beere, scharlach
 beere) esse, ex Hispania, Gallia, vel ex alia Eu-
 ropæ provincia probabiliiter allata; Nisi forte ex in-
 sulis Americanis, quæ a Joanne Bermudes Hispano,
 & a Georgio Sommer Anglo nomen habent, ali-
 quando advehantur. Iстic enim grana, quæ Som-
 merius rothholz dicuntur, generari scribunt non
 nulli, purpurei, ut vera cochinilla, coloris. Quidquid
 sit, cochinillam Paraquariensi ulla ratione similem
 nusquam a me in Germania vissum esse, sancte affir-
 mo, videoque granis variis, quæ cochinillæ colorem
 aliquomodo imitantur, cochinillæ nomen promiscue
 impertiri eodem jure, quo Indi potionem seu ex
 uvis, seu arborum fructibus parataam vinum appella-
 re consueverunt, quia utriusque abusus homines,
 reddit temulentos. Noster Joannes Marchifeti, Flu-
 minensis, oppidi Quaranici, cui Nuestra señora
 de Sancta Fé nomen dedit, diu Parochus Carduus
 opuntiæ, seu Tunas in horto, qui latissime patebat,
 domestico plantandas curavit, ne cochinillam oppide
 suo necessariam per campos remotissimos conquerere
 porro opus esset. Carduus jam adultis insecta illa
 alata, cimicibus prope similia, quæ per Indos cor-
 bibus e campo allata, undique inspersa fuerunt suc-
 cessu, qui vota superaret, optimo; Tam copiosa
 enim, tam eximia cochinilla identidem collecta est,
 ut a vicinis Parochis ad oppidorum snotum usus,
 quovis pretio oblatu, certatim posceretur, quod
 præ campestri illa, & Sylvestri amoenius, luculen-
 tiusque rutilabat, maxime, dum succo mali citri
 conspergebatur. Annis succedentibus idem Pater
 Marchifeti hujusmodi carduus omnes oppidi aditus
 obsep.

obsepsit, ne equitibus Barbaris, a quibus multæ
clades acceptæ, pluresque indies timendæ fuerant,
accessus deinde tam expeditus esset. Hujus generis
sementum vivum, quo & Hispani in hortis, præ-
diisque utuntur suis, ut securitatis instrumentum,
sic cochinillæ seminarium exstigit semper secundum,
qua Paraquariensis non coloreq; modo nobilissi-
mum, sed & medicinam præbet cordi roborando,
sudori ciendo, arcendoque veneno utilem, ut adeo
aceto, aliisque liguoribus salubriter condiendis
tuto misceatur. De Paraquariensi cochinilla dunta-
xat id a me dictum neveris; Aliom quameunque mihi
ignotam, & vel hoc nomine suspectam ne primoribus
quidem labris admoverem. Abbas Vidaure scribit:
Insecta foliis Qpuntiæ insidentia a Chilensisbus aciculis
compungi, capique. Chilensi id fieri in provincia eti
concedamus, de Paraquaria idem affirmari haud posse,
tot aenorum experientia mihi constat.

Virga aurea.

Virga aurea, Abiponibus Nakalik, caudice re-
ctissimo, foliis, frondibusque ab imo ad summum
stipato, & jam quatuor, jam quinque pedes alto,
flore insiguitate flavo superbens in plurimis Paraqua-
riæ Campis abundat. Illius seu caudex, seu folia
admixto alumine in aqua percocta colore in croceum
splendidissimum pictoribus, infectoribusque offerunt;
si quid cœrulei imunisceas, colore in levissime viri-
dem habebis. Segumenta arboris Tatayy, ut alibi
exposui, colore item flavum, præbent, sed mi-
nus clarum. Eadem virga aurea magni quoque est
apud medicos nominis, variisque usus. Matronam
nobilem, annos plures lecto affixam, cuius inorbus,
nescio, quis, & medicorum plurium sagacitatem,
& medicamentorum vires elusit semper, ab advena-

Ger-

splendentibus præditum, ut ea degustandi lubido me incesserit. Ea saccharo quovis dulciora deprehendi, & herbæ Paraquarieæ, dum cum aqua fervente bibitur, condiendæ sacchari loco adhiberi posse, judicavi. De utilissima, ut videbatur, inventiuncula magnopere mihi applaudens socio meo Hispano folium ejus fruticis gustandum porrexi. Is vero, quod res erat, prudenter suspicatus, plantæ peregrinæ non gustatu modo, sed & tactu abstinendum sibi videri, respondit. Indæ vetulæ hac de re in oppido consultæ: Hæc folia rebus viridi colore inficiendis adhiberi equidem, sed virulenta esse, affirmarunt. Enimvero de hoc factus certior inconsiderantiam damnavi meam, quì præcipiti manu plantam mihi nondum exploratam ori admoverim meo.

Ligna tinctoria.

Ligna porro tinctoria varii coloris, quæ ex Brasilia, Quayana, aliisque Americæ provinceis in Europam transferuntur, pleraque suppetunt in ea Paraquarie partæ, quæ Brasiliæ confinis. Idem de radicibus, arborum oleis, succis, resinis, gummi & nucleis &c. dictum puta.

Cardones seu Cerei.

Carduis, quos tunas, vel ficus Indicas appellant, sociandi videntur Cardones, seu Cerei (Alagarik Abiponibus) quorum truncus & vastus, & procerus, pulpe fungosæ, ac fragilis. Foliorum, ramorumque loco caudices alii crassi, & longissimi innascuntur, spinosi undique, succo turgentes, & in altum erecti. Flores iis albi, fructus ovo anserino grandior, figuræ ovatae, coloris obscure rubri proveuit, quo

F f

Indi

Iudi impone vescuntur. In Paraquaria solitudinibus sylvas cardonum longe, lateque porrectas sape peragravi. Mel, quod in illis apes fundunt, plurimum celebratur. Singulas prope cardonum partes, succum maxime ex iis expressum in usu medicos convertere nōrunt & Europæ & Americani. Multa sunt cardonum genera, diversæ, monstrosæ que figuræ. Hunt serpunt alii, alii sursum arrigunt se se. Horum memorabilior cereus Peruvianus major spinosus, ad viginti pedes altus, pedem unum crassus. Ejus truncus varios angulos, & veluti canales, tubera item, ac aculeos habet. Cortex illi viridis, pulpa carnosa, & sub hac materia lignea, ubi medulla candida succi plena est. Parce florescit. Plura de hoc cereo nōsse si cupias, hortos Principum, ubi prostat spectabilis, adi.

Caraquatà variæ species.

Caraquata Quaraniis, Abiponibus Kalidæ, Mexicanis Maguey, vel Meti ubique fréquens, & ad varia perutilis est planta. ob aliquam affinitatem species Aloës a quibusdam, atque adeo ab Hispanis Azibar, vel Závila dicitur juxta Antonii Nebrissensis lexicon. Completes sunt ejus plantæ species in Paráquaria pañam obvix. Mihi notiores carpim memorabo. Caraquata quazù, seu grandis radice crassa, sed brevi nititur. Foliis viginti aliquot pinguisimis, utrinque serræ instar dentatis, petiatis, ad duos pedes longitudinis se se porrigentibus constat, in quorum centro scapus trunci instar assurgit, quinos, sape plurim pedes altus. Ejus vertex croceis floribus coronatur. E foliorum fibris, ut alii e lino, vel cannabe, fila ducunt Indæ, chordas, vestes, retia sibi texunt, in quibus bina ex arbore suspen.

suspensis cubare solent. Hæc tamen fila nullo seu tempore, seu artificio perfectam nanciscuntur albedinem, neque colorem, qui illis illinitur, retinent diu. In Quayana tamen provincia ex eodem Caraquata filo, quod Hispani hilo de pita, vel chaguar appellant, tibialia adeo venusta texi, ictribunt fide digni, ut ob firmitatem juxta, ac egregiam molitudinem sericis tibialibus interdum præferantur in Gallia. Aliud Caraquata genus, priori admodum simile, in sylvis visitur, sed ad fila ducenda ineptum; Hinc ab Abiponibus frater Caraquata, Kalite nañalhevoa, vocatur. In sylvis Mbaè verà, Acaray, & Monday, fluvios inter ad Nord ost sitis non ex Caraquata, sed ex cortice arboris Pinò rite perpurato fila, vestesque sibi parant Indæ sylvestres sindonis Europæ ritu candidissimas, quas ipsius toties vidi, stupique. Tela enim ex corticis hujus filo contexta, soli aliquamdiu exposita, frequenterque irrigata non modo albescit insigniter, sed & colorim, quo tincta est, quemvis fidelissime servat. Dolendum sane, hanc arborem Pinò in sylvis editioribus duntaxat reperiri, ac per plerosque Paraquariæ tractus ignorari omnino. Caraquata alterius figuræ speciem cinaræ, vel Ananæ refert. Fructum coccinei coloris generat, semenque copiosum, cauli recto, sed gracili inclusum habet. Circumdatu foliis vañissimis, serræ instar denticulatis, ac humum versus pendentibus, in quorum centro aquæ clarissimæ portionem non modicam iter agentes inveniunt, sicutimque levant suam in aridis solitudinibus, ubi nusquam gutta aquæ suppedit aliquando. Caraquata alia foliis gladio simillimis, & utrinque minaci spinarum serie armata fuscum inus, forisque pallide flavescens, tenui nigro refertum, succo acido, sed grato prægnantem præsert. Verum hunc

e tot aculeis, quibus folia ejus custodes horrent, citra vnlus extricare, hic labor, hoc opus est. Ex fructu, saccharo admixto, & potus saluberrimus, & nobile adversus morbos varios medicamentum paratur, fugiendum tamen maximopere fœminis prægnantibus, quibus abortum cire dicitur. Hæc, aliisque Caraquatæ genera innumerabiles Americanis præstant utilitates. Circum hortos, prædiorumque ædes plantata præ quovis alio sepimento spinarum aculeis furtivum, noxiunve impediunt accessum, nullaque aeris intemperie necantur. Folia pro lino ad fila ducenta, pro tegulis item ad tegenda extemporalia turgoria, spinæ pro acubus servjunt. E foliis compunctis succus, qui saponis loco lotricibus est usui, pinguis elicetur. Eadem, si ad ignem excoquantur, esculenta sunt. Caraquatæ fructus varios cibis adnumerant Indi. Ex ejus foliis cultro rasis liquor dulcis manat affatim, qui igne spissatus in saccharum condensatur. Quid mirum jam novo invento Domini Bouchery in Gallia saccharum e Melissis expressum magnifice promitti? Idem Caraquatæ liquor seminibus malorum aureorum, melopeponum, & aquæ immixtus vineseit; soli expositus aliquamdiu acescit. Qua ratione, quibus morbis, vulneribusque medeatur succus e Caraquata profluens, longum sit enarrare. Ad hæc Caraquatæ adgasci solet Polypodium, quod cuivis alteri Europæo præferendum e medicorum sententia. Tot, tantasque utilitates etsi præstet Caraquatæ planta indigenis, fateor tamen, mihi illam per tot annos nunquam usui, sèpissime seu equiti, seu pediti impedimento in itineribus fuisse; Namque ut molossi diducto rictu allatrac solent venientes, sic conferti per viam, & vix penetrabiles Cardui aculeatis, lateque expansis foliis lacerant transfeun.

seunt. Paucos ante annos Posonii, quod Hungaria metropolis nobilissima, Excellentissimus Comes Erdödi suum mihi hortum spectandum exhibuit ipse, omni plantarum exoticarum genere comptissimum. Cum hinc, atque illiné Tunas, carduos, cardones, Caraquatas, aliosque Americae frutices attonitus circumspicerem, illorum nomina, usus, proprietatesque exposui simul, simul mirari me, ajebam, tantis sumptibus ex America advehi, tanto labore coli ejusmodi plantas, quibus eradicandis nec secures, neque trecentæ industriae in Paraquaria nobis sufficiebant.

Arundines variae

Tam in campus palustribus, quam humidioribus in sylvis, arundinum ingens passim frequentia est, ac Varietas; Aliæ siquidem solidæ, concavæ aliae. Quædam crassitie femur, virile excedunt, non nullæ vix pollicem æquant; Multæ penna, qua ad scribendum utimur, anserina graciliores, sed denas facile orgyas longæ vicinis arboribus implicant se se, & a Quaranii Taquarembò vocantur. Arundinem quancunque Quaranii Taquá, Abipones Akatlefaye, Hispani Caña appellant. Arundines tantæ molis passim suppetunt, ædium in fabrica, in plaustris, navibusque ut lignum suppleant, & si opportuno cedantur tempore, duritie id superant etiam, ac perennitate. Fuere, qui ex amplis arundinibus lagenas prægrandes concinnarunt ad vinum in itineribus servandum idoneas, & vitreis, quippe fragilibus, meliores. Cum in variis provinciæ ejusdem tractibus arundines varia proveniant; Indi ex arundine sagittæ per viam fortuito inventæ hostium Barbarorum, qui illac comediebant, nomen, patriæque sagaciter con-

jectant. Nemora non raro longissime patentia, rundineto continuo horrida pedites transivimus, quæ & noctem in illo agere cogebamur saepe, insomne semper, & anxii. Arundineta equidem palustri sunt solo cum gaudeant, insectorum, puta, ricinorum anguium, culicumque seminaria sunt, & stativa, quæ advenarum sanguini, auribusque nunquam pareunt usque sonori, & mordaces, præfertim malacia ingruente. Ventus si irruat validior, disjecto, ad quem consideremus, focu, arundines foliis aridis operæ flammarum concipient illico, nosque cremabunt; Nam nec incendiis sponendi instrumenta suppetunt, neque evadendi opportunitates. Frequens id periculi genus, & pluribus exitiale. Arundines, quæ germani cannas Hispanicas, Hispani Indicas appellant, & pro baculis habent, Paraquaria nusquam gignit, licet in Borealis Americae provinciis nec garas, neque caras. Ejusmodi scipione arundineo nemini, præterquam militari præfectura insigni in Paraquaria uti permisum.

Canna saccharifera.

In calentioribus, quæ ad septentriones vergunt magis, territoriis Canna saccharifera latissime prævenit, cultorum si modo solertia haud desideretur. Augusto mense, hyeme scilicet istic exeunte, cannarum taleæ pedem unum, vel duos circiter longæ sulcis agri æquali a se spatio distantibus, riteque aratis oblique inseruntur. Ex talearum sensim putrescentium fundo novum cannarum germen erumpit, quæ in octo pedum altitudinem accrescunt Denique, & deccm eirciter mensium intervallo maturæ rescantur. Quo diutius in agro relinquuntur, eo magis melleus carum succus, spissiorque evadit, qui variis in America modis, machinisque exprimitur subinde. In Para-

qua-

aquaria Cannæ, soliis antea nudatæ, in frusta sesquipedalia secantur. Hæc duobus durissimo e ligno cylindris grandibus, quos ope rotæ majoris ligneæ boves binî circumagunt, manu intruduntur. Machinam hanc Trapiche vocant Paraquarienses. Arcta cylindrorum compressione expressus succus in subiectum linternem, vel scaphium defluit. In lebete æneo plus, minusve coquitur pro diversitate usus, cui dulcis liquor destinatur; Nam si pro melle potui, ciboue servituro adhibendus est, ad fumum minus spissatur, utribusque clausus pro arbitrio conservatur. In istorum fundo, postquam mel consumptum usu, multos lapillos candidos, crystallinos, ex melle coagulato ortos, invenimus semper, quos vulgo saccharum Candi purissimum, & naturale vocant; Aliud enim, quod filis implicitum, flavumq[ue] in tabernis prostat, artificiale videtur. Si vero expressus e canis liquor conficiendo saccharo destinetur, diutius excoquendus erit, atque spissiorem in massam redigendus. Hæc in ollas ex argilla factas, quarum fundus hinc illinc perforatus sit, transfusa quo sæpius, diutiusque soli exponitur, eo magis facibus, in subiectum ollæ vasculum defluentibus, purgatur, eoque candidius saccharum; nobiliusque evadit. E facibus defluis vel saccharum vilius, vel arte chimica stillatim ad ignem eliquatis aquam vitæ, ut vulgo dicitur, conficiunt Hispani. Eundem in finem cannas cylindris iam contritas necdum tamen succi omnis expertes (Bagasso dicuntur) alii impendunt. Nostris in oppidis has cannarum exuvias equis, mulisque vorandas reliquimus. Hæc pecorum omnium cupedie quanta cum aviditate, quot inter rixas fuere consumptæ! Illud animadvertisendum præterea: ollæ, in quibus liquor melleus soli exponitur, limo recenti madefacto diligenter conteguntur. Quidquid sacchari seu in Pa-

raquaria, seu in vicina Brasilia paratur, farinæ triticeæ speciem refert. Id solum lusitanis usui est. Id ex portu ulyssiponensi qua qua versus navibus transportatur, & tum calcis, tum taurini sanguinis beneficio, aliisque, nescio, quibus industriis in lapidem veluti conglaciatur. Tale tot artificiis sibi suspectis transformatum saccharum, quod ipius vidi, aversantur lusitani, & purum, sincerumque sibi præoptant. Sed supervacaneum hunc esse metum ecquis nostrum non videt? Cum agrorum feracitati incolarum Paraguariensium industria neutquam respondeat, saccharum istic elaboratum illi provinciæ raro sufficit, ut adeo de illo in Europam transmittendo cogitet nemo. Exquisita cannarum cultura e contrario ingentes in Brasiliam opes ex Europa derivat, lusitanici commercii nervus præcipuus, ac divitiarum fons perennis. Arundo saccharifera a Quarauis Taquarey, ab Hispanis caña dulce vocatur, ab Abiponibus Akatleraye noëte. A sylvestri arundine nil differt, nisi quod nodos plures habeat, interno diaque minor. Foliis eleganter viridibus, amplissimisque præsertim in vertice ornatur. Quatuor fere pollices crassa est. Quamvis septem, octo pedes procera sit, multa ejus portio tamen, quæ ad ejus fastigium vergit. abjicitur, quippe tam succo vacua, quam foliis plenissima. Glebam præpinguem, solumque, uti cæteræ arundines, riguum amant, nec in collibus, etiæ rigetur identidem, multum adolescit. Cañæ recens plantatæ terræ plus est aggerendum æstate, ne solis æstu exarescat; Hyeme minus, ne nimium germinet, & quo pluribus foliis superbierit, eo parciore succo turgescat. Lolia quoque, quæ humum exsugunt, luxuriantia solerter extirpanda. Pruinæ moderatae cannis adultis prosunt, quod succum melleum conspissant, immoderatae obfunt, quoniā succum omnem exsuriunt. Formicæ,

car-

cannis adolescentibus exitiales, proviribus sunt arcen-
dæ. Plures alias, quibus cannarum educatio, ex-
presso, & in saccharum transformatio indiget, indu-
stria silentio prætereundas brevitatis causa putavi.
obiter adnotavi præcipua, ut sacchari, quod consu-
mre egregie nrunt Europæi, etiam genesim peni-
tius intelligent, desinantque admirari arundineam hanc
dulcedinem tam operose in America elaboratam, tam
exaggerato sæpe pretio vendi in Europa.

Mel apum.

A melle, quod canæ præbent, ad mel, quod
apes fundunt, transcamus. Alvearia, quorum adeo
laboriosus est per Europam cultus, nulla per omnem
videas Paraquariam, quod multiplex apum genus seu
in concavis arboribus, seu in terræ cavernis, seu pa-
tente in campo mel nobile, ac Copiosum, paſſim
deponant, in illis maxime territoriis, quæ Cælo mi-
tiore gaudent, campisque floridioribus propinquant
magis. Pro apum, locorum, temporumque varieta-
te varium mel & nomine, & sapore reperitur. Quod
sub terra latet, ab Abiponibus Naherek appellatur.
Id acidulum alicubi, alibi dulcissimum. Ex una sæ-
pe caverna ingens ejus portio eruitur frequenter,
cantharos plures impletura. Quod vere ineunte &
fruticibus potissimum, vel alto e gramine pendens
decerpitur, ab Hispanis indigenis lechiguana, ab Abi-
ponibus Naatek, vel Nahaurek dicitur. Materia,
qua mellis istius alveoli, seu cellulæ constant, char-
ta bibulæ videtur simillima, tantique sæpe est volu-
minis, & ambitus, utroque illud brachio complecti
ægre ut queas. Favos, quos in Europa vespæ qua-
dam condunt, pari prope modo structos aliquando
videmus. Mellis lechiguanae præstantiam vel ex eo

profe^{cto}, qui cum Isidoro Pelusiota libro 1. epistola
 132. *Mel sylvestre summe amarum, & gustatui omni infes-*
sum, atque inimicum existimant. Quod si tale fuerit
 in solitudine Jerusalem inter, & Jericho, ubi melle
 sylvestri vicitans Joannes versabatur, iuxta Menochium
 libro 2. capite 1. ab Anatot usque Thecue, &
 Engaddi, id forte illarum apum, forte succi, quo a-
 lebantur, naturæ erit tribuendum, quin mel sylvestre
 quodvis aliud, amaritiei jure possit accusari. Nam etsi
 melli Americano sylvestri universum propria sit dul-
 cedo, si tamen e ruta, absinthio, artemisia, rorema-
 rino sugant apes, amaritiem, nescio, quam melli
 aspergunt suo. Mensibus in Paraquaria hyberni Ju-
 nio, Julio, & Augusto mel quodvis sibi minus salu-
 tare affirmant Abipones, eoque abstinent religiose.
 Hispani Jacobopolitani in remotissima etiam nemora
 ad mel, ceramque conquirendam turmatim profici-
 cuntur; Hanc ad solem labore improbo dealbatam,
 Chilensisbus, Peruvianisque venalem quæstu vix me-
 diocri transmittunt. Ubi ubi latentia in sylvis alvea-
 ria detegere, spoliareque, Abiponibus nullum prope
 est negotium; Cælo sudo, claro sole in campum
 equites excurrunt. Apiculas, ut incredibili pollent
 oculorum acie, qua qua versus volitantes observant,
 & relicto ad sylvæ margines equo, pedites sequun-
 tur, dum, quam arborem illæ iniverint, videant
 denique; Hanc simiorum instar pernices considunt,
 foramen, alvearii scilicet portam, ac indicem, securi
 aperiunt, mel supposito vase coriaceo, ceramque exi-
 munt, ac domum deportant, ubi a confidentibus
 amicis, prolibus, conjugibusque adventitia illa dulce-
 do jam ceu ambrosia Lingendo, jam ceu nectar bi-
 bendo suavissime coniunctur. Quod si communis
 vitos inter compotatio quoconque nomine indicta
 fuerit, mel allatum frigida miscetur, stipite obvio

exa-

exagitatum tantisper, nullo præterea fermento accende, horarum aliquot intervallo ebullit, spumat, vinefecit, & vel parce haustum vini meracissimi instar temulentiam accelerat Indis, ad quorum mentem natura imbecillem opprimendam bina, ternave pocilla satis esse, superque experti sumus. Ceræ, quam loapali Abipones, yraiti Quarantii vocant, vix ullus est apud hos Indos usus; Focus enim in tugurii pavimento usque vivus ut culina interdiu, sic candelæ vices agit noctu. si quam tamen ceram domi in promptu habeant, pro crepundiis, pro scrutis quibusvis obvio Hispano eam porrigitere consueverunt. Crebrum mellis usum, cur Abipones adeo vegeti sint, & vivaces, causam esse aliquam, alio loco ostendam.

Sal.

Melli sal succedat. Hoc ut bestiæ pleræque omnes, sic Barbari incredibiliter appetunt, quamvis raro illius compotes fiant. Licet enim Paraquaria alicubi sale abundet seu naturali, seu artificiali, per immensos tamen terrarum tractus neutrum suppetit, nisi forte magnis sumptibus aliunde allatum. Quarantiorum certe oppida latissime diffusa & calce, & sale carent; utrumque e remotis Hispanorum coloniis jam navibus, jam plaustris advehendum est, pretioque emendum saepe intolerabili, saepe nullo impetrandum. Cordubensi in territorio, & alibi lacus diutina cœli siccitate exhausti sal coagulatum offerunt equidem, sed eadem siccitate durante ad hos lacus perveniri a gerrime potest, cum Campi, per quos transiendum, aquam negent & vectoribus, & bobus, a quibus sal plaustris ad urbes est transportandum. Annis pluviosis, lacubus illis redundantibus sal haud coagulatur.

Quod

Quod cum eveniat frequenter, frequens est salis penuria, caritasque. Quibusdam in locis, quæ urbis Assumptionis, & Sancti Jacobi iuribus obnoxia, jam nitrum e Campo collectum, jam aquas salsas minoribus in ollis excoctas in sal probum convertunt. Ad conceptionis oppidum sal in oppidulo Sanctæ Luciæ coctum adeo amarum venerat aliquando, ut satius fuerit insulsa edere carnes, quam stomachos nostros tanta amaritie excruciare. Sal, quod in Indorum oppido Jambare, & in Cochinoco Peruvio confini paratur, plurimi fit, quippe lapidi similius, candidius, & medicamentis maxime idoneum. Cives Boni aeris interdum navibus per mare Australe, alias per terram sal plaustris advehunt ex lacubus, ubi salis nativi, niveique infinita congeries. Hi lacus freum Magallanicum versus sunt cum miltorum dierum itinere absint ab urbe, nunquam sine multis sumptibus, raro sine discrimine possunt adiri. Ingens sepe Hispanorum Turma, qui salistic conquisituri abiebant, per Barbaros Australes misere contrucidata vitæ, plaustrorum, bestiarumque omnium jacturam fecit, vix uno, qui cladem in urbe nunciaret, superstite. Has difficultates si perpenderis, sal in Paraquaria plerumque rarum, sepe nullum esse, nihil admodum miraberis porro. In ditionis Jacobopolitanæ oppido Moppa Hispanus nobilis, qui ex chaco advenæ me hospitiæ comiter exceptit, tantum salis, quantum binis ovis sorbilibus saliendis sufficeret, quovis pretio per omnes loci plateas quæsitum non impetravit. Id temporis libra ceras pro libra salis passim pendebatur. Quarantii carnem, & quidquid obsoniorum habent, ne inica quidem salis conditam edunt plerumque; Enim vero singulis patribus familias cochlear unicum sale plentum, hebdomadi integræ suffici-

Ecquando scribendi finem inveniam, si fructus, plantarumque ad unam omnium vel nomina recessero? Rorismarini, Rutz, Artemisia, virginaria, Menthæ, absinthii sylvas amplissimas in quibusdam Quaraniorum oppidis deprehendi, Salvia triplex diversæ quidem formæ, virtutis tamen ejusdem nobis immotuit. Quæ salvia Regia ab Hispanis dicitur, rarer est ob cultorum paucitatem. Borrago, Plantago, Malva, Origanum, Nasturtium hortense, bogloßum, Verbena, Fumaria, Portulaca, Liquitæ, seu Regalitia, Piperis genus triplex scilicet, ut Quarani vocant, gý piper vulgare, Cumbarý, grani exiliis, sed mordacissimum, & Aji, quod Turcicum vocamus, etiam Europæ proprium &c. passum, haud tamen ubique, proveniunt. Piper qualunque ab Abiponibus Keeraye dicitur, & ut amara & acida quævis, a plerisque fastiditur. Zingiber ex plantata ejus radice copiosus nascitur. Urticas nostrates, quod mireris, per multa terrarum spatia susquam vidi. Herbas innumeræ medicis utiles, uti contrayerva &c. Liberali naturæ Paraquariense solum in acceptis refert. De frugibus, quæ ad Indorum alimenta maxime pertinent, invat paucula jam adnotare.

Mayz, triticum Turicum.

Frumentum vulgo Turicum, quod Hispani māyz, Quarani Abati, Abipones Nemelk, Europæ quidam kukurüz vocant, præcipua est Americanorum aëna. Varii coloris grana profert. Quarani diversa ejus genera serunt. Mihi notiora sunt. Abati hæc e granis durissimis componitur. Abati moroti e contrario candidissimis, mollissimisque e

gra-

granis. Abati mihi mensis unius spatio maturescit, sed spicas profert exiles admodum, pumilasque. Celeberrimum est Mayz Rizingallo, cuius grana angulata sunt, mucronataque. In mortario ligneo contrita farinam reddunt saluberrimam juxta, ac suavissimam; Ista vel sola vel melle, aut saccharo admisto si cum aqua bibatur, & sitim ardentissimam, & famem celerrime sedat. Farina hæc militum Jacobopolitanorum, dum fugitivos insectantur Barbaros, viaticum est exquisitissimum, quo longas sœpe, arduasque excursiones, quin vel focum pro cibo coquendo excitare necesse sit, paucis diebus feliciter absolvunt. Mihi quoque in calamitosis itineribus Cœlo æstuante eadem farina levamini sœpe fuit. Ex granis Mayz cujuscunque seu integris seu in mortario communitis varias ciborum formas, quin & panem tenuem ardentes inter prunas coctum Indæ conficiunt, qui tam extra faciem inmodicam Europæis stomachis minime jucundus. A' Quaraniis Mbuyapè, ab aliis Chipà, vel tortilla, ab Abiponibus Etanta panis quisunque vocatur. Matronæ Hispanæ ex farina Mayz, quam cibrò solertissime purgant, panes candidos, & quandoque recentes, grati saporis parare norunt. Mihi præ quovis pane triticœ fuerunt. Grana Mayz, mortario contrita, & aqua affusa post horas aliquot vinefcentia potionem frequenter præbent Hispanæ plebi, Indis quibusdam frequentissime, quæ Chicha, vel aloja vocatur. Nunquam te, spondeo, lubido incesset hunc gustandi potum, si quibus modis apud Indos paretur, intellexeris. Quoties communis statuta est compotatio, vetulæ effœtæ, rancidæ eundem evocantur in locum, ubi considentes portecta sibi Mayz grana dentibus molunt suis, & in varata vasa cum saliya exponunt, quam optimum esse potus fermentum, condimentumque

G g

Bar.

Barbari putant, fœminasque juniores, quod impuris humoribus scatere videantur, honorifico Mayz grana dentibus terendi munere excludunt. Potus ex aqua, & execrabilis hac massa coiusus eccui demum stomacho nauseam non cieat, ac vomitum? Hic tamen nos sane barbarus apud plerasque Barbaras Americæ gentes Civitate est donatus. Abipones, quibus mellis, & siliquæ græcæ copia est, tritico Turcico etiæ vescantur avide, illo tamen ad potionem parandam nunquam utuntur. Cæterum multæ sunt; luculentæque tritici Mayz prærogativæ; Nam in gleba etiam non optima satum bene provenit. Granum unum sœpe milleenis plura grana reddit cultori. Illius spicæ teneræ adhuc, & lactescentes seu assæ, seu cum carnibus coctæ & Americanis, & Europæis plurimum arrident. Id tritici genus quoque demum modo præparatum ad roborandum insigniter corpus, ad sanguinem augendum, ad vitam producendam multum conferre, Indi experiuntur. Neque ad gallinas, aliasque bestias saginandas præstantius illo pabulum deteximus usquam.

Batatæ.

In cibaria Indorum penu locum non insimum habent radices quædam, quas Hispanus Batatas, vel Camotes de Malaga, Quaranius yeti, Germanus Pomæ terrestria (Erdäpfel) appellat. Supervacaneum sit rem omnibus perspectam prolixius describere. Paraquarienses Germanicis, sive earum molem, sive saporem spectemus, multum præstare, extra dubium est. Iste radices, rapas malleum dicere, iam albi, iam rubri, iam flavi coloris sunt in Paraquaria. Batatas purpureas præ aliis viliores, Flavas, quas yeti paracà vocant Quarani, omnium optimas semper judicavi.

Man.

Mandubi.

Mandubi Quaraniis, Hispanis Mani fructus est Ameriçæ invidendus, optandus Europæ. Amygdalam pinguedine, dulcedine, & si corticem excipiatis, etiam figura refert. Sub terra nascitur e planta pulcherrima duos circiter pedes alta. Caulis illi quatuor laterum, pilis aspersus, colore viridi, & tantillum rubescente. Rami graciles quaternis singuli foliolis hinc lato virore, inde albedine quadam tinctis, & lanugine tenerissima vestiuntur. Ad ramulorum originem flosculi crocei, & in marginibus rubicundi brevi pediculo insistentes tribus foliolis circumdantur. Radices hujus plantæ breves sunt, angustæ, ac tortuosaæ, quibus vaginæ oblongæ lutei, coloris, & imbecilli corticis inherarent. Vaginis singulis iam singuli (Nam diversæ sunt Mandubi species) iam bini nuclei clauduntur, cuticula eleganter pulpurea teæti, pulpa condidissima, pinguissimaque prædicti. Nucleos hos seu leviter fricos, seu affos vel Europæ appetunt, celebrantque. Oleum ex nucleis torculari expressum pro, imo præ omni olivarum oleo lactucæ, cibis quoque butyri, vel adipis bubuli loco a plurimis adhibetur. Italum novi Bergomatem, qui tabacæ pulvere rite præparatos, hocque Mandubi oleo recenti obiter aspersos tabacæ Hispalensi sumillimos reddebat. Præclarum hunc fructum Europæ nostræ identidem peroptavimus, multiplici certe usui futurum.

Varia leguminum genera.

Præter lentes, fabas, Fafelos, seu phaseolos, aliaque leguminum genera (Quaraniis cumandæ, abiponibus Nauvirgila) ex Anglia, Italia, Germania-

Lactuca.

Lactuca, sive Endivia, quæ Intybus sativus a latinis, ab Hispanis Escarola dicitur; Sive crispa illa, & Brassicæ instar capitata hybernis mensibus, si rite colatur, in promptu est; Æstivis rariissime, nisi in rivorum litoribus plantetur; In horto enim ob nimium Cœli æstum in germen illico, & semen excrescit. Rapæ Europæ primo, quo seruntur, anno feliciter oriuntur, proxime sequenti in raphanos nigros mordacissimos solent degenerare.

Raphanus.

Enimvero tellus Paraquariensis Raphanis admodum opportuna videtur; Eorum semine per ventum disperso in stupendam ubique accrescunt molem, & loliorum more agros implet, tritici pestes

Sinapi.

Sinapi (Hispanis Mostaza) salubre ciborum condimentum in hortis cultioribus raro desideratur.

Nasturtium.

Nasturtium Europæum, ejus radices carni bulbæ adhibent Germani, Paraquariæ universæ omnino ignotum, et si Nasturtium seu hortense, seu aquaticum (Hispanis Mastuerzo, Germanis Bruñkre) in locis riguis sponte nascatur.

mis in agro remanentibus, qui stantes subinde cre-
mantur; Cineres enim præ quovis fimo arvum fœ-
cundant. In singulis Quarauiorum oppidis tantum
tritici seritur, quantum uni anno sufficere putatur.
Facta messe prospera, quidquid tritici seu in fassis,
seu in horreo reliquum fecit annus superior, Indis
gratuito tribuitur, qui pro nativa segnitie illud co-
stum edere, quam molere, ac pinsere malunt. Quo-
tidie iisdem in oppidis panis e tritico sumilagineus
recens binorum, qui oppidum procurant, Sacerdoti-
tum mensæ apponitur. Panis ex eadem massa in-
signis portio, cum carnibus nostra in culina elixis
ad ægrotantium singulorum ædes, recepto dudum
more, mittitur ipso meridie. Numerosioribus in
oppidis, quorum multa quatuor, quinque, bina
septem capitum millibus definiuntur, ingens panum
candidissimorum numerus ægris impenditur quotidie.
Oppidi quoque magistratibus, quoties statis per an-
num diebus solenne illis epulum datur, ejusmodi
panes e flore farinæ primarii obtingunt. Non æ-
gris modo, & oppidi primoribus Indis, sed & ple-
bejis aliis, ut occasio ferebat, panem identidem su-
mus largiti, ut adeo certissimum sit, triticum ab
iisdem potissimum absumi, qui illud feverunt, mes-
sueruntque. Quod quidem æquissimum mihi sem-
per videbatur. Grana tritici e spicis excutiuntur
non hominum tribula armatorum manibus, sed pe-
dibus equorum, quorum centum, vel ducenti per
aream, ubi spicæ humi confertæ jacent, sepibus clau-
sam circumaguntur, magno temporis, maximo c-
perarum compendio.

Avena.

Avena ne de nomine quidem nota est Paraquariis. Quid, quod & in Hispania loliorum more duntaxat alicubi oriatur, &, ut ab ipsis Hispanis acceperam, nusquam feratur; Equorum enim pabulum istic non avena, sed hordeum esse solet.

Vinum.

Extra Tucumanie urbes Cordubam, Riojam, & vallem catamarcam vindemia propemodum nulla. Vinum quod his in locis confieri solet, ne Sacerdotibus quidem ad aram operantibus est satis, ut adeo ex chilensis Mendoza, Sancti Ludovici, & Sancti Joannis cis alpes sitis urbeculis iñmani labore, iñmodico sumptu sit advehendum. Hispani Paraquarienses ut a vino, sic a vinearum cultura abhorruerunt nunquam. Solum, Cœlumque Paraquariæ vineis sane propitium est, &, siquod aliud, vitibus maxime opportunum; Vinum gignit generosum juxta, ac saluberrimum, sed pro tanta Provinciæ amplitudine permodicum, quod neutiquam incolarum socordiæ, formicarum potius voracissimum infinitati tribuendum, a quibus, nulla cultorum industria proficiente, vites corroduntur. Si quia tamen in lucein prodeant racemi, columbarum sylvestrium, Vesparumque, quæ noctu turmatim advolant, edacitate absuntur. Verum de hoc argumento iam alias differuimus.

Petrificatio lignorum, &
Cornuum.

De flaviis, lacubusque Paraquariz, præter ea, quæ scripsi, nil admodum memoratu dignum mihi succurrit. Jam alias inemini, in Parana flumine vastissimos quandoque stipites in lapides converti, qui, si in Europam transveherentur, ingenti sane pretio, præsertim in Gallia, artificum clarissimorum patria, venuirent, Principum conclavia, Cimeliaque ornaturi Bouin quoque Cornua in lapides marmoris instar vericolores simul, simul silicis more, ut primum chalybi illidebantur, flaminivomos mutata complura ipsius in sylva urucutÿ deprehendi, & socio meo Germano exhibenda, ad Sancti Joachimi oppidum deportavi.

Thermæ.

Per illos, quos peragravi, Paraquariz tractus aquas minerales, vel ægris salubres nusquam detexi. Pater Josephus Sanchez labrador tamen, cuius alias honorifica facta est mentio, in suis per Chiquitorum oppida itineribus Thermas salutares duobus in locis esse, comperit, quas illius prope verbis latine describo. A Sancti Jacobi oppido haud procul abest thermarum scaturigo, sylvis undique cincta. Ampla est, ac ternos circiter pedes profunda; Aquis ex iino ebullientibus, lebetis ad focum effervescentis more, clangoreum, nefcio, quem edit. Pedem si illi immergas, colorem senties vehementiorem, qui tamen paulo post fit tolerabilior. Aquis pisciculi innatant, sed nequitiam molesti. Odor sulphuris fastidii plusculum adfert. Lapides, e quibus calx

calx parari solet, fontis ripas ambiunt. Aquæ scatens, quo magis a fonte recedit, eo plus refrigerans rivum denique efficit, qui ad oppidum a Sanctissimo Corde JESU nuncupatum decurrens trium inde levcarum spatio in vastissimis palmetis dispersus definit. Multis diu, graviterque ægrotantibus hæ thermæ saluti fuerunt. In conspectu oppidi Sancti Joannis ad rupium margines fons alter exiguus, aquis calidis ebulliens, nascitur, qui propinqua in valle lacunam componit, ex cuius aquis inde redundantibus amnis oritur. In prima scatebra æstuat quidem illa aqua, sed tantillum progressa refrigeratur sensim, potaturque a Chiquitis. Verum ut ingratis saporis est, sic salubritatis haud maximæ. Enimvero huic aquæ plerique tribunnt minorem illo in oppido matrum Indarum fœcunditatem. Idem Sancti Jacobi oppidi habitatores queruntur. Ex quod unum colligo, has thermarum undas lavantibus se se ægris, minime tamen eas bibentibus expedire. Hæc, quæ de Chiquitorum rcbus memoravi, & non nulla alia Josephi Sanchez diligentissimi naturæ exploratoris observationibus, relationibusqne debeo, cuius quotidiana consuetudine tum in Paraquaria, tum in plurium mensium navigationibus sum usus. Utinam ad manus mihi essent ferarum, volucrum, piscium, plantarum imagines solerti ejusdem calamo expressæ, dignissimæ profecto, quæ ad Historiæ meæ ornatum Vindobonensi scalpro excuderentur. De metallis, rectius dixero, de metallorum omnium inopia alias egimus. Cætera, quæ ad Paraquariam pertinent, commentariis meis, ut occasio ferebat, breviter inspersi. De feris, plantis, arboribus strictim duntaxat, carpitumque, & illorum more, qui iter præcipitant, obiter differui, sed maxima, quæ potui, fide. Enucleatus nôsse talia si cupis, officinas

nas *Herbarias*, *Botanologos* inspice, qui ex institutis
hoc argumentum amplis voluminibus sunt complexi.
Si quid istis contrarium apud me deprehenderis,
cave, præcipiti judicio seu erroris, seu ignorantie
vel me, vel i los argua; Noveris equidem, doctissi-
mos hos inter scriptores de rerum, maxime Ameri-
canarum, nomine, forma, proprietatibusque trecentas
fervore discordias, idein affirmante altero, altero
mordicus negante. Ambo sèpius idem re ipsa sen-
tiunt, verbis duntaxat discrepant, alius alium per-
peram intelligit, cum hic de alliis loquitur, ille de
cæpis respondet. Linguarum jam diversitas, jam
ignorantia altercationum unica sèpe fuit origo, ut
adeo perarduum sit, utri litigantium fidem adhibeas,
statuere. Ego quidem, dum ad res Paraquarien-
ses scribendas animum adjeci, oculis meis, quam
alienis descriptionibus plus credendum semper puta-
vi, illorum minime, qui de Americanis provinciis
differunt, quas vcl nunquam, vel peregrinantium
more obiter inspexerunt. Neque tamen ulli, in mea
ut juret verba, arroganter suaserim. Pertinaciter
affirmo nihil. Novi probe, bonum quandoque
dormitare Hominem, clari cætera nominis histori-
cos opinionem falli sua, memoria labi quibusdam in
rebus, ac hallucinari ecquis nostrum ignorat? Nec plura.
Ad Abipones jam, historiaz meæ princeps argumen-
tum, properemus, ne in operis vestibulo hæfisse mi-
mum videamur.

Menda sic corrigē.

Pag.	Lin.	Pro	Lege
7	22	Recrudescenre	— Recrudescēte
17	24	Jefuiticum	— Jesuiticūm
20	31	Sacromontum	— Sacramētum
25	19	cohibit	— cohībiti
26	27	cachinis	— cachinnis
28	10	Rericendum	— Reticēdum
47	22	Prumæ	— Pruinæ
61	21	Post verbum: <i>Mil-</i> <i>liaria</i>	— deest puncētum
—	—	collocat	— collocati
66	31	Monday, & Acaray	— Monday, & Acaray
72	14	Turmatin	— Turmatim.
—	26	Tupa	— Tupā
73	4	sibs	— sibi
74	19	—	—
—	25	oscium	— osculum
78	20	Possunr	— Possunt
83	13	Benevolumō	— Benevolum.
85	11	Filia	— Filia
87	27	obscœintates	— obscœnitates,
—	32	Dedocere illique	— Dedocere, illique
89	6	Fuir	— Fuit
97	24	servatori	— fruſtra duplicatur.
—	31	Monday	— Monday
—	—	Miri	— Miri
99	33	circumligata	— circumligata
101	29	E ſeſſum eſt	—
—	32	Poetis	— Poetis
104	9	Placidamque	— Placidūmque
—	35	Incolumen	— Incolūmen

<i>Page</i>	<i>Linea</i>	<i>Pro</i>	<i>Lege</i>
103	2	serórque	— sororque
—	14	Interrogationibus que	— Interrogationibus, Præparationibusque necessariis
106	1	Mihic	— Mihi
107	12	Turnuland	— Tumulandis
111	—	Imandiocæ	— Mandiocæ
—	25	Fomicarum	— Formicarum
116	31	Idendidem	— Identidem
142	23	Post verbum <i>Ru-</i> <i>pibus</i>	— deest; <i>Quo</i>
144	7	violatione	— violationem
146	31	lagenul'	— lagenula
147	10	Incolumen	— Incolumem
173	30	Navigationes	— Navigatione
174	7	genitus	— gemitus
178	26	Saranam	— Paranam
192	21	ccipi	— cæpi
221	28	Buevem	— Brevem
230	22	Inetalla	— Metalla
235	7	Ingenuus	— Ingenuus
247	3	Affigere	— Affigere
249	16	oppositis	— appositis
251	19	Pedes	— Pedis
257	24	Bajs	— Bajis
260	19	obserbabatur	— observabatur
264	10	Nio	— Njo
267	7	Frigidore	— Frigidore
274	9	Tunc impotes.	— Tunc sui impotes
278	1	Pauco sjugulant	— Parcos jugulant
283	5	Evaderet	— loitor evaderet
295	—	cariacco	— cortaceo
298	31	cachinis	— cachinnis
301	5	Degli: iendis	— Degliutiendis

<i>Pag.</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pro</i>	<i>Lege</i>
315	14	Aſcultantes	— Auscultantes
316	4	Perico	— Perrico
331	13	cerrus	— certus
335	27	Hund	— Haud
338	24	omnes	— amnes
—	31	Europæi	— Europeis
347	18	orborem	— arborem
350	25	Diversæ	— Diverſa
356	1	Milirariter	— Militariter
—	8	Imōnangāra	— Imōñangāra
378	29	cinero	— cinereo
380	15	fluvitantia	— Fluitantia
387	6	obſtrudatūr	— obtrudatur
393	35	Lnnæ	— Lunæ
394	6	duntaxar	— duntaxat
399	15	Quægre	— Quæque
403	21	obesiqret	— obesiores
422	30	Aunona	— Annona
424	18	Ex hoc	— Ex hac
431	31	Terra	— Terras
434	21	Ignum	— lignum
—	—	Soco	— Foco
—	22	Abrili	— Fabrili
436	19	Peranbulantibus	— Perambulantibus
437	2	recipendum	— recipendam
439	2	Mannbrüs	— Mānubriis
444	30	Gazaphylocio	— Gazophylacio
445	9	Miri	— Miri
450	17	caragnatā	— caraquata
452	32	Allatrac	— Allatrate
465	7	Ardentiffimam	— Ardentissimam
—	33	Moluut	— Molunt

<i>Pag.</i>	<i>Im.</i>	<i>Pro</i>	<i>Lege</i>
467	17	condidissima	→ candidissima
474	25	colorem	— calorem

Si quæ alia minoris momenti menda deprehenderis,
tute vel corriges, vel excusabis.

Tabula Geographica, quam promisi, totius Paraqua-
riæ à me dudum, nequam à chalcographo elabo-
rata secundæ parti meæ historiæ præfigetur.

<i>Pag.</i>	<i>It.</i>	<i>Pro</i>	<i>Leg.</i>
467	17	conditum	— conditum
474	25	colorem	— calorem

Si que alla minoris momenti menda deprehenderis,
tute vel conting, vel excubis.

Tabula Geographica, quam premisi, totius Patria-
ria à me dudum, neodium à etiolograbo elabo-
rata secunda parte mea hitorie praesigetur.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 06219 0

F
2699
.A2
D63
v.1

Dobrizhoffer

Historia de
Abiponibus ...

010260

